

KUUROSOKEAN HENKILÖN YMPÄRISTÖÖN ORIENTOITUMISEN
TUKEMINEN KUVAILUN KEINAIN UUDESSA
ASUIN- JA TOIMINTAYMPÄRISTÖSSÄ

Paula Heikkinen, Jaana Koski-Vähälä
ja Merja Kovanen

Opinnäytetyö, syksy 2018

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Viittomakielen ja tulkkauksen koulutus

Tulkki (AMK)

TIIVISTELMÄ

Heikkinen, Paula, Koski-Vähälä, Jaana & Kovanen, Merja. Kuurosokean henkilön ympäristöön orientoitumisen tukeminen kuvailun keinoin uudessa asuin- ja toimintaympäristössä. Syksy 2018, 60 s., 4 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Viittomakielen ja tulkkauksen koulutus, tulkki (AMK)

Opinnäytetyön tavoitteena oli rakentaa kuurosokeiden henkilöiden ympäristö-orientaation rakentumista tukeva paikallinen toimintamalli työn tilaajan Suomen Kuurosokeat ry:n Kuntoutumis- ja asumispalvelujen käyttöön. Mallin ensisijaisiksi käyttäjiksi määriteltiin Tampereella sijaitsevan Kuurosokeiden Toimintakeskuksen taktiillisti toimivat viittomakieliset asukkaat ja asumispalveluhenkilöstö. Sen toivottiin olevan samanaikaisesti asiakas- ja työelämälähtöinen. Mallin tavoitteiksi asetettiin kuurosokeiden mahdollisimman hyvä ympäristön hallinta ja omatoimisuus omassa elinympäristössään. Lisäksi sillä haluttiin kehittää henkilöstön ympäristöorientaation tukemiseen liittyviä valmiuksia.

Työ oli luonteeltaan kehittämispainotteinen toiminnallinen opinnäytetyö. Sen raportti ja produkti syntyivät aihepiiriin liittyvän tiedon ja tutkimusten, opinnäytetyön tekijöiden aiemmin hankitun kuurosokeuteen liittyvän tietotaidon ja asiakaskohderyhmää edustaneiden kuuden kokemusasiantuntijan kokemusten ja havaintojen pohjalta. Kokemusasiantuntijoiden kanssa toteutetut toiminnalliset kuvailutilanteet ja niistä tehdyt huomiot ohjasivat toimintamallin kokoamista ja sen taustaja tukimateriaalien määrittelyä ja valmistusta.

Opinnäytetyöprosessissa syntyi konkreettinen toimintamalli, joka toteutuessaan mahdollistaa kuurosokean henkilön kokonaisvaltaisen ympäristöön orientoitumisen. Toimintamallin kuvauksen lisäksi produkti sisältää tuntoaistiin ja kuvailuun liittyvät henkilöstölle suunnatut taustamateriaalit, neljä kohomateriaalia, kuvailua mallittavia videoita ja perehdytyslomakkeen.

Toteutuessaan toimintamalli muuttaa merkittävästi asumisyksikön aiempia toimintatapoja. Se suuntaa henkilöstön huomion kuurosokeille asukkaille tärkeään ja merkitykselliseen asiaan. Orientaation tukemisesta tulee tavoitteellisempaa ja ammattitaitoisempaa. Asuin- ja toimintaympäristönsä hyvin hahmottavat asiakkaat ovat todennäköisesti arjessaan omatoimisempia, itsenäisempiä ja tyytyväisempiä kuin henkilöt, jotka tarvitsevat jatkuvasti toisen ihmisen apua liikkumisessaan.

Vaikka malli on lähtökohtaisesti paikallinen ja kohderyhmältään rajattu, sen periaatteita ja sisältöjä voidaan todennäköisesti hyödyntää myös muissa vastaavissa tilanteissa ja muiden asiakaskohderyhmien, kuten suomenkielisten kuurosokeiden ja näkövammaisten, kanssa. Malli on sovellettavissa myös tulkkauksilanteiden aikaiseen kuvailuun. Opinnäytetyön raportti ja produktin oheismateriaalit tuovat oman lisänsä aihepiiristä käytävään keskusteluun.

Avainsanat: kuurosokea, taktiili, tuntoaisti, ympäristöön orientoituminen, viittomakieli, kuvailu

ABSTRACT

Heikkinen, Paula, Koski-Vähälä, Jaana and Kovanen, Merja. Supporting the environmental orientation of people with deafblindness with environmental description when in a new environment. Autumn 2018, 60 pages, 4 appendices.

Diaconia University of Applied Sciences, Degree Programme in Sign Language and Interpreting. Degree: Interpreter.

The objective of this thesis was to make a mode of conduct for the personnel which supports the environmental orientation of people with deafblindness. The object of the model is the new building of the Resource Center for the Deafblind in Tampere. The tactile sign language using people with deafblindness and the personnel of the housing services were specified to be the main users of the model. The model is designed to serve customers and suit working life. The model aims at enhancing the personnel's skills in supporting the environmental orientation ability of their clients. The model also helps people with deafblindness to understand and be independent and active in their living environment.

This thesis is a functional study and focuses on development. Writing the thesis and its product benefitted from the background literature on subject, skills of the authors as well as the experiences and observations made by the experts in the target group. Observations and experience from the environmental description in use guided the building of the model and defining other material.

The product of the thesis is a set of instructions, which helps people with deafblindness to orientate to the environment. The product consists of the description of the manual, four tactile materials, videos explaining details of environmental description, a familiarization form and material about environmental description and tactile sense for personnel.

This product will notably alter the former habits used in the housing unit. The model will help personnel to focus on issues that are more important and necessary for the residents. Supporting orientation will be more professional, instructive and goal-directed. Residents who have an ability to orientate independently in their housing and operational environment are likely to be more independent, active, and content when compared to residents who constantly need help from other people when walking about.

This model *per se* is local and has a restricted focus group but its contents and principles might benefit similar institutions elsewhere as well as other focus groups, such as people with deafblindness using spoken language or people with visual impairment. The set of instructions can also be applied in interpreting when environmental description is used. This thesis and its product will contribute in discussions around the subject.

Keywords: people with deafblindness, tactile, tactile sense, orientation in the environment, sign language, environmental description

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 TEKIJÄT, KOHDERYHMÄ, YHTEISTYÖKUMPPANIT JA SIDOSRYHMÄT....	8
2.1 Opinnäytetyön tekijät	8
2.2 Kuurosokeiden Toimintakeskus.....	8
2.3 Ensisijainen asiakaskohderyhmä	9
2.4 Yhteistyökumppanit	10
2.5 Sidosryhmät	11
2.6 Työn ohjaajat ja tukijat.....	11
3 TYÖN TIETOPERUSTA JA KESKEISET KÄSITTEET	12
3.1 Käsitteiden määrittelystä	12
3.2 Kuurosokeus, kuurosokea henkilö ja kuurosokeiden ryhmät.....	12
3.3 Aistien yhteistoiminta ja tuntoaisti.....	14
3.4 Taktiilius ja taktiiliuden nelikenttä	16
3.5 Haptiikka, haptinen tutkiminen ja sosiaalishaptinen kommunikaatio	18
3.6 Tilakokemus, ympäristöorientaatio ja reittien hahmottaminen	20
3.7 Kuvailu.....	24
3.8 Opastaminen	26
4 IDEASTA OPINNÄYTETYÖKSI.....	28
4.1 Opinnäytetyön ideointi ja suunnittelu.....	28
4.2 Tietoperustan muotoutuminen.....	29
4.3 Toiminnallisten kokeilujen vaihe	30
4.4 Produktin muotoutuminen.....	34
4.5 Toimintamallin käyttöönottokoulutus	36
5 TUOTOKSET JA TULOKSET	38
5.1 Päätuotos	38

5.2 Tausta- ja tukimateriaalit	38
5.3 Tulokset.....	44
6 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ, POHDINTAA JA TYÖN ARVIOINTIA	47
6.1 Johtopäätöksiä	47
6.2 Työmme käytettävyydestä ja hyödynnettävyydestä	48
6.3 Työn vaikutuksista ja vaikuttavuudesta	52
6.4 Osallistavan kehittämisen periaatteiden toteutuminen prosessissa.....	53
6.5 Työn arviointia	55
6.6 Ideoita tulevaan	57
LÄHTEET	59

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme aihepiirinä on kuurosokeiden henkilöiden ympäristöön orientoituminen. Siitä tuli erityisen ajankohtainen keväällä 2017, kun Tampereella sijaitsevan Kuurosokeiden Toimintakeskuksen alueelle valmistui uusi kuurojen ja kuurosokeiden asumisyksikkö. Sen valmistuminen muutti merkittävästi alueen pihapiiriä, rakennuskantaa, tiloja, reittejä sekä toimintojen ja palvelujen sijoittumista. Muutos oli yksikön mittakaavassa suuri ja lisäsi sekä alueella asuvien että sinne muuttavien kuurosokeiden henkilöiden orientoitumiseen liittyvän tuen tarvetta. Tilanne osoittautui haasteelliseksi paitsi kuurosokeille, myös heidän orientoitumisestaan tukevalle yksikön asumispalveluhenkilöstölle. Vaikeasti kaksoisaisivammaisina henkilöinä kuurosokeiden oli muodostettava mielikuva ympäristöstä ja sen muutoksista pitkälti muiden välittämän tiedon ja tuntoaistin varassa. Henkilöstö puolestaan koki, ettei sillä ole riittävästi ympäristöön orientoitumiseen liittyvää osaamista ja koulutusta. Alueen palveluntuottajana toimivalla Suomen Kuurosokeat ry:n Kuntoutumis- ja asumispalveluilla ei ollut ohjeistuksia ja vakiintuneita toimintamalleja näin suurten muutosten läpiviemiseen.

Palveluntuottaja halusi parantaa kuurosokeiden asemaa muutostilanteessa kehittämällä orientoitumisen tukemiseen liittyviä toimintatapojaan ja vahvistamalla henkilöstönsä aihepiiriin liittyvää osaamista. Asiakas- ja työelämälähtöisen kehittämishankkeen tarve oli ilmeinen. Meille opinnäytetyön tekijöille, kolmelle kokeelle viittomakielen tulkille, tilanne avasi mahdollisuuden tehdä opinnäytetyö mielenkiintoisesta ja haasteellisesta aiheesta. Halusimme tehdä työn, jossa voimme sekä käyttää aiemmin hankkimaamme osaamista että oppia uutta. Halusimme myös vaikuttaa meille tärkeän asiakasryhmän, kuurosokeiden, tilanteeseen. Niinpä teimme palveluntuottajan kanssa sopimuksen opinnäytetyöstä kuurosokeiden ympäristöorientaation tukemiseen ja uuden asumisyksikön, Ristontalon, kuvailuun liittyen. Opinnäytetyöprosessin edetessä työn tarkaksi aiheeksi ja tavoitteeksi valikoitui kuurosokean henkilön ja hänen orientoitumisestaan tukevan henkilöstön yhteistyöhön perustuvan asukkaan hyvään ympäristöorientaatioon johtavan paikallisen toimintamallin rakentaminen. Ensisijaiseksi asiakaskohde-ryhmäksi rajattiin taktiilisti toimivat viittomakieliset kuurosokeat.

Kuurosokean henkilön ympäristöön orientoitumisen tukeminen kuvailun keinoin uudessa asuin- ja toimintaympäristössä on luonteeltaan kehittämispainotteinen toiminnallinen opinnäytetyö. Ympäristöön orientoitumista lähestytään siinä uudesta näkökulmasta: kuurosokean ja näkevän henkilön tai henkilöiden tavoitteellisena ja suunniteltuna vuorovaikutteisena yhteistyöprosessina. Työ on saamamme palautteen mukaan ammattikorkeakoulun opinnäytteeksi laaja ja lähestyy aihettaan melko syvällisesti. Sen produkti sisältää toimintamallin kuvauksen, kaksi mallin toteutusta tukevaa henkilöstön perehdytysmateriaalia, neljä asiakkaiden ympäristön hahmottamista tukevaa kohomateriaalia ja ympäristöorientaation tukemista ja ympäristön kuvailua mallittavia videoita. Produktin muotoutumiseen vaikutti työn tilanneen palveluntuottajan toiveiden ja omien näkemystemme lisäksi vahvasti kuuden taktiilisti toimivan viittomakielisen kokemusasiantuntijan ja asumispalveluhenkilöstön kanssa tehty yhteistyö.

2 TEKIJÄT, KOHDERYHMÄ, YHTEISTYÖKUMPPANIT JA SIDOSRYHMÄT

2.1 Opinnäytetyön tekijät

Me opinnäytetyön tekijät olemme kolme kokenutta viittomakielen tulkkiä. Valmisuimme tulkeiksi ensimmäisen kerran kaksivuotisesta opistotasoisesta tulkkipäätutuksesta vuonna 1988. Asumme ja työskentelemme Pirkanmaalla. Koska alueellamme asuu paljon kuurosokeita, meillä oli jo ennen opinnäytetyön tekemistä runsaasti kokemusta kuurosokeille tulkkauksesta ja kuurosokeiden ympäristöorientaation tukemisesta sen osana.

Paula Heikkinen ja Jaana Koski-Vähälä toimivat opinnäytetyöprosessin alkaessa ja sen aikana tulkkeina Kuurosokeiden Toimintakeskuksen alueella asuville kuurosokeille. Merja Kovanen työskenteli vuoden 2017 loppuun Suomen Kuurosokeat ry:n kehittämispäällikkönä osallistuen muun muassa uuden asumisyksikön suunnitteluun, markkinointiin, asuttamiseen ja palvelujen kehittämiseen. Hänellä oli kokemusta myös muista kuurosokeusalan kehittämishankkeista ja kuurosokeiden kommunikaatio-ohjauksesta. Tunsimme siis työme toimintaympäristön ja kuurosokeat asiakaskuntana hyvin. Tämä helpotti muun muassa työn aihepiirin ja aiheen valintaa, tavoitteiden asettamista, kohderyhmän rajaamista, tietoperustan rakentamista ja yhteistyötä alueen asukkaiden ja henkilökunnan kanssa.

2.2 Kuurosokeiden Toimintakeskus

Suomen Kuurosokeat ry on tuottanut asumispalveluja Tampereen Hervannassa sijaitsevassa Kuurosokeiden Toimintakeskuksessa vuoden 1983 lopusta lähtien. Toiminta oli aluksi pitkään suunnattu vain kuurosokeille mutta nykyisin palvelujen piirissä on myös viittomakielisiä kuuroja.

Alueen nykyinen asuntokanta muodostuu 13 asumiseen tarkoitettusta rivitaloasunnosta ja keväällä 2017 valmistuneen asumisyksikön 34 kerrostaloasunnosta

sekä 11-paikkaisesta ryhmäkodista. Ryhmäkodin asuinhuoneista kymmenen on tarkoitettu vakituiseen asumiseen ja yksi lyhytaikaiseen asumiseen. Kerrostalossa on yhteensä 34 sekä kuuroille ja kuurosokeille tarkoitettua asuntoa. Niistä 15 on tarkoitettu palveluasumiseen ja 19 tavalliseen vuokra-asumiseen. Lisäksi rakennuksessa on yhteistiloja, palvelutuotannon tiloja ja asiakkaiden vastaanottotila. (Asiakaslähtöisiä asumisen palveluja kuurosokeille ja kuuroille -esite 2017.)

Yhteistiloja ovat ensimmäisessä kerroksessa sijaitsevat kioski-, kahvio-, ruokailu- ja kokoontumistilat, kuudennessa kerroksessa sijaitsevat yhteisöllisen toiminnan tilat ja kellarikerroksessa sijaitsevat liikuntatila ja tavanomaiset kerrostaloasumiseen liittyvät tilat, kuten pesutupa, sauna ja varastot. Palvelutuotannon tilat sijaitsevat pääsääntöisesti ensimmäisessä ja toisessa kerroksessa. Niitä ovat esimerkiksi palveluesimies-sairaanhoidajan ja palveluohjaajan toimistot, keittiötilat sekä asukastyön ja kotihoidon toimistotilat. Ensimmäisen kerroksen asiakkaiden vastaanottotilassa käy erilaisia palveluntuottajia, esimerkiksi hierojia ja jalkahoitaja. Asumisyksikön pinta-ala on noin 3300 m². Sen piha-alue muodostuu pääovien edustoista, rakennukselle johtavasta kävelytiestä, ryhmäkodin kahdesta pihasta ja parkkipaikasta. (Asiakaslähtöisiä asumisen palveluja kuurosokeille ja kuuroille -esite 2017, Risto Hoikkanen, kuntoutumis- ja asumispalvelujohtaja, henkilökohtainen tiedonanto 3.8.2018.)

Toimintakeskuksen alueella sijaitsevat myös Suomen Kuurosokeat ry:n hallintorakennus (entinen keskustoimisto), IT-koulutuksen ja Tampereen Toimintapäivien koulutus- ja harrasterakennus, kuntoutuksen majoitus-, toimisto- ja asiakasohjaustilat sekä aistipuutarha.

2.3 Ensisijainen asiakaskohderyhmä

Rajasimme työmme ensisijaiseksi asiakaskohderyhmäksi tuntoaistin varassa eli taktiilisti toimivat viittomakieliset kuurosokeat. Kohderyhmän valintaan vaikuttivat muun muassa siihen kuuluvien kuurosokeiden muita kuulonäkövammaisia suurempi orientoitumiseen liittyvän tuen tarve, heidän suhteellisen suuri osuutensa

Kuurosokeiden Toimintakeskuksen asiakaskunnasta ja muista kuulonäkövammaisista eroava kommunikaatio, tiedonsaanti, liikkuminen ja ympäristön hahmottaminen. Valintaan vaikutti myös se, että pitkään kuurosokeiden kanssa työskennelleinä voimme luottaa kuurosokeustaitojemme ja kielitaitomme riittävän tämän ryhmän kanssa toimimiseen. Asiakaskohderyhmärajaus helpotti opinnäytetyömme tavoitteiden, sisällön ja toteutustavan määrittelyä.

2.4 Yhteistyökumppanit

Opinnäytetyömme pääyhteistyökumppanina toimi tilaajan asumispalveluhenkilöstö. Yhteistyötä tehtiin erityisesti asumispalvelujen palveluohjaajan, palveluesimiesten ja hoitajien kanssa. Asumispalveluissa on sekä suomenkielisiä että viittomakielisiä hoitajia. Yhteistyö alkoi lokakuussa 2016 ja jatkui huhtikuussa 2018 pidettyihin toimintamallin käyttöönottokoulutuksiin saakka.

Työn toisena pääyhteistyökumppanina toimi kuusi toimintamallin ensisijaista asiakaskohderyhmää eli tuntoaistin varassa toimivia viittomakielisiä kuurosokeita edustavaa kokemusasiantuntijaa. Heistä kolme asui Toimintakeskuksessa jo ennen uudisrakentamista ja kolme muutti alueelle ulkopuolelta. Puolet asiantuntijoista oli miehiä ja puolet naisia, ja he sijoituivat eri ikäryhmiin seuraavasti: yksi 26–35-vuotias, kaksi 66–75-vuotiasta ja kolme 76–85-vuotiasta. Viiden kokemusasiantuntijan ympäristön hahmottaminen, liikkuminen, kommunikointi ja tiedonsaanti perustui täysin tuntoaistin käyttöön. Kuudennellakin tuntoaisti oli pääaisti mutta hänellä oli jäljellä myös hieman tuntoaistihavaintoja tukevaa ja täydentävää toiminnallista näköä. Kaikkien kuulonäkövamma oli luonteeltaan etenevä eli he kaikki olivat nuoruudessaan nähneet ja osa todennäköisesti myös kuullut jonkin verran. Kaikki kokemusasiantuntijat olivat viittomakielisiä mutta varsinkin ikään-tyneemmillä oli tapana tuottaa myös suomen kielen sanoja oman viittomisensa yhteydessä. Nuorin asiantuntija oli vahvasti kaksikielinen ja hyötyi myös visuaalisesta kirjoitetusta informaatiosta. Ryhmässä oli kaksi aktiivista pistekirjoituksen lukijaa. Myös muilla oli jonkin verran pisteiden lukutaitoa.

2.5 Sidosryhmät

Työn merkittävimpiä sidosryhmiä ovat opinnäytetyön tuotoksista ja tuloksista suoraan tai välillisesti hyötyvät kuurosokeat ja kuulonäkövammaiset henkilöt ja kuurosokeusalalla työskentelevä asumispalvelu- ja muu henkilöstö. Vaikka malli tehtiin ensisijaisesti tuntoaistia käyttävien viittomakielisten asiakkaiden tarpeiden ja toiminnallisten edellytysten pohjalta, se on sovellettavissa myös muulla tavoin kuulonäkövammaisten kanssa käytettäväksi. Muita mahdollisia sidosryhmiä ovat työn tietoperustasta ja tuloksista hyötyvät viittomakielen tulkit, viittomakielen ohjaajat ja viittomakielialan opiskelijat.

2.6 Työn ohjaajat ja tukijat

Opinnäytetyön ohjaajana toimi Diakonia-ammattikorkeakoulun lehtori Kati Huhtinen ja työelämäohjaajana kasvatustieteiden tohtori, liikkumistaidon ja näönkäytön ohjaaja, kuvailutulkki ja Suomen Kuurosokea ry:n kommunikaatiopäällikkö Riitta Lahtinen. Työmme kuvailua ja sosiaalishaptista kommunikaatiota koskeva tietoperusta pohjautuu suurimmaksi osaksi Lahtisen tutkimustyöhön ja julkaisuihin.

Saimme opinnäytetyömme englanninkieliseen käännökseen apua filosofian tohtori, kirjoitustulkki Stina Ojalalta ja viittomakielen tulkki (YAMK) Kirsi Mäeltä. Lapsiltamme Veera Kainulaiselta ja Markus Kovalta saimme tukea produktimme kohomateriaalien ja videoiden tekemiseen. Lämmin kiitos kaikille työtämme edistäneille.

3 TYÖN TIETOPERUSTA JA KESKEISET KÄSITTEET

3.1 Käsitteiden määrittelystä

Työmme aihepiiriin liittyy hyvin monenlaisia ilmiöitä ja käsitteitä. Jo pelkästään kuurosokeutta voitaisiin lähestyä useasta näkökulmasta ja monen eri tieteenalan kautta. Määrittelemme raportissamme vain työmme aihepiirin kannalta keskeisimmät käsitteet. Koska kyseessä on kehittämispainotteinen toiminnallinen opinäytetyö, jonka tuloksena syntyy konkreettinen toimintamalli, otimme vapauden määritellä käsitteitä yleisen näkökulman lisäksi myös toiminnallisesta näkökulmasta ja ensisijaisen asiakaskohderyhmämme kautta pohtien. Määritelmäosiosta tuli siksi tavanomaista laajempi. Hyödynsimme työmme tietoperustaa myös produktimme henkilöstölle tarkoitetuissa taustamateriaaleissa.

3.2 Kuurosokeus, kuurosokea henkilö ja kuurosokeiden ryhmät

Suomen Kuurosokeat ry ja muut pohjoismaiset kuurosokeusorganisaatiot määrittelevät kuurosokeuden ensisijaisesti toiminnallisia rajoitteita aiheuttavaksi tilaksi, joka syntyy kuulon ja näön toimintarajoitteiden yhdistyessä. Uusittu englanninkielinen määritelmä (The Nordic definition of deafblindness) korostaa kuurosokeutta omana erityisenä vammanaan, joka vaikuttaa henkilön sosiaaliseen elämään, kommunikaatioon, tiedonsaantiin, orientoitumiseen sekä kykyyn liikkua rajoituksetta ja turvallisesti. Lisäksi se vaikeuttaa päivittäisistä ja tarkkuutta vaativista toimista suoriutumista. Kuurosokeus johtaa kaukostaisten (kuulo ja näkö) avulla tapahtuvan tiedonsaannin vaikeutumiseen ja lähiaistin (kosketus, haptiikka, kinestetiikka) sekä hajua- ja makuaistien merkityksen kasvuun aisti-integraatiossa. Kuurosokeuden katsotaan rajoittavan henkilön suoriutumista ja täyttävä osallisuutta yhteiskuntaan siinä määrin, että yhteiskunnan on tuettava häntä erityispalveluin, ympäristön mukautuksin ja apuvälinein. (The Nordic definition of deafblindness 2017.) Määritelmän suomenkielinen versio valmistuu syksyllä 2018 (Taru Kaaja, aluepäällikkö, henkilökohtainen tiedonanto 24.5.2018).

Kuurosokeaksi sanotaan henkilöä, jolla on sekä kuulo- että näkövamma. Hän voi olla täysin kuuro ja sokea, tai hänellä voi olla jonkin verran toiminnallista näköä tai kuuloa tai molempia. Käytettäessä termiä kuurosokea kuulonäkövammaisen sijaan halutaan korostaa aistivammojen yhteisvaikutusta, joka on merkittävästi suurempi kuin pelkän yksittäisen kuulo- tai näkövammaisen vaikutus. Toisinaan termejä kuurosokea ja kuulonäkövammaisen käytetään myös toistensa synonyymeina. Kuurosokea voi olla myös termin kuulonäkövammaisen alakäsite. Tällöin lähdetään siitä, ettei kuurosokealla henkilöllä ole lainkaan toiminnallista näköä ja kuuloa, kun taas kuulonäkövammaisella joko voi olla tai sitten ei ole. (Kovanen, Mielityinen & Västilä 2012, 8–9.)

Leppäsen ja Hassisen (1984, 8–9) esittämä neliportainen luokittelu jakaa kuurosokeat tai kuulonäkövammaiset neljään pääryhmään: syntymästä tai varhaislapsuudesta saakka kuurosokeisiin, syntymästä saakka näkövammaisiin, joiden kuulo heikkenee myöhemmin, syntymästä saakka kuulovammaisiin, joiden näkö heikkenee myöhemmin ja jotka kommunikoivat usein viittomakielellä, ja aikuisena kuurosokeutuneisiin.

Opinnäytetyömme ensisijainen asiakaskohderyhmä sisältyisi tässä luokittelussa kolmanteen ryhmään eli syntymästään saakka kuulovammaisiin, jotka menettävät näkönsä myöhemmissä elämänvaiheissa, yleisimmin 25 ja 50 ikävuoden välillä. Tähän ryhmään kuuluvat henkilöt luonnehtivat itseään yleensä mieluummin kuuroksi tai viittomakieliseksi kuin kuulovammaiseksi. Heidän kuurosokeutumisansa aiheuttaa useimmiten Usherin oireyhtymä, jossa yhdistyy vaikea-asteinen sisäkorvatyypinen kuulovamma ja etenevä näkövammautumiseen johtava verkkokalvon rappeuma Retinitis Pigmentosa (Rouvinen 2001, 17–18). Usherin oireyhtymää sairastava lapsi voi olla syntyessään kuuro tai huonokuuloinen. Näkövammaisen ensioireet havaitaan usein päiväkotitai kouluiässä, ja vamma voi johtaa täydelliseen sokeuteen myöhemmissä elämänvaiheissa. Näkövammautumiseen liittyviä oireita ovat hämäräsokeus, näkökentän kapeneminen, häikäistymisherkkyys ja kontrastinäön heikkeneminen. Osalla Usherin oireyhtymää sairastavista on myös tasapainohäiriö. (Leppänen & Hassinen 1984, 8.)

Kahta samanlaista kuurosokeaa henkilöä ja elämäntilannetta ei ole, vaan kuurosokeatkin ovat yksilöitä muiden ihmisten tapaan. Havaintojemme mukaan muun muassa henkilön vammautumiskä, äidinkieli tai ensikieli, muu kielitaito, vammautumisesta kulunut aika, mahdolliset oheisvammat ja sairaudet, elämänvarrella kertyneet kokemukset, kommunikointitaidot, ikä, perhetilanne ja käytettävissä olevat palvelut sekä apuvälineet vaikuttavat aistien toiminnallisen tilanteen lisäksi henkilöitä, heidän valmiuksiaan ja suoriutumistaan yksilöivästi. Myös ympäristö ja siinä toimivat ihmiset tietoineen ja taitoineen vaikuttavat paljon henkilön toimintamahdollisuuksiin ja integroitumiseen (Leppänen & Hassinen 1984, 13–14).

Opinnäytetyömme ensisijaista kohderyhmää eli tuntoaistin varassa toimivia viittomakielisiä kuurosokeita sosiokulttuurisesta näkökulmasta tarkasteltuna voidaan ajatella sen muodostavan oman ala- tai vähemmistökuulttuurinsa kuurosokeiden kulttuurin sisällä. Argylen (1973, 78–79) mukaan kulttuurille on ominaista, että siihen kuuluvat henkilöt jakavat keskenään kielen ja tavan käsitteellistä ympäröivää todellisuutta, maailmaa koskevat käsitykset ja ajattelumallit, ei-verbaalisen kommunikoinnin sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen keinot, tilannekohtaiset ratkaisumallit ja säännöt, moraalit, arvot ja uskomukset sekä teknologian ja esineellisen kulttuurin. Opinnäytetyössämme pyrimme huomioimaan erityisesti asiakaskohderyhmämme kielelliset ja vuorovaikutukseen liittyvät erityispiirteet ja aistien tilanteen. Lisäksi huomioimme kuurosokeiden jaettuun tapa- ja toimintakulttuuriin pohjautuvat tilannekohtaiset ratkaisumallit (Kovanen ym. 2012, 58–67).

3.3 Aistien yhteistoiminta ja tuntoaisti

Aisti-integraatiolla tarkoitetaan aistien yhteistoimintaa, jonka seurauksena eri aistien välittämät havainnot yhdistyvät kokonaishavainnoiksi tai aistimuksiksi. Sen avulla saamme yksityiskohtaisemman ja tarkemman kuvan ympäristön kohteista ja tapahtumista kuin pelkästään yhden aistin välittämistä ärsykkeistä olisi mahdollista muodostaa. (Wolfe 2015, 370.) Kuurosokeiden henkilöiden aisti-integraa-

tio on kaventunut pääaistien eli kuulon ja näön heikkenemisen tai toimimattomuuden seurauksena. Kuulo- ja näköaisti ovat kaukoasteja. Kun ne eivät toimi, aisti-integraatio toimii niin sanottujen lähiaistien eli tunto-, maku- ja hajuaistin varassa.

Wolfen mukaan tuntoaisti viittaa käsitteenä kapeimmillaan kehon pintakerroksen tuntoselkäreseptoreista muodostuvaan mekaaniseen järjestelmään. Mikä tahansa kosketus aiheuttaa iholla mekaanisen paineen tai ärsytyksen, joka muuttuu hermojärjestelmän läpi kuljettuaan varsinaiseksi aistimukseksi. Tämä on kuitenkin liian kapea lähestymistapa tuntoaistin määrittelyyn, sillä ihon pintakerrosten eli orvaskeden ja verinahan lisäksi tuntoselkäreseptoreita on lähes kaikkialla kehossa: ihonalaiskudoksessa, lihaksissa, jänteissä ja nivelten pinnoilla. Saamme reseptorien kautta hyvin monipuolista tietoa sekä ympäristöstämme että omasta kehostamme. Tuntoaistireseptorien esiintymistiheys ja herkkyys vaihtelee kehon eri osissa. Tuntoaisti on kokonaisuutena hyvin monipuolinen ja laaja aistijärjestelmä, joka välittää mekaanisen ärsytyksen ja kosketustiedon lisäksi tietoa ympäristön värinästä ja tärinästä, lämpötilan muutoksista, sekä kivusta, kutinasta, asennon muutoksistamme, raajojemme sijainnista ja toiminnasta. (Wolfe 2015, 389.)

Jokiniemi (2007) luokittelee väitöskirjassaan aistijärjestelmiä hieman Wolfen luokittelusta poikkeavalla tavalla. Gibsonin aistijärjestelmäluokituksen (1966; 1983) käsitteitä lainaten hän esittää, että perusaistien eli kuulo-, näkö-, haju-, maku- ja tuntoaistin lisäksi ihmisellä on erillinen kehon perusorientaatiojärjestelmä, jonka aistielimenä toimivat tasapainoelimet. Järjestelmä saa ärsyksiensä painovoimasta ja kiihtyvyykokemuksista. Perusorientaatiojärjestelmä nivel-, lihas-, tasapaino- ja asentotietoineen vaikuttaa merkittävästi tilakokemuksen syntyyn. Ilman riittävän kattavaa ja yksityiskohtaista tilakokemusta henkilön ympäristöorientaatio jää puutteelliseksi, eikä itsenäinen liikkuminen onnistu. (Jokiniemi 2007, 17–18.)

Tuntoaisti on laaja-alaisuutensa vuoksi taktiillia ja haptista tietoa monipuolisesti vastaanottava aisti. Wolfe käyttää kosketusärsykkeiden kautta saadusta tiedosta käsitettä taktiillitieto ja määrittelee käsitteen taktiili sanan kosketus tai koskettaa adjektiivimuodoksi, kosketukseen perustuvaksi. Lihaksissa, jänteissä ja nivelten alueilla sijaitsevien reseptorien kautta saamaamme kehomme ja raajojemme

asunnoista ja liikkeistä kertovaa tietoa kutsutaan kinesteettiseksi tiedoksi. Proprioseptinen tieto on yhdistelmä kinesteettistä tietoa ja kehon sisältä tulevaa ärsyketietoa. Somatosensorinen tieto kattaa sekä taktiliin, kinesteettisen että kehon sisäiseen toimintaan liittyvän tiedon. Myös tasapainoaistin tuottama tieto vaikuttaa tuntoaistijärjestelmän synnyttämiin kokonaisuistimuksiin. (Wolfe 2015, 389.)

3.4 Taktiilius ja taktiliuden nelikenttä

Tässä opinnäytetyössä taktiliudella tarkoitetaan kuurosokeiden henkilöiden tuntoaistin monipuoliseen käyttöön perustuvaa tapaa suoriutua erilaisista elämäntoiminnoista. Hyvärinen ja Jacob (2011) lähestyvät näkemisen neljää perusfunktiota ns. näkemisen nelikentän tai -apilan muodossa. Näköaistia käytetään ympäristöön orientoitumiseen ja liikkumiseen, kommunikointiin ja vuorovaikutukseen, tiedonsaantiin, päivittäisistä toiminnoista suoriutumiseen ja tarkkaan työskentelyyn. (Hyvärinen & Jacob 2011, 2.)

Kun kuurosokea henkilö menettää näkönsä, hän alkaa vähitellen tehdä kaikkia edellä mainittuja asioita tuntoaistin varassa. Aivan täysin tuntoaisti ei pysty näköaistia korvaamaan, mutta varsin monet aiemmin visuaaliseen hahmottamiseen perustuneet toimet on mahdollista tehdä myös tuntoaistin avulla. Tähän perustuen voi mielestämme ajatella, että kuurosokeilla näkemisen nelikenttä muuttuu näön menetyksen myötä taktiliuden nelikentäksi. Tuntoaistin ja kosketuksen merkitys on opinnäytetyömme ensisijaiselle asiakaskohderyhmälle erityisen suuri, koska sillä ei ole mahdollisuutta kompensoida toista kaukoaistia toisella niin kuin esimerkiksi pelkästään näkövammaisten tai pelkästään kuulovammaisten ryhmillä on. Tuntoaisti on taktilisesti toimivan viittomakielisen henkilön kommunikaatioaisti, tiedon vastaanottokanava, turvallisuusaisti, orientaatioväline ja toisinaan suurtakin tarkkuutta vaativien päivittäisten toimien pääaisti. Täysin tai suurimmaksi osaksi taktilisesti toimivan henkilön on vuoroteltava ja rytmitettävä nelikentän toimintoja, sillä niitä kaikkia ei ole mahdollista tehdä samanaikaisesti. Taktilisesti tapahtuva vuorovaikutus ja toiminta vievät usein enemmän aikaa kuin vas-

taavat asiat moniaistisemmin toimivan henkilön kanssa veisivät. Taktiiliutta kunnioittava vuorovaikutuskumppani ymmärtää tämän ja antaa kuurosokean henkilön säädellä toimintaansa omien tarpeidensa mukaisesti.

Kuurosokeiden kohdalla tuntoaisti korvaa näköaistin lisäksi myös kuuloaistia. Siinä missä näköaisti on ympäristön havainnoinnin ja erilaisista toiminnoista suoriutumisen pääaisti, on kuuloaisti hyvin merkittävä esimerkiksi kommunikoinnissa ja tiedonsaannissa. Kaksoisaistivammasta johtuvalla tuntoaistin merkityksen korostumisella on monia vaikutuksia henkilön toimintakykyyn. Täysin tai lähes täysin taktiilisti toimiva henkilö voi kommunikoida ja saada tietoa vain lähietäisyydeltä, muistin merkitys toiminnoissa korostuu ja kokonaiskuva pitää muodostaa aiempaa sirpaleisemmän tiedon perusteella (The Nordic definition of deafblindness 2017).

Taktiilikommunikaatiolla tarkoitetaan kielellisten ja ei-kielellisten viestien vastaanottamista ja tuottamista tuntoaistin kautta. Käsitettä käytetään siitä huolimatta, ettei käsite taktiili yksinään tai yhdyssanan alkuosana, kuten sitä usein suomen kielessä käytetään, alun perin sisällä ajatusta aktiivisen liikkeen avulla tuotettava ja vastaanotettava tiedosta, vaan viittaa kosketukseen, ihokontaktiin ja sen kautta saatavaan tietoon. Tunnetuin ja kuurosokeiden ryhmässä laajimmin käytetty taktiilikommunikaation muoto on taktiiliviittominen. Sillä tarkoitetaan joko viittomakielen, viitotun puheen tai yksittäisten viittomien vastaanottamista tuntoaistin avulla. Viittomista taktiilisti vastaanottava henkilö ilmaisee itseään yleensä vapaaseen tilaan viittoen, puhuen tai samanaikaisesti viittoen ja puhuen. Useimmat kuurosokeat siirtyvät kielen taktiiliin vastaanottamiseen vähitellen kuulo- ja näkövammojen edettyä niin pitkälle, ettei kommunikointi kaukoaiastien avulla enää onnistu. Kielen vastaanottokanava muuttuu tässä yhteydessä visuaalisesta, auditiivisesta tai visuaalis-auditiivisesta kosketukseen perustuvaksi. (Kovanen & Lahtinen 2006, 7–17.) Taktiilia viittomista otetaan vastaan tunto- ja liikeaistimusten avulla taktiilis-kinesteettisesti (Mesch 2004, 20). Vastaanottaja hahmottaa viittomien perusrakenteen lisäksi esimerkiksi viittomien väliset siirtymäliikkeet ja kielen rakenteen mukaisen kohteiden sijoittelun ja kieliopillisten rakenteiden käytön viittomatilassa. (Kovanen & Lahtinen 2006, 7–17, 39.) Huomioidemme mu-

kaan tällä seikalla on erityistä merkitystä viittomakielisessä ympäristön kuvailussa, koska se mahdollistaa muun muassa tilojen muodon ja kalustuksen kuvailun viitotulle kielelle ominaisia rakenneratkaisuja käyttäen. Taktiiliviittomisen vastaanottaminen ei pääsääntöisesti onnistu, jos käsillä tehdään samanaikaisesti jotain muuta ja päinvastoin. Olemme havainneet, että jotkut pitkään taktiilisti toimineet henkilöt pystyvät kuitenkin käyttämään käsiään samanaikaisesti kahteen eri tarkoitukseen, esimerkiksi ottamaan viittomista vastaan vasemmalla kädellään samanaikaisesti, kun oikea käsi tunnustelee kuvailun kohdetta.

3.5 Haptiikka, haptinen tutkiminen ja sosiaalishaptinen kommunikaatio

Haptinen järjestelmä on monimutkainen fysiologinen toimintamekanismi, jonka avulla havainnoimme lähiympäristöämme. Gibsonia (1966) referoiden Lahtinen (2008) toteaa, ettei haptinen järjestelmä toimi vain yksittäisen aistielimen varassa vaan haptista tietoa kerääviä reseptoreita löytyy lähes kaikkialta kehosta. Haptisen tiedon vastaanottamiseen tarvitaan kosketuskontaktin lisäksi liikkeen kautta saatavaa tietoa. Haptisen järjestelmän kautta henkilö saa ympäristön ominaisuuksia koskevan tiedon lisäksi kokemuksen omasta kehostaan osana ympäristöä. (Lahtinen 2008, 30–31.)

Käsitettä haptiikka käytetään muun muassa ympäristön hahmottamiseen ja esineiden koskettamiseen liittyvässä tutkimuksessa. Lahtinen liittää käsitteen vahvasti kehon kokonaisvaltaiseen ympäristöorientaatioon ja ympäristötiedon jakamiseen kosketuksen kautta. Kosketusaistiin usein liitettävää käsitettä taktiili voidaan pitää haptiikan alakäsitteenä rajatumman merkityksensä vuoksi. Haptiikka korostaa kokonaisvaltaista aktiiviseen liikkeeseen perustuvaa informaation hakua, kun taas käsite taktiili korostaa kosketukseen liittyvää vastaanottavaa sensoriikkaa, kosketushavaintoa. (Lahtinen 2008, 31.)

Kuurosokeille henkilöille kosketusaisti on paitsi ympäristön hahmottamisen aisti myös tärkeä kommunikaatioaisti. Lahtinen (2008, 31) katsoo, ettei haptiikka ensisijaisesti fysiologisiin prosesseihin ja kosketusaistin kokonaisvaltaiseen toimintaan viittaavana käsitteenä kuvaa riittävästi kosketuksen sosiaalista luonnetta.

Tästä johtuen hän käyttää väitöstutkimuksessaan kosketusaistiin perustuvasta kommunikaatiosta nimitystä sosiaalishaptinen kommunikaatio. (Lahtinen 2008, 31.) Opinnäytetyön tekijöiden käsityksen mukaan kyseinen käsite tai sanapari pitää sisällään sekä kosketusaistin toiminnallisuuden että sen vuorovaikutuksellisen ja ympäristöorientaatiota tukevan merkityksen kuurosokeille henkilöille. Sosiaalishaptisella kommunikaatiolla voidaan joko tukea kuulon ja näön tai toisen näistä kautta saatavaa tietoa tai korvata sitä.

Haptiisi on sosiaalishaptisen kommunikaation yksittäinen viesti, keholle tai kehon kautta annettava signaali. Se voi olla luonteeltaan kielellinen (suomen kieleen tai viittomakieleen pohjautuva) tai ei-kielellinen. Haptiiseja tuotetaan useimmiten käsillä ja niitä vastaanotetaan kehon eri osilla. (Lahtinen 2008, 140–141.) Kielellisiä haptiiseja voidaan käyttää esimerkiksi toiminnan ja tunnetilojen ilmaisemiseen. Ei-kielellisiä haptiiseja käytetään esimerkiksi ilmaisemaan tilojen muotoa, kalusteiden sijoittumista ja reittejä. Hapteemi on haptiisin yksittäinen osa, kosketuksen avulla vastaanotettava kieliopillinen muuttuja. Hapteemeja voivat olla esimerkiksi kosketuksen paikka, kesto, laajuus, painovoima ja rytmi. Yksittäisen hapteemin tai sen tekotavan muuttuminen saattaa muuttaa haptiisin merkitystä. (Lahtinen 2008, 140–141.)

Kehomme tarkkuus haptisen tiedon vastaanottajana vaihtelee sen eri osissa. Tuntoaistimme on herkin alueilla, joilla tuntoreseptoreita on tiheässä, esimerkiksi huulissa, kämmenessä, sormien päissä ja varpaissa. Vastaavasti yksittäisten ärsykkeiden erottelukyky on heikompi alueilla, joilla reseptoreita on harvemmassa. Teoksessa *Sensation and perception* (2015) kuvataan tuntoaistijärjestelmämme tarkkuutta Loomisin (1981) tutkimustulosten pohjalta. Loomis tutki, kuinka lähellä toisiaan kaksi samanaikaisesti annettavaa kosketusärsykettä voi olla, että ihmisen tuntoaisti kykenee vielä hahmottamaan ne toisistaan erillisinä (englanninkielinen käsite tällä ilmiöllä on two-point touch threshold). Tutkimuksessa selvisi muun muassa, että ihminen kykenee sormenpäidensä herkällä tuntoaistilla erottamaan kohteita, jotka ovat vain millimetrin etäisyydellä toisistaan. (Wolfe 2015, 407.) Lahtisen mukaan Suomessa viitataan samaan ilmiöön käsiteellä haptinen etäisyys (Riitta Lahtinen, henkilökohtainen tiedonanto 13.1.2018). Haptisen etäisyyden merkityksen ja vaihtelun ymmärtäminen on tärkeää kuvailutilanteissa,

joissa menetelmänä käytetään kämmeneen, selän yläosaan tai muuhun kehonosaan piirtämistä. Esimerkiksi kämmeneen voi piirtää pieneen tilaan huomattavan määrän yksityiskohtia, kun taas selkään piirrettäessä eri kohteet on tehtävä melko etäällä toisistaan, eikä tieto voi olla kovin yksityiskohtaista.

3.6 Tilakokemus, ympäristöorientaatio ja reittien hahmottaminen

Tilat ovat kaikille ihmisille samoja, mutta se, millaiseksi tila koetaan ja mitkä asiat siellä ovat henkilölle merkityksellisiä, vaihtelee. Näkevän ihmisen tilakokemus on hyvin kokonaisvaltainen ja muodostuu varsin nopeasti. Hän voi hahmottaa tilan mittasuhteineen, kalusteineen ja merkittävimpine yksityiskohtineen yhdellä silmäyksellä, kun taas näkövammaisen on visuaalisen tiedon puuttuessa muodostettava käsityksensä tilasta haptisen tutkimisen, kuulohavaintojen ja muiden antamien kielellisten tietojen sekä käytettävissä olevien tukimateriaalien, esimerkiksi kohokarttojen, perusteella. Tilakokemuksen, vastaanotetun tiedon ja tilassa toimimisen kautta hänelle muodostuu kognitiivinen kartta, mielikuva tilasta ja sen ominaisuuksista. Se, kuinka kattava tai oikea käsitys näkövammaiselle henkilölle tilasta muodostuu, riippuu muun muassa itse tilasta ja sen ominaisuuksista, henkilön hahmottamiskyvystä ja haptisista taidoista sekä orientoitumiseen saadusta tuesta. Orientoitumisen onnistuminen on Hirnin mukaan vähintään yhtä riippuvaista henkilön kognitiivisista kyvyistä kuin siitä, kuinka hyvin hän hallitsee erilaiset liikkumisen ja ympäristön hahmottamisen menetelmät. Ihmisten kyky poimia toimintansa kannalta oleellista tietoa ja yhdistää se toimivaksi kognitiiviseksi kartaksi vaihtelee suuresti yksilöiden välillä. (Hirn 2009, 9–11.)

Jokiniemi (2007) pohtii väitöskirjassaan näkövammaisen henkilön tilakokemusta ja sen muodostumiseen vaikuttavia seikkoja, erityisesti tilan ominaisuuksia ja aisti-integraatiota. Erilaiset tilat tarjoavat toisistaan poikkeavia aistitarjoumia. Muun muassa tilan värikontrastit, valaistus, valon määrä, akustiikka ja äänimaa- ilma vaikuttavat näkövammaisen henkilön tilakokemukseen ja mahdollisuuksiin toimia tilassa. Näkövamman vuoksi henkilön mahdollisuudet visuaalisen tiedon käyttöön heikkenevät tai loppuvat ja muiden aistien, erityisesti tuntoaistin ja kuuloaistin, merkitys tilakokemuksen muodostumisessa korostuu. (Jokiniemi 2007,

18, 20–21, 144.) Tiloissa ja reiteillä käytetyt materiaalit vaikuttavat paljon tilan akustiikkaan ja erilaisista pinnoista heijastuviin ääniin. Näkövammaisen henkilö saa pinnoista vastetta liikkueensa tuottamilleen äänille. Sokeiden henkilöiden esteentaju perustuu pitkälti näiden heijasteäänien kuulemiseen. Lisäksi tilan muu äänimaailma, esimerkiksi ilmaston ja muiden laitteiden sekä ihmisten tuottamat äänet auttavat usein tiloissa suunnistautumisessa. (Jokiniemi 2007, 144.)

Painovoiman ansiosta ihminen on jatkuvassa kontaktissa häntä ympäröivään tilaan. Tuntoaistin ja niin sanotun perusorientaatiojärjestelmän välittämä kosketus ja muu tieto vaikuttaa merkittävästi näkövammaisen henkilön tilakokemukseen. Tilan ominaisuuksista esimerkiksi pintojen muodot, kaltevuudet ja materiaalierot ovat aistittavissa lihas- ja tasapainoaistin avulla erittäin tarkasti. Tuntoaisti ja perusorientaatiojärjestelmä vaikuttavat merkittävästi myös siihen, miten ihminen hahmottaa itsensä suhteessa ympäristöön eli oman sijaintinsa, olemisensa ja toimintansa tilassa. (Jokiniemi 2007, 18, 20–21.)

Jokiniemen mukaan (2007, 33–34) kaikki ihmiset muodostavat tilakokemustensa ja käytettävissään olevan tiedon perusteella suunnistautumista helpottavia mielikuvakarttoja usein käyttämistään tiloista ja muista ympäristöistä. Käsite tarkoittaa hänelle samaa kuin Hirnin (2009, 11) kognitiivinen kartta. Kartan päätehtävänä on helpottaa henkilön ympäristössä suunnistautumista eli orientoitumista. Mielikuvakartat ovat näkövammaisille erityisen tärkeitä, koska niiden avulla he voivat korvata ja täydentää näköaistin kautta saamatta jäänyttä tietoa. Selkeät ja hyvin sisäistetyt mielikuvakartat tukevat itsenäistä toimintaa ja tuovat turvallisuuden tunnetta. Niiden rakentaminen vaatii kuitenkin näkövammaiselta enemmän kuin näkevältä ihmiseltä; muun muassa aisti-integraation tietoista hyödyntämistä ja keskittymistä. (Jokiniemi 2007, 33–34.)

Myös Hirnin (2009) mukaan tilakokemuksen kattavuus vaikuttaa näkövammaisen henkilön tilaorientaation laatuun, itsenäisyyteen ja toimintatapoihin. Orientaatiota tukeva kognitiivinen kartta voi olla kokonaisvaltainen ja kattava tai se voi perustua sirpaleiseen, kuurosokean henkilön ja hänen toimintansa kannalta välttämättömään tietoon. Tilaorientaatiota voidaan luonnehtia kokonaisvaltaiseksi ja katta-

vaksi, jos henkilö hahmottaa koko tilan rakenteineen, mittasuhteineen, kalusteineen, reitteineen ja toimintoineen sekä mahdollisine kulkuesteineen ja muine vaaratekijöineen. Lisäksi hänellä on käsitys tilan sijainnista suhteessa ympäröiviin tiloihin, reitteihin ja rakennukseen kokonaisuutena. Kokonaisvaltaisen ja kattavan orientaation muodostamiseen tarvitaan usein toisten ihmisten tukea sekä toistuvia käyntejä ja kokemuksia tilassa. Orientaatiota tukevan henkilön on osattava tuottaa tila- ja reittitietoa niin, että näkövammaisen henkilö pystyy sen varassa rakentamaan kokonaisnäkömyksen kohteesta. Jos tukea ei ole saatavilla, orientaatio saattaa jäädä pelkästään itsenäisen haptisen tutkimisen sekä yritysten ja erehdysten kautta kertyneen sirpaleisen tiedon varaan. Näkövammaisen voi ilman tukeakin oppia liikkumaan kahden kohteen välillä tuntoaistihavaintojen varassa mutta jos reittiin tulee jokin muutos, hän eksyy, koska ei hahmota reitin ulkopuolista tilaa. Sirpaleisesta tiedosta on mahdollista lähteä kohti kokonaisvaltaista ja kattavaa tietoa. Tämä vaatii aikaa, suunnitelmallisuutta ja ympäristöön orientoitumiseen liittyvää ammatillista osaamista tukea tuottavalta henkilöltä. (Hirn 2009, 9–10, 14–15.)

Havaintojemme mukaan kuurosokeiden ympäristöorientaatioissa ja kognitiivisten karttojen muodostamisprosessissa on paljon yhtäläisyyksiä näkövammaisten vastaavien toimintojen kanssa. Suurimmat eroavuudet aiheutuvat kuuloaistimusten puuttumisesta. Kuurosokeat henkilöt eivät saa ympäristön rakenteista ja muilta ihmisiltä samanlaista kuulohavaintoihin perustuvaa ohjausta ja palautetta toiminnastaan kuin kuuloa käyttävät näkövammaiset saavat. Tämä vaikuttaa väistämättä sekä suunnistautumiseen että esteentajuun, minkä vuoksi kuurosokeat henkilöt harhautuvat todennäköisesti näkövammaisia helpommin reiteiltä ja saattavat törmäillä erilaisiin rakenteisiin. Esteentajun puuttuminen heikentää itsenäisen liikkumisen turvallisuutta ja edellyttää samoissa tiloissa toimivilta henkilöiltä huolellisuutta reittien vapaana pitämisessä. Kuurosokeat henkilöt eivät myöskään saa ympäristövihjeitä muiden ihmisten toiminnan tai tiloissa olevien laitteiden aiheuttamista äänistä. Kun sekä kuulo että näkö puuttuvat aisti-integraation kokonaisuudesta, kuurosokealla henkilöllä on käytettävissään pääasiassa tuntoaistin ja perusorientaatiojärjestelmän (Jokiniemi 2007, 17–18), ja joissain kohteissa myös hajuaistin, välittämä tieto. Kuulon ja näön puute aiheuttaa myös sen, etteivät kuurosokeat saa kielellistä tietoa ohimennen, niin kuin kuuleva

ja näkevä henkilö usein saa, vaan se on välitettävä heille henkilökohtaisesti, suunnitelmallisesti ja soveltuvassa muodossa, esimerkiksi pistekirjoituksella tai taktiililla viittomakielellä. Kielellisesti välitettävällä ympäristötiedolla on havaintojemme mukaan suuri merkitys kuurosokeiden tilakokemuksen muodostumisessa.

Ympäristöorientaatiota ei mielestämme voida luonnehtia kattavaksi, ellei henkilöllä ole fyysisen ympäristön tuntemisen ja hallinnan lisäksi mahdollisuutta havainnoida ja hahmottaa sosiaalisen ympäristönsä toimintaa, tapahtumia ja vuorovaikutusta. Fyysinen ympäristö, varsinkin henkilön oma asuin- ja toimintaympäristö, on yleensä suhteellisen muuttumaton ja ennustettava, kun taas sosiaalinen ympäristö on jatkuvasti muuttuva ja toiminnoiltaan ennustamaton, mikä tekee sen sisällyttämisestä orientaation muodostumista tukevaan toimintamalliin erittäin haasteellista. Sosiaalista ympäristöä ei kuitenkaan voida jättää ympäristöorientaatiota rakennettaessa täysin huomiotta, sillä siihen kuuluvat ihmiset voivat omalla toiminnallaan vaikuttaa fyysiseen ympäristöön, esimerkiksi kalustukseen ja reittien esteettömyyteen (Kovanen ym. 2012, 65). Lisäksi ympäristössä toimiminen edellyttää usein vuorovaikutusta siinä toimivien ihmisten kanssa. Keskitymme opinnäytetyössämme fyysisen toimintaympäristön ja sen ominaisuuksien kuvailuun. Sosiaalista ympäristöä ja sen toimintoja sivutaan vain niiltä osin kuin ne ovat kuvailtavan kohteen ja asiakkaan itsenäisen toiminnan kannalta oleellisia. Sosiaalisen ympäristön merkittävien kohteiden sijainnin ja toiminnan kuvailussa ajatuksena on, että hyvä ympäristön hallinta tukee kuurosokeaa henkilöä myös sosiaalisiin kontakteihin hakeutumisessa. Jos hän esimerkiksi tietää, missä kahvio on ja miten siellä toimitaan, hänellä on mahdollisuus hakeutua omaehtoisesti muiden seuraan. Tai jos hän tietää työntekijöiden työpisteiden sijainnin, hänen ei tarvitse odottaa työntekijän saapumista luokseen vaan hän voi myös itse lähteä tätä tapaamaan.

Samalla alueella asuvien henkilöiden mielikuvakartoissa on todettu olevan paljon yhteisiä elementtejä. Vaikka mielikuvakartat ovat lähtökohtaisesti yksilöllisiä, niihin voi kuulua samoja, kaikille yhteisön jäsenille merkityksellisiä osia. Kartat tukevat ihmisten sosiaalisuutta ja yhteisöllisyyttä. (Jokiniemi 2007, 34.) Havaintojemme mukaan Kuurosokeiden Toimintakeskuksen asukkaiden mielikuvakarttojen samankaltaisuus alkoi rakentua jo asumisyksikön suunnitteluvaiheessa, kun

rakennuspiirustuksia, tiloja ja toimintoja käsiteltiin yhteisissä asukaskokouksissa. Lisäksi asukkaiden keskinäinen vuorovaikutus ja talon sisäisessä lehdessä julkaistut tiedotteet vahvistivat tulevaa ympäristöä koskevien mielikuvien muodostumista.

3.7 Kuvailu

Kuurosokean henkilön orientoituminen fyysiseen ympäristöön on havaintojemme mukaan pitkä, vaativa ja monivaiheinen prosessi. Se vaatii häneltä monenlaisia valmiuksia, keskittymiskykyä ja motivaatiota ympäristöorientaationsa rakentamiseen. Lisäksi tarvitaan orientoitumista tukevia mielellään asiaan perehtyneitä henkilöitä. Ympäristöön tutustuessaan kuurosokean tulee saada sekä yleistä tietoa tiloista ja reiteistä, että tarkempaa tietoa erilaisista yksityiskohdista ja toiminnoista. Tietoa välitetään pääosin kuvailun keinoin.

Kuvailun avulla vastataan kysymykseen, miltä joku näyttää, kuulostaa tai mitä tekee. Se on fyysisen ja sosiaalisen ympäristön rakenteiden, esineiden, ominaisuuksien, ihmisten, toimintojen ja tapahtumien kuvailemista kuurosokealle henkilölle joko kielellisesti, kielellistä tietoa täydentävillä menetelmillä tai näiden yhdistelminä. (Lahtinen, Palmer & Lahtinen 2009, 10–15, 41–42.) Kuvailu voi sisältää myös orientoitumista tukevaa suuntien ilmaisemista ja erilaisten kohteiden osoittamista taktiilisti tai kapeaan näkökenttään sovitettuna (Lahtinen 2008, 62–63).

Kuvailun välittömänä tavoitteena voidaan pitää vastaanottajan tunto-, kuulo- ja näköaisteillaan saaman ympäristötiedon täydentämistä tai korvaamista kielellisin ja toiminnallisien menetelmin välitettävillä tiedoilla. Välillisesti sillä voidaan tavoitella esimerkiksi kuurosokean henkilön ympäristöön orientoitumisen, itsenäisyyden ja osallisuuden tukemista sekä liikkumisturvallisuuden lisäämistä. Kuvailu voi liittyä myös kuurosokeaan itseensä, esimerkiksi hänen sijoittumiseensa tilassa. Kuvailu tukee kuurosokean henkilön arjessa suoriutumista ja avartaa hänen maailmankuvaansa. (Lahtinen ym. 2009, 10–15, 41–42.)

Yhteiskunnan palvelujen kehittymisen myötä kuvailusta on tullut myös osa erilaisten ammattihenkilöiden, kuten viittomakielen tulkkien työnkuvaa. Kuurosokeille tulkkauksen nähdään nykyisin muodostuvan kolmesta osasta: kielellisestä tulkkauksesta, kuvailusta ja opastamisesta (Lahtinen ym. 2009, 62–63).

Kokemustemme mukaan viittomakieli soveltuu visuaalisen luonteensa vuoksi erittäin hyvin ympäristön kuvailuun. Viittomakielen rakenteeseen liittyvä reaali maailman kohteiden sijoittelu viittojaa ympäröivään tilaan joko viittomaa tai sen liikejuurta toistamalla tai klassifikaattori-käsimuotoisten verbien avulla (Jantunen, 2003, 72–77) auttaa kuurosokeaa henkilöä reaali maailman kohteiden, esimerkiksi kalusteiden, sijainnin hahmottamisessa. Myös asioiden esittäminen laajemmista kokonaisuuksista kohti yksityiskohtia edeten onnistuu viittomakielellä hyvin, jos kuvaileva henkilö osaa poimia visuaalisen ympäristön olennaiset asiat kokonaisuutta kuvaavaan kerrontaansa. Aisti kuvailu -kirjassa kuvataan kokonaisuuksista kohti yksityiskohtia etenevää kuvailua ja sen vaiheita käyttäen kokonaisuuksien yleisestä kuvailusta käsitteitä peruskuvailu ja kohteen perusominaisuuksien ilmaiseminen (Lahtinen ym. 2009, 22, 46, 73–74).

Kielellinen kuvailu voi olla melko nopea ja tehokas tapa välittää tietoa kohteesta. Taitava kuvailija osaa edetä kuvailussaan kokonaiskuvan muodostumista tukien. Hän myös rajaa kertomiensa asioiden määrää tilanteen luonteen, käytettävissä olevan ajan, asiakkaan vastaanottokyvyn ja kiinnostuksen mukaan. Tiedon karssiminen voi olla tarpeen kokonaiskuvan säilyttämiseksi. Rytmittämätön tiedontulva ja kuvailun hallitsematon pomppiminen kohteesta toiseen saattavat estää kokonaiskuvan muodostumista. (Lahtinen ym. 2009, 33–37.)

Kielellistä tietoa voidaan täydentää useilla erilaisilla kuvailun menetelmillä, kuten taktiileilla osoituksilla, selkään tai muuhun kehon osaan piirtämällä, ohjatun tai itsenäisen haptisen tutkimisen avulla ja kokeilemalla erilaisia toimintoja yhdessä asiakkaan kanssa (esimerkiksi vesihanojen, valokatkaisijoiden, ovien lukkojen, taiteovien ja kaapinovien toimintaa). Haptinen tutkiminen voi pitää sisällään esimerkiksi rakennusten, rakenteiden, reittien, materiaalien, esineiden ja toimintojen tunnustelua. Apuna voidaan käyttää myös pienoismalleja, kohomateriaaleja, eri-

laisia esineitä ja teknologiaa, kuten karttaohjelmia. Kohteiden kokoa ja niiden välistä etäisyyttä voidaan ilmaista monella tavalla: metreinä, askelina, kellonaikoina, valkoisen kepin mittoina tai levittämällä kädet kohteiden välille (esimerkiksi arviotaessa, kuinka leveä hissi tai käytävä on). Korkeutta voi ilmaista metreinä, sentteinä tai suhteessa asiakkaan tai kuvailijan kehoon. Taktiili palautejärjestelmä on keino vahvistaa kuurosokealle henkilölle muodostunutta mielikuvaa kohteesta haptisen tutkimisen aikana. (Lahtinen ym. 2009, 41–45, 102–104, 117–118, 123–124.) Olemme havainneet, että opinnäytetyömme kohderyhmään kuuluvilla henkilöillä on toisinaan tapana sisäistää kerrottuja asioita viittomalla niitä yhteenvedonomaaisesti uudelleen ympäristöön orientoitumistilanteiden päätteeksi. On tärkeää, että he saavat myös tässä vaiheessa taktiilia palautetta päätelmiensä ja ajatustensa tueksi.

3.8 Opastaminen

Opastaminen on toimintaa, jossa näkevä henkilö (opas) opastaa näkövammaista henkilöä joko paikasta toiseen tai tilan sisällä. Se voi olla fyysistä, kosketukseen perustuvaa, tai ei-fyysistä. Fyysisessä opastuksessa opas ja opastettava ovat kontaktissa toisiinsa yhteyskäden kautta. Opastettava pitää kiinni oppaan yhteyskädessä kyynärpään yläpuolelta käsi noin 90 asteen kulmassa. Otetta kutsutaan yleisesti pullo-otteeksi. Opas pitää yhteyskäden rennosti vartaloaan vasten, useimmiten suorana. Oppaan kehon ja käden liikkeistä opastettava voi ilman kielellistä informaatiota päätellä, mitä tapahtuu tai on tapahtumassa. Opas kulkee puoli askelta tai askeleen verran opastettavan edellä. Opastuksen tulisi olla turvallista ja sujuvaa. (Näkövammaisen opastaminen 2017, 2–4.) Opastusote voi toisinaan vaihdella esimerkiksi osapuolten pituuseroista, opastettavan heikosta tasapainosta ja maaston epätasaisuuksista johtuen. Pullo-ote sopii opastusotteeksi kuurosokeille, joilla on hyvä tasapaino. (Lahtinen 2006, 194.)

Kovasen ja Lahtisen (2006) mukaan pitkään taktiilisti kommunikoineet viittomakieliset kuurosokeat ottavat usein viittomista vastaan vain toisella kädellään. Asentona on tällöin suoran vastakkaisasennon sijaan niin sanottu viisto rinnak-

kaisasento. Tällaisia henkilöitä opastetaan viittomista vastaanottavan käden puolelta. (Kovanen & Lahtinen 2006, 30–31.) Havaintojemme mukaan opastuskäsi toimii viittomakielisillä liikkumisen aikana myös ympäristöä kuvailevana kommunikaatiokätenä. Jos kuvailtava asia on pitkä, kuvailu on turvallisinta suorittaa paikallaan seisten. Opastus- ja kommunikaatiokäden yhdistäminen ja kuvailun aikainen liikkuminen vaativat huomioidemme mukaan sekä viittojalta että vastaanottajalta hyvää kielitaitoa ja tasapainoa.

Opinnäytetyöprosessin aikaisten kokemustemme mukaan kattavan ympäristöorientaation rakentaminen olisi kuurosokeille henkilöille vaikeaa ilman tiloissa ja reiteillä liikkumista. Vasta liikkuessaan kuurosokea henkilö saa mielikuvan tilan todellisista mittasuhteista sekä kohteiden sijoittumisesta ja etäisyyksistä. Myös haptinen tutkiminen edellyttää usein liikkumista eri kohteiden välillä. (Lahtinen ym. 009, 73.) Kun tila ei ole vielä tuttu, kuurosokea henkilö tarvitsee toisen henkilön oppaakseen liikkuaan turvallisesti tiloissa ja reiteillä. Turvallisuusnäkökulmaa painotetaan myös Suomen Kuurosokeat ry:n verkkosivuilla (Kuurosokeat. Tietoa kuurosokeudesta.Liikkuminen.Kuurosokean opastaminen).

4 IDEASTA OPINNÄYTETYÖKSI

4.1 Opinnäytetyön ideointi ja suunnittelu

Opinnäytetyöprosessimme käynnistyi loppukevällä 2016, kun työmme tilaaja vastasi myönteisesti tiedustelumme mahdollisuudesta tehdä tulkki (AMK) opinnäytetyömme Kuurosokeiden Toimintakeskuksen yhteyteen rakenteilla olevaan asumisyksikköön ja kuurosokeisiin liittyen. Tilaaja toivoi meiltä käytäntöjä ja toimenpiteitä, joilla tuetaan alueen kuurosokeiden asukkaiden sopeutumista ja hyvinvointia muutostilanteessa. Uuden asumisyksikön valmistumisesta seuraava toiminnallinen muutos oli palveluntuottajan mittakaavassa suuri, eikä alueen asukkailla ja henkilöstöllä ollut aiempaa kokemusta vastaavista tilanteista. Tilaaja antoi meille vapaat kädet opinnäytetyön ideointiin ja toteutukseen. Olimme kaikki keskenämme tuttuja jo ennen opinnäytetyöprosessin alkamista ja tilaaja uskoi kykyymme hahmottaa tilanne ja toimia sen mukaan.

Työn ideointivaiheessa tavoitteenamme oli koota ympäristön kuvailuun liittyvää tietoa palveluntuottajan ja sen henkilöstön käyttöön. Suunnittelun edetessä havaitsimme, ettemme saisi pelkällä tiedon kokoamisella aikaan tilaajan toivomaa lopputulosta. Päätimme laatia laajemman ohjeistuksen, joka avaisi ympäristön kuvailun merkitystä, lisäisi henkilöstön kuvailuvalmiuksia ja ohjaisi työntekijöitä asiakkaidensa ympäristöorientaation tukemisessa. Opinnäytetyön suunnitelman valmistuessa ajatus ohjeistuksesta oli jalostunut kuurosokeiden henkilöiden ympäristöön orientoitumista kuvailun keinoin tukeväksi paikalliseksi toimintamalliksi. Esittelimme opinnäytetyömme ideapaperin joulukuussa 2016 ja suunnitelman toukokuussa 2017 pidetyissä opinnäytetyöseminaareissa. Täydensimme suunnitelmaamme keskeisten käsitteiden määrittelyä ja produktin sisältöjä vielä syksyllä 2017.

Työelämäohjaajamme Riitta Lahtisen lokakuussa 2016 ja tammikuussa 2017 pitämä kuvailukoulutus avasi omalta osaltaan ympäristön kuvailun merkitystä ja

kuvailun menetelmiä Kuurosokeiden Toimintakeskuksen henkilöstölle. Osallistuimme tuohon koulutukseen itsekkin ja se toimi hyvänä pohjana meidän ja henkilöstön jatkoyhteistyölle.

4.2 Tietoperustan muotoutuminen

Työmme tietoperusta alkoi muotoutua jo työn ideointivaiheessa tekemämme tiedonhankintasuunnitelman ensimmäisen version myötä. Aluksi tavoitteenamme oli tunnistaa työmme kannalta oleelliset tutkimukset ja lähteet. Kun ne oli tunnistettu ja hankittu, aloimme rakentaa itsellemme yleiskuvaa aihepiiriin liittyvistä näkökulmista ja ilmiöistä. Samassa yhteydessä listasimme alustavasti työmme keskeiset käsitteet. Suunnitelmavaiheessa tiedonhankintamme keskittyi käsitteiden määrittelyssä tarvittavien lähteiden läpikäymiseen. Työn toiminnallisiin osuuksiin ja produktin kokoamiseen siirryttäessä etsimme aiempaa enemmän suoraan käytäntöön sovellettavissa olevaa omiin havaintoihimme liittyvää tietoa. Työn raportointi- ja jalkautusvaiheissa keskityimme hankkimamme tiedon prosessointiin ja tiivistämiseen työtämme ja yhteistyökumppaneitamme varten.

Hyödynsimme tiedonhaussamme Diakonia-ammattikorkeakoulun ja Tampereen yliopiston kirjastojen tietokantoja, Kuurosokeiden Toimintakeskuksen ammattikirjallisuuden kokoelmaa, internetiä sekä omia ja kollegojen teoksia. Alkuvaiheen jälkeen saimme työelämäohjaajaltamme arvokkaita lähdevinkkejä ja linkkejä tieteellisiin artikkeleihin. Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöiden tekemiseen liittyvä opas ja muut ohjeistukset ohjasivat meitä osaltaan opinnäytetyön eri vaiheissa tarvittavan tiedon hankkimisessa.

Alkuperäinen tiedonhankintasuunnitelmamme sisälsi sekä suomen- että englanninkielistä tutkimus- ja muuta kirjallisuutta, artikkeleita ja joitakin verkkosivuja. Pyrimme pitämään lähteidemme määrän kohtuullisena. Englanninkieliset lähteemme olivat hyvin laajoja ja sisällöllisesti sekä kielellisesti vaativia. Ajankäytön rajaamiseksi päätimme, että tutustumme kaikki työmme kannalta keskeisiin lähteisiin ja teemme muiden osalta työnjakoa. Päätimme rajata muistiinpanojen te-

kemisen työemme kannalta oleellisiin asioihin. Päivitimme tiedonhankintasuunnitelmaamme pitkin matkaa rajaamalla sen ulkopuolelle lähteitä, joilla ei silmäilyn perusteella ollut työllemme lisäarvoa. Näin kävi esimerkiksi monien AMK-tasoisien opinnäytetöiden kohdalla, koska niistä hyvin harvat sisälsivät sellaisia teoreettisia tai käsitteellisiä oivalluksia, joita ei olisi jo muissa lähteissä kerrottu. Monesti kävi niin, että lukemamme lähde johdatti meidät lähdeviittaustensa ja -luettelonsa avulla seuraavien lähteiden äärelle. Välillä lähteet veivät meitä ja oli py-sähdyttävä miettimään, kuinka pitkälle seuraamme niistä saatuja lähdevinkkejä.

Halusimme tuoda myös oman kuurosokeusasiantuntemuksemme ja tietotaitomme osaksi työn tietoperustaa, ja siksi käytimme keskinäisissä tapaamisissamme runsaasti aikaa lähde- ja kokemuspohjaiseen keskinäiseen pohdintaan ja ajatusten vaihtoon. Keskustelimme sekä keskenämme että työelämäohjaajamme kanssa muun muassa taktiiliuden ja viittomakielisyyden huomioimisesta, yksittäisten kuvailutilanteiden toteutusmahdollisuuksista, kohomateriaalien ominaisuuksista ja merkityksestä ympäristöorientaation rakentamisessa sekä asiakaskohderyhmämme ympäristötiedon vastaanottamisen ja prosessoinnin tavoista. Produktimme on muotoutunut pitkälti näiden tapaamisten ja keskustelujen pohjalta tekemiemme muistiinpanojen pohjalta.

Tietoperustaamme voisi siis luonnehtia sekä tutkimus- että kokemuspohjaiseksi. Sen rakentuminen jatkui koko opinnäytetyöprosessin ajan. Hyödynsimme sitä sekä raportissa, produktissa että henkilöstölle pitämässämme toimintamallin jalkautuskoulutuksessa.

4.3 Toiminnallisten kokeilujen vaihe

Havaitsimme jo työemme suunnitelmavaiheessa, että tavoitteeksi asettamaamme toimintamallia olisi mahdoton koota ilman asiakaskohderyhmän kanssa aidossa ympäristössä tehtäviä kuvailukokeiluja ja niiden kautta saatavaa tietoa. Niinpä päätimme pyytää alueella asuvia ja sinne muuttamassa olevia kuurosokeita työemme asiakaskohderyhmäämme edustaviksi kokemusasiantuntijoiksi. Ker-

roimme heille, että tavoitteenamme on koota toimintamalli, jonka avulla uudisrakennukseen tai muualle Toimintakeskukseen muuttava kuurosokea henkilö voidaan perehdyttää uuteen asuinympäristöönsä. Kerroimme myös, että mallia rakennettaisiin vähitellen meidän opiskelijoiden heidän kanssaan toteuttamien kuvailutilanteiden pohjalta. Kerroimme myös tilanteiden videoinnista ja videoiden myöhemmästä käytöstä toimintamalliin liittyvissä koulutuksissa.

Rakennushankkeen ja kokemusasiantuntijoidemme muuttojen viivästymisen vuoksi pääsimme aloittamaan toiminnallisen osuuden hieman ajateltua myöhemmin. Alkukeväällä 2017 toteuttamamme ensimmäiset tilanteet olivat ulkotilanteita, koska itse rakennukseen ei vielä päässyt sisälle. Sisäkuvaukset alkoivat maaliskuuhuhtikuussa. Meillä oli tuolloin käytettävissämme kolme alueella ennestään asunutta kokemusasiantuntijaa. Kesän aikana Toimintakeskukseen muutti uusia kuurosokeita ja saimme heistä kolme asiantuntijaa lisää. Kokemusasiantuntijoiden kaksivaiheinen mukaan tulo osoittautui työmme tulosten kannalta toimivaksi ratkaisuksi. Saimme myöhemmin mukaan tulleilta sekä vahvistusta aiemmin tekemiimme havaintoihin ja johtopäätöksiin että aivan uusia näkökulmia kuvailuprosessiin. Alueelle muuttavien kokemusasiantuntijoiden näkökulma asioihin oli hieman erilainen kuin alueella ennestään asuneiden kolmen asiantuntijan, joilla oli jo yhteistyömme alkaessa paljon ennakkotietoa alueesta ja rakennuksesta. Vaiheittaisen mukaan tulon ansiosta meille jäi myös enemmän aikaa kuvailutilanteiden ennakkosuunnitteluun ja jälkianalysointiin kuin olisi jäänyt, jos olisimme tehneet yhteistyötä kaikkien kuuden kanssa samanaikaisesti. Viimeiset toiminnalliset kuvailutilanteet toteutettiin keväällä 2018, noin vuoden kuluttua talon valmistumisesta.

Yksittäisiin kuvailutapaamisiin ja niiden jälkeiseen keskusteluun varattu aika vaihteli 1,5-3 tuntiin. Aiemman kokemuksemme perusteella tiesimme, että taktiilisti toimivat viittomakieliset kuurosokeat pystyvät yleensä parhaiten keskustelemaan asioista, joista heillä on tuore, konkreettinen ja toistettavissa oleva käytännön kokemus. Pyrimme pitämään aikataulut väljinä, jotta voisimme lopuksi keskustella kuvailutilanteiden kulusta ja asiantuntijamme saisivat esittää ajatuksiaan vapaasti omalla kielellään. Keskustelimme asiantuntijoiden kanssa muun muassa ympäristön eri tilojen ja reittien merkityksestä kuurosokeille (toiset ovat tärkeämpiä ja

enemmän käytössä kuin toiset), kuvailuprosessin eri vaiheista ja niiden keskinäisestä järjestyksestä (tilanteen aloittaminen, kielellinen kuvailu, haptinen tutkiminen, kertaaminen, harjoittelu), kohokarttojen ja muiden tukimateriaalien tarpeesta, toimivuudesta ja hyödyistä sekä seuraavista kuvailukerroista. Emme kuvanneet keskusteluja mutta kirjasimme kokemusasiantuntijoidemme pohdintoja, palautteita ja toiveita seuraavien tilanteiden ja lopulta koko toimintamallin suunnittelussa käytettäväksi.

Valitsimme videoinnin opinnäytetyömme toiminnallisen osion keskeiseksi tiedonkeruu- ja dokumentointimenetelmäksi, koska näimme sen ainoana mahdollisuutena kerätä samanaikaisesti sekä itse kuvailutapahtumaan että kuvailun aikaiseen vuorovaikutukseen, käytettyihin menetelmiin ja kuvailun vastaanottajien reaktioihin liittyvää tietoa. Ratkaisu osoittautui hyväksi, sillä kuvailutilanteiden suuren määrän vuoksi meidän olisi ollut ilman tallenteita vaikea hahmottaa kokonaisuutta. Videoiden analysointi auttoi meitä hahmottamaan kuvailutilanteiden prosessimaisen luonteen ja osapuolten roolit prosessin eri vaiheissa. Opimme myös paljon omasta ja toistemme toiminnasta kuvailijoina. Videoimme lähes kaikki kuvailutilanteet. Niinpä meillä oli toiminnallisen osuuden päättyessä käytettävissä kymmeniä tunteja videotallenteita. Kävimme tallenteet läpi yhteisissä kokoontumisissa ja teimme muistiinpanoja niiden pohjalta käymistämme keskusteluista. Kokosimme kuvailijoiden toiminnasta tekemämme huomiot yhteen ja nimesimme ne tuossa vaiheessa hyvän orientoitumisen tukijan teeseiksi. Opinnäytetyön produktissa esitetty näkemys orientaation tukemisen kokonais- ja osaprosesseista ja kuvailutilanteista syntyi videoanalyysin ja kokemusasiantuntijoiden sekä viittomakielisten hoitajien kanssa käymiemme keskustelujen pohjalta.

Opinnäytetyöprosessin alussa meillä ei ollut tarkkaa suunnitelmaa videoiden lopullisesta käyttötarkoituksesta. Emme halunneet määritellä sitä, ennen kuin meillä olisi mahdollisuus arvioida itse kuvaamamme videomateriaalin laatua ja julkaisukelpoisuutta osana opinnäytetyön aineistoa. Käytyämme läpi suurimman osan tallenteista päätimme editoida niistä osia produktin kirjallisia osioita mallittaviksi esimerkeiksi kuvailusta. Yhdistelimme eri videoista löytyneitä samaan teemaan liittyviä kohtia peräkkäin niin että julkaistavat videot avaisivat keskenään

erilaisia näkökulmia kuvailuun. Lisäksi mietimme joitain peruseriaatteita, jotka toistuisivat kaikilla mallitusvideoilla.

Kaikki toteuttamamme kuvailutilanteet pitivät sisällään sekä kielellistä vuorovaikutusta että toimintaa. Miettiessämme videoiden käytön tavoitteita ja lopullista ulkoasua päättelimme, että viittomakielisen kuvailun ja muun vuorovaikutuksen kääntäminen suomen kielelle ohjaisi katsojien huomiota liiaksi käännöksen seuraamiseen jättäen itse tilanteen ja sen toiminnalliset ratkaisut sivuosaan. Päätimme korostaa videoiden toiminnallisia yksityiskohtia ja kuvailun monimuotoisuutta lisäämälle videoihin käännöksen sijaan katsojan huomiota ohjaavia vinkkejä tai vihjesanoja. Päätöstämme jättää käännös tekemättä tuki myös se, että videot liittyvät kiinteästi toteuttajaltaan viittomakielen taitoa vaativaan toimintamalliin, minkä vuoksi niiden katsoja on todennäköisesti viittomakielen taitoinen. Käännöksen tekeminen ei olisi myöskään ollut opinnäytetyön laajuus sekä videoiden analysoinnin ja käsittelyn vaatima työpanos huomioiden mahdollista.

Toimintakeskukseen oli kesällä 2017 muuttamassa uusia kuurosokeita ja henkilöstö kaipasi ohjeistusta heidän perehdyttämisekseen. Työmme lopputuotoksena syntyvän toimintamallin päälinjat olivat jo tuolloin selvillä. Niinpä teimme ensimmäisen version uuden asukkaan perehdytyskaavakkeesta työntekijöiden tueksi. Kaavake oli heillä koekäytössä kesään 2018 saakka. Muutaman kuukauden käytön jälkeen keskustelimme heidän kanssaan kaavakkeen toimivuudesta ja mahdollisista kehittämistarpeista. Työntekijät kertoivat kokevansa kaavakkeen tarpeelliseksi. Se auttoi perehdytyksen suunnittelussa ja ohjasi kuvailun etenemistä. Lisäksi kaavakkeen koettiin helpottavan työntekijöiden keskinäistä tiedonsiirtoa. Tämä oli tärkeää, koska ympäristöorientaation rakentaminen vaatii aina useampia kuvailutapaamisia ja vähintään kahden tai kolmen työntekijän työpanosta. Työntekijät näkivät kaavakkeen riittävän senhetkisiin tarpeisiin. Sitä muokattiin vielä opinnäytetyön valmistumisvaiheessa. Kaavake sisältyy toimintamallin kuvaukseen.

4.4 Produktin muotoutuminen

Opinnäytetyöhömmе sisältyvä produkti muotoutui vaiheittain opinnäytetyöprosessin edetessä. Kokemusasiantuntijoiden ja henkilöstön palautteen pohjalta päätimme, että se tulisi toimintamallin kuvauksen lisäksi sisältämään henkilöstöä tukevia taustamateriaaleja ja asiakkaiden ympäristöorientaation muodostumista edistäviä tukimateriaaleja. Henkilöstön palaute ja toiveet liittyivät erityisesti tuntoaistin toimintaa ja kuvailun eri mahdollisuuksia avaaviin materiaaleihin. Ennen rakennuksen valmistumista pidetyistä kahdesta kuvailukoulutuspäivästä huolimatta työntekijät kokivat, ettei heillä ole riittävästi mallin toteuttamiseen tarvittavaa taustatietoa. Lisäksi Toimintakeskukseen oli tullut uusia työntekijöitä, joilla ei ollut aiempaa kokemusta työn asiakaskohderyhmästä ja aihepiiristä. Kokemusasiantuntijat puolestaan toivoivat kohokarttaa hankalasti hahmotettavissa olevasta uudisrakennuksen ensimmäisestä kerroksesta. Lisäksi toivottiin tukea hissillä kulkemisen opiskeluun.

Kokemusasiantuntijoiden ja henkilöstön esittämät toiveet sopivat hyvin yhteen toimintamalliin liittyvien tavoitteidemme kanssa. Halusimme tehdä mallista mahdollisimman käytännönläheisen. Produktin laajentaminen erillisillä tausta- ja tukimateriaaleilla teki siitä mahdollista. Päätimme tehdä tuntoaistiin ja kuvailuun liittyvät taustamateriaalit. Lisäksi päätimme liittää kuvailutilanteissa kuvattua videomateriaalia malliesimerkeiksi toimintamallin kuvauksen ja kuvailumateriaalin yhteyteen.

Itse toimintamallin rakentaminen eteni väljästä kokonaissuunnitelmasta otsikko-tasoisен käsikirjoituksen kautta sisältöjen tarkempaan pohdintaan. Päätimme pitää mallin tavoitteita ja toteutustapaa koskevan ohjeistusosion mahdollisimman tiiviinä ja siirtyä sen jälkeen orientaation rakentumista tukeviin yksityiskohtaisempiin kuvailuohjeistuksiin. Järjestimme kohteet kahden periaatteen mukaan. Ensimmäisenä periaatteena olimme päättäneet, että kuvailun tulisi edetä kokonaissuoksista kohti yksityiskohtia. Kohteen sijainnin, käyttötarkoituksen, koon, muodon ja yleisilmeen tulisi olla selvillä ennen tiloissa tai reiteillä olevien yksityiskohtien kuvailua. Katsoimme tämän pääosin kielellisen kuvailun avulla välitettävän tiedon täydentävän ja nopeuttavan taktiisesti toimivien kuurosokeiden kosketus

kosketukselta muodostuvaa ympäristöön orientoitumista ja kognitiivisen kartan muodostumista. Tätä periaatetta tulisi mielestämme noudattaa kaikissa kohteissa.

Toinen mallin rakentamista ja eri kohteiden järjestystä ohjaava periaattemme oli kohteen merkitys kuvailun vastaanottajalle. Tämän periaatteen mukaisesti valitsimme asiakkaan asunnon sekä sen ja uudisrakennuksen ensimmäisen kerroksen yhteistilojen välisen matkan ensimmäisiksi mallissa kuvailtaviksi kohteiksi. Sekä omat huomiomme, kokemusasiantuntijoiden toiveet että henkilöstön ajatukset kuvailun etenemisestä tukivat tätä valintaa. Sen jälkeen toivotaan kuvailtavan erityisesti kohteita, joissa kuvailun vastaanottaja käy usein ja liikkuu itsenäisesti.

Työstimme toimintamallin kuvausta noin vuoden, osittain samanaikaisesti toiminnallisen osuuden kanssa. Alkuperäisenä ajatuksenamme oli, että kirjoittaisimme toimintamallin kuvauksen ja muut kirjalliset osuudet yhdessä. Tämä toimi hyvin vielä prosessin alussa mutta aikaa myöten yhdessä kirjoittaminen osoittautui menetelmänä melko hitaaksi ja työlääksi. Mietimme tilannetta uudelleen ja päädyimme työskentelytapaan, jossa asiat kerättiin ensin otsikkorungon alle, sitten joku kirjoitti luonnostekstin tai osan siitä ja muut kommentoivat ja täydensivät sitä. Tämä oli hyvä ratkaisu, koska työtä jakamalla saimme työstettyä kaikkia produktin osioita samanaikaisesti. Kirjoittamisen lisäksi produktin tuottaminen vaati valokuvaamista, videoiden läpikäymistä, käsikirjoittamista ja sijoittelua käytettäviksi produktin eri kohdissa. Kohomateriaalit suunnittelimme ja osittain myös teimme yhdessä.

Produktin laajentaminen tarkoitti käytännössä sen kokoamisvaiheen ja samalla koko opinnäytetyöprosessin venymistä suunniteltua pidemmäksi. Vaikka meitä opinnäytetyön tekijöitä oli kolme, tuntui, ettei aika riitä kaikkien suunnitelmien toteuttamiseen. Saimme lapsiltamme apua kahden kohomateriaalin tekemiseen, valokuvaamiseen ja videoiden editointiin. Tämäkin kuitenkin vaati meiltä suunnittelu- ja ohjausaikaa. Koska olimme jo työelämässä olevia tulkkeja ja kyseessä oli aiemman tulkkitutkinnon päivittäminen, viivästyminen ei haitannut meitä. Pidimme produktia työmme merkittävimpänä osana, minkä vuoksi halusimme

tehdä siitä mahdollisimman kattavan ja tilaajan sekä asiakaskohderyhmän tarpeisiin vastaavan.

4.5 Toimintamallin käyttöönottokoulutus

Pidimme huhtikuussa 2018 kaksi henkilöstölle suunnattua mallin käyttöönottokoulutuspäivää. Päivät olivat keskenään saman sisältöiset. Osallistujina oli yhteensä 10 asumispalvelujen ja kuntoutuksen työntekijää. Aamupäivällä Merja Kovanen piti kuurosokeiden ympäristöorientaatioon liittyvän luennon ja esitteli toimintamallin rakennetta. Iltapäivällä työntekijät harjoittelivat kuvailutilanteita koulutuspäivään mukaan tulleiden kuurosokeiden kanssa. Kuurosokeita henkilöitä oli yhteensä viisi. Yksi halusi olla mukana kumpanakin päivänä. Kolme oli kokemusasiantuntijoita ja kahdelle malli oli aivan uusi asia. Harjoitukset tehtiin kahden tai kolmen työntekijän ja yhden kuurosokean ryhmissä. Kuljimme itse ryhmien mukana ohjaten ja vastaten syntyviin kysymyksiin.

Päivän loppuun järjestimme palautekeskustelun, jossa olivat mukana sekä työntekijät että kuurosokeat. Koulutukseen osallistuneiden joukossa oli sekä kuurosokeiden kanssa pitkään työskennelleitä työntekijöitä että alalle hiljattain tulleita. Kokeneemmat työntekijät pitivät mallia ja siihen liittyviä ohjeistuksia tarpeellisina ja uskoivat niiden jatkossa nopeuttavan uusien asiakkaiden kotiutumista. Koulutus oli heille hyvä tilaisuus käydä ammatillista keskustelua aiheesta. Yksi kertoi arvostavansa erityisesti uusia termejä ja käsitteitä. Niistä on hyötyä muutenkin kuin toimintamallia käytettäessä. Uusien työntekijöiden oli ehkä hieman vaikea hahmottaa itse mallin merkitystä, koska kuurosokeus ja sen vaikutukset olivat heille vielä uusia asioita. He kokivat saaneensa paljon tietoa ja uusia näkökulmia kuurosokeuteen. Aamupäivän teoriaosuuden ja iltapäivän harjoitusten myötä uusille työntekijöille selvisi, että ympäristön kuvailu ja kuurosokeiden ympäristöorientaation tukeminen vaatii työntekijältä monenlaisia tietoja ja taitoja. He kertoivat motivoituneensa taitojensa kehittämiseen. Työnantajalta toivottiin enemmän aihepiiriin liittyvää koulutusta.

Iltapäivään osallistuvat kuurosokeat pitivät mallia poikkeuksetta tarpeellisena. Heidän mielestään on tärkeää, että kuurosokeat saavat taloon muuttaessaan tukea ja ohjausta ympäristön tutkimiseen. Yksi osallistuja kertoi tutkineensa ympäristöä omatoimisesti. Eksytyään hän oli joutunut paniikkiin, koska ei tiennyt, miten löytäisi takaisin tutulle reitille. Hän koki tiloihin perehdytyksen olevan turvallisuusasia. Kuurosokeat arvostivat myös perehdytyksessä käytettävää talon pienoismallia ja kohomateriaaleja, koska niiden avulla saa helposti ja nopeasti yleiskuvan rakennuksesta ja kohteista. Kaikki eivät ehtineet tutkia hissien painikepaneelista tehtyä kohomateriaalia mutta ne, jotka ehtivät tai joilla oli siitä aiempaa kokemusta, pitivät sitä selkeänä ja toimivana. On tärkeää, että tukimateriaalien esittelijällä on hyvä viittomakielen taito. Kohomateriaaleja toivottiin lisää.

Koulutuksen yhteydessä esitellyt kohomateriaalit jäivät heti Toimintakeskuksen käyttöön. Toimintamallin kuvaus, kaavake ja produktin muut osat luovutettiin tilaajan käyttöön opinnäytetyöprosessin päätyttyä.

5 TUOTOKSET JA TULOKSET

5.1 Päätuotos

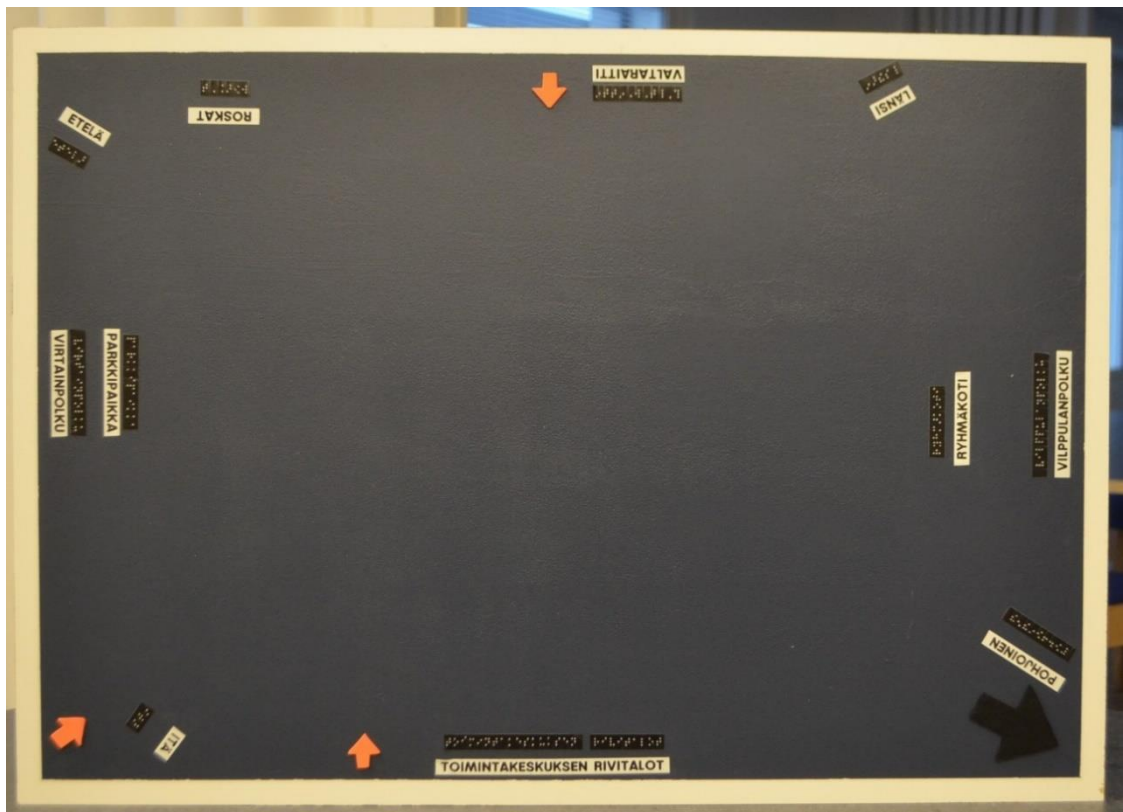
Opinnäytetyön päätuotoksena valmistui Kuurosokeiden Toimintakeskuksen alueelle muuttavien kuurosokeiden ja asumispalveluhenkilöstön vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön perustuva paikallinen toimintamalli. Sen tavoitteena on tukea kuurosokean henkilön ympäristöorientaation rakentumista asuin- ja toimintaympäristön muutosten tai vaihtumisen yhteydessä. Produktin osana julkaistu mallin kirjallinen kuvaus sisältää mallin käyttötarkoitusta ja tavoitteita avaavan johdanto-osion, yleisiä toteutusohjeita, kohdekohtaisia orientaation rakentamiseen ja kuvailuun liittyviä ohjeita sekä uuden asukkaan perehdytyksen suunnittelu- ja seurantalomakkeen. Mallia on konkretisoitu valokuvien ja videoiden avulla. (Liite 1. Kuurosokeiden toimintakeskuksen paikallisen toimintamallin kuvaus.)

5.2 Tausta- ja tukimateriaalit

Toimintamallin kuvauksen lisäksi produktiin sisältyy kaksi henkilöstön perehdytykseen tarkoitettua kirjallista taustamateriaalia. Niistä ensimmäinen käsittelee tuntoaistia ja sen merkitystä kuurosokeiden ympäristöorientaatiossa. Toisen aiheena on ympäristön kuvailu kuurosokeille. Kuvailumateriaali on rakennettu uuden asuin- ja toimintaympäristön kuvailun näkökulmasta kokonaiskuvan muodostumista ja fyysisen ympäristön kuvailua painottaen. (Liite 2 Tuntoaisti ja kuurosokeus ja liite 3 Kuurosokean henkilön ympäristöön orientoitumista tukeva kuvailu.)

Uuteen asuinrakennukseen ja sen lähiympäristöön liittyvät kohomateriaalit toimivat ympäristön hahmottamisen tukena. Ne tehtiin ensisijaisesti taktiillisti toimivien kuurosokeiden näkökulmasta. Kohomateriaalit mahtuvat, yhtä lukuun ottamatta, tunnustelijan edessä sijaitsevalle henkilökohtaiselle alueelle, ja niitä voi tunnistella ilman kurottautumista. Puupinnat on hiottu tuntoaistillisesti miellyttäväksi.

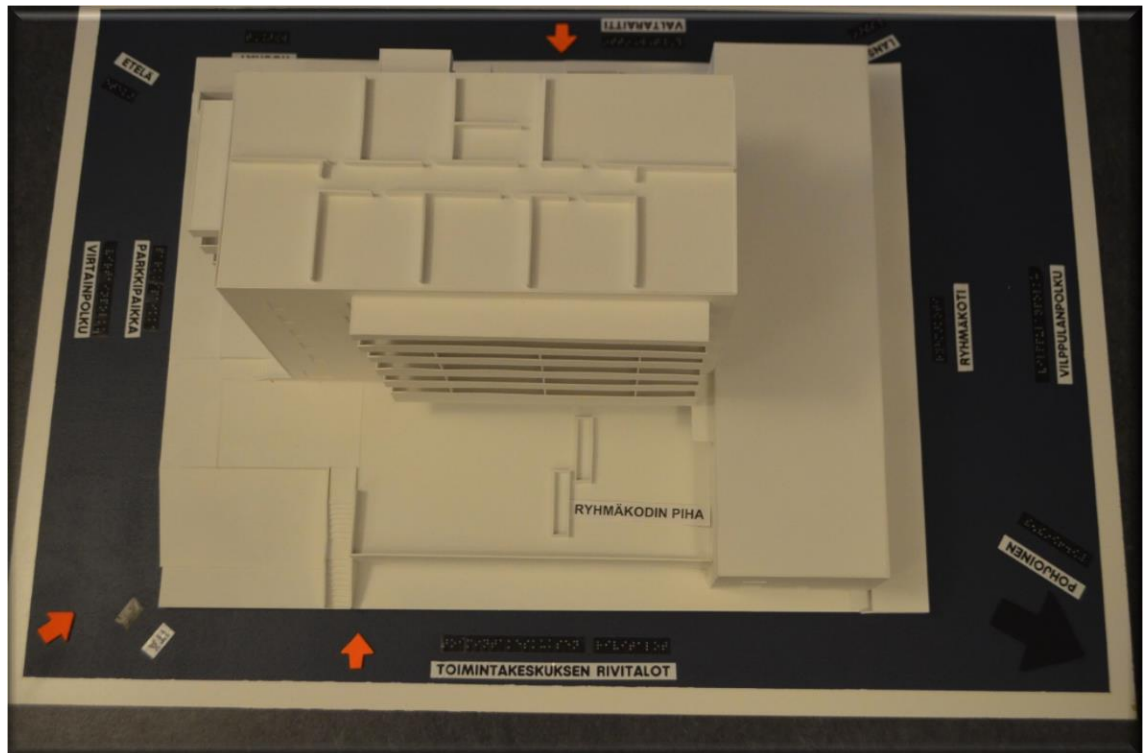
Kahden materiaalin pohja on päällystetty kontaktimuovilla, jotta niitä voi tarvittaessa pyyhkiä desinfiointiaineella. Kohomateriaaleihin on valittu toisistaan poikkeavia pintatekstuureja erilaisten taktiilituntumien mahdollistamiseksi. Ulkoseinät on tehty neliskulmaisesta puurimasta ja väliseinät ohuemmasta pyöreästä rimasta. Toiminnallisissa pisteissä on käytetty muovimattoa (kioski, hissi, ruokailulinjasto, astioiden palautuspiste) ja kalusteissa huopaa. Kohomateriaalien pohjalevyksi valittiin kovalevy sen keveyden ja kuljetettavuuden vuoksi.

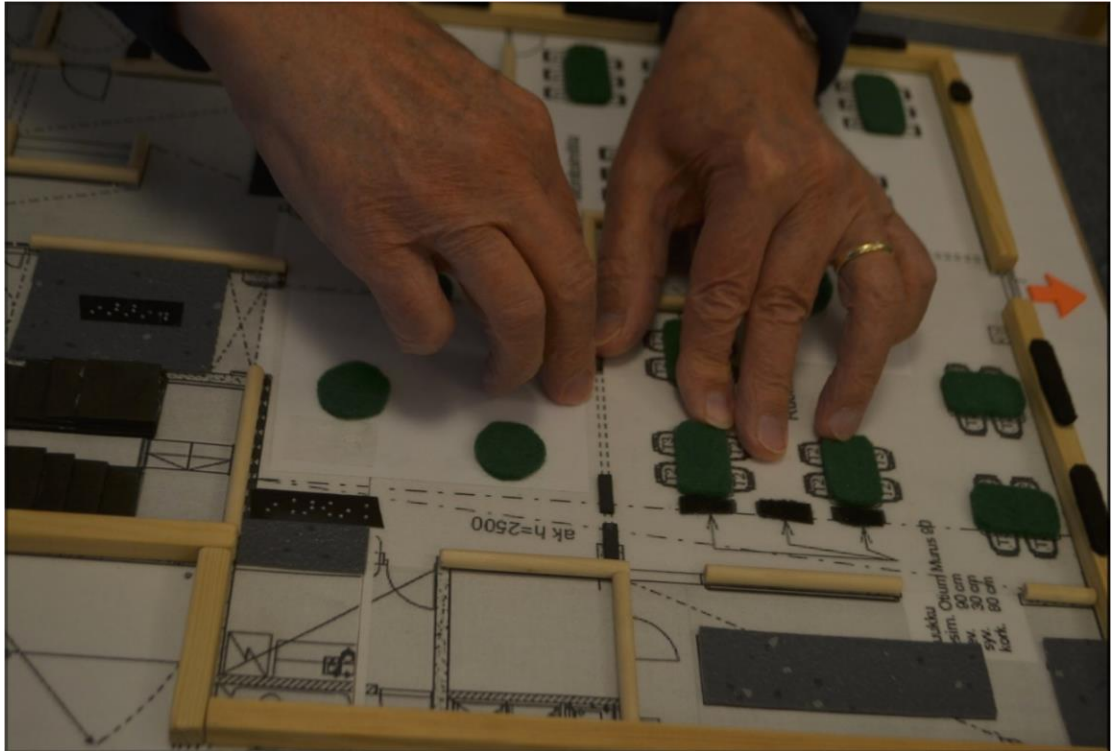
Kuva 1. Pienoismallin alle asetettava pohjalevy

Rakennuksen alle tarkoitetun pohjalevyn tarkoituksena on tukea kuvailijaa ja kuurosokeaa henkilöä talon sijainnin hahmottamisessa. Opinnäytetyön toiminnallisen vaiheen aikana tekemiemme havaintojen mukaan kuurosokeat henkilöt hyödyntävät mielellään sekä ilmansuuntia että ympäröivien katujen nimiä rakennuksen sijainnin hahmottamisessa. Monet haluavat tietää, mihin suuntaan heidän asuntonsa parveke ja ikkunat ovat. Ilmansuuntien perusteella voi myös päätellä auringon paistosuunnan aamulla, aamupäivällä, keskipäivällä, iltapäivällä ja illalla. Musta nuoli on pohjoissuuntanuoli. Oranssit nuolet osoittavat reittiä talon pääoville.

Pohjalevyn päälle asetettava Ristontalon pienoismalli oli olemassa ennen pohjaa, minkä vuoksi se määrittä pohjan koon. Haptisen tutkimisen näkökulmasta pohja on hieman liian suuri, sillä koko pohjan hahmottaminen vaatii tutkijalta pienoismallin kiertämistä. Pohjalevy maalattiin tummalla maalilla (indigonsininen), koska sitä käyttävät todennäköisesti muutkin kuin taktiilisti toimivat kuurosokeat. Kokonaisuutta näön avulla hahmotettaessa valkoinen pienoismalli erottuu hyvin tummasta taustasta. Pienoismallin on tehnyt arkkitehti Timo Siiskonen.

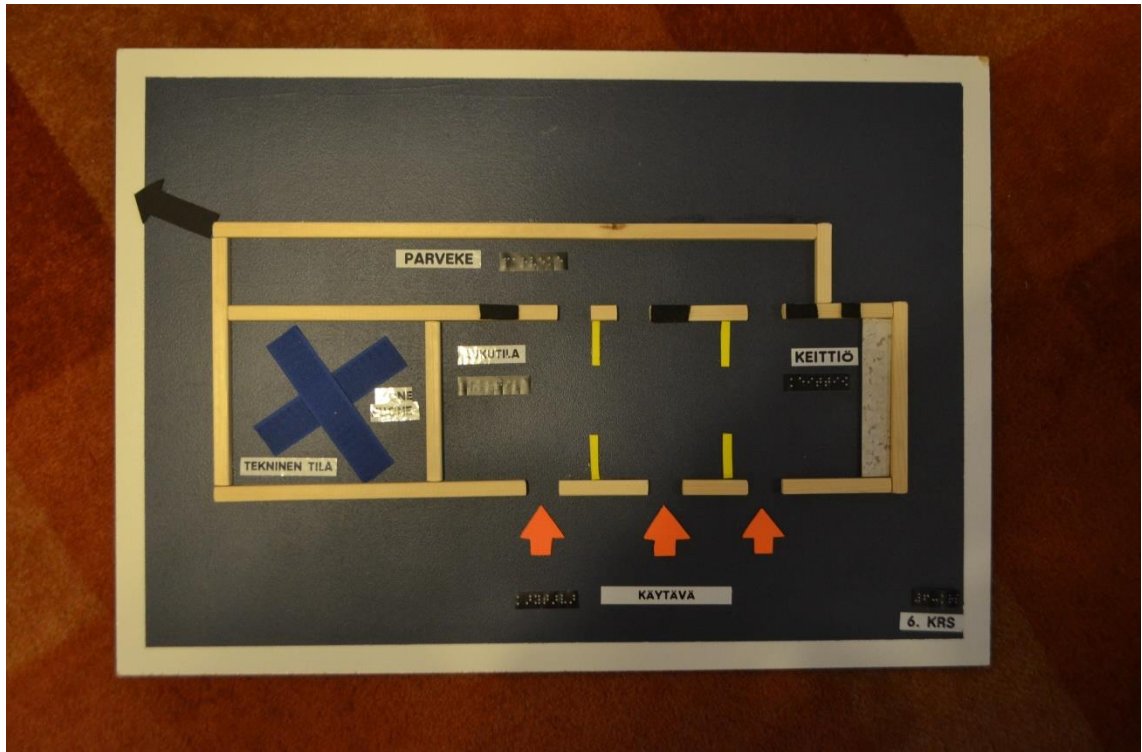

Kuva 2. Ristontalon pienoismalli pohjalevyn päälle asetettuna.

Kuva 3. Ensimmäisen kerroksen yhteistilojen kohokartta.

Asuinrakennuksen kerrostalo-osassa sijaitsevien yhteistilojen hahmottaminen pelkän kielellisen kuvailun ja haptisen tutkimisen avulla osoittautui haasteelliseksi. Kohokartta helpottaa kokonaiskuvan muodostamista ja mahdollistaa kuvailun kokonaisuudesta yksityiskohtiin päin. Materiaaliin liittyvä kielellinen kuvailu on rakennettu kerroksen toiminnallisten pisteiden varaan. Kuvailu alkaa Toimintakeskuksen puoleiselta ulko-ovelta edeten siitä vastapäivään naulakko- ja wc-alueelle, käytäväalueelle, hissien kohdalle, kioski-alueelle, ruokalinjastolle, ruokalaan ja kokoustilana toimivaan monitoimitilaan sekä sen vieressä olevaan työhuoneeseen ja tapaamispaikkana toimivien korkeiden pöytien luo. Hissin toiselta puolelta alkava porraskäytävä kuvailaan omana kokonaisuutenaan.

Kuva 4. Kuudennen kerroksen yhteisöllisen toiminnan tilojen kohokartta.

Ristontalon kerrostalo-osan kuudennessa kerroksessa sijaitsevien asukkaiden yhteisöllisen toiminnan tilojen pohjakartta ilmaisee tilan muodon, ovien, ikkunoiden ja kokoontaitettavien haitariovien sijainnin, keittiöosan ja parvekkeen. Tila on jaettavissa kolmeen pienempään osaan: pohjoispään lukutilaan, keskiosan kerhotilaan ja eteläpään keittiötilaan. Keskimmäisen ja etelänpuoleisen tilan pöytiä ja tuoleja siirrellään kulloisenkin tarpeen mukaan. Kalustukseen saattaa tulla tulevaisuudessa muutoksia. Koska tila on hieman liian suuri ja monimutkainen tunustelemalla hahmotettavaksi, tutkiminen kannattaa ensi vaiheessa tehdä pohjakartan avulla ja vasta sitten yksittäisissä tiloissa, tila kerrallaan.

Kuva 5. Hissin ohjauspaneelia jäljittelevä kohomateriaali.

Hissi on yksi uudisrakennuksen eniten käytetyistä toiminnallisista kohteista, koska ilman sitä on vaikea päästä ylempiin kerroksiin ja vastaavasti asunnoista alakerroksiin. Kokemusasiantuntijat kokivat hissin käytön oppimisen itsenäistä liikuttamista ajatellen erittäin tärkeäksi ja siihen toivottiin kiinnitettävän huomiota toimintamallia rakennettaessa. Hissi on esteetön ja sen ajatellaan sopivan kaikille erityisryhmille. Käytännössä paneeli on kuitenkin sijoitettu niin matalalle, että sen pistemerkintöjen tunnistaminen ja haptinen tutkiminen on erittäin vaikeaa. Lisähankaluutta tuo se, että hissejä on vain yksi, minkä vuoksi hissin käyttöä ei voi lopettaa paneelin haptisen tutkimisen ajaksi. Paneelista tehty kohomateriaali mahdollistaa painikkeisiin tutustumisen ennen hissin käytön harjoittelua. Hissin muodon, koon, ulkonäön, kutsupainikkeiden ja ovien toiminnan kuvailu tapahtuu hissin edessä ja sisällä.

5.3 Tulokset

Opinnäytetyön tuloksena syntyi ymmärrys siitä, kuinka kuurosokean henkilön ympäristöorientaatio muodostuu, ja miten hänen orientoitumisestaan tulisi tukea. Opimme, että orientoituminen on laaja, aikaa vievä, monivaiheinen ja joskus polveilevakin prosessi. Sitä voidaan edistää hyvällä ennakkosuunnittelulla, valmistautumisella ja toimintamallin ohjeistusten noudattamisella. Kokoamamme toimintamalli (liite 1) ohjaa orientoitumista tukevia henkilöitä toimimaan asiakkaansa kanssa tavalla, joka toisaalta edistää kuurosokean henkilön kattavan ympäristöorientaation muodostumista ja toisaalta rajaa orientoitumisen kannalta epäoleellista tietoa ja toimintoja prosessin ulkopuolelle.

Orientoituminen suunniteltiin toteutettavaksi kahta pääperiaatetta noudattaen. Ne ovat eteneminen kokonaisuuksista kohti yksityiskohtia ja kuvailukohteiden valitseminen ja painottaminen niiden asiakaskohtaisen merkityksen perusteella. Jokainen kohde kuvaillaan kokonaisuudesta yksityiskohtiin edeten. Asiakkaalle tärkeimmät kohteet kuvaillaan heti aluksi ja muita kohteita niiden merkityksen ja käytön perusteella. Orientoitumiseen liittyvää perehdytystä ohjataan yleisten ja kohdekohtaisten ohjeistusten sekä uuden asukkaan perehdytyksen suunnittelu- ja seurantalomakkeen avulla. Kuurosokeiden Toimintakeskuksella on lisäksi sisäinen taustaprosessi, jonka avulla huolehditaan muun muassa riittävien perehdytysresurssien varaamisesta. Koska prosessi liittyy palveluntuottajan sisäiseen toimintaan, sitä ei julkaistu opinnäytetyön yhteydessä. Se todennäköisesti kehittyy ja tarkentuu toimintamallin käyttökokemusten myötä. Orientoitumiseen ja sen tukemiseen liittyviä löydöksiä kuvataan tarkemmin produktiin sisältyvässä toimintamallin kirjallisessa kuvauksessa (liite 1) ja Kuurosokean henkilön ympäristöön orientoitumista tukeva kuvailu -taustamateriaalissa (liite3).

Toteutimme työmme toiminnallisessa vaiheessa erilaisia kuvailutilanteita kokemusasiantuntijoidemme kanssa. Niiden ja niistä kuvattujen videoiden analysoinnin seurauksena syntyi ensin kuvailu- ja sitten yksittäisiä tapaamisia kokonaisuutena kuvaavan orientaation tukemisen prosessin kuvaus. Nämä prosessit on avattu tarkemmin toimintamallin kuvauksessa. Prosessien määrittelyn taustalla

oli oivalluksemme siitä, ettei pelkkä kielellinen kuvailu selventävillä sosiaalishap-tisilla menetelmillä tuettuna riitä kattavan ympäristöorientaation rakentamisen pohjaksi vaan tarvitaan myös aito kontakti ympäristöön eli ympäristön tutkimista, harjoittelua ja erilaisia tukimateriaaleja. Tämän vuoksi orientaatiota tukevalla hen-kilöllä tulee olla kieli- ja kuvailutaitojen lisäksi olla myös jonkin verran liikkumistai-don ohjausvalmiuksia. Niiden tarve korostuu erityisesti erilaisten reittien opiske-lun yhteydessä. Näitä valmiuksia ovat mielestämme vähintäänkin hyvä opastus-taito ja yhteyskäden käyttövalmius sekä kyky hahmottaa kuurosokean henkilön näkökulmasta tärkeät taktiilit maamerkit ja mahdolliset vaaran paikat. Kuvailu on osa orientaation tukemisen prosessia mutta koska sillä on niin suuri merkitys ko-konaisorientoitumista ja kuurosokean tuntoaistinsa kautta saaman tiedon täyden-tämistä ajatellen, halusimme kuvata sitä omana kokonaisuutenaan. Orientoitumi-nessa voi olla myös vaiheita, joissa kuvailu riittää, eikä orientaation tukemisen prosessin muita vaiheita tarvita.

Työmme toisena merkittävänä tuloksena voidaan pitää sitä, että sekä meidän opiskelijoiden, työn tilaajan, henkilöstön että kokemusasiantuntijoiden ymmärrys kuurosokeiden orientoitumiseensa tarvitsemasta tuesta ja tukijan roolista lisäänty-i. Näemme ympäristöorientaation rakentamisen nyt myös orientaation tukijan puolelta pitkäkestoisena monivaiheisena prosessina, johon tarvitaan aikaa, yh-teistyötä, viittomakielen ja taktiilikommunikaation taitoja sekä erilaisten orientoitumis- ja kuvailumenetelmien hallintaa. Uskomme, että myös työmme tilaaja on hahmottaa työmme seurauksena aiempaa paremmin henkilöstökoulutuksen merkityksen orientaation tukemiseen tarvittavan tietotaidon kehittämisessä.

Keskityimme opinnäytetyössämme erityisesti taktiillisti toimivien viittomakielisten kuurosokeiden ympäristöön orientoitumiseen liittyvään tapa- ja toimintakulttuuriin ja tuen tarpeisiin. Olemme pyrkineet avaamaan viittomakielisyydestä ja taktiiliu-desta seuraavia hyväksi havaitsemiamme toimintatapoja toimintamallin (liite1) kohdekohtaisten ohjeistusten yhteydessä sekä sanallisesti että mallitusvideoiden muodossa (liite 4). Asiakaskohderyhmämme erityispiirteisiin syventymisen seu-rauksena pystyimme myös laajentamaan Riitta Lahtisen aiemmin esittämää nä-kemystä hyvän kuvailun ominaisuuksista. Asiaa on esitelty laajemmin opinnäyte-

työhöme sisältyvässä Kuurosokean henkilön ympäristöorientaation muodostumista tukeva kuvailu -materiaalissa (liite 3). Kuurosokeus ja tuntoaisti -materiaali (liite 2) puolestaan toimii melko laajana johdatuksena tuntoaistin käyttöön ja sen merkitykseen kuurosokeille. Vaikka siinä ei varsinaisesti esitetä uusia tuloksia, se tiivistää aiemmin esitettyä tietoa ja käsittelee sitä ympäristöorientaation ja taktiiliuden näkökulmasta.

Kolmantena tuloksena voidaan pitää kuurosokeuteen ja kuurosokeiden ympäristöön orientoitumiseen liittyvän tietoperustan yleistä laajenemista. Työmme tietoperusta on sekä lähde- että kokemuspohjainen. Olemme hyödyntäneet siinä lähteiden lisäksi sekä aiemmin hankittua ammatillista osaamistamme että opinnäytetyöprosessin aikaisia kokemuksiamme. Työmme kokemusasiantuntijoiden, työelämänohjaajan ja joidenkin henkilöstön jäsenten kanssa käymämme keskustelut ovat myös omalta osaltaan vahvistaneet tietämystämme työmme aihepiiristä. Esittelemme tietoperustassamme melko laajasti sekä tässä raportissa että produktin taustamateriaaleissa ja toimintamallin kuvauksessa. Uskoisimme, että olemme tietoperustassamme kyenneet sekä jäsentämään aihepiiristä aiemmin esitettyä tietoa että esittämään uusia oivalluksia ja löydöksiä erityisesti ensisijaista asiakaskohderyhmäämme ja sen orientoitumista koskien.

Opinnäytetyön tuloksena valmistui myös henkilöstön koulutukseen tarkoitettu koulutuspaketti. Voimme mahdollisesti käyttää sitä työmme aihepiiriin liittyvissä koulutuksissa jatkossakin. Toimintakeskuksen koulutuksessa käytetty Power Point -esitys ja luentovideon osia luovutetaan palveluntuottajan käyttöön opinnäytetyön valmistuttua. Niitä ei julkaista opinnäytetyön yhteydessä niiden sisältämän yksityiskohtaisen palveluntuottajaa ja asiakkaita koskevan tiedon vuoksi.

6 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ, POHDINTAA JA TYÖN ARVIOINTIA

6.1 Johtopäätöksiä

Olemme opinnäytetyössämme käsitelleet varsin konkreettista ja kaikkia kuurosokeita jossain elämänvaiheessa koskettavaa asiaa eli asuinympäristön muutosta. Kun henkilöllä on vaikea-asteinen kaksoisaistivamma, uuteen tai muuttuvaan asuin- ja toimintaympäristöön orientoituminen on pitkä ja monivaiheinen prosessi, johon kaivataan toisen ihmisen tukea. Ikävä kyllä tuen antamiseen ei ole olemassa mitään vakiintunutta käytäntöä, eikä se oikeastaan sisälly kokonaisuutena minkään aistivammaisalalla työskentelevän ammattiryhmän toimenkuvaan. Kielellisen kuvailun osalta parhaita orientaation tukijoita olisivat viittomakielten tulkit ja ohjaajat sekä aiheeseen koulutusta saaneet viittomakieliset henkilöt. Näkövammaistaitojen ohjaajan erikoisammattitutkinnon suorittaneet taas olisivat todennäköisesti hyviä orientaation tukemisen prosessin loppuvaiheen eli tiloissa ja reiteillä toimimisen ja liikkumisen ohjaajia. Heidän tutkintonsa ei kuitenkaan sinällään anna valmiuksia ympäristön kuvailuun ja haptisen tutkimisen ohjaamiseen siinä laajuudessa kuin niitä kokonaisorientaatiota rakennettaessa tarvittaisiin. Orientoitumiseen tarvittavan tuen tuottamiseen useamman ammattiryhmän yhteistyönä ei ole ainakaan toistaiseksi olemassa käytäntöä.

Opinnäytetyömme toimintamallin lähtökohtana oli, että orientoitumista tukevat henkilöt, jotka ovat muutenkin päivittäin läsnä kuurosokeiden asiakkaidensa elämässä. Asumispalveluhenkilöstö tuntee kuurosokeiden arjen ja asuin- ja toimintaympäristön eri tavalla kuin ulkopuolelta tuleva orientaation ohjaaja tai tukija tuntisi. Henkilöstö muodostuu kuitenkin pääosin hoitoalan ammattilaisista. Käytännössä heillä ei ole valmistuessaan tietoa kuurosokeudesta saati sitten ympäristöorientaation tukemisesta. Orientaation tukemiseen tarvittava ammattitaito karttuu vuosien työnteon ja opiskelun tuloksena. Sen saavuttaminen vaatii suurta panostusta sekä osaamistaan rakentavilta henkilöiltä että työnantajalta. Henkilöstön tietotaidon kasvattaminen kilpailee taloudellisista ja ajallisista resursseista muiden palvelutuotannon velvoitteiden ja tehtävien kanssa. Kun myös toimintamallin

käyttö vaatii resursseja, voikin jatkossa olla järkevää miettiä, voisiko orientaation tukemista kuitenkin jakaa useammille ammattiryhmille käyttämällä osittain ulkopuolisia resursseja esimerkiksi kielellisen kuvailuun tai tiloissa liikkumisen harjoittelun ohjaamiseen.

Asumispalveluhenkilöstö voi palvella vain omia asiakkaitaan. Muut kuin palveluasumisen piirissä olevat kuurosokeat siis jäävät tavallaan mallin ulkopuolelle, ellei heillä ole mahdollisuutta saada orientoitumiseen tarvittavaa tukea jotain muuta kautta. Kunnat ja terveydenhuolto voivat myöntää rahoitusta liikkumistaidon ohjaukseen. Siinä on kuitenkin kyse vain osasta orientaation rakentamista. Orientoituminen sinänsä ei kuulu minkään viranomaisen tai muun tahon maksamisvelvollisuuden piiriin. On siis olemassa selkeä tarve mutta ei välttämättä resursseja ja rahoitusta siihen vastaamiseen.

6.2 Työmme käytettävyydestä ja hyödynnettävyydestä

Työmme oli kehittämispainotteinen toiminnallinen opinnäytetyö. Sen tavoitteena oli rakentaa uusi työelämäkäytäntö, jolla vastattaisiin sekä asiakaskunnan, työn tilaajan että sen henkilöstön tarpeisiin. Sekä työn tietoperusta, menetelmät että tulokset ovat luonteeltaan kvalitatiivisia. Laadullisille lähestymistavalle ominaisesti olemme lähteneet työssämme siitä, ettei tavoitteena ole totuuden selvittäminen vaan hyvin perustellun näkemyksen esittäminen opinnäytetyön kohteena olevasta ilmiöstä. Työmme päätuotos, toimintamalli kuurosokeiden henkilöiden ympäristöön orientoitumisen tukemiseksi, on vain yksi mahdollinen visio siitä, kuinka tavoitteeseen eli kuurosokeiden kattavan ympäristöorientaation muodostumiseen voidaan päästä.

Työhömme toteutustapaan liittyi joitakin seikkoja, joiden katsomme lisäävän sen lopputuloksen ja esittämiemme näkemysten käytettävyyttä. Laadullista tutkimusta käsittelevässä teoksessaan Juha Varto toteaa, että tutkimuksen kohdallisuuden ratkaisevat ensisijaisesti tutkijan ennakko-oletukset, tutkijan tapa ymmärtää kohteensa ennen tutkimusta ja kyky saattaa tämä ennakoitu tutkimuksensa

osaksi (Varto 1992, 26–27). Kohdallisuudella Varto tarkoittanee tarkoituksenmukaisuutta. Meillä opinnäytetyön tekijöillä oli opinnäytetyöprosessin alkaessa pitkä kokemus työskentelystä ensisijaisen asiakaskohderyhmämme parissa. Myös työn aihepiiri, ympäristöorientaation tukeminen kuvailun keinoin, oli meille tuttu tulkin työn kautta. Asiakkuuteen, aihepiiriin ja myös työn tilaajan toimintaan liittyvä esiymmärryksemme ohjasi meitä koko opinnäytetyöprosessin ajan toimintatapoihin ja -malleihin, jotka auttoivat meitä toivotun lopputuloksen saavuttamisessa.

Laadullista lähestymistapaa käyttävä tutkija, tai meidän tapauksessamme opinnäytetyön tekijä, voi tuntea kahdenlaista mielenkiintoa kohteenaan olevaa aihetta tai ilmiötä kohtaan: teoreettista ja käytännöllistä (Varto 1992, 27). Toinen työmme luotettavuutta lisäävä seikka on mielestämme se, ettemme halunneet lähteä liikkeelle pelkän ennakkotietämyksemme ja ammattitaitomme varassa vaan kokosimme työhömme melko laajan teoria- ja tutkimus- ja kokemuspohjaisen tietoperustan. Vaikka lähestyimme aihepiiriämme ensisijaisesti käytännön kautta, työmme lopputuotos ja esittämämme tulokset nojautuvat merkittävältä osin myös sen tietoperustaan. Toimintamallissamme esitetyt toimintatavat ovat tietoperustamme kanssa yhteensopivia ja suurimmaksi osaksi siihen sisältyvien lähteiden avulla perusteltavissa.

Kolmas työmme luotettavuutta lisäävä tekijä ovat tietoperustamme ja havaintojemme pohjalta käymämme keskinäiset ammatilliset keskustelut. Esittämämme asiat eivät ole vain yhden henkilön mielipide vaan kolmen henkilön yhteisen pohdinnan ja linjausten tulosta. Neljäntenä luotettavuuteen liittyvänä seikkana on ehdottomasti pidettävä kokemusasiantuntijoiden, työmme työelämäohjaajan ja tilaajan henkilöstön kanssa tekemäämme yhteistyötä. Se varmistaa, että aihepiiriä on tarkasteltu useammasta eri näkökulmasta ja teorian lisäksi myös käytännön kokeilujen kautta.

Opinnäytetyömme tulosten hyödynnettävyys on samanaikaisesti sekä suuri että pieni. Suuren siitä tekee laaja ja melko monipuolinen tietoperusta, jonka avulla periaatteessa kaikki kuulonäkövammaisten ja kuurosokeiden kanssa työskentelevät tai muuten tekemisissä olevat voivat lisätä tietämystään kuurosokeista ja

heidän ympäristöorientaationsa rakentumisesta. Työstä mahdollisesti hyötyviä ammattiryhmiä ovat asumispalveluhenkilöstön lisäksi viittomakielen tulkit, tulkkiopiskelijat, viittomakielen ohjaajat ja kuurosokeiden henkilökohtaiset avustajat. Myös näkövammaistaitojen ohjaajat voivat hyötyä sen tuloksista liikkumistaidon ohjauksen yhteydessä, mikäli heillä on kuvailuun ja haptisen tutkimisen ohjaamiseen tarvittavat kielelliset ja kommunikaatioon liittyvät taidot. Työn tietoperusta voi lisätä myös kuurosokeiden ja heidän lähiverkostonsa tietämystä ympäristöön orientoitumisesta ja sen tukemisesta.

Työn käytettävyys on suurimmillaan sen ensisijaiseen asiakaskohderyhmään kuuluvien eli taktiilisti toimivien viittomakielisten kuurosokeiden henkilöiden kanssa toimittaessa. Tietoperusta ja tuotokset ovat kuitenkin sovellettavissa muidenkin asiakasryhmien, kuten puhuttua kieltä käyttävien kuulonäkövammaisten, aistimonivammaisten ja näkövammaisten, käyttöön. Toimintamallin henkilöstökoulutuksen yhteydessä nousi esille myös mallin mahdollinen käytettävyys autististen ja kehitysvammaisten kanssa. He hyötyisivät erityisesti linjauksista, joiden mukaan ympäristöä tulisi kuvailla loogisesti, selkeästi ja olennaiseen keskittyen. Myös tukimateriaaleiksi tarkoitetut kohokartat soveltuvat muidenkin kuin ensisijaisen asiakaskohderyhmän käyttöön edellyttäen, että siihen yhdistetään kielellistä kuvailua ja haptista ohjausta.

Mallin toteutus vaatii orientoitumista tukevalta näkevältä henkilöltä melko paljon erilaisia kommunikaatio- ja ohjaustaitoja sekä kykyä ymmärtää kuurosokean henkilön tilanne. Tämä saattaa pienentää mallia hyödyntävien henkilöiden ja tahojen määrää. Kokemuksemme mukaan orientoitumisen tukemiseen tarvittavat tiedot ja taidot voi saavuttaa joko kouluttautumalla kuurosokeusalalle, esimerkiksi viittomakielen tulkiksi tai ohjaajaksi, tai työskentelemällä kuurosokeusalalla useita vuosia. Henkilöstökoulutus ja omakohtainen kiinnostus edistävät havaintojemme mukaan merkittävästi kuurosokean henkilön ympäristöön orientoitumisen tukemiseen tarvittavien tietojen, taitojen ja kokonaisnäkemysten omaksumista. Myös näkövammaistaitojen ohjaajan koulutus käytännön työkokemukseen yhdistettynä voi luoda hyvän pohjan orientoitumisessa tarvittavan tuen tuottamisessa tarvittavan ammattitaidon muodostumiselle.

Toinen opinnäytetyömme käytettävyyttä pienentävä seikka on se, että rakentamamme toimintamalli on lähtökohtaisesti paikallinen. Sitä ei voida käyttää sellaisenaan muissa ympäristöissä ja tilanteissa. Mallin yleisiä ohjeistuksia ja periaatteita on kuitenkin mahdollista käyttää omien paikallisten toimintamallien luomisen ja tukimateriaalien tekemisen lähtökohtana. Voimme nähdä mallia hyödynnettävän sekä kuulo- ja kuulonäkövammaisten asumisyksiköissä että yksittäisten kuurosokeiden pysyvien tai väliaikaisten asuin- ja toimintaympäristön muutosten yhteydessä. Opinnäytetyöprosessin aikana pidetty henkilöstökoulutus olisi periaatteessa muotoiltavissa myös muille organisaatioille ja toimijoille sopivaksi. Aika näyttää, tapahtuuko niin. Koulutus edistäisi merkittävästi omien paikallisten toimintamallien rakentamista ja käyttöönottoa.

Asiakaskohderyhmärajauksemme voidaan myös nähdä työmme käytettävyyttä rajaavana seikkana. Työmme tietoperusta ja toimintamallin kohdekohtaiset ohjeistukset on koottu taktiilisti toimivien viittomakielisten henkilöiden näkökulmasta. Kun mallia käytetään muulla tavoin kuulonäkövammaisten tai esimerkiksi pelkästään näkövammaisten kanssa, orientaatiota tukevan henkilön on löydettävä keinot soveltaa sitä asiakkaan tarpeiden mukaan. Soveltaminen vaatii hyvää kokonaisnäkemystä sekä orientoitumisesta että asiakkaan tilanteesta.

Yksi merkittävä työn hyödynnettävyyteen liittyvä seikka on toimintamallin laajuus. Sen toteuttaminen vaatii palveluntuottajalta ja henkilöstöltä merkittävää ajallista panostusta, todennäköisesti 10–30 työtuntia per asiakas. Käytännössä henkilöstöllä on käytettävissään vain yksi työaika, joka on jaettava hoitotyön ja orientoitumisen tukemisen kesken. Varsinkin mallin käytön alkuvaiheessa työntekijöillä menee itse asiakastapaamisten ja niiden kirjaamisten lisäksi aikaa myös tapoamisten suunnitteluun ja ennakkovalmistautumiseen. Olemme sisällyttäneet ennakkovalmistelut mallin kohdekohtaisiin ohjeistuksiin helpottaaksemme orientaatiota tukevien henkilöiden valmistautumista tehtävänsä. Kun kokemus karttuu, valmistautumiseen tarvittava aika todennäköisesti lyhenee. Ikävä kyllä asiakkaiden kognitiivinen kartta voi rakentua vain niin, että he saavat riittävän määrän tukea orientoitumiseensa. Me opinnäytetyön tekijät toivomme palveluntuottajalta kaukonäköisyyttä tämän asian suhteen. Mitä paremmin henkilö tuntee asuin- ja toimintaympäristönsä, sitä itsenäisemmin hän voi toimia. Alkuvaiheen panostus

näkyä todennäköisesti myöhemmin asiakkaiden vähäisempänä opastuksen ja ohjauksen tarpeena.

6.3 Työn vaikutuksista ja vaikuttavuudesta

Juutuessaan käyttöön opinnäytetyössä rakennettu toimintamalli vaikuttaisi merkittävästi alueella asuvien kuurosokeiden ympäristöorientaation ja kognitiivisen kartan kattavuuteen. Sillä olisi välillisiä vaikutuksia heidän toimintansa omaehtoisuuteen ja itsenäisyyteen. Asuin- ja toimintaympäristönsä hyvin tunteva kuurosokea todennäköisesti kotiutuisi nopeammin ja tuntisi olonsa turvallisemmaksi, koska hän tuntisi ympäristön tarjoamat mahdollisuudet. Hyvä ympäristön hahmotus tekisi kuurosokeista tasavertaisempia rakennuksen muiden asukkaiden ja käyttäjien kanssa ja heillä olisi samat mahdollisuudet esimerkiksi sosiaalisesti tärkeisiin kohteisiin hakeutumiseen kuin muilla.

Toimintamallia ja sen käyttöä ohjaavaa uuden asukkaan perehdytyksen suunnittelu- ja seuranta-kaavaketta koekäytettiin jonkin verran jo opinnäytetyöprosessin aikana, mutta mallin kokonaistoteutus jäi odottamaan toimintamallin kuvauksen valmistumista. Tästä syystä mallin vaikutusten arviointi jäi meidän opiskelijoiden pohdinnan, henkilöstökoulutuksen aikaisten keskustelujen ja kokemusasiantuntijoiden yksittäisissä tapaamisissa esittämien huomioiden varaan. Toisaalta kuvailun vaikutuksista henkilön ympäristöorientaatioon on olemassa muuan muassa Riitta Lahtisen kokoamaa tietoa. Tekemämme havainnot ovat sen kanssa samansuuntaisia. Tältä pohjalta uskoisimme, että edellä esittämämme huomiot mallin vaikutuksista kuurosokeiden henkilöiden tilanteeseen ja asumisviihtyvyyteen ovat oikeansuuntaisia.

Opinnäytetyön vaikuttavuus on todennettavissa vasta pidemmällä aikavälillä. On mahdollista, että sen sisällöt nostavat työn tilaajan ja sen henkilöstön kuurosokeusosaamista pysyvästi. Pelkkä mallin olemassaolo ja toteuttaminen ei sitä kuitenkaan mahdollista, vaan palveluntuottajan on sitouduttava kehittämään ja pitämään yllä henkilöstön mallin toteuttamiseen tarvitsemia tietoja ja taitoja. Työn

vaikutukset muihin organisaatioihin ja kuurosokeusalaan riippuvat paitsi organisaatioiden, kuten alan palveluntuottajien ja oppilaitosten, kiinnostuksesta työn aihepiiriä kohtaan myös meidän opinnäytetyön tekijöiden resursseista ja halusta tuoda työtämme esille ja mahdollisesti kouluttaa siihen liittyviä aiheita kentällä.

Olemme tehneet työtämme suurella kiinnostuksella ja syvällä intohimolla. Työ tarjosi meille mahdollisuuden keskinäiseen tietotaidon jakamiseen ja oman osaamisen syventämiseen, mistä olemme kiitollisia kaikille opinnäytetyöprosessiimme osallistuneille. Toivomme kiinnostuksemme näkyvän työmme raportissa ja tuotoksissa ja innostavan myös muita kuurosokeusalalle kouluttautuvia syventämään sekä kuurosokeuteen ilmiönä että itse työmme aihepiiriin eli kuurosokeiden ympäristöorientaation tukemiseen. Vaikuttavuuden näkökulmasta parasta olisi, että joku jossain jatkaisi samalla polulla käyttäen työtämme uusien kehittämishankkeiden lähtökohtana.

6.4 Osallistavan kehittämisen periaatteiden toteutuminen prosessissa

Mielestämme työmme on varsin kuurosokeuslähtöinen ja siinä on toteutunut yksi kuurosokeiden yhteisön keskeisimmistä viesteistä: ”Ei mitään meistä ilman meitä”. Työmme kokemusasiantuntijat olivat alusta saakka tietoisia työmme tarkoituksesta ja tavoitteista. He kokivat kuurosokeiden henkilöiden ympäristöön orientoitumiseen tarvitseman tuen esille nostamisen ja määrittelemisen tärkeäksi asiaksi ja halusivat osallistua aihepiiriin pohtimiseen. Vaikka ympäristöorientaation rakentaminen oli heille käytännössä tuttua, heillä ei ollut aiemmin ollut mahdollisuutta sen analysoimiseen ja tarkasteluun muiden kanssa. He pitivät hyvänä sitä, että voivat vaikuttaa muiden kuurosokeiden asemaan työhön osallistumalla.

Kaikilla kuudella kokemusasiantuntijalla oli osallistumiseensa myös käytännön intressi eli he halusivat olla mukana kuvailukokeiluissamme saadakseen tukea omaan orientoitumiseensa. Pyrimme huomioimaan tämän, vaikka meillä opinnäytetyön tekijöinä oli luonnollisesti myös oma intressi eli erilaisten kuvailumahdollisuuksien ja tekniikoiden testaaminen ja toimintamallin rakenteen pohdinta. Käytännössä kuvailutilanteita ohjasivat sekä kokemusasiantuntijoiden toiveet ja

tarpeet että meidän halumme saada selville, kuinka orientaatio tulisi rakentaa ja kuinka sen muodostumista voisi tukea. Kuvailutilanteiden aikana ja jälkeen asiantuntijoilla oli mahdollisuus ilmaista ajatuksiaan kuvailun etenemisestä, sisällöistä ja tarvittavista tukimateriaaleista. Toiminnallisia tilanteita suunniteltiin ja analysoitiin osittain yhdessä. Kokemusasiantuntijoiden huomiot ja ehdotukset toimivat omalta osaltaan toimintamallin pohjana. Myös kohomateriaaleja tehtiin heidän toiveidensa ja tarpeidensa perusteella. Kuvailutilanteiden vaikutukset näkyivät meille jo tiedonkeruuvaiheessa kokemusasiantuntijoiden lisääntyneenä itenäisyytenä.

Mallimme kuurosokeuslähtöisyys hyödyttää välillisesti myös muita kuurosokeita. Kaksoisaistivamma on oma erityinen vammansa ja vaikka eri tavoin ja eri syistä kuurosokeiden tarpeet eroavat monesti toisistaan, on niissä myös melko paljon yhtäläisyyksiä. Vaikka keskityimme ensisijaisesti taktiilisiin toimiviin viittomakieliin henkilöihin, olemme huomioineet jonkin verran myös kuurosokeutta yleensä ja puhuttua kieltä käyttävien kuurosokeiden tarpeita. Esimerkiksi toimintamallin suomenkieliset kuvaukset palvelevat erityisesti heitä mutta myös tehtäviinsä valmistautuvaa ympäristöorientaation tukijaa. Myös työmme tietoperusta on suurilta osin sovellettavissa myös muulla tavoin kuurosokeisiin ja varsinkin Riitta Lahtisen teoksiin perustuvissa osioissa näkyy mielestämme kaikkien kuurosokeiden näkökulma.

Työllämme oli myös toinen selkeä kohderyhmä, asumispalveluhenkilöstö. Emme onnistuneet heidän osallistamisessaan niin hyvin kuin olisimme katsoneet tarpeelliseksi. Uuden rakennuksen käyttöönottoon liittyi paljon tapahtumia ja työtä, mikä osaltaan heikensi henkilöstön osallistumismahdollisuuksia. Tästä huolimatta henkilöstö suhtautui meihin kaiken aikaa positiivisesti ja osoitti kiinnostusta työtämme kohtaan. Teimme myös jonkin verran käytännön yhteistyötä uusien asukkaiden perehdytyksen suunnittelussa ja toteutuksessa.

6.5 Työn arviointia

Opinnäytetyömme kohteena oli ilmiö, jota ei ole maassamme aiemmin tutkittu samassa laajuudessa, samalla intensiteetillä ja samoihin asiakas- ja ammattiryhmiin keskittyen kuin me sen teimme. Lähdimme rakentamaan kokonaisnäkemystä melko vaativasta kokonaisuudesta. Ilman aiempaa työhistoriaamme, ammatillisia valmiuksiamme ja asiakastietämystämme työtä ei olisi voitu tehdä. Meille opiskelijoille työ oli sen aihepiirin erityisyyden ja laajuuden vuoksi suuri haaste mutta samalla myös suuri mahdollisuus kehittää ja kehittyä. Käytimme tuon mahdollisuuden kaikessa laajuudessaan.

Katsomme onnistuneemme työmme päätavoitteessa eli kuurosokeiden ympäristöön orientoitumista ja siihen kohdistuvaa tukea käsittelevän toimintamallin rakentamisessa. Toimintamallista tuli kuurosokeuslähtöinen, laaja ja hyvin dokumentoitu. Se ei ehkä suoraan sovellut kaikille kuurosokeille mutta sen osia ja periaatteita voitaneen hyödyntää laajasti. Se ei myöskään palvele kaikkia kuurosokeusalalla työskenteleviä kaikissa tilanteissa, mutta auttaa todennäköisesti niitä, joilla on orientaation tukemiseen liittyvät taidot ja valmiudet, pääsemään ohjatusti hyvään lopputulokseen. Malliin liittyvä koulutus lisää sen hyödynnettävyyttä.

Taustamateriaaleista tuntoaistiin liittyvä teksti (liite 2) on pääsääntöisesti kooste eri lähteissä esitetyistä tiedoista ja näkemyksistä. Teimme sen, koska koimme tuntoaistiin liittyvän tiedon olevan kovasti hajallaan ja halusimme pohtia tuntoaistin merkitystä nimenomaan omalle asiakaskohderyhmällemme. Tekstinä se ei välttämättä ole kovin helppolukuista ja vaatii lukijalta keskittymistä. Myös kuvailuun liittyvä materiaali (liite 3) on omalla tavallaan kooste olemassa olleista materiaaleista mutta olemme sen yhteydessä esittäneet myös omia näkemyksiämme asiakaskohderyhmällemme suunnattuun kuvailuun ja ympäristöorientaation rakentamiseen liittyen. Se on ollut keinomme käydä keskustelua alan tieteellisen tutkimuksen ja muun tiedon sekä käytäntöjen kanssa. Kuvailua koskeva materiaali on mielestämme helppolukuisempi kuin tuntoaistista kertova. Kumpaa-kin taustamateriaalia voi käyttää myös toimintamallista irrallaan.

Työn tukimateriaalit muodostivat oman erillisen työsarkansa opinnäytetyöprosessissa. Kohomateriaalien suunnittelu, tekeminen ja testaaminen oli varsin mielekästä ja mukavaa. Kokemusasiantuntijoiden ja muiden materiaaleja käyttäneiden kuurosokeiden mukaan ne on tehty oikein valituista kohteista ja toimivat taktiiliuden ja haptisen hahmottamisen näkökulmasta hyvin. Muita näkökulmia emme tässä yhteydessä testanneet. Materiaaleja olisi toivottu lisää mutta resurssisyyistä se ei olisi ollut enää tässä opinnäytetyöprosessissa mahdollista. Toinen, ehkä enemmänkin ammattihenkilöstöä tukeva, tukimateriaalien ryhmä eli opinnäytetyön valokuvat ja videot konkretisoivat usein tekstin perusteella vaikeasti hahmotettavia toimintatapoja ja menetelmiä. Työn arviointia ajatellen on ehkä hyvä nostaa esille se, että videot on kuvattu aidoissa kuvailutilanteissa niiden analysointia varten. Teimme päätöksen niiden mallituskäytöstä vasta opinnäytetyömme loppupuolella. Sisältö olisi ehkä erilainen, jos ne olisi kuvattu alun perin opetuskäyttöä varten. Käytimme tukimateriaalien tekemisessä osittain apuna omia lapsiamme. Ne ovat meidän suunnittelemiämme ja ohjauksessamme tehtyjä.

Opinnäytetyöprosessimme kesti kaikkiaan hieman yli 2,5 vuotta. Osasyynä tähän oli toimintamallin kohteena olevan rakennuksen valmistumisen ja sen seurauksena kokemusasiantuntijoinamme toimineiden kuurosokeiden henkilöiden muutosten viivästyminen. Toisena syynä se, ettei alkuperäinen opinnäytetyön suunnitelmamme ollut kovin tarkka ja rajattu. Lähdimme liikkeelle ilmiölähtöisesti ja seurassimme meille avautuneita mahdollisuuksia. Toisaalta ymmärsimme vasta matkan varrella, kuinka vaativan tavoitteen olimme asettaneet itsellemme. Koska kokonaisuus oli meille vaativa, ymmärsimme sen olevan vaativa myös muille ja niinpä päädyimme muun muassa työtämme lisänneiden taustamateriaalien tekemiseen. Toisaalta, koska olimme kolme jo työelämässä olevaa tulkkiä, meillä ei ollut kiirettä valmistumisen suhteen. Töissä käymisemme toi omat haasteensa yhteisten tapaamisten sopimiseen ja opinnäytetyöhön tarvittavan ajan varaamiseen yleisemminkin. Halumme kehittää ja kehittyä sai meidät pitämään sitkeästi kiinni tavoitteistamme ja lopulta luovuttamaan tämän työn, joka ylittänee ammatikorkeakoulujen opinnäytetöille asetetut kriteerit sekä laajuudeltaan että sisällöllisesti. Laajuutta perusteltakoon osittain sillä, että meitä tekijöitä oli kolme. Tie-

dostamme laajuuden osittain rajoittavan työmme käytettävyyttä sen ensisijaisessa tarkoituksessa. Toisaalta laajuus antoi mahdollisuuden tuoda esille uusia näkökulmia ja kokemuspohjaista hiljaista tietoa, jolla on aina oma arvonsa.

6.6 Ideoita tulevaan

Kuurosokeiden ympäristöön orientoitumisen tutkiminen ja kehittäminen on tähän saakka ollut Suomessa melko pienen tutkija- ja kehittäjäjoukon kiinnostuksen kohteena. Toivomme, että pystyimme työllämme edistämään aihepiiriin liittyvää ajattelua ja herättämään muiden mielenkiinnon sitä kohtaan. Kuurosokeiden ympäristöorientaation tukeminen ja siihen liittyvä kuvailu tarjoaisi tutkimus- ja opinäytetyön aiheita laajemmallekin joukolle tutkijoita ja opiskelijoita. Myös orientoitumista helpottavat ympäristöratkaisut olisivat hyvä tutkimuksen ja kehittämisen kohde, josta hyötyisivät todennäköisesti muutkin erityisryhmät kuin kuurosokeat. Toisaalta on myös niin, että esimerkiksi liikuntavammaisille soveltuvat ympäristöratkaisut eivät aina sovellu aistivammaisille henkilöille. Kuurosokeisiin kohdettu tutkimus voisi tuoda vaihtoehtoisia näkökulmia rakennusten ja muiden ympäristöjen suunnitteluun ja saavutettavuusajatteluun.

Olisi myös erittäin toivottavaa, että aistivammaisten henkilöiden parissa työskentelevät innostuisivat kehittämään omia taitojaan ympäristöön orientoitumisen tutkijoina, tapahtuipa se sitten aiheita opiskelemalla tai käytännön työssä. Vaikka kyse on erityisosaamista vaativasta toiminnasta, siihen on tarjolla jonkin verran koulutusta. Mielestämme olisi toivottavaa, että esimerkiksi näkövammaistaitojen ohjaajan koulutukseen hakeutuisi nykyistä enemmän hyvät kuurosokeustaidot omaavia henkilöitä. Näin käytännön työhön saataisiin vähitellen enemmän henkilöitä, joilla on valmius kuurosokeiden ympäristöön orientoitumisen tukemiseen.

Vaikka oma lähestymistapamme aiheeseen oli varsin käytännönläheinen, olisivat myös kognitiivisen kartan rakentamiseen liittyvät teknologiset innovaatiot mielestämme tervetulleita. Tosin työmme ensisijainen asiakaskohderyhmä eli taktiilisti toimivat viittomakieliset kuurosokeat on niiden suhteen erityisen haasteellinen, koska innovaatioissa ei voida tukeutua kuulemiseen ja näkemiseen.

Nyt opinnäytetyöprosessimme päättyessä on menossa monia yhteiskunnallisia kehityskulkuja, joilla voi olla tulevaisuudessa vaikutusta myös työmme aihepiiriin liittyvien palvelujen saantiin. Toivommekin, että työmme voitaisiin nähdä yhtenä kannanottona kuurosokeiden ympäristöön orientoitumiseen saatavan tuen merkityksestä vaikea-asteisesti kuulonäkövammaisille henkilöille. Orientaation tukemisessa on kyse liikkumistaidon ohjauksesta laajemmasta asiasta ja niin SOTE-palveluihin kuin lainsäädäntöönkin tulisi saada niin paljon väljyyttä, että myös kuurosokeiden ympäristöön orientoitumiseensa tarvitsema tuki voitaisiin tulevaisuudessa huomioida nykyistä laajemmalla alalla.

LÄHTEET

- Argyle, M. (1973). *Social interaction*. London: Tavistock.
- Hirn, H. (2009). *Pre-maps: An educational programme for reading tactile maps*.
Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Helsinki: University of Helsinki.
- Hyvärinen, L & Jacob, N. (2011). *What and How Does his Child See?* Helsinki:
Vistest Ltd.
- Jantunen, T. (2003). *Johdatus suomalaisen viittomakielen rakenteeseen*. Hel-
sinki: Finn Lectura.
- Jokiniemi, J. (2007). *Kaupunki kaikille aisteille. Moniaistisuus ja saavutettavuus
rakennetussa ympäristössä*. (Teknillisen korkeakoulun arkkitehti-
osaston tutkimuksia 2007/29.) Saatavilla 11.12.2017
<http://lib.tkk.fi/Diss/2007/isbn9789512290475/isbn9789512290475.pdf>
- Kovanen, M. & Lahtinen, R. (2006). *Kohdataan ja kommunikoidaan. Tietoa tak-
tiiliviittomisesta ja sen opettamisesta*. (Suomen Kuurosokeat ry:n jul-
kaisuja A5). Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.
- Kovanen, M., Mielityinen, M. & Västilä, T. (2012). *Kuurosokeus osana elämää.
Tietoa ja kokemuksia kaksoisaistivamman seurannaisvaikutuksista*.
Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.
- Kuurosokeat. Tietoa kuurosokeudesta. Liikkuminen. Opastaminen. Saatavilla
31.8.2018 <http://www.kuurosokeat.fi/liikkuminen/opastaminen.php>
- Lahtinen, R. (2006). *Kuurosokeille tulkkaus. Haasteellista ja vaihtelevaa*. Teok-
sessa Hytönen, N. & Rissanen, T. (2006). *Käden käännteessä. Viitto-
makielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä*. Hel-
sinki: Finn Lectura. s. 182–198.
- Lahtinen, R. (2008). *Haptiisit ja hapteemit. Tapaustutkimus kuurosokean henki-
lön kosketukseen perustuvan kommunikaation kehityksestä*. (Väitös-
kirja, Helsingin yliopisto. Soveltavan kasvatustieteen laitos, erityispe-
dagogiikka). Helsinki: Kirjoittaja.
- Lahtinen, R., Palmer R. & Lahtinen, M. (2009) *Aisti kuvailu*. Helsinki: Kirjoittajat.

- Leppänen, P. & Hassinen, L. (1984). *Kuurojen ja kuurosokeiden tulkkipalvelu: Mahdollisuus yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja tasa-arvoon*. Helsinki: Sosiaalhallitus.
- Mesch, J. (2004). *Viitotaan yhdessä. Tietoa taktiilista viittomakielestä*. Julkaisuja A3. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.
- Näkövammaisen opastaminen (2017). Yleisimmät opastustavat, joiden avulla näkövammaisen pystyy liikkumaan näkevän oppaan kanssa turvallisesti ja sujuvasti. Näkövammaisten liitto ry. Saatavilla 22.2.2018 http://www.nkl.fi/index.php?__file_display_id=11708
- The Nordic definition of deafblindness (2017). Saatavilla 2.8.2018 http://www.kuuro-sokeat.fi/tiedosto/nordic_definition.pdf
- Rouvinen, R. (2001). *Aistit avoinna – elämässä mukana – kuurosokeiden kulttuurin kuvaus*. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntapolitiikan laitos. Saatavilla 30.8.2018 <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/12793>
- Suomen Kuurosokeat ry (2017). Asumisen palveluja kuuroille ja kuurosokeille. Esite.
- Varto, J. (1992). *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Tampere: Kirjayhtymä.
- Wolfe, J. M. (2015). *Sensation & perception* (Fourth edition). Sunderland, Massachusetts, U.S.A.: Sinauer Associates, Inc., Publishers

Liite 1

KUUROSOKEIDEN TOIMINTAKESKUKSEN PAIKALLISEN TOIMINTAMALLIN KUVAUS

Paula Heikkinen, Jaana Koski-Vähälä

ja Merja Kovanen

Opinnäytetyö, syksy 2018

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Viittomakielen ja tulkkauksen koulutus

Tulkki (AMK)

Sisällys

LIITE 1. KUUROSOKEIDEN TOIMINTAKESKUKSEN PAIKALLISEN	64
TOIMINTAMALLIN KUVAUS	64
1 JOHDANTO.....	64
2 TOIMINTAMALLIN TAVOITTEET JA VAIKUTUKSET	66
3 TOIMINTAMALLI PROSESSINÄKÖKULMASTA	68
3.1 Toimintamallin kokonaistoteutus.....	68
3.2 Ympäristöorientaation tukemisen prosessi	69
3.3 Kuvailuprosessi.....	76
4 TOIMINTAMALLIN KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS.....	81
4.1 Mallin rakenteeseen vaikuttaneet pääperiaatteet.....	82
4.2 Orientoitumista tukevan työntekijän ohjeet	83
5 TOIMINTAMALLIN KOHDEKOHTAISET OHJEET	85
5.1 Asiakkaan kodin kohdekohtainen kuvailu	85
5.2 Reitti asiakkaan kotiin kohdekohtainen kuvailu	90
5.3 Ristontalon sijainti tontilla.....	97
5.4 Ristontalo ulkoapäin kuvailtuna	104
5.5 Ristontalon yleiskuvailu sisältä	117
5.6 Ensimmäisen kerroksen yhteistilojen yleiskuvailu.....	122
5.7 Naulakko- ja WC-alueen kohdekohtainen kuvailu.....	133
5.8 Ryhmäkodille menevän käytävän kohdekohtainen kuvailu	138
5.9 Kioski- ja kahvioalueen kohdekohtainen kuvailu	143
5.10 Hissin kohdekohtainen kuvailu.....	149
5.11 Ruokalan kohdekohtainen kuvailu	155
5.12 Terassin kohdekohtainen kuvailu.....	161
5.13 Monitoimitilan kohdekohtainen kuvailu.....	164
5.14 Yhteisöllisen toiminnan tilan kohdekohtainen kuvailu	168

6 PEREHDYTYKSEN SUUNNITTELU- JA SEURANTALOMAKE	178
LÄHTEET	181

LIITE 1. KUUROSOKEIDEN TOIMINTAKESKUKSEN PAIKALLISEN TOIMINTAMALLIN KUVAUS

1 JOHDANTO

Tämä on kuurosokeiden henkilöiden ympäristöön orientoitumista tukevan toimintamallin kirjallinen kuvaus. Mallin ensisijaisia käyttäjiä ovat Tampereen Hervanassa sijaitsevan Kuurosokeiden Toimintakeskuksen asukkaat ja henkilökunta. Malli liittyy alueella sijaitsevaan Ristontalo-nimiseen kuurojen ja kuurosokeiden asumisyksikköön. Kuvaus sisältää mallin käyttötarkoitusta ja tavoitteita avaavan johdanto-osion, yleisiä toteutusohjeita, prosessikuvauksia, orientaation rakentamiseen ja kuvailuun liittyviä kohdekohtaisia ohjeita sekä uuden asukkaan perehdytyksen suunnittelu- ja seurantalomakkeen. Mallia on konkretisoitu valokuvien ja videoiden avulla. Henkilöstön ja muiden orientoitumista tukevien kannattaa tutustua toimintamallin yleisiin ohjeisiin ja liitteenä oleviin tuntoaistia ja kuvailua käsitteleviin taustamateriaaleihin sekä tukimateriaaleina toimiviin videoihin ja kohomateriaaleihin ennen mallin käyttöönottoa. Opinnäytetyöstä on tehty myös opinnäytetyöprosessia, työn tavoitteita ja tuloksia käsittelevä raportti.

Toimintamalli on paikallinen ja rakennettu taktiilisti eli tuntoaistin varassa toimivien viittomakielisten kuurosokeiden näkökulmasta. Mallia, sen ohjeita ja materiaaleja voi kuitenkin soveltuvin osin käyttää myös muulla tavoin kuulonäkövammaisten ja puheella kommunikoivien asiakkaiden kanssa. Asumispalveluhenkilöstön lisäksi esimerkiksi viittomakielen tulkit ja kuurosokeiden henkilökohtaiset avustajat voivat käyttää mallia sekä alueelle muuttavien että alueella asuinpaikkaa vaihtavien asiakkaiden kanssa. Ristontalon yleiskuvailusta ja siihen liittyvistä materiaaleista on hyötyä myös alueella lyhytaikaisesti asuville henkilöille, kuten kuntoutujille.

Mallin käyttäminen edellyttää orientoitumista tukevalta henkilöltä viittomakielen, taktiiliviittomisen, opastuksen ja kuvailun taitoja. Hänen tulee myös ymmärtää kuurosokeiden ympäristöön orientoitumisen lähtökohtia ja tapaa omaksua asioita. Kuurosokean henkilön ympäristöorientaation rakentaminen on orientoitumista tukevien henkilöiden ja orientaatiotaan rakentavan perehtyjän yhteistyöhön perustuva prosessi. Kuurosokealla henkilöllä on prosessin aikana useita perehdyttäjiä ja seuraavien tulee jatkaa siitä, mihin edelliset jäivät. Jotkut osiot on mahdollista toteuttaa myös työntekijöiden parityönä. Suosittelemme etenemistä kuvauksen ja sen lopussa olevan perehdytyksen suunnittelu- ja seurantalomakkeen mukaisessa järjestyksessä. Kokonaisorientaation rakentaminen voi kestää viikoista kuukausiin riippuen muun muassa asiakastapaamisten tiheydestä, niihin käytetystä ajasta, asiakkaan omaksumiskyvystä ja orientoitumistarpeista.

Malli on koottu yhteistyössä kuuden taktiilisti toimivan viittomakielisen kokemusasiantuntijan ja asumispalveluhenkilöstön kanssa vuosina 2016–2018. Se on kolmen aiempaa tulkitutkintoaan ammattikorkeakoulututkinnoksi päivittävän viittomakielen tulkin opinnäytetyö. Opinnäytetyön ohjaajina toimivat lehtori Kati Huhtinen Diakonia-ammattikorkeakoulusta ja kommunikaatiopäällikkö Riitta Lahtinen Suomen Kuurosokeat ry:stä. Työ valmistui syksyllä 2018.

2 TOIMINTAMALLIN TAVOITTEET JA VAIKUTUKSET

Toimintamallin päätavoitteena on tukea Suomen Kuurosokeat ry: n asumisen palvelujen piirissä olevien kuurosokeiden ympäristöorientaation rakentumista asuin- ja toimintaympäristön muutosten yhteydessä. Orientoituminen on pitkäkö prosessi, joka onnistuessaan johtaa kokonaisvaltaiseen ja kattavaan käsitykseen asuinympäristöstä ja sen toiminnoista. Prosessin aikana kuurosokealle henkilölle muodostuu kognitiivinen kartta (Hirn 2009), joka jatkossa toimii hänen orientoitumistaan ja liikkumistaan tukevana viitekehyksenä.

Kuurosokeiden Toimintakeskuksen asukkaiden orientoitumista tukee ensisijaisesti heidän arkensa sujumisesta muutenkin vastaava asumispalveluhenkilöstö. Koska suurin osa henkilöstöstä on koulutukseltaan hoitoalan, ei aistivammaisalan, ammattilaisia, mallin ja sen tausta- ja tukimateriaalien toisena tärkeänä tavoitteena on henkilöstön ympäristöorientaation tukemiseen liittyvän tietotaidon vahvistaminen ja ylläpitäminen.

Toteutuessaan malli vaikuttaa monin tavoin Ristontalossa ja Kuurosokeiden Toimintakeskuksen rivitaloissa asuvien kuurosokeiden elämään.

Asukkaiden

- kotiutuminen nopeutuu
- kognitiivisesta kartasta tulee kattavampi ja kokonaisvaltaisempi kuin siitä ilman toimintamallia ja työntekijöiden välittämää tietoa tulisi
- kokonaisorientaatio muodostuu nopeammin kuin se muodostuisi, jos kuurosokeat tutkisivat ympäristöä yksin, kosketus kosketukselta, ilman tuntoaistin kautta saatua tietoa täydentävää kielellistä tietoa ja yhdessä suoritettavaa haptista tutkimista
- liikkumisen itsenäisyys ja turvallisuus lisääntyvät
- eksymiset ja niihin liittyvät pelko- ja stressitilanteet vähenevät
- turvallisuuden tunne lisääntyy
- valinnanmahdollisuudet kasvavat, koska he tuntevat rakennuksen pihapiirin, rakennukset, tilat, reitit ja toiminnot

- mahdollisuudet sosiaalisiin kontakteihin lisääntyvät, koska he osaavat hakeutua yhteisiin tapaamistiloihin ja työntekijöiden luokse
- päivittäisistä askareista suoriutuminen ilman toisen henkilön apua mahdollistuu, esimerkiksi roskien vieni
- opastuksen tarve rakennuksen sisällä ja piha-alueilla vähenee
- mahdollisuudet voivat toimia vertaistukena uusien asukkaiden ympäristöorientaation rakentamisessa paranevat, kun he hallitsevat oman ympäristönsä hyvin

3 TOIMINTAMALLI PROSESSINÄKÖKULMASTA

Opinnäytetyö on laaja kokonaisuus, jonka raportti ja produkti tarjoavat pohjatietoa, ohjeita ja välineitä kuurosokeiden ympäristöorientaation rakentamiseen ja orientoitumisen tukemiseen. Tarkastelemme seuraavaksi toimintamallia kolmella tasolla: kokonaistoteutuksen näkökulmasta, asiakastapaamisiin liittyvänä orientaation tukemisen prosessina ja siihen sisältyvänä kuvailuprosessina.

3.1 Toimintamallin kokonaistoteutus

Toimintamallin toteutus on laaja ja monivaiheinen prosessi. Se muodostuu uuden asiakkaan kielen, kommunikaation, aistien tilanteen ja muiden taustatietojen selvittämisestä, orientoitumiseen liittyvän perehdytysuunnitelman laadinnasta, joulusta toisiaan seuraavia asiakastapaamisia, perehdytyksen raportoinnista ja seurannasta.

Kuvio 1. Mallin kokonaistoteutus

Työn tilaajalla on oma sisäinen taustaprosessi, jonka mukaan se toteuttaa mallia. Prosessissa määritellään toimintamalliin liittyvät palveluohjaajan, palveluesimiehen, omahoitajan ja muiden hoitajien vastuut. Vaiheina se sisältää Asiakkuuteen ja asiakkaan muuttoon valmistautumisen, asiakkaan perehdytysuunnitelman laatimisen, resursoinnin eli työvuorosuunnittelun, orientaation rakentamiseen liittyvien tapaamisten sopimisen ja varaamisen työntekijöiden kalenteriin, tapaamis-

ten toteutuksen sekä kirjaamisen asiakasrekisteriohjelmaan ja perehdytyskaavakkeeseen. Seurannasta vastaava henkilö seuraa perehdytysten toteutumista ja kehittää prosessia yhdessä asianosaisten kanssa.

3.2 Ympäristöorientaation tukemisen prosessi

Ympäristöorientaation tukemisen prosessi kuvaa orientaation muodostumista tukevan henkilön ja asiakkaan yhteistyötä yksittäisen tapaamisen aikana. Tapaamisen yhteydessä suoritettu kielellinen kuvailu ei yksinään tarjoaisi kuurosokealle henkilölle niin kattavaa kuvaa kohteesta, että hän pystyisi sen perusteella liikkumaan ja toimimaan siellä itsenäisesti. Kuvailun lisäksi tarvitaan haptikkaan ja sosiaalishaptiseen kommunikaatioon pohjautuvia toiminnallisia menetelmiä ja tilassa liikkumista, sillä vasta niiden kautta kuurosokea henkilö saa konkreettisen kokemuksen orientoitumisen kohteesta. Reittien ja tiloissa toimimisen harjoittelu on tarpeen, jos tavoitteena on henkilön mahdollisimman suuri omatoimisuus ja itsenäisyys.

Prosessikuvaus on vaiheiden peruskuvauksena. Käytännössä vaiheet voivat olla keskenään eripituisia ja esimerkiksi kielellistä kuvailua tapahtuu myös haptisen tutkimisen yhteydessä. Harjoittelu- ja kertausvaiheet voivat olla keskenään eri järjestyksessä. Kertaus on mahdollista toteuttaa myös seuraavan tapaamisen alussa, jos peräkkäiset teemat liittyvät toisiinsa. Vaihekuvaukset on niiden sisäistämisen helpottamiseksi kirjoitettu ohjeluotoon suoraan orientaation muodostumista tukevalle henkilölle suunnattuina.

Kuvio 2. Ympäristöorientaation tukemisen prosessi

Vaihe 1. Orientoituminen

Tutustu orientoitumisen kohteena olevaan tilaan tai reittiin ennen asiakastapaamista. Se helpottaa tapaamisen suunnittelua, kuvailtavien kohteiden valintaa ja asiakkaan kysymyksiin vastaamista itse tilanteessa. Tarkastele ympäristöä kuurossokean ”silmin”. Mieti, mitkä asiat tilassa tai reitillä ovat merkityksellisiä asiakkaasi toimintaa ja liikkumista ajatellen. Tunnista toiminnallista kuvailua vaativat kohteet ja liikkumisen kannalta tärkeät tuntoaistilla hahmotettavissa olevat maamerkit. Kiinnitä huomiota myös mahdollisiin turvallisuusriskeihin, kuten tilan tai reitin tasoeroihin, ylä- ja alaesteisiin ja muista ihmisistä aiheutuvaan risteävään liikenteeseen. Kun tunnet tilan, vältät yksityiskohtien etsimisestä aiheutuvaa turhaa liikehdintää orientoitumisen aikana. Opastusotteessa kulkevalle asiakkaalle tulee selkeämpi käsitys erilaisten kohteiden sijainnista, suunnista ja keskinäisistä etäisyyksistä, jos opas ei tee turhia liikkeitä kohteiden välillä.

Tutustu myös toimintamallin yleisiin ohjeisiin ja mahdolliseen kohdekohtaiseen ohjeistukseen. Voit kopioida tai tulostaa kohdeohjeistuksen asiakastapaamista varten. Tarkista, onko kohteesta olemassa pienoismallia tai kohokarttaa. Jos on, niin tutustu siihen ja sen käyttöön ennen asiakastapaamista (katso myös mahdolliset aiheeseen liittyvät videot). Mieti tapaamisen tavoitetta ja sisältöjä etukäteen asiakkaan perehdytysuunnitelman ja aiemman perehdyttäjän kirjausten pohjalta.

Orientoitumisvaiheen keskustelun tavoitteena on varmistaa, että teillä on asiakkaan kanssa samat tavoitteet. Yhteinen näkemys tilanteen tarkoituksesta ja sisällöstä voi syntyä vain keskustelemalla. Asiakkaan tilanteeseen orientoituminen alkaa joko tapaamisen sopimisesta tai itse tapaamistilanteessa.

[Katso video 1](#)

Orientoitumisvaiheessa käydään läpi:

- mihin mennään tai missä ollaan (missä osassa rakennusta, missä kerroksessa, minkä nimisessä tai mihin tarkoitukseen tehdyssä tilassa)

- onko tilanteessa läsnä muita kuin te kaksi
- mitä tapahtuu ja kuinka edetään - prosessin vaiheista on apua tämän kertomisessa, näiden asioiden läpikäyminen ohjaa molempia toimimaan samansuuntaisesti ja antaa orientoitumista tukevalle henkilölle mahdollisuuden säädellä tilanteen etenemistä
- miksi näin tehdään, mikä on tavoite – tavoite asetetaan muun muassa sen mukaan, kuinka tärkeänä asiakas orientoitumisen kohdetta pitää ja kuinka todennäköisesti hän tulee jatkossa saapumaan tilaan ja käyttämään sitä ilman toisen ihmisen apua – jos tila ei ole ennestään tuttu, ensimmäisellä kerralla tavoitteena on yleinen tutustuminen, yleiskuvan saaminen – jos tila on pääpiirteissään tuttu, voidaan asettaa rajatumpi tavoite, esimerkiksi tutustuminen johonkin toiminnalliseen yksityiskohtaan tai reittiin
- paljonko aikaa on käytettävissä
- mitä sosiaalishaptisia ja haptisia menetelmiä asiakas toivoo käytettävän – tätä on hyvä kysyä esimerkkien avulla, konkreettisesti – voit ehdottaa esimerkiksi selkään tai muuhun kehon osaan piirtämistä, taktiileja osoituksia tai kohteiden toiminnallista tutkimista

(Lisätietoa menetelmistä: Lahtinen, Palmer & Lahtinen 2009.)

Vaihe 2. Kielellinen kuvailu

Ympäristöorientaation tukemisen prosessin alkuun sijoittuvan kielellisen kuvailun tavoitteena on välittää orientoitujalle yleistietoa orientoitumisen kohteesta. Tässä vaiheessa kannattaa kuvailla asioita, joiden perusteella kuurosokean henkilön on mahdollista muodostaa selkeä ja pelkistetty mielikuva orientoitumisen kohteena olevasta tilasta tai reitistä. Olennainen tulisi erottaa epäolennaisesta. Kuvailussa tulisi keskittyä suuriin linjoihin ja kokonaisuuksiin, ei pieniin yksityiskohtiin.

Kielellisesti kuvailtavia tärkeitä asioita ovat:

- kohteen nimi ja/tai käyttötarkoitus
- sen sijainti suhteessa tonttiin tai jos on rakennuksen sisällä niin muihin tiloihin – missä kerroksessa, minkä vieressä, mitä vastapäätä jne. ja ilmansuuntiin

- kohteen tai tilan koko ja muoto, toisinaan myös korkeudella on merkitystä, esimerkiksi ruokalassa ja P-kerroksen liikuntatilassa
 - kuvailun vastaanottajan ja kuvailijan sijainti kohteessa – sijainti kannattaa valita niin, että se voi jatkossa toimia suunnistautumispisteenä
 - tilan yleisilme – valoisa vai pimeä, päävärit, avara vai täynnä tavaraa jne.
 - seinät, ikkunoiden ja ovien sijainti – seinät voi nimetä taktiilituntuman mukaan
 - kalustus
 - muut toiminnallisesti tärkeät kohteet – esimerkiksi kulkureitit, tilanteen vetäjän paikka, vesipiste, WC, portaat ja muut tasoerot
- (Lahtinen ym. 2009, 73–74.)

Hyvä viittomakielinen ympäristöorientaation muodostumista tukeva kuvailu:

- nimeää kuvailun kohteen tai ilmaisee sen käyttötarkoituksen ennen varsinaista kuvailua – selventää asiayhteyden heti alussa
- etenee loogisesti ja järjestelmällisesti laajoista kokonaisuuksista kohti yksityiskohtaisempaa tietoa – sama koskee kuvailua yleisemminkin, esimerkiksi tilan muoto ja koko kannattaa yleiskuvailussa kertoa ennen kalustusta
- poimii yleisten asioiden ja suurien linjojen lisäksi kuvailtaviksi asiakkaalle merkityksellisiä, kuurosokeuden ja taktiiliuden huomioivia, asioita
- hyödyntää asiakkaan aiempia kokemuksia ja tietoja kohteesta – käytämme tästä termiä tuttuuteen sitominen
- hyödyntää viittomakielen visuaalisuutta – esimerkiksi sijoittamalla kohteet viittojaa ympäröivään tilaan reaali maailman järjestyksen mukaisesti
- hyödyntää näkövammaisten tapoja ilmaista kohteiden sijaintia ja sijoittumista – esimerkiksi kohteiden nimeämistä ennen niiden taktiilia osoittamista ja suuntien ilmaisemista kellonaikojen avulla
- pitää välitettävän tiedon määrän kohtuullisena – asiakkaalle kuvailuhetkellä merkityksettömien yksityiskohtien karsiminen edistää asioiden omaksumista ja helpottaa olennaisen erottamista epäolennaisesta
- on vuorovaikutuksellista ja jättää tilaa asiakkaan omalle pohdinnalle, päättelylle ja kysymyksille
- sisältää minitaukoja, joiden aikana asiakas voi prosessoida kerrottua
- rytmittyy sosiaalishaptisten kommunikaatiomenetelmien kanssa saumattomaksi kokonaisuudeksi, esimerkiksi kielellisen kerronnan ja kohteiden piirtämisen tulisi

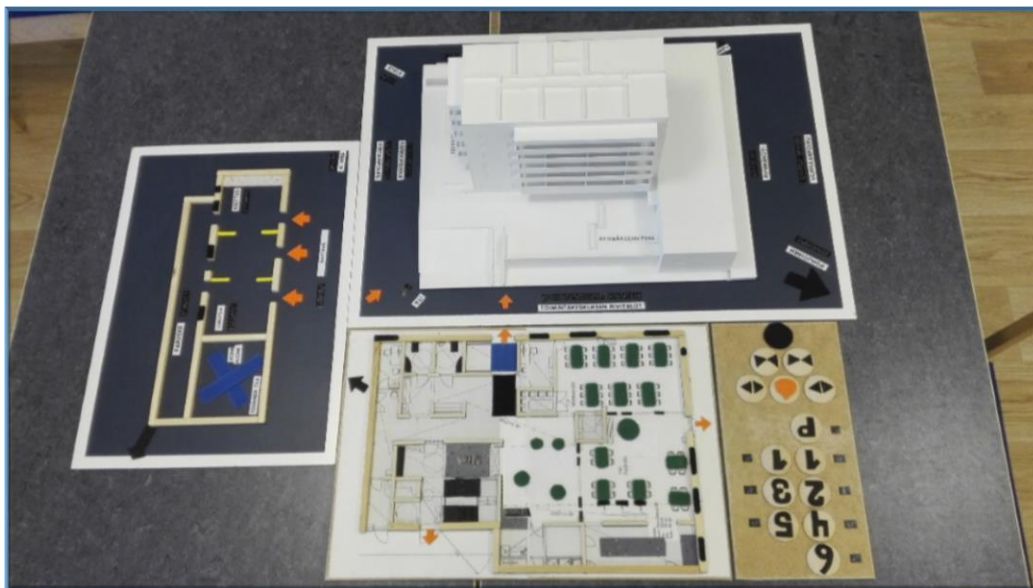
liittyä samaan asiaan ja rytmittyä keskenään toisiaan tukevaksi kokonaisuudeksi (Lahtinen ym. 2009, 36.)

[Katso video 2](#)

Vaihe 3. Haptinen tutkiminen

Kielellistä yleiskuvailua seuraavan haptisen tutkimisen vaiheen tavoitteena on tarjota asiakkaalle aiemmin muodostunutta yleiskäsitystä täydentävä omakohtainen tuntoaistipohjainen kokemus ympäristöstä. Tähän vaiheeseen sisältyy yleensä myös pienimuotoista kielellistä kuvailua. Se voi liittyä esimerkiksi kohteen ulkonäköön, ominaisuuksiin, tehtävään tai toimintatapaan. Orientaatiota rakennettaessa kohde kannattaa nimetä ja kuvailla lyhyesti ennen tunnustelun aloittamista (Lahtinen ym. 2009, 117). Itse tutkiminen voi tapahtua joko orientaatiota tukevan henkilön ohjaamana (ohjaava käsi) tai itsenäisesti tukijan seuraamana. Toiminnallisia kohteita, esimerkiksi haitariovia, vesihanoja ja säädettäviä valokatkaisijoita, on hyvä tutkia ohjatusti toiminnallisia menetelmiä käyttäen.

Haptinen tutkiminen tapahtuu useimmiten tutustumisen kohteena olevassa tilassa. Sitä on kuitenkin mahdollista suorittaa myös erilaisten tukimateriaalien, kuten pienoismallien tai kohomateriaalien, avulla. Havaintojemme mukaan varsinkin suurten ja moniosaisten kohteiden kokonaishahmottaminen on helpompaa tukimateriaalien avulla kuin aitoa kohdetta osa osalta tunnustelemalla. Joskus pienemmät kohteet sijaitsevat hankalassa tai haasteellisessa paikassa. Esimerkiksi Ristontalon hissien painikepaneelia on sen haptisen tutkimisen näkökulmasta huonon korkeuden ja hissien korkean käyttöasteen vuoksi helpompi tutkia kohomateriaalin avulla kuin aidossa ympäristössä.

Kuva 1. Orientoitumisen tukimateriaaleja.

Haptisen tutkimisen vaiheeseen liittyy myös kohteen maamerkkien etsiminen ja niiden merkityksen tunnistaminen. Kuurosokeiden tiloissa ja reiteillä suunnistautumista ohjaavat maamerkit voivat olla tunto-, kuulo-, näkö- tai hajuaistihavaintoihin tai niiden yhdistelmiin perustuvia. Taktiilisti toimivien viittomakielisten kuurosokeiden näkökulmasta tärkeimpiä maamerkkejä ovat tuntoaistilla havaittavissa olevat kohteet. Ne voivat sijaita joko käsien korkeudella (kulmat, kaiteet, palokaapit, jotkin kalusteet), lattialla tai maassa (matot, reittiohjaimet) tai joskus jopa katossa (tuulikaapin ilmastointilaite). Esimerkkejä haptisista tunnistuksista ovat esimerkiksi Ristontalon kerroskyltit ja tunnusteltavat WC-kyltit. Maamerkki tukee asiakkaan itsenäistä toimintaa, jos asiakas hahmottaa sen sijainnin kohteessa ja oppii käyttämään sitä suunnistautumispisteenä. Siksi maamerkit on aina esiteltävä suhteessa ympäröiviin rakenteisiin ja maamerkin jälkeisiin toimintoihin, kuten käännöksiin.

Huomaathan, että myös asiakkaan itsenäisen haptisen tutkimisen aikana vastuu tutkimisen turvallisuudesta on orientoitumista tukevalla henkilöllä eli sinulla. Tarkista siis tunnusteltava kohde terävien tai muuten vaarallisten kohtien varalta ennen kuin ohjaat asiakkaan käden tunnustelun aloituskohtaan (yhteyskäsi, ennakointi). On tärkeitä seurata tunnustelun etenemistä. Kokemuksemme mukaan viittomakieliset henkilöt prosessoivat havaintojaan usein ”ääneen ajattelemalla”

eli kertovat viittoen, mitä havaitsivat ja mitä se heidän mielestään tarkoittaa. Vahvista asiakkaan havainnot ja päätelmät tässä vaiheessa esimerkiksi taktiilia palautejärjestelmää käyttäen. Muista myös korjata mahdolliset väärät päätelmät tai väärinymmärrykset.

[Katso video 3.](#)

Vaihe 4. Kertaus

Kertausvaiheen tavoitteena on palauttaa mieleen edellisten vaiheiden pääasiat. Kertauksen tulisi perustua asiakkaan kokemuksiin ja olla lyhyt, tiivis ja loogisesti etenevä. Sen tulisi tukea kognitiivisen kartan muodostumista. Muista vuorovaikutuksellisuuden merkitys myös kertausvaiheessa. Voit esimerkiksi kysyä asiakkaalta, mitä hän muistaa tilasta tai reitistä. Varmista myös, haluaako hän vielä tarkentaa tai varmistaa jotain. Kertaamisessa ei kannata pitää kiirettä, sillä se on tärkeä asioiden sisäistämisen vaihe. Aiemmin käytössä ollutta pienoismallia tai kohomateriaalia voi hyödyntää myös tässä vaiheessa. Jos jatkat asiakkaan kanssa saman kohteen tutkimista vielä seuraavalla kerralla, kertauksen voi jättää myös seuraavan tapaamisen alkuun.

Vaihe 5. Harjoittelu

Harjoittelu on olennainen osa ympäristöön orientoitumista varsinkin, jos tavoitteena on asiakkaan itsenäinen liikkuminen ja toiminta rakennuksen sisällä tai pihapiirissä. Vaiheen tavoitteena on konkretisoida aiemmin läpikäytyjä asioita ja täydentää asiakkaan kognitiivista karttaa. Esimerkiksi maamerkit, haptiset tunnistet ja mahdolliset vaaranpaikat tulevat asiakkaalle tutuiksi vasta harjoittelun myötä.

Harjoittelu on hyvä jakaa pieniin kokonaisuuksiin. Esimerkiksi reitteihin ja erilaisiin toimintoihin liittyvien harjoitteiden toistaminen tukee kehollisten ja taktiilien

muistijälkien muodostumista. Kun harjoittelette reittiä, muista, että se on kehollisena ja taktiilikokemuksena erilainen eri suuntiin kuljettaessa. Reittien harjoittelussa tulee huomioida niiden muodon, erilaisten rakenteiden ja maamerkkien lisäksi myös muut ihmiset eli vastaantulijat ja risteävä liikenne. Valkoisen kepin käyttö tai käyttämättömyys vaikuttaa omalta osaltaan siihen, millaiset asiat reitin varrella muodostuvat asiakkaalle merkityksellisiksi. Suosittelemme valkoisen kepin käyttöä erityisesti asiakkaan kodin ulkopuolella tapahtuvan reittiharjoittelun yhteydessä.

Vaihe 6. Päätös

Päätösvaiheen tavoitteena on tilanteen päättäminen kuurosokeiden tapa- ja toimintakulttuurille ominaisesti.

Päätösvaiheen toimenpiteitä ovat:

- tilanteen kulun läpikäynti, suullisen palautteen antaminen ja vastaanottaminen
- jatkosuunnitelmasta keskusteleminen, asiakkaan toiveiden ja jatkotarpeiden tiedustelu (pitääkö erimerkiksi harjoittelua jatkaa seuraavalla kerralla, jäikö jotain kesken jne.) – tässä vaiheessa voit kertoa asiakkaalle seuraavasta tapaamisesta ja orientoitumiskohteesta, jos ne ovat jo tiedossa
- tilanteen päättymisen toteaminen
- asiakkaan opastaminen seuraavaan paikkaan, esimerkiksi kotiin tai ruokalaan

[Katso video 4](#)

3.3 Kuvailuprosessi

Ympäristöorientaatiota on varsinkin orientaation rakentamisen alkuvaiheissa mahdollista rakentaa myös pelkän kuvailun avulla ilman haptista tutkimista ja harjoittelua. Orientoitumisen tukena käytetään tällöin kielellistä kuvailua ja sen

kanssa yhteensopivia sosiaalishaptisen kommunikaation menetelmiä, kuten taktiileja osoituksia ja keholle piirtämistä. Kielellinen kuvailu sopii ainoaksi menetelmäksi esimerkiksi tilanteisiin, joissa halutaan tarjota asiakkaalle yleiskuva laajasta tai haptisen hahmottamisen näkökulmasta haasteellisesta kohteesta. Muun muassa uuteen asuinympäristöön tutustuminen ennen varsinaista muuttoa voi olla tällainen tilanne. Pelkkä sosiaalishaptisilla menetelmillä täydennetty kielellinen kuvailu sopii myös sellaisista tiloista kertomiseen, joita asiakas ei tule jatkossa käyttämään aktiivisesti mutta joiden olemassaolosta hänen on hyvä olla ympäristön kokonaishahmotusta ajatellen tietoinen.

Kuvio 3. Kuvailuprosessi

Vaihe 1. Orientoituminen

Katso toimintamallista, millaista kuvailua siinä ohjataan kohteen osalta tehtäväksi. Tulosta mahdollinen kohdekohtainen ohjeistus itsellesi ja silmäile se läpi. Käy kuvailtavassa kohteessa ennen asiakastapaamista. Kiinnitä huomiota sen sijaintiin tontilla tai rakennuksessa ja ilmansuuntiin nähden. Mieti, mitkä rakenteet ja ominaisuudet kohteessa ovat merkityksellisiä kokonaishahmotusta ja taktiiliutta ajatellen. Mieti myös, miten etenet kuvailussasi, jotta se olisi mahdollisimman johdonmukaista. Muista, ettei kuurosokea henkilö näe kokonaisuutta. Ilman ympäristöä koskevaa johdonmukaista ja riittävän kattavaa kuvailua hänen kohdekohtainen kognitiivinen karttansa jää sirpaleiseksi tai vajaaksi. Tarkista myös, onko kohteesta olemassa pienoismallia tai kohokarttaa. Jos on, tutustu siihen ja sen käyttöön ennen asiakastapaamista. Katso myös mahdolliset aiheeseen liittyvät videot.

Orientoitumisvaiheen keskustelun tavoitteena on varmistaa, että teillä on asiakkaan kanssa samat tavoitteet. Yhteinen näkemys tilanteen tarkoituksesta ja sisällöstä voi syntyä vain keskustelemalla. Asiakkaan tilanteeseen orientoituminen alkaa joko tapaamisen sopimisesta tai itse tapaamistilanteessa.

Kuvailuprosessin orientoitumisvaiheessa käydään läpi:

- mihin mennään tai missä ollaan (ulkona vai sisällä, jos ulkona niin millä puolella rakennusta, jos sisällä, niin missä osassa rakennusta, missä kerroksessa, minkä nimisessä tai mihin tarkoitukseen tehdyssä tilassa)
- onko tilanteessa läsnä muita kuin te kaksi
- mitä tapahtuu ja kuinka edetään – kerro, että nyt vain kuvailet kohdetta / kerrot siitä yleisesti ja myöhemmin asiakas voi tutkia sitä tarkemmin, jos on tarvetta
- miksi näin tehdään, mikä on tavoite (tavoite riippuu muun muassa siitä, kuinka tärkeänä asiakas orientoitumisen kohdetta pitää ja mitkä asiat häntä siellä erityisesti kiinnostavat, tavoitteesta on hyvä keskustella)
- paljonko aikaa on käytettävissä
- mitä sosiaalishaptisia menetelmiä asiakas toivoo käytettävän – tätä on hyvä kysyä esimerkkien avulla, konkreettisesti – voit ehdottaa esimerkiksi selkään tai kämmeneen piirtämistä tai kohteiden osoittamista taktiilisti

Vaihe 2. Kielellinen kuvailu

Kielellisen kuvailun tavoitteena on antaa orientoitujalle yleistietoa kuvailun kohteesta. Tässä vaiheessa kannattaa kuvailla asioita, joiden perusteella kuurosokean henkilön on mahdollista muodostaa selkeä ja pelkistetty mielikuva alueesta, rakennuksesta, tilasta tai reitistä. Olennainen tulisi erottaa epäolennaisesta. Kuvailussa tulisi siksi tässä vaiheessa keskittyä suuriin linjoihin ja kokonaisuuksiin, ei pieniin yksityiskohtiin. Kuvailu voi olla luonteeltaan neutraalia tai subjektiivista, kuvailijan tilakokemusta ja persoonaa heijastavaa.

Kielellisesti kuvailtavia tärkeitä asioita ovat:

- kohteen nimi ja/tai käyttötarkoitus

- sen sijainti suhteessa tonttiin tai jos on rakennuksen sisällä niin muihin tiloihin – missä kerroksessa, minkä vieressä, mitä vastapäätä jne. ja ilmansuuntiin
- tilan koko ja muoto, toisinaan myös korkeudella on merkitystä, esimerkiksi ruokalassa ja P-kerroksen liikuntatilassa
- kuvailun vastaanottajan ja kuvailijan sijainti tilassa – sijainti kannattaa valita niin, että se voi jatkossa toimia suunnistautumispisteenä
- tilan yleisilme (valoisa vai pimeä, päävärit, avara vai täynnä tavaraa jne.)
- seinät, ikkunoiden ja ovien sijainti – seinät voi nimetä taktiilituntuman mukaan
- kalustus
- muut toiminnallisesti tärkeät kohteet – esimerkiksi kulkureitit, tilanteen vetäjän paikka, vesipiste, WC, portaat ja muut tasoerot

(Lahtinen ym. 2009, 73–74.)

Hyvä viittomakielinen ympäristöorientaation muodostumista tukeva kuvailu:

- etenee loogisesti ja järjestelmällisesti laajoista kokonaisuuksista kohti yksityiskohtaisempaa tietoa – sama koskee kuvailua yleisemminkin (Lahtinen ym. 2009, 36), esimerkiksi tilan muoto ja koko kannattaa yleiskuvailussa kertoa ennen kalustusta
- poimii yleisten asioiden lisäksi kuvailtavaksi asiakkaalle merkityksellisiä kuurosokeuden ja taktiiliuden huomioivia asioita
- hyödyntää viittomakielen visuaalisuutta, esimerkiksi kohteiden sijoittamisessa viittojaa ympäröivään tilaan
- käyttää hyödyksi myös näkövammaisten tapoja ilmaista kohteiden sijaintia ja sijoittumista, esimerkiksi kohteiden nimeämistä ennen niiden taktiilia osoittamista ja suuntien ilmaisemista kellonaikojen avulla
- pitää välitettävän tiedon määrän kohtuullisena - asiakkaalle kuvailuhetkellä merkityksettömien yksityiskohtien karsiminen edistää asioiden omaksumista ja helpottaa olennaisen erottamista epäolennaisesta
- on vuorovaikutuksellista ja jättää tilaa asiakkaan kysymyksille
- sisältää minitaukoja, joiden aikana asiakas voi prosessoida kerrottua
- rytmittyy sosiaalishaptisten kommunikaatiomenetelmien kanssa saumattomaksi kokonaisuudeksi, esimerkiksi kielellisen kerronnan ja kohteiden piirtämisen tulisi

liittyä samaan asiaan ja rytmittyä keskenään toisiaan tukevaksi kokonaisuudeksi (Lahtinen ym. 2009, 36.)

Vaihe 3. Kertaus

Kertausvaiheen tavoitteena on palauttaa pääasiat asiakkaan mieleen. Tiiviin koosteen esittäminen tärkeimmistä asioista vahvistaa kokemuksemme mukaan asiakkaan kognitiivisen kartan muodostumista. Orientaation muodostumisen tukena sinun tulisi osata poimia tiivistelmäsi asiakkaan ja hänen toimintansa kannalta oleelliset asiat. Muista vuorovaikutuksellisuuden merkitys myös kertausvaiheessa. Voit esimerkiksi ensin kysyä asiakkaalta, mitä hän muistaa rakennuksesta, tilasta tai reitistä ja täydentää sitten hänen kertomaansa tarpeen mukaan. Varmista myös, haluaako asiakas vielä tarkentaa tai varmistaa jotain. Kertaamisessa ei kannata pitää kiirettä, sillä se on tärkeä asioiden sisäistämisen vaihe. Jos jatkat asiakkaan kanssa saman kohteen tutkimista seuraavalla kerralla, kertauksen voi jättää myös seuraavan tapaamisen alkuun.

Vaihe 4. Päätös

Päätös vaiheen tavoitteena on tilanteen päättäminen kuurosokeiden tapa- ja toimintakulttuurille ominaisesti.

Päätös vaiheen toimenpiteitä ovat:

- tilanteen kulun läpikäynti, suullisen palautteen vastaanottaminen
- jatkosuunnitelmasta keskusteleminen, asiakkaan toiveiden ja jatkotarpeiden tiedustelu – pitääkö esimerkiksi harjoittelua jatkaa seuraavalla kerralla, jäikö jotain kesken jne. – tässä vaiheessa voit kertoa asiakkaalle seuraavasta tapaamisesta ja orientoitumiskohteesta, jos ne ovat jo tiedossa
- tilanteen päättymisen toteaminen
- asiakkaan opastaminen seuraavaan paikkaan, esimerkiksi kotiin tai ruokalaan

4 TOIMINTAMALLIN KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS

Toimintamalli toteutuu Kuurosokeiden Toimintakeskuksen määrittämän sisäisen taustaprosessin mukaisesti. Prosessissa on muutamia avainrooleja. Niihin nimeytyt henkilöt voivat toiminnallaan sekä edistää että estää toimintamallin hyvää toteutumista. Hoitotiimien esimiesten tehtävänä on vastata siitä, että asiakkaan perehdytykseen osoitetaan riittävästi resursseja. ASU-työryhmä käsittelee uudet asiakkuudet ja välittää tarvittavat asiakastiedot orientoitumisperehdytyksestä vastaaville henkilöille. Tarvittavia tietoja ovat esimerkiksi asiakkaan aistien tilanne, kieli ja kommunikaatiomenetelmät sekä muut orientoitumiseen mahdollisesti vaikuttavat seikat, kuten liikuntavamma tai muistisairaus.

On tärkeää, että jokaisella asiakkaalla on hänen orientoitumisestaan vastaava henkilö, joka tutustuu asiakkaaseen etukäteen, miettii hänelle sopivia perehdyttäjiä ja tekee alustavan perehdytys suunnitelman. Suunnitelmalomake löytyy mallikuvauksen lopusta. Vastuuhenkilö voi olla asiakkaan omahoitaja tai muu tehtävään nimetty henkilö. Vastuuhenkilöstä päättää joko ASU-työryhmä tai tiimin esimies Toimintakeskuksen sisäisen käytännön mukaisesti. Vastuuhenkilön kuurosokeusosaamisen tulee olla riittävää tehtävästä suoriutumiseksi. On toivottavaa, että vastuuhenkilö seuraa suunnitelman toteutumista ja keskustele siitä asiakkaan ja muiden perehdyttäjien kanssa. Kun perehdytysvaihe on ohi, vastuuhenkilö toimittaa täytetyn perehdytyskaavakkeen ja mahdolliset asiakaspalautteet palveluohjaajalle. Viimeistään tässä vaiheessa on hyvä tarkistaa, että kaikki orientaation tukemiseen liittyvät asiakastapaamiset on merkitty asiakasrekisteriohjelmaan.

Perehdytystä tehdään tiimin sisäisenä yhteistyönä. Siksi on tärkeää, että jokainen perehdyttäjä sitoutuu toteuttamaan asiakkaalle laadittua suunnitelmaa. Myös tapahtumien kirjaaminen ja asiakkaan toiveiden eteenpäin välittäminen on tärkeää. Kun edelliset tapahtumat ja asiakkaan toiveet ovat tiedossa, perehdytystä jatkavan henkilön on helpompi valmistautua omaan osuuteensa, eikä perehdytykseen tule turhaa päällekkäisyyttä.

Palveluohjaaja kerää perehdytyksestä annetut asiakaspalautteet yhteen ja tuo ne ASU-työryhmän ja asiakaspalvelusta vastaavien tiimien tietoon. Hän myös vastaa jatkossa prosessin kokonaisarviointista, kehittämisestä ja kouluttamisesta uusille työntekijöille. Mallin kehittämiseen liittyvät ideat on hyvä tuoda hänen tietoonsa.

4.1 Mallin rakenteeseen vaikuttaneet pääperiaatteet

Toimintamalliin sisällytetyt orientoitumiskohteet ja niiden keskinäinen järjestys on valittu kahden pääperiaatteen mukaisesti:

1. Orientoitumistarve on suurin asiakkaan arjessa tärkeimpien kohteiden osalta ja pienin kohteissa, joita hän käyttää harvoin tai ei lainkaan.
2. Kokonaisvaltainen ja kattava yleiskuva on yksityiskohtien runsasta hallintaa tärkeämpi.

Toimintamalli lähtee liikkeelle ensimmäisen periaatteen mukaisesti asiakkaalle muuttovaiheessa merkityksellisimmistä kohteista eli asiakkaan kodista ja reitistä Ristontalon kerrostalo-osan ensimmäisen kerroksen ja kodin välillä. Näiden kohteiden hahmottaminen mahdollistaa asiakkaan itsenäistä liikkumista ja toimintaa heti asumisen alkuvaiheessa. Merkityksellisyysperiaatetta noudattaen toimintamallissa on kiinnitetty erityistä huomioita kaikkien asiakkaiden käyttämiin yhteisiin tiloihin ja Ristontalon toiminnallisesti tärkeisiin kohteisiin. Harvemmin käytettävien tilojen kuvailua ei ole ohjeistettu yksityiskohtaisesti. Tiloja suositellaan yleiskuvailtavan (katso 3.3) niille asiakkaille, jotka eivät käytä niitä säännöllisesti. Niitä käytävien kanssa on hyvä käydä koko orientaation tukemisen prosessi kaikkine vaiheineen läpi tila tilalta kokonaisuudesta kohti yksityiskohtia edeten.

Toisen periaatteen mukaisesti toimintamalli siirtyy oman kodin ja kotiin vievän reitin kuvailun jälkeen kuvailemaan rakennusta kokonaisuutena: sen sijaintia tontilla, muotoa, kokoa ja yleisilmettä. Samassa yhteydessä kuvaillaan talon pihapiiri ja sen merkittävimmät kohteet. Tämän jälkeen kuvaillaan rakennuksen tärkeimmät yhteistilat ja toiminnot. Harvemmin käytettäviin tiloihin tutustutaan asiakkaan

yksilöllisen tarpeen mukaan. Suurien ja haptisesti vaikeasti hahmotettavien tilojen kuvailu jatkuu yleiskuvailun jälkeen yksittäisten tilojen kuvailuna. Esimerkiksi ensimmäisen kerroksen yhteistilat ja kuudennen kerroksen yhteisöllisen toiminnan tilat on yleiskuvailun jälkeen hyvä jakaa pienempiin, kohde kerrallaan kuvailtaviin, kohteisiin. Myös yksittäiset tilat kuvaillaan ensimmäisellä kerralla kokonaisuudesta yksityiskohtiin edeten.

Asiakkaan kokonaisorientaatiota ajatellen on tärkeää, että alkuvaiheen kuvailu keskittyy kognitiivisen kartan muodostumista ajatellen merkityksellisiin asioihin. Kuvailun tulee olla loogista ja olennaisiin asioihin keskittyvää. Yksityiskohtaisempaan kuvailuun tulisi mennä vasta, kun asiakas muistaa orientoitumisensa kannalta tärkeimmät asiat, kokonaisuuden.

4.2 Orientoitumista tukevan työntekijän ohjeet

1. Kun saat tehtäväksesi toimia asiakkaan ympäristöorientaation tukijana, varmista, että tiedät asiakkaasta riittävästi voidaksesi hoitaa tehtävän. Hanki lisätietoa tarvittaessa.

Tärkeitä tietoja ovat:

- a. asiakkaan kommunikaatio: kieli ja pääasiallinen kommunikointitapa
 - b. asiakkaan liikkumistottumukset: liikkuuko itsenäisesti vai opastettuna, käyttääkö valkoista keppiä
 - c. hänen kuulon ja näön tilanteensa
 - d. asiakkaan yleinen terveydentila, esimerkiksi liikuntakyky ja muistin toiminta, myös ikä on hyvä tietää
 - e. orientoitumisen kohteiden mahdollinen tuttuus asiakkaalle
2. Selvitä, onko asiakkaalle jo tehty orientoitumiseen liittyvä perehdytysuunnitelma. Jos on, tutustu siihen ja omaan osuuteesi kokonaisuudessa. Jos ei, selvitä, kuka on orientoitumisesta vastaava henkilö ja pyydä häntä laatimaan suunnitelma.

3. Varaa itsellesi ja asiakkaalle aika tai aikoja Kunto-ohjelmasta. Varmista, että asiakas on tietoinen hänelle varatusta ajasta. Kerro hänelle, mihin aika on tarkoitettu.
4. Toteuta asiakastapaaminen prosessiohjeistuksen mukaisesti (katso edellä: Orientaation tukemisen prosessi tai tarvittaessa kuvailuprosessi) – valmistaudu tilanteeseen, orientoi asiakas – toimi asiakastapaamisessa sen tavoitteiden mukaisesti – kertaa tärkeimmät asiat – huolehti mahdollisesta harjoittelusta – päättää tilanne kuurosokeiden tapa- ja toimintakulttuurin mukaisesti.
5. Tee tarvittavat kirjaukset Kunto-ohjelmaan ja perehdytysuunnitelmaan. Jos seuraava perehdyttäjä on tiedossa, tietoja tapahtuneesta, mahdollisesti kesken jääneistä asioista ja asiakkaan toiveista on hyvä vaihtaa myös hänen kanssaan keskustellen. Välitä orientoitumiseen vaikuttavat tärkeät tiedot asiakkaan perehdytyksestä vastaavalle henkilölle. Näin hän voi tarvittaessa muuttaa perehdytysuunnitelmaa ja huomioida kertomasi asiat keskustellessaan perehdytyksestä asiakkaan kanssa.

5 TOIMINTAMALLIN KOHDEKOHTAISET OHJEET

5.1 Asiakkaan kodin kohdekohtainen kuvailu

Suomenkielinen yleiskuvailu

Koska Ristontalossa on useamman tyyppisiä asuntoja, emme tässä varsinaisesti kuvaile asuntoa vaan kerromme, kuinka se tulisi kuvailla ja mitä olisi hyvä ottaa huomioon.

Asiakkaan kodin kuvailu alkaa käytävältä. Asiakkaalle kerrotaan, missä kerroksessa asunto sijaitsee, käännyttäänkö hissien jälkeisestä käytävän kulmasta oikealle vai vasemmalle ja monesko ovi kyseisellä käytäväosuudella on asiakkaan kotiovi. Ovella kuvaillaan itse ovea ja sen yksityiskohtia, kuten ovikelloa, postiluukkua, sähköisellä avaimella toimivaa lukkoa ja oven vieressä olevaa visuaalisen tai haptisen tunnisteen kehikkoa. Ovet aukeavat asuntoihin päin, eivät käytävälle. Myös naapurit on hyvä kertoa jo tässä vaiheessa, vaikkapa nimi ja kommunikaatiotapa.

Varsinainen asunnon kuvailu tapahtuu sisäpuolella. Tärkeitä kuvailtavia asioita ovat asunnon tyyppi (tupakeittiö, huone ja tupakeittiö vai kaksi huonetta ja tupakeittiö), neliömäärä ja pohjapiirros. Lisäksi voit kertoa asunnon yleisilmeestä, väriyksestä sekä ikkunoiden ja parvekkeen sijainnista suhteessa ilmansuuntiin, katuun ja maisemaan. Myös keittiöstä, kylpyhuoneesta sekä mahdollisista vaatehuoneista ja saunasta kertominen sisältyy yleiskuvailuun. Yleiskuvailua seuraa sekä suomen- että viittomakielisten asiakkaiden kanssa haptinen tutkiminen ja erilaisten toimintojen ja reittien harjoittelu. Asunnon koko, mittasuhteet ja yksityiskohdat konkretisoituvat asunnon kiertämisen ja haptisen tutkimisen aikana. Reitikuvailu asuntoihin on ohjeistettu tarkemmin kohdassa 5.2.

Orientaation tukemisen prosessi: Asiakkaan koti

Orientoituminen

Käy asunnossa ennen asiakkaan tapaamista. Hanki itsellesi asunnon kuvailussa tarvittavat tiedot. Jos asunto on esittelyvaiheessa kalustettu (edellisen asukkaan tavarat ovat siellä), hanki itsellesi asunnon pohjapiirros, jotta voit piirtää asunnon mallin asiakkaan selkään. Kalustetun asunnon kuvailu ja tutkiminen on hankalampaa kuin tyhjän asunnon.

Asettukaa aluksi käytävän puolelle katse kohti huoneistoa. Jos olet oikeakätinen asetu asiakkaan vasemmalle puolelle. Paikanna hissi ja käytävän muoto. Kerro monennessako kerroksessa olette nyt ja missä kohtaa käytävää asiakkaan koti sijaitsee. Näytä, missä suunnassa asunto on teihin nähden (edessä). Tarkenna toimintasuunnitelma: ”Viiton/kerron ensin ovesta ja sitten menemme sisään asuntoon. Kun ole kertonut asunnosta yleisesti, tutkimme sitä tarkemmin.” On hyvä myös kertoa, paljonko teillä on aikaa.

Menetelmät

- Taktiiliviittominen
- Taktiili osoittaminen
- Oman sijainnin määrittelemine
- Sanallinen ohjeistaminen

Viittomakielinen kuvailu

Koska asuntovaihtoehtoja on useampi, emme ole määrittäneet asunnon kuvailua tarkasti. Ohjeistamme erityisesti viittomakielisessä kuvailussa huomioitavat asiat.

Siirry orientaatiovaiheen jälkeen asiakkaan kanssa kohtaan, josta näet asunnon hyvin. Kerro asiakkaalle, missä kohdassa seisotte nyt. Kuvaile seuraavat asiat:

- huoneistotyyppi: tupakeittiö, huone ja tupakeittiö vai kaksi huonetta ja tupakeittiö. Voit selittää pohjaratkaisun pelkästään viittoen tai viittoa ja piirtää sen asiakkaan selkään, olkavarteen tai kämmeneen
- asuinneliöiden määrä
- asunnon yleisilme – huoneen korkeus, valoisa, pimeä, ikkunoiden ja parvekkeen ilmansuunta jne.
- asunnon merkittävimmät toiminnalliset kohteet – eteinen, keittiöosa, huoneet, wc, parveke, vaatehuone, mahdollinen sauna ja kiinteät kalusteet – paikanna tai osoita taktiilisti

Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Viittomakielinen paikantaminen
- Taktiili osoittaminen
- Keholle piirtäminen

Haptinen tutkiminen

Kiertäkää asunto yhdessä joko kokonaisuutena tai tila kerrallaan. Isommat asunnot kannattaa kiertää tila tai kohde kerrallaan – on kuitenkin varmistettava, että asiakkaalle muodostuu myös kokonaiskuva eli hän tietää, miten huoneet ja muut tilat sijoittuvat suhteessa toisiinsa. Ohjaa asiakasta niin, että hän löytää asunnon merkittävimmät maamerkit ja suunnistautumispisteet. Ota huomioon, että kalustus tai sen muutokset voivat vaikuttaa esimerkiksi siihen, mitä kohtaa voi käyttää suunnistautumispisteenä.

Tutustukaa kierroksen jälkeen tarkemmin yksittäisiin kohteisiin:

- Ikkunat ja parveke: mitä ikkunoista ja parvekkeelta näkyy, ilmansuunnat sekä mistä aurinko nousee ja mihin laskee

- Keittiö: uuni, liesituuletin, liesi, vesihana (kokeilkaa automaattitoimintaa) astianpesukone, tiskiallas, jääkaappi, pakastin, keittiönkaapit ja laatikot, mikroaaltouunin syvennys ja sähköpistorasiat – edetkää järjestyksessä taktiili- / haptista jatkumoa rakentaen
- Kylpyhuone ja WC: WC-istuin ja sen huuhtelupainike, wc-paperi, lavuaari, pyyhkekoukut, suihku ja kaappi (likapyykki ja pesuaine), pyykinpesukoneen paikka, sähköpistorasiat (sauna, suihkutuoli jos on) – edetkää järjestyksessä taktiili- / haptista jatkumoa rakentaen, myös toiminnallinen näkökulma on hyvä (esim. ensin WC-pönttö, sen jälkeen lavuaari ja sen jälkeen pyyhenaulakko)
- Tekniikka: ovi puhelimen toiminta, ovikello, lamppujen paikat, valopainikkeen, sähkö- ja verkkopistorasiat, mahdolliset kattokiskot
- Vaatehuone, vaatekaapit

Kuva 2. Itsenäistä haptista tutkimista.

Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Ohjattu ja itsenäinen haptinen tutkiminen – yhteyskäsi ja ohjaava käsi
- Asunnon kiertäminen taktiili- / haptisen jatkumon muodostamiseksi – asiakas saa kokemuksen tilasta ja käsityksen asunnon mittasuhteista, ovien, ikkunoiden ja kiinteiden kalusteiden sijainnista

- Toiminnallinen kuvailu: keittiön kaapinovet, vesihanat ja WC:n huuhtelupainikkeen toiminta
- Erilaisten mittaustekniikoiden hyödyntäminen: askeleet, valkoinen keppi, käsien levittäminen (etäisyyksien hahmottaminen)
- Selkään tai muuhun kehonosaan piirtäminen
- Taktiilipalaute asiakkaan itsenäisen haptisen tutkimisen ja havaintojen vahvistamiseksi

[Katso video 5](#)

Kertaus

Viito vielä uudelleen tiivistetysti tärkeimmät asiat ja kohteet. Muista, että vuorovaikutus on tärkeää. Jätä aikaa asiakkaan kysymyksille ja tarkennuksille.

Harjoittelu

Asiakas voi harjoitella tärkeimpien kohteiden, kuten WC:n ja keittiön löytämistä valitusta suunnistautumispisteestä lähtien. Muista, että reitit tuntuvat erilaisilta eri suuntiin kuljettaessa. Tue asiakasta maamerkkien ja suunnistautumispisteiden löytämisessä. Muista, että vastuu harjoittelun turvallisuudesta on sinulla. Pysy niin lähellä asiakasta, että voit tarvittaessa estää vaaratilanteet.

Päätös

Pyydä palautetta tästä kerrasta. Kysy asiakkaan toiveita seuraavalle kerralle. Sopikaa, milloin jatketaan ja mitä seuraavaksi tehdään. Jos et tiedä tarkkaa aikaa, kerro, että varaat sellaisen kalenterista. Kerro myös, jos joku muu jatkaa kuvailua. Näin toimien asiakas ymmärtää, että orientaatiota rakennetaan vähitellen, hänen ja työntekijöiden yhteistyönä.

5.2 Reitti asiakkaan kotiin kohdekohtainen kuvailu

Suomenkielinen yleiskuvailu

Ristontalon kerrostalo-osan 2.–6. kerroksen asuntoihin pääsee hissillä sekä ruokalan yhteydessä olevan kioskialueen että ensimmäisen kerroksen porraskäytävän kautta.

Kulku Toimintakeskuksen puolelta, ulko-oven ja kioskin kahvioalueen kautta: Kioskin kahvioalueelle pääsee kävelemällä Toimintakeskuksen puoleiselta ulko-ovelta suoraan eteenpäin. Naulakko- ja WC-alue sekä ryhmäkodille johtava käytävä jäävät oikealle. Hissi on kahvioalueen reunalla omassa syvennyksessään. Sekin on tulijaan nähden oikealla, heti käytävän jälkeen.

Hissin ympäristä ja ovi on päällystetty metallilla. Hissin oven vieressä tulijan vasemman käden puolella on kaksiosainen kutsupainike, josta hissini voi tilata. Siinä on nuolenkuvat ylös ja alas. Hissin liukuovi aukeaa vasemmalle. Painikepaneeli sijaitsee hissini peräosassa, tulijan vasemmalla puolella. Se on melko matalalla ja soveltuu siksi myös pyörätuolia käyttäville.

Asuinkerrosten porrashuoneet ja käytävät sijaitsevat kahvioalueelta katsottuna hissini takana. Hissini poistutaan eri ovesta kuin tultiin sisään. Jäätyään pois hissini tulija voi tarkistaa kerroksen hissini vasemmalla puolella olevasta seinään liimatusta pistekirjoituslaatasta. Toinen mahdollisuus kerroksen tarkistamiseen on hissini vastakkaisella seinällä oleva suuri numero ja sen läheisyydessä oleva pistekirjoituslaatta.

Kuva 3. Hissin vieressä oleva kerrosnumerolaatta.

Päästäkseen asunnolle hissistä tulijan on käännettävä ensin oikealle ja noin kahden metrin päässä käytävän haarautuessa joko oikealle tai vasemmalle asunnon sijainnista riippuen. Käytävällä on sen molemmilla puolilla puinen ohjauskaide, joka katkeaa oviaukkojen kohdalla. Käytävän seinien maali on toisella puolella käytävää karheaa ja toisella puolella sileää.

Asuntojen ovet aukeavat sisäänpäin. Kulkijan ei siis tarvitse pelätä törmäävänsä käytävälle aukeaviin oviin. Ovien lukot sijaitsevat niiden oikeassa reunassa. Ovissa on postiluukut. Posti jaetaan kuitenkin 1. kerroksen porrashuoneessa oleviin postilokeroihin. Ovien oikealla puolella on metallinen kehikko, johon asukas voi kiinnittää esimerkiksi haptisen tunnisteen, pistelaatan tai valokuvan.

Kulku porrashuoneen puolelta: Porrashuoneeseen ja porraskäytäviin pääsee Valtaraitin puoleisesta ulko-ovesta. Ovesta tullessa oikealla on ensin portaat alas ja sitten ylös. Portaiden välissä on melko korkea kaide. Hissi sijaitsee portaiden ja niiden edustan kohokuvioidun laatta-alueen jälkeen oikealla, pienessä syvennyksessä. Syvennys sijaitsee rappuja reunustavan seinän toisella puolella. Kapean seinäkaistaleen kulmat on suojattu muovilistalla. Seinään on kiinnitetty kerroksen ilmaiseva pistelaatta.

Hissin ympärystä ja ovi on päällystetty metallilla. Hissin oven vieressä tulijan oikean käden puolella on kaksiosainen kutsupainike, josta hissini voi tilata. Siinä on

nuolikuviot ylös ja alas. Hississä on vasemmalle aukeava liukuovi. Hissin painikepaneeli sijaitsee hissien seinässä, tulijan oikean käden puolella. Se on melko matalalla ja soveltuu siksi myös pyörätuolia käyttäville.

Hissistä poistutaan porraskäytävän puolelle eli samalle puolelle, josta tultiin sisään. Kerroksen voi tarkistaa sekä tulijasta nähden vasemmalla olevasta seinään liimatusta pistekirjoituslaatasta että hissien vastakkaisella seinällä olevasta suuresta numerosta ja sen läheisyydessä olevasta pistekirjoitusmerkinnästä.

Päästäkseen asunnolle hissistä tulijan on käännettävä ensin oikealle ja noin kahden metrin päässä käytävän haarautuessa joko oikealle tai vasemmalle asunnon sijainnista riippuen. Käytävällä on sen molemmilla puolilla puinen ohjauskaide, joka katkeaa oviaukkojen kohdalla. Käytävän seinien maali on toisella puolella käytävää karheaa ja toisella puolella sileää.

Asuntojen ovet aukeavat sisäänpäin. Kulkijan ei siis tarvitse pelätä törmäävänsä käytävälle aukeaviin oviin. Ovien lukot sijaitsevat niiden oikeassa reunassa. Ovissa on postiluukut. Posti jaetaan kuitenkin 1. kerroksen porrashuoneessa oleviin postilokeroihin. Ovien oikealla puolella on metallinen kehikko, johon asukas voi kiinnittää esimerkiksi haptisen tunnusteen, pistelaatan tai valokuvan.

Orientaation tukemisen prosessi: Reitti asiakkaan kotiin

Ensimmäisen kerroksen ja oman asunnon välisen reitin oppiminen on tärkeää kaikille Toimintakeskuksessa asuville kuurosokeille. Suosittelemme, että asiakkaat opetetaan käyttämään hissiä, koska portaiden kulkemiseen liittyy monia vaaratekijöitä. Reitteihin tutustuminen kannattaa aloittaa Toimintakeskuksen puoleiselta sisäänkäynniltä alkavasta reitistä. Vaihtoehtoisesti kotiin vievän reitin lähtöpisteeksi voidaan valita jokin muukin kohta, esimerkiksi naulakko- ja WC-alue tai kioski, jos ajatellaan, ettei asiakas tule liikkumaan ilman opasta rakennuksen ulkopuolella. Valtaraitin puoleiselta sisäänkäynniltä alkava reitti on tärkeä

erityisesti talon ulkopuolella itsekseen liikkuville asiakkaille. Ensimmäisen kerroksen porrashuoneesta ei ole tehty omaa kuvailua. Se on hyvä kuvailla ja tutkia reitin opettelun yhteydessä.

Orientoituminen

Varaa asiakkaalle aika reitin opiskelua varten mahdollisimman hiljaisena ajan-kohtana. Aamupala-, lounas- ja päiväkahvin aika ovat huonoja ajankohtia kahvioalueen ja hissien runsaan liikenteen vuoksi. Jos asiakkaalla on valkoinen keppi, huolehdi, että hän ottaa sen mukaan tapaamiseenne.

Tutustu reittiin ensin yksin. Tarkastele sitä erityisesti liikkumisturvallisuuden, valkoisen kepin käytön, taktiiliuden ja tarjolla olevien maamerkkien näkökulmasta. Huomaa, että vaikka reitti on periaatteessa molempiin suuntiin sama, kehomuistiin tallentuva tieto on erilaista suunnasta riippuen. Siinä missä asiakas kääntyy kotiin tullessaan vasemmalle, hän kääntyy sieltä tullessaan oikealle. Myös maamerkeissä ja suunnistautumispisteissä voi olla eroja reittejä eri suuntiin kuljettaessa.

Kerro tilanteen alussa, että tämän kerran tavoitteena on tutkia ja opetella reitti kotiin ja sieltä pois. Tänäpäin ei opetella hissien käyttöä vaan se tapahtuu myöhemmin (kohta 5.9). Nyt opetellaan vain reittiä kodin ja ensimmäisen kerroksen välillä. Motivoi asiakasta kertomalla hänelle, miksi reitin tunteminen on tärkeää (itsenäisyys, omaehtoisuus, turvallisuus jne.). Jos lähtöpisteenne on Toimintakeskuksen puoleinen sisäänkäynti, asettukaa ensin sen kohdalle niin, että ovi jää taakseenne.

Viittomakielinen kuvailu

Kulku Toimintakeskuksen puolelta, kioski- ja kahvioalueen kautta: Kerro asiakkaalle, että olette nyt ensimmäisessä kerroksessa ja Toimintakeskuksen rivitalojen puoleinen ulko-ovi on selkänne takana. Ristotalossa on hissi, jonka avulla pääsee kerrostalon 2.–6. kerroksen asuntoihin. Hissi sijaitsee kahvion vieressä.

Sisäänkäynnin (viito: liukuovi) jälkeen oikealla on naulakko- ja WC-alue, sen takana käytävä ja käytävän jälkeen hissi.

Hissille pääsee kulkemalla ulko-ovelta suoraan kohti kello kahtatoista. Oven edustalla on tummanharmaa matto. Maton päätyttyä oikealla kello kolmessa on käytävä. Käytävän ja hissikuilun välissä on seinä. Käytävän ja hissisyvennyksen välinen kulma löytyy matolta katsoen oikealta etuviistosta (voit ilmaista käännyksen kulman esimerkiksi kellonajan avulla, kun asiakas on suorassa eli kasvot kohti kioskia). Hissille pääsee kääntymällä seinän kulmasta oikealle.

Menkää hissien kohdalle ja kääntykää kasvot kohti hissiä. Kuvaile seuraavaksi syvennystä, hissien ympäristää ja oven aukeamista. Kerro hissien kutsupainikkeista. Siirtykää hissiin. Kerro, että hississä on ensimmäisessä kerroksessa kaksi ovea, toinen kioski- ja kahvioalueelle ja toinen porraskäytävään. Kerro, että hissien vasemmassa seinässä lähellä hissien porrashuoneen puoleista ovea on painikepaneeli.

Kääntykää hissistä pois jäännin jälkeen oikealle. Kuvaile, kuinka käytävä haarautuu kahteen suuntaan, oikealle ja vasemmalle. Kerro myös, että asuntoja on molemmilla puolilla käytävää ja montako niitä kerroksessa on. Osoita, kummassa suunnassa asiakkaan asunto on. Voit arvioida käytävän pituuden ja leveyden tai antaa asiakkaan tehdä niistä oman arvionsa. Jos asiakas näkee jonkin verran tai on kiinnostunut väreistä, voit kertoa niistä. Muista, että värikontrastit ovat tärkeitä henkilöille, joilla on jonkin verran toiminnallista näköä. Voit kertoa myös, että käytävän valot syttyvät automaattisesti, kun joku liikkuu käytävällä.

Haptinen tutkiminen

Haptinen tutkiminen voi reittiä kuvailtaessa ja opeteltaessa tapahtua joko samanaikaisesti tai peräkkäin kielellisen kuvailun kanssa. Kiinnittäkää erityistä huomiota reitillä oleviin taktiileihin maamerkkeihin, haptisiin tunnisteesiin, kuten kerrosmerkintöihin, ja suunnistautumispisteisiin. Koska tavoitteena on, että asiakas kykenee jatkossa hahmottamaan reitin molempiin suuntiin, hänen tulisi saada haptisia

ja taktiileja kokemuksia yhtenäisenä jatkumona koko reitin varrelta. Reittiä tulee tutkia sekä käsin että valkoista keppiä käyttäen.

Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Taktiili osoittaminen
- Ohjattu ja itsenäinen haptinen tutkiminen, yhteyskäsi ja ohjaava käsi – hissien tärkeimmät yksityiskohdat, reitin maamerkit ja haptiset tunnisteet, kaiteet, käänteet – tavoitteena on saada taktiileja / haptisia muistikuvia koko reitin varrelta
- Pistekirjoituksen lukeminen
- Etäisyyksien arviointi – käytävän leveyttä voi arvioida esimerkiksi levittämällä kädet tai valkoisen kepin avulla, pituutta esimerkiksi askeleina, hissien voi kiertää ohjaavan käden tukemana
- Taktiilipalaute asiakkaan havaintojen ja haptisen tutkimisen vahvistamisessa – älä unohda väärinymmärrysten korjaamista tässä vaiheessa, sillä vaihe on tärkeä asiakkaan kognitiivisen kartan rakentumisesta ajatellen

[Katso video 6](#)

Kertaus

Kertausvaiheessa kannattaa käydä läpi reitin päävaiheet, asunnon sijainti käytävällä ja tärkeimmät haptiset tunnisteet ja maamerkit. Voit myös kuvata reitin muotoa esimerkiksi piirtämällä sitä asiakkaan selkään.

Harjoittelu

Reittiä on harjoiteltava molempiin suuntiin. Tue asiakasta maamerkkien tunnistamisessa. Jos asiakas eksyy reitiltä toistuvasti, on hyvä yhdessä tutkia, miten hän

voi huomata eksyneensä ja kuinka reitille pääsee takaisin. Asiakas voi kulkea ensimmäisellä kerralla opastusotteessa, sitten itsenäisesti niin, että olet hänen vieressään ja lopulta itsenäisesti niin, että kuljet hänen perässään. Muista, että turvallisuusvastuu on sinulla. Pysy siis etäisyydellä, jolta voit pysäyttää asiakkaan tarvittaessa nopeasti.

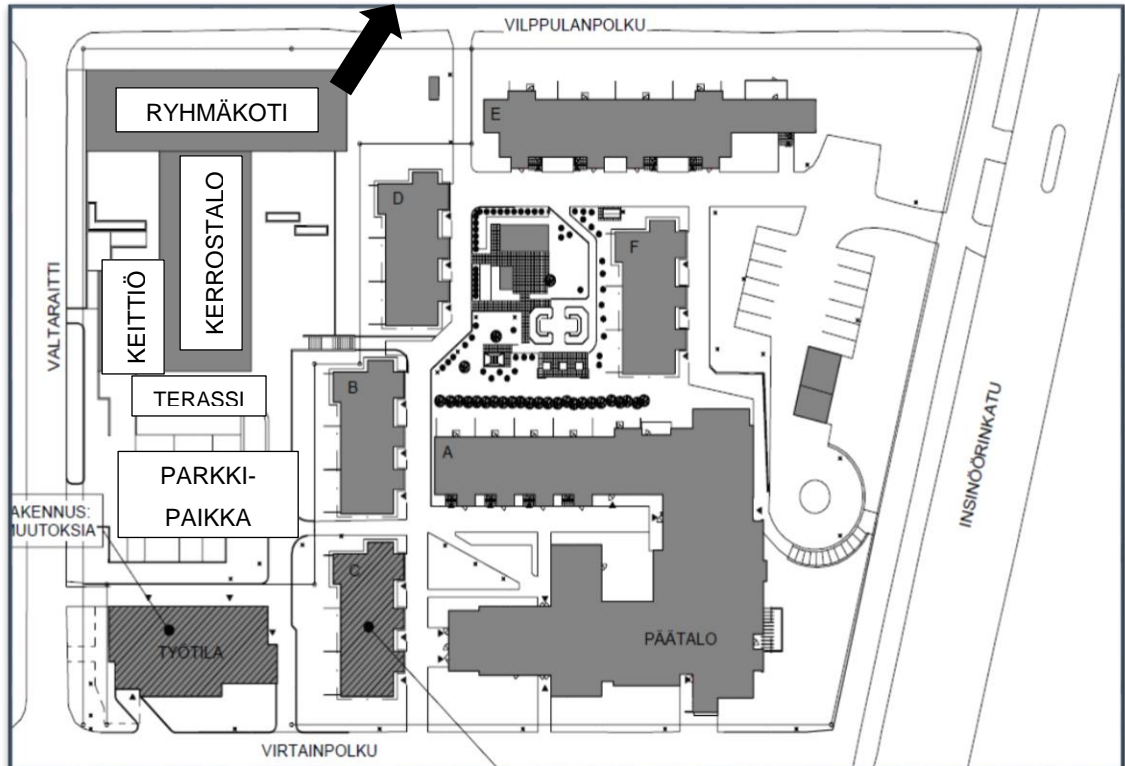
Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Taktiili osoittaminen
- Suuntien ilmaiseminen selän tai olkavarren kautta
- Haptinen tutkiminen käsin ja valkoisen kepin välityksellä – taktiili- / haptisen jatkumon muodostaminen
- Taktiili palaute asiakkaan rohkaisemiseksi itsenäisen harjoittelun aikana
- Kehollisten muistijälkien muodostaminen kulkemalla reittejä useaan kertaan – aluksi opastusotteessa, sitten asiakasta kosketusetäisyydeltä seuraten

Päätös

Kerro harjoittelun päättyvän ja kysy palautetta kuvailusta ja harjoittelusta. Onko asiakas mielestään oppinut reitin vai pitäisikö sitä vielä kerrata? Sopikaa lopuksi, milloin jatketaan. Jos et tiedä tarkkaa aikaa, kerro, että varaat sellaisen kalenterista. Kerro myös, jos joku muu jatkaa kuvailua. Näin toimien asiakas ymmärtää, että orientaatiota rakennetaan vähitellen, hänen ja työntekijöiden yhteistyönä.

5.3 Ristontalon sijainti tontilla

Kuva 4. Ristontalon sijainti Toimintakeskuksen alueella. Piirros: arkkitehti Timo Siiskonen, tekstikentät Merja Kovanen

Suomenkielinen yleiskuvailu

Ristontalo sijaitsee Kuurosokeiden Toimintakeskuksen alueella, tontin luoteiskulmassa. Se on kahdesta asuinrakennuksesta muodostuva kokonaisuus, jonka lähikadut ovat Valtaraitti lännessä ja Vilppulanpolku pohjoisessa. Valtaraitti kulkee rakennuksen kerrostalo-osan pitkän sivun suuntaisesti. Vilppulanpolku kulkee kerrostaloon nähden poikittain sijoittuvan ryhmäkodin pitkän sivun suuntaisesti, ryhmäkodin takana.

Muut Toimintakeskuksen aluetta rajaavat kadut ovat asiakkaiden harraste- ja koulutusrakennus Lintuauran takana kulkeva Virtainpolku ja kauempana rivitaloalueen itäpuolella kulkeva Insinöörinkatu. Vilppulanpolku ja Virtainpolku ovat kes-

kenään samansuuntaisia. Tontin toisella laidalla Valtaraittia vastapäätä oleva Insinöörinkatu on Hervannan pääkatu. Se kulkee hieman vinottain Valtaraittiin nähden.

Ristontalo sijaitsee Toimintakeskuksen rivitaloaluetta ylempänä, kallion päällä. Aurinko nousee aamulla viistosti Toimintakeskuksen suunnasta ja laskee illalla viistosti Valtaraitin puolelle. Ristontaloa ympäröivät idässä Toimintakeskuksen rivitalot, etelässä parkkipaikka ja harrastus- ja koulutusrakennus Lintuaura, lännessä Valtaraitti ja sen takana oleva metsikkö ja pohjoisessa Vilppulanpolun toiselle puolelle sijoittuva kerrostaloalue.

Orientaation tukemisen prosessi: Ristontalon sijainti tontilla

Suosittellemme tämän vaiheen toteutusvälineiksi Ristontalon pienoismallia ja siihen liittyvää pohjakarttaa. Sijaintia on mahdollista kuvailla myös ulkona viittoen. Eri kohteiden keskinäisen sijoittumisen selkiyttämiseksi viittojan on hallittava hyvin viittomakielelle ominainen paikantaminen. Pienoismallin ja pohjakartan käyttöä on luontevaa jatkaa siirryttäessä Ristontalon ulkopuolen kuvailuun (kohta 5.4). Koska rakennuksen sijoittaminen ympäristöönsä sujuu melko nopeasti, itse rakennuksen kuvailun voi yhdistää samaan tapaamiseen.

Kuva 5. Ristontalon pienoismalli ja pohjakartta.

Orientoituminen

Tutustu alueeseen ja opettele sitä ympäröivien katujen nimet. Mieti myös, kuinka rakennus sijoittuu suhteessa asiakkaalle mahdollisesti ennestään tuttuihin rakennuksiin ja maisemaan. Pohjakartassa oleva pohjoissuuntanuoli auttaa sinua ilmansuuntien päättelyssä. Kuurosokeat ovat usein kiinnostuneita ilmansuunnista, koska niiden avulla on mahdollista päätellä esimerkiksi auringon suunta päivän eri aikoina. Aurinko toimii joillekin kuurosokeille suunnistautumispisteenä.

Varaa teille rauhallinen tila orientoitumista varten. Aseta pohjakartta ja pienoismalli asiakkaan istuimen eteen niin, että pohjan Toimintakeskuksen puoleinen reuna on tapaamisessanne asiakasta kohti. Jos olet oikeakätinen ja asiakas ottaa viittomista vastaan vain toisella kädellään, valmistaudu asettumaan asiakkaan vasemmalle puolelle taktiiliviittomista varten. Pöydän kulma tarjoaa usein ergonomisen viittomisasennon.

Kerro asiakkaalle tilaan saavuttaessa, missä olette ja että hänen edessään on talon pienoismalli ja sen alla pohjakartta, jossa lukee taloa ympäröivien katujen nimet. Ohjaa asiakkaan käsi pienoismallille ja kartan reunoille. Kerro, että kartta on melko iso ja että te käänätte sitä myöhemmin. Ohjeista asiakas kertomalla, että kerrot/viitot ensin Toimintakeskuksen ympäristöstä, tontista ja talon sijainnista. Talon tarkempi kuvailu ja tutkiminen tapahtuvat sen jälkeen.

Menetelmät

- Taktiiliviittominen
- Sanallinen ohjeistaminen
- Taktiili osoittaminen
- Pohjakartan ja pienoismallin ohjattu haptinen tutkiminen – yhteyskäsi ja ohjaava käsi

[Katso video 7](#)

Viittomakielinen kuvailu

Kuvaa ensin Toimintakeskuksen tontin muoto (neliskanttinen) esimerkiksi piirtämällä se etusormilla vaakatasoon. Viito sitten Ristontalo ja paikanna se piirtämäsi neliön oikeaan yläkulmaan (esimerkiksi 5-käsimuodolla koukistetuin sormin). Tarkenna talon malli: pitkä korkea kerrostalo-osa ja sen päässä poikittain matala ryhmäkoti.

Kerro, että rakennus sijaitsee Valtaraitin ja Vilppulanpolun kulmassa. Viito uudeen talon muoto. Sormita katujen nimet ja paikanna ne rakennuksen ympärille. Kerro, että Toimintakeskuksen rivitaloalue jää asiakkaan eteen. Sitä ei ole merkitty pohjakarttaan. Kerrostalo on ylempänä kuin rivitalot, kallion päällä.

Tämän jälkeen voit tarvittaessa piirtää asiakkaan selkään tontin muodon ja sijoittaa ensin rakennuksen osat ja sitten kadut sen ympärille oikeaan paikkaan. Huomaa, että kadut ovat Toimintakeskuksen alueen ulkopuolella. Anna piirtäessäsi vihjesanoja: tontti, kerrostalo, ryhmäkoti, Valtaraitti, Vilppulanpolku, Toimintakeskuksen rivitalot. Voit kertoa myös ilmansuunnista.

Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Viittomakielinen paikantaminen: rakennuksen osat ja katujen suunnat
- Piirtäminen

[Katso video 8](#)

Haptinen tutkiminen

Haptinen tutkiminen on jo tässä vaiheessa orientoitumisprosessia mahdollista, jos käytätte pienoismallia ja pohjakarttaa. Tutkittavia asioita ovat Ristontalon

osien korkeus ja muoto, pohjakarttaan merkityt kadut, Toimintakeskuksen rivitaloalueen ja muiden asiakkaalle ennestään tuttujen rakennusten sijainti ja ilmansuunnat.

Talon pienoismallissa olevat rivitaloalueelta Ristontalolle nousevat portaat ja mallin vasemmassa alakulmassa oleva nouseva kulkureitti kertovat rivitaloalueen ja Ristontalon alueen korkeuserosta. Portaiden kohdalla voit hyödyntää esimerkiksi viittomaa KÄVELLÄ-PORTAITA-YLÖSPÄIN. Huomioi oranssit piha-alueelle ja Valtaraitin puoleiselle sisäänkäynnille johdattavat nuolet.

Musta nuoli on pohjoissuuntanuoli. Kun olet nimennyt sen ja ohjannut asiakkaan tunnustelemaan sitä, ilmansuunnista kiinnostunut henkilö pystyy usein itse päättämään muut ilmansuunnat. Pelkkä pohjoissuuntanuoli ei kerro sokealle ihmiselle vielä paljoakaan vaan hänen on saatava tunnustella kahta pistettä, esimerkiksi ryhmäkodin kulmaa ja nuolta samanaikaisesti (yhteyskäsi/ohjaava käsi). Varaus siihen, että asiakas voi tässä vaiheessa pohtia esimerkiksi pihojen, parvekkeiden tai asuntojen varjoisuutta tai aurinkoisuutta.

Kääntäkää tässä vaiheessa alustaa niin, että talon eteläpäätty / terassi osoittaa kohti asiakasta. Anna asiakkaan osallistua kääntämiseen (hänen on näin helpompaa hahmottaa suunnan muutos). Kerro asiakkaalle, että hänen edessään (kartan ulkopuolella) on nyt Virtainpolku. Kun olette tutkineet tätä näkymää tarpeeksi ja olet kertonut esimerkiksi parkkipaikasta ja Lintuaurasta, voitte jälleen kiertää pohjaa myötäpäivään niin että Valtaraitti kääntyy kohti asiakasta. Valtaraitin puolelta kannattaa esitellä ulko-ovelle menevä reitti. Myös ryhmäkodin toinen piha on hyvä mainita.

Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Viittomakielinen paikantaminen: rakennuksen osat ja katujen suunnat – käytä kolmiulotteisten suurien kohteiden paikantamiseen sopivia käsimuotoja, kuten 5-käsimuotoa koukistetuin sormin ja C-käsimuotoa

- Taktiili osoittaminen
- Yhteyskäsi ja ohjaava käsi – ohjattu ja itsenäinen haptinen tutkiminen, pohjoissuuntanuolen tunnustelu – pienten yksityiskohtien, kuten pohjoissuuntanuolen ja pistekirjoitusteippien kohdalla, voit käyttää käden alta ohjauksen sijaan kevyttä käden päältä / sormesta ohjausta
- Pistekirjoituksen lukeminen: katujen nimet ja ilmansuunnat on merkitty pohjakarttaan myös pisteillä
- Taktiilipalaute asiakkaan pohdintojen vahvistamisessa – älä unohda väärinymmärrysten korjaamista tässä vaiheessa, sillä tämä vaihe on tärkeä asiakkaan kognitiivisen kartan rakentumista ajatellen
- Toiminnallinen kuvailu: asiakas osallistuu kartan kääntämiseen
- ”360 asteen näkökulma” eli talon tutkiminen sen eri puolilta

Kertaus

Viito vielä uudelleen tontin muoto ja sijoita rakennus tontille. Voit kysyä asiakkaalta, mitä hän muistaa taloa ympäröivistä kaduista tai muista kohteista. Pidä tilanne vuorovaikutteisena ja anna asiakkaalle mahdollisuus tarkentaa asioita. Muista taktiilipalaute asiakkaan esittämien havaintojen ja pohdintojen vahvistamisessa.

Menetelmät

- Viittomakielinen yleiskuvailu
- Viittomakielinen paikantaminen
- Taktiili palaute –vahvistaessasi asiakkaan omia havaintoja / kerrontaa

Harjoittelu

Tässä vaiheessa on kyse vielä yleiskuvailusta. Prosessi ei sisällä harjoittelua aidossa ympäristössä.

Päätös

Jos ette jatka tästä suoraan Ristontalon ulkopuolen tarkempaan kuvailuun, sovi asiakkaan kanssa, milloin se tapahtuu. Jos et tiedä tarkkaa aikaa, kerro, että varaat hänelle ajan. Kerro myös, jos joku muu jatkaa kuvailua. Pyydä palautetta tästä kerrasta. Kysy, onko asiakkaalla toiveita seuraavalle kerralle. Näin toimien asiakas ymmärtää, että orientaatiota rakennetaan vähitellen, hänen ja työntekijöiden yhteistyönä.

5.4 Ristontalo ulkoapäin kuvailtuna

Kuva 6. Ristontalo rivitalojen B ja C välistä kuvattuna

Kuva 7. Ristontalo ryhmäkodin itäpäädyn puolelta kuvattuna. Ryhmäkoti on kuvan oikeassa alakulmassa.

Suomenkielinen yleiskuvailu

Ristontalo on kaksiosainen rakennus. Sen korkeampi osa on kuusikerroksinen kerrostalo ja matalampi osa yksikerroksinen ryhmäkoti. Kerrostalo on rakennettu niin, että sen pitkät sivut sijoittuvat Valtaraitin suuntaisesti. Ryhmäkoti sijaitsee kerrostalon pohjoispäädyssä, Vilppulanpolun suuntaisesti. Kerrostalo ja ryhmäkoti muodostavat keskenään T-kirjaimen muotoisen kokonaisuuden.

Kerrostalo on yleisväriltään vaalea. Se on koottu betonielementeistä. Ylempien kerrosten kohdalla on muutamia punatiillisiä koristekuvioita. Jokaisessa asunnossa on parveke. Parvekkeita on talon itä-, länsi- ja eteläpuolilla viidessä kerroksessa. Talon pohjoispuolella ja maan tasalla olevassa ensimmäisessä kerroksessa ei ole parvekkeita. Parvekkeiden alaosa on aidattu läpikuultavalla turvalasilla. Sitä sanotaan myös maitolasiksi. Parvekkeiden yläosassa on kirkas läpinäkyvä parvekelasitus. Kuudennessa kerroksessa on pitkä yhteisparveke. Sieltä on näkymä itään, kohti Toimintakeskuksen rivitaloja ja aistipuutarhaa.

Rakennuksessa on kaksi pääsisäänkäyntiä, Toimintakeskuksen ja Valtaraitin puolella. Toimintakeskuksen puoleinen sisäänkäynti sijaitsee keskellä kerrostalon pitkää sivua. Maan tasalla sijaitsevalla sisäänkäynnillä on automaattisesti avautuva ja sulkeutuva yksilehtinen liukuovi. Ovi on tummanharmaa ja siinä on

valkoisia koristeteippauksia. Ovesta lukee muun muassa Ristontalo ja tervetuloa. Valtaraitin puolella on tavanomainen kerrostalon sisäänkäynti. Ovelle pääsee ylöspäin nousevaa liuskaa pitkin. Asuntojen ulko-ovikellot sijaitsevat oven vieressä, tulijasta nähden oikealle puolella. Ovesta pääsee vain avaimella, jos joku ei avaa sitä asuntonsa ovipuhelimesta.

Kerrostalon eteläpäädyssä, ruokalan vieressä, on noin 15,5 metriä pitkä ja hieman alle 6 metriä leveä metalliaidalla aidattu terassi. Terassilla on keinu, kesäkalusteita ja puistoshakkilauta. Terassille pääsee ulkoa sen itäpäädyn portaita pitkin ja sisältä ruokasalin ikkunaseinällä olevasta ovesta. Lähellä terassia, Valtaraitin puoleisen kulman takana, on Ristontalon keittiö. Omaksi siivekseen rakennettu keittiö on yksikerroksinen ja punatiilinen. Keittiö on kiinni kerrostalossa.

Kerrostaloon nähden poikittain rakennettu ryhmäkoti on tehty punatiilestä. Koti on kiinni kerrostalossa. Siinä on yksi asuinkerros. Ryhmäkodin päädyt osoittavat toinen länteen Valtaraitille ja toinen itään Toimintakeskuksen rivitaloille päin. Ryhmäkodilla on kaksi pihaa. Niille pääsee sekä ryhmäkodin pihavista että pihojen metalliaidoissa olevista porteista. Portit ovat yleensä lukossa. Pihossa on kasvitaitaita ja pihakalusteita. Piha-alueet sijaitsevat lähellä kerrostalon sisäänkäyntejä.

Kerrostalon ja ryhmäkodin yhteiset liikunta-, sauna- ja pesutupa- ja varastotilat sijaitsevat osittain maan alla. Kuntosali- ja liikuntatila sekä pyöräsuoja ovat ryhmäkodin alla. Liikuntatilan matalista ikkunoista näkyy Vilppulanpolku. Pyöräsuojaan mennään ryhmäkodin itäpäädyn ovesta.

Kuva 8. Pyöräsuojan ovet ryhmäkodin päädyssä.

Orientaation tukemisen prosessi: Ristontalo ulkoapäin

Ristontalon yleiskuvailuun esitetään tässä kaksi vaihtoehtoa: kuvailu ulkona Toimintakeskuksen rivitaloilta päin katsottuna ja kuvailu talon pienoismallin avulla.

Vaihtoehto 1. Kuvailu ulkona, Ristontalon edessä viittoen

Orientoituminen

Asettukaa kerrostalon eteen Toimintakeskuksen puolelle. Jos olet oikeakätinen, asetu asiakkaan vasemmalle puolelle. Kerro asiakkaalle, että olette nyt Ristontalon edessä. Tarkenna toimintasuunnitelma: ”Viiton/kerron yleisesti, millainen talo on. Sitten tutkimme muutamaa kohtaa talosta yhdessä.” On hyvä myös kertoa, paljonko teillä on aikaa.

Menetelmät

- Taktiiliviittominen
- Sanallinen ohjeistaminen
- Taktiili osoittaminen

Viittomakielinen yleiskuvailu

Tämän vaiheen tavoitteena on antaa asiakkaalle yleiskuva Ristontalosta. Liiallista yksityiskohtien kertomista tulee välttää, jotta asiakkaalle muodostuisi selkeä kuva orientoitumisen kannalta oleellisista asioista. Kuvailu tehdään talon edessä seisten.

Kerro, että Ristontalosta näkyy kaksi osaa, korkea kerrostalo ja matala ryhmäkoti. Viito ja paikanna osat niin, että asiakkaalle tulee mielikuva niiden keskinäisestä sijainnista. Kuvaile ensin kerrostaloa: talossa on kuusi kerrosta, se on vaalea ja betonista tehty. Seinän yläosassa on joitakin punaisia tiiliä koristeena. Talossa on paljon ikkunoita. Parvekkeita on viidessä kerroksessa, jokaisella asunnolla on oma parveke. Parvekkeita on itään (eli teihin päin), etelään ja talon taakse länteen päin. Pohjoiseen eli ryhmäkodille päin ei ole parvekkeita. Parvekkeiden alaosassa on läpikuultava turvalasi ja yläosassa parvekelasitus. Kuudennessa kerroksessa on yksi pitkä parveke. Keskellä teihin päin olevaa pitkää sivua on kerrostalon sisäänkäynti, tumman harmaa pääovi (voit jo tässä vaiheessa täsmentää että kyseessä on automaattisesti avautuva ja sulkeutuva ovi).

Kerrostalon päädyssä, viistosti etelään on pitkä yhteiskäytössä oleva terassi. Terrassin ympärillä on metalli-aita. Terassi jälkeen talon kulman takana on matala keittiörakennus. Se on punatiilinen ja yksikerroksinen (viito ensin kulma ja paikanna keittiö sen taakse).

Kerro tämän jälkeen ryhmäkodista: se sijaitsee kerrostalo-osaan nähden poikittain (paikanna osat uudelleen). Ryhmäkodin takana (sen pitkän sivun suuntaisesti) kulkee Vilppulanpolku. Ryhmäkoti on punatiilinen. Siinä on yksi maan ta-

salla oleva asuinkerros. Ryhmäkodin alla on P-kerros, osittain maan alla. Ryhmäkodin Toimintakeskuksen puoleinen pääty ja piha näkyvät oikealla puolellanne (osoita taktiilisti, mille alueelle ne sijoittuvat). Tämän päädyn alla on pyöräsuoja ja varastoja. Ryhmäkodin toinen pääty on kerrostalon takana, Valtaraitin puolella. Siellä on ryhmäkodin toinen piha. Kerro, että piholla on kesäkalusteita ja kasveja. Pihoja ympäröi metalliaita, jossa on portti.

Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Viittomakielinen paikantaminen on tarpeellista erityisesti rakennuksen osien kuvaamisessa. Se toimii hyvin myös katujen suuntien ilmaisemisessa. Voi tapahtua suuria kokonaisuuksia kuvaavien käsimuotojen avulla (5-käsimuoto koukistetuin sormin, tai C-käsimuoto) avulla. Käytä samaa paikantamisratkaisua koko yleiskuvailun ajan.
- Taktiili osoittaminen: Tee osoitukset tässä tapauksessa mielellään koko kädellä, koska kyse on suurista kohteista. Voit liittää osoittamiseen sektoria kuvaavan kaariliikkeen kuvaamaan kohteen sijaintia laajemmalla alalla kuin yhdessä pisteessä. Osoittaminen voi tapahtua joko ennen tilan nimeämistä tai sen jälkeen.
- Selkään piirtäminen. Rakennuksen osien keskinäistä sijaintia ja kokoa voi kuvata myös piirtämällä ne asiakkaan selkään. Aloita piirtäminen kerrostalo-osasta. Selkään piirtämisen ja taktiiliviittomisen yhdistäminen voi olla hankalaa. Tämä menetelmä toimii parhaiten, jos teitä kuvailijoita on kaksi (toinen viittoo ja toinen piirtää). Näin toimittaessa pitää varmistaa, että viittomisen ja piirtämisen rytmi sopivat toisiinsa. Koska rakennuksessa on vain kolme osaa, ne voi piirtää myös asiakkaan kämmeneen.

[Katso video 9](#)

Haptinen tutkiminen

Kun rakennuksen muoto, koko ja yleiset ominaisuudet on kerrottu, on aika lähteä tutustumaan erilaisiin kohteisiin. Tutustumisen voi aloittaa esimerkiksi kulkemalla ryhmäkodin aidan viertä Toimintakeskuksen puoleiselle pääsisäänkäynnille. Matkalla tunnisteltavia asioita ovat ryhmäkodin aidan materiaali ja korkeus, portti lukkoineen ja käsikahvoineen, talon julkisivu ja ikkuna-aukot (konkretisoivat talon materiaalin ja että maan tasallakin on ikkunoita). Ovelle saavuttaessa kannattaa kiinnittää huomiota sen vieressä mahdollisesti olevaan penkkiin (kulkueste) ja sen edustalla olevaan metalliseen ritilään. Oven toimintaa voi kuvailla kädellä, B-käsimuodolla. Tunnustelu kannattaa tehdä ensin auki-asennossa (laita jalkasi väliin liikkeen pysäyttämiseksi) ja sitten liikkeessä. Ulko-ovi avautuu 1,15 metrin leveyiseksi aukoksi. Oven kokonaisleveys on 1,70 metriä. Tässä vaiheessa kannattaa kertoa oven väri ja kuvailla teippauksia tarkemmin.

Vaiheen voi toteuttaa myös lähestymällä ulko-ovea pihan keskellä kulkevaa valkoista kulkuohjain-raitaa pitkin. Tämän edellyttää, että asiakkaalla on valkoinen keppi mukana. Kulkeminen kannattaa aloittaa ennen raidassa olevaa käännöstä, jotta asiakas saa tiedon myös kulkuohjaimen suunnan muutoksesta ja käännöskohdassa olevasta erilaisesta laatasta. Valkoisen raidan pituutta voi arvioida esimerkiksi metreinä tai askeleina (mittaamalla matka asiakkaan kanssa). Ovelle tultaessa kannattaa toimia, kuten edellä kerrottiin.

Kolmas vaihtoehto on lähestyä ovea etelästä päin, rakennuksen seinustaa pitkin. Tässä vaihtoehdossa voi lähteä liikkeelle terassin kohdalta ja kertoa, että vasemmalla puolella nousee terassille menevät portaat. Rakennusta haptisesti tutkimalla asiakas saa tässäkin vaihtoehdossa käsityksen rakennuksen alaosan mitasuhteista, materiaalista, ikkuna-aukoista, oven lähellä olevasta kulkuohjaimesta ja ritilästä. Tällä reitillä on yksi erityinen vaaranpaikka. Se on tulijasta katsottuna oven vasemmalle puolelle jäävä viemäriaukko, johon kompastuu helposti, jos ei ole siitä tietoinen. Aukko on ympäröity kivillä.

Myös Valtaraitin puoleinen julkisivu, reitit ja sisäänkäynti kannattaa käydä tutkimaan. Sitä ei kuitenkaan kannata tehdä samalla kertaa Toimintakeskuksen puolen tutkimisen kanssa. Valtaraitin puolen tutkimiseen kannattaa liittää esimerkiksi kulku tupakkapaikalle, jäteasteelle tai taksitolpalle. Jos asiakas ei liiku yksin Toimintakeskuksen ulkopuolella, alkuvaiheessa riittää pelkkä Toimintakeskuksen rivitaloille päin olevan puolen yleiskuvailu.

Terassin tutkiminen voi tapahtua joko tämän tapaamisen päätteeksi tai omana erillisenä kokonaisuutenaan toisella kerralla (kohdeohjeistus 5.12).

Menetelmät

- Vuorovaikutteinen kuvailu
- Ohjattu ja itsenäinen haptinen tutkiminen – yhteyskäsi ja ohjaava käsi
- Taktiili- / haptisen jatkumon rakentaminen – esimerkiksi pääsisäänkäyntien edustoilla
- Toiminnallinen kuvailu (esimerkiksi oven ja portin toiminta)
- Maassa olevien kohteiden tutkiminen valkoisen kepin avulla, kepin avulla suunnistautuminen
- Erilaisten mittaustekniikoiden hyödyntäminen: askeleet, valkoinen keppi, käsien levittäminen (esimerkiksi oviaukossa)

Kertaus

Viito vielä uudelleen rakennuksen osat ja niiden keskinäinen sijoittuminen. Kertaa toiminnan kannalta tärkeimmät asiat. Voit myös kysyä asiakkaalta, mitä hän muistaa esimerkiksi kerrostalosta tai ryhmäkodista. Pidä tilanne vuorovaikutteisena ja anna asiakkaalle mahdollisuus tarkentaa asioita.

Menetelmät

- Viittomakielinen yleiskuvailu
- Paikantaminen

- Osoittaminen kohteittain tai sektoreittain
- Selkään tai kämmeneen piirtäminen
- Taktiilipalautteet (vahvistaessasi asiakkaan omia havaintoja / kerrontaa)

Harjoittelu

Yleiskuvailuvaiheeseen ei sisälly erillistä harjoittelua. Mahdolliset reittien tai toimintojen harjoittelut tehdään omana kokonaisuutenaan.

Päätös

Pyydä palautetta tästä kerrasta. Kysy, onko asiakkaalla toiveita seuraavalle kerralle. Sovi lopuksi asiakkaan kanssa, milloin jatketaan ja mitä seuraavaksi tehdään. Jos et tiedä tarkkaa aikaa, kerro, että varaat sellaisen kalenterista. Kerro myös, jos joku muu jatkaa kuvailua. Näin toimien asiakas ymmärtää, että orientaatiota rakennetaan vähitellen, hänen ja työntekijöiden yhteistyönä.

Vaihtoehto 2. Kuvailu talon pienoismallia apuna käyttäen

Orientoituminen

Valmistautuminen: varaa rauhallinen tila asiakastapaamista varten. Vie tilaan talon valkoinen pienoismalli ja alusta. Aseta rakennus alustoineen paikkaan, jossa sitä on helppo tunnustella. Pöydän kulma on usein hyvä paikka. Jos olet oikeäkätinen, aseta talo niin, että asiakas tulee istumaan sinun oikealle puolellesi. Käännä pienoismalli niin, että kerrostalon Toimintakeskuksen rivitaloalueen puoleinen julkisivu on kohti asiakasta.

Kerro tilanteen alkaessa, että edessä on Ristontalon pienoismalli. Mallin alla on levy, jossa lukee taloa ympäröivien katujen nimet. Kerro, että Toimintakeskuksen rivitaloalue jää asiakkaan eteen (pohjakartan ulkopuolelle). Ohjaa asiakkaan käsi

tunnustelemaan pohjalevyä ja talon muotoa, leveyttä ja korkeutta. Kerro sitten, että viitot ensin talosta muutaman asian ja sitten tutkitte sitä yhdessä.

Menetelmät

- Taktiiliviittominen
- Ohjattu haptinen tutkiminen – yhteyskäsi ja ohjaava käsi
- Taktiili osoittaminen

Viittomakielinen yleiskuvailu

Tämän vaiheen tavoitteena on antaa asiakkaalle yleiskuva Ristontalosta. Liiallista yksityiskohtien kertomista tulee välttää, jotta asiakkaalle muodostuisi selkeä kuva orientoitumisen kannalta oleellisista asioista.

Kerro, että talo sijaitsee Kuurosokeiden Toimintakeskuksen alueen luoteiskulmassa, Valtaraitin ja Vilppulanpolun risteyksessä. Rakennus on suuri ja siinä on kolme osaa, edessänne oleva kerrostalo, viistosti oikealla oleva ryhmäkoti ja kerrostalon takana oleva keittiö.

Kerro, että teihin päin on nyt vain kaksi osaa, korkea kerrostalo ja matala ryhmäkoti. Viito ja paikanna osat (C-käsimuoto). Ohjaa asiakkaan käsi ensin kerrostalon ja sitten ryhmäkodin katolle (niiden keskinäisen sijainnin ja korkeuseron selvittämiseksi).

Esittele ensin kerrostalo lyhyesti: talo on vaalea ja betonista tehty. Siinä on kuusi kerrosta. Ja sitten ryhmäkoti: se on matala ja punainen (punatiilinen). Siinä on yksi asuinkerros. Käy läpi kerrostaloa ja ryhmäkotia ympäröivät kadut: kerrostalon takana menee sen pitkän sivun suuntaisesti Valtaraitti. Ryhmäkodin takana menee sen pitkän sivun suuntaisesti Vilppulanpolku. Virtainpolku menee Vilppulanpolun suuntaisesti talon toisella puolella, Lintuaura-rakennuksen takana. Paikanna kadut ja Lintuaura C-käsimuodolla. Ohjaa asiakkaan käsi aina välillä talon eri osiin, jotta hän saa mielikuvan kerrottujen kohteiden sijoittumisesta suhteessa taloon.

Voit tässä vaiheessa kertoa myös ilmansuunnista. Pienoismallin pohjakarttaan liimattu musta huopanuoli on pohjoissuuntanuoli. Voit sen avulla päätellä muut ilmansuunnat. Aurinko nousee aamulla viistosti rivitaloalueen puolelta ja laskee illalla Valtaraitin puolelle.

Menetelmät

- Viittomakielinen yleiskuvailu
- Viittomakielinen paikantaminen on tarpeen erityisesti rakennuksen osien kuvaamisessa. Se toimii hyvin myös katujen suuntien ilmaisemisessa. Voit paikantaa suuria kokonaisuuksia kuvaavien käsimuotojen avulla (5-käsimuoto koukistetuin sormin, tai C-käsimuoto) avulla. Käytä samaa paikantamisratkaisua koko yleiskuvailun ajan.
- Taktiili osoittaminen: Voit osoittaa suurempia kohteita koko kädellä ja pienempiä yksityiskohtia etusormella. Voit liittää osoittamiseen sektoria kuvaavan kaariliikkeen kuvaamaan kohteen sijaintia laajemmalla alalla kuin yhdessä pisteessä. Osoittaminen voi tapahtua joko ennen kohteen nimeämistä tai sen jälkeen. Osoittamalla voit havainnollistaa myös kahden kohteen keskinäistä sijoittumista (osoittamalla ensin toista ja sitten toista kohdetta ilman, että taktiilikontakti välillä irtoa).
- Selkään piirtäminen. Sopii tässä yhteydessä esimerkiksi Toimintakeskuksen tontin ja talon sijainnin ilmaisemiseen.

[Katso video 10](#)

Haptinen tutkiminen

Lyhyen viittomakielisen kuvailun jälkeen voitte siirtyä haptisen tutkimisen vaiheeseen. Ohjaa asiakkaan käsi ensin kerrostaloon. Toista, että siinä on kuusi kerrosta. Ohjaa asiakkaan käsi joko kerrostalon yläreunaan tai maan tasalle ja anna hänen laskea kerrokset (ohjatusti tai itsenäisesti tutkien). Ikkunoita on paljon, talon kaikilla sivuilla. Parvekkeita on viidessä kerroksessa, jokaisella asunnolla on

oma parveke. Parvekkeita on itään (eli teihin päin), etelään ja talon taakse länteen päin. Pohjoiseen eli ryhmäkodille päin ei ole parvekkeita. Esittele myös kuudennessa kerroksessa oleva pitkä parveke. Kerro, että se asukkaiden yhteistilojen parveke. Voit kertoa, että parvekkeiden alaosassa on läpikuultavaa turvalasia ja että ne on lasitettu. Anna asiakkaan tutkia parvekkeita.

Jos asiakas asuu tai muuttaa asumaan taloon, voit osoittaa hänen parvekkeensa ja kertoa sen ilmansuunnan. Kerrostalo-osan katolla on 3.–5. kerroksien pohjapiirros. Siinä näkyy kahdeksan asuntoa, käytävä ja hissi. Voit paikantaa asiakkaan asunnon tämän pohjan avulla. Huomaathan, että asiakkaan on tunnusteltava koko pohjapiirros ennen kuin hän voi hahmottaa yksittäisen asunnon paikan.

Siirtykää tämän jälkeen maan tasalla olevan kerroksen tunnusteluun. Kerro, että taloon on kaksi pääsisäänkäyntiä, toinen Valtaraitin ja toinen Toimintakeskuksen puolelta. Keskellä teihin päin olevaa pitkää sivua on Toimintakeskuksen puoleinen sisäänkäynti, tummanharmaa pääovi (voit jo tässä vaiheessa täsmentää että kyseessä on automaattisesti avautuva ja sulkeutuva ovi). Asiakas hahmottaa oven sijainnin kokonaisuudessa, jos hän saa tunnustella myös seinää ja oven muuta ympäristöä (kuten yläpuolella olevaa parveketta). Oven lisäksi maan tasalla on ikkunoita. Oven oikealla puolella on sairaanhoitajan huoneen ikkuna ja vasemmalla palveluohjaajan huoneen ikkuna. Sen jälkeen vasemmalla on monitoritilan ikkunoita.

Kerrostalon päädyssä, viistosti etelään on pitkä yhteiskäytössä oleva terassi. Tunnustelkaa terassia. Huomatkaa sinne nousevat portaat. Kerro, että terassin ympärillä on metalli-aita. Terassilla on keinu, kesäkalusteita ja puistoshakki. Terassilta näkyy Lintuaura ja sen takana menevä Virtainpolku (paikanna). Välissä on parkkipaikka.

Kun kerrostalo on tunnusteltu, ohjaa asiakas tunnustelemaan ryhmäkotia. Kerro, että ryhmäkodin takana kulkee Vilppulanpolku (paikanna). Se on viistosti pohjoiseen päin (tunnustelkaa suuntanuolta). Kerro, että ryhmäkodissa asutaan yhdessä kerroksessa. Ryhmäkoti on punatiilinen. Sen Toimintakeskuksen puoleinen pääty ja piha näkyvät oikealla puolellanne (osoita taktiilisti, mille alueelle ne

sijoittuvat, voit esimerkiksi piirtää pihan ääriviivat sormellasi tai antaa asiakkaan tutkia pihaa itsenäisesti). Kerro, että ryhmäkodin toinen osa ja toinen piha sijaitsevat kerrostalon takana. Tunnustelette niitä myöhemmin.

Ryhmäkodin alla, osittain maan alla, sijaitsee P-kerros. Sen itäpäädyn alla on pyöräsuoja ja varastoja. Tunnustelkaa pyöräsuojan ovea. Osoita asiakkaalle ryhmäkodin pihan ja pyöräsuojan oven välinen korkeusero taktiilisti. Voit kertoa myös, että lähellä on Vilppulanpolku ja Toimintakeskuksen rivitaloja.

Kääntäkää tässä vaiheessa alustaa niin, että talon eteläpääty / terassi osoittaa kohti asiakasta. Anna asiakkaan osallistua kääntämiseen (hänen on näin helpompi hahmottaa tarkastelusuunnan muutos). Kerro, että terassi on nyt suoraan edessänne. Terassin lähellä, kulman takana on keittiö. Ohjaa asiakas tunnustelemaan keittiötä. Kerro, että se on punaruskea (punatiilinen) ja yksikerroksinen. Voit tässä vaiheessa esitellä myös keittiön tavarankuljetusoven ja läheisen jätteen.

Kääntäkää tässä vaiheessa alustaa niin, että talon valtaraitin suuntainen pitkä sivu osoittaa kohti asiakasta. Anna asiakkaan osallistua kääntämiseen (hänen on näin helpompi hahmottaa suunnan muutos). Tutustukaa talon toiseen puoleen. Tällä puolella merkittäviä asioita ovat Valtaraitti, siltä lähtevä liuska (josta pääsee myös pyörätuolilla) ja sen päässä oleva toinen sisäänkäynti, ryhmäkodin toinen pääty ja piha-alue. Tällä seinällä on myös rivi porrashuoneen ikkunoita.

Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Viittomakielinen paikantaminen
- Ohjattu ja itsenäinen haptinen tutkiminen – yhteyskäsi ja ohjaava käsi
- Taktiili osoittaminen
- Tuttuuteen sitominen
- ”360 asteen näkökulma” eli talon tutkiminen sen eri puolilta

- Toiminnallinen kuvailu / osallisuuden tukeminen: asiakas osallistuu kartan kääntämiseen
- Taktiilipalautteet – itsenäisen haptisen tutkimisen aikana, asiakkaiden havaintojen vahvistamiseksi

Kertaus

Viito vielä uudelleen rakennuksen osat ja niiden keskinäinen sijoittuminen. Kertaa toiminnan kannalta tärkeimmät asiat. Voit myös kysyä asiakkaalta, mitä hän muistaa esimerkiksi kerrostalosta tai ryhmäkodista. Pidä tilanne vuorovaikutteisenä ja anna asiakkaalle mahdollisuus tarkentaa asioita.

Menetelmät

- Viittomakielinen yleiskuvailu
- Paikantaminen
- Osoittaminen kohteittain tai sektoreittain
- Taktiilipalautteet – asiakkaan havaintojen ja pohdinnan vahvistamiseen

Harjoittelu

Yleiskuvailuvaiheeseen ei sisälly harjoittelua.

Päätös

Pyydä palautetta tästä kerrasta. Kysy, onko asiakkaalla toiveita seuraavalle kerralle. Sovi lopuksi asiakkaan kanssa, milloin jatketaan ja mitä seuraavaksi tehdään. Lähdetäänkö esimerkiksi tutkimaan taloa tai jotain sen kohdetta tarkemmin? Jos et tiedä tarkkaa aikaa, kerro, että varaat sellaisen kalenterista. Kerro myös, jos joku muu jatkaa kuvailua. Näin toimien asiakas ymmärtää, että orientaatiota rakennetaan vähitellen, hänen ja työntekijöiden yhteistyönä.

5.5 Ristontalon yleiskuvailu sisältä

Suomenkielinen yleiskuvailu

Ristontalo on kolmiosainen kokonaisuus. Sen asuintilat muodostuvat kuusikerroksisesta kerrostalosta ja yksikerroksisesta kerrostaloon nähden poikittain olevasta sivusiivestä. Kolmas osa on omassa pienessä sivusiivessään sijaitseva keittiö. Kerrostaloon pääsee Valtaraitin ja Toimintakeskuksen puoleisten sisäänkäyntien kautta. Ryhmäkotiin mennään kerrostalon puolella sijaitsevan käytävän kautta.

Kerrostalon ensimmäisessä kerroksessa on yhteistiloja, asiakkaiden vastaanottiloja ja palvelutuotannon tiloja. Yhteistiloja ovat ruokala, kioski- ja kahvioalue, monitoimitila sekä naulakko- ja WC-alue. Asiakasvastaanottoa on ensimmäisen kerroksen palveluohjaajan, sairaanhoitajan ja vierailevien palveluntuottajien huoneissa. Ruokala ja keittiö sijaitsevat vierekkäin, ruokala kerrostalon sisällä ja keittiö sen kyljessä. Ruokala muodostuu linjastotilasta ja ruokasalista. Ruokasalin eteläpäädyssä on ulkoterassi.

Asunnot sijaitsevat 2.-6 kerroksessa. Niitä on yhteensä 34. Asuntojen koko vaihtelee 30–62,5 neliön välillä. Toisen ja kolmannen kerroksen asunnot ovat palveluasuntoja. Niitä on yhteensä 15. Toisessa kerroksessa on myös asumispalvelujen hoitajien ja Kotipolun toimistotilat. Asuntoihin pääsee hissillä ja portaita pitkin. Neljännen, viidennen ja kuudennen kerroksen asunnot ovat tavallisia kuuroille ja kuurosokeille tarkoitettuja vuokra-asuntoja. Niitä on yhteensä 19. Neljännessä ja viidennessä kerroksessa on kahdeksan asuntoa. Kuudennessa kerroksessa on vain kolme asuntoa. Siellä on lisäksi asukkaiden yhteisöllisen toiminnan tiloja, yhteensä 90 neliötä. Tilat voidaan jakaa kolmeksi pienemmäksi tilaksi haitariseini-avulla. Yhteisöllisen toiminnan tilojen parveke on lähes 20 metriä pitkä. Kuudennessa kerroksessa on myös teknisiä tiloja.

Ryhmäkodissa on yhteensä 11 asuinhuonetta. Ryhmäkoti jakautuu kahtia, viiden ja kuuden henkilön osastoihin. Kummallakin osastolla on omat oleskelu, ruokailu- ja keittiötilat. Lisäksi ryhmäkodilla on oma kodinhoitotila, sauna ja toimistotila.

Talon pohjakerros sijaitsee osittain kerrostalon ja osittain ryhmäkodin alla, puoleksi maan sisällä. Pohjakerroksessa on yhteissauna, liikuntatilat, kaksi pesutupa, henkilökunnan sosiaalitilat, varastotiloja ja pyöräsuoja.

Orientaation tukemisen prosessi: Ristontalo sisältä

Orientoituminen

Valmistautuminen: mieti, haluatko kuvailla taloa pelkästään viittoen vai viittoen ja pienoismallin avulla. Varmista, että sinulla on riittävän tarkat tiedot talosta, sen tiloista ja asunnoista. Varaa rauhallinen tila asiakastapaamista varten. Vie tilaan talon valkoinen pienoismalli ja alusta, jos aiot käyttää niitä. Aseta rakennus alustoineen paikkaan, jossa sitä on helppo tunnistella. Pöydän kulma on usein hyvä paikka. Jos olet oikeakätinen, aseta talo niin, että asiakas tulee istumaan sinun oikealle puolellesi. Käännä pienoismalli niin, että kerrostalon Toimintakeskuksen rivitaloalueen puoleinen julkisivu on kohti asiakasta.

Kerro, että tämän tapaamisen tavoitteena on, että asiakas saa yleiskuvan siitä, mitä Ristontalossa on. Varsinainen talon tutkiminen tapahtuu myöhemmin. Jos käytätte pienoismallia, kerro, että tutkitte ensin talon muodon mallin avulla ja sitten kerrot tarkemmin, millainen talo on ja mitä sieltä löytyy. Mallin alla on levy, jossa lukee taloa ympäröivien katujen nimet.

Menetelmät

- Taktiiliviittominen
- Ohjattu ja itsenäinen haptinen tutkiminen – yhteyskäsi ja ohjaava käsi, jos käytätte pienoismallia

- Sanallinen ohjeistaminen
- Taktiili osoittaminen

Viittomakielinen yleiskuvailu

Tämän vaiheen tavoitteena on antaa asiakkaalle yleiskuva Ristontalon sisätiloista. Liiallista yksityiskohtien kertomista tulee tässä vaiheessa välttää, jotta asiakkaalle muodostuu selkeä kuva orientoitumisen kannalta oleellisista asioista.

Kerro, että rakennus on suuri ja siinä on kolme osaa, kerrostalo, siihen nähden poikittain oleva ryhmäkoti ja kerrostalon takana oleva keittiö. Paikanna osat viittomakielisesti tai piirrä talon muoto asiakkaan keholle tai pöydän pintaan. Voitte myös tunnustella osat pienoismallista.

Kerro, että kuvaillet ensin kerrostaloa. Talossa on kuusi kerrosta. Ensimmäisessä kerroksessa on yhteistiloja: naulakko- ja WC-alue, kioski- ja kahvioalue, ruokala, kokoustilana toimiva monitoimitila ja asiakkaiden vastaanottohuoneita. Ensimmäiseen kerrokseen pääsee sekä Valtaraitin puolelta porrashuoneen kautta että Toimintakeskuksen puolelta (paikanna ovet tai osoita ne taktiilisti).

Asuntoja on 2.–6. kerroksessa. Palveluasunnot ovat toisessa ja kolmannessa kerroksessa. Niitä on yhteensä 15. Toisessa kerroksessa on myös asumispalvelujen ja Kotipolun toimisto. Neljännessä, viidennessä ja kuudennessa kerroksessa on vuokra-asuntoja. Niitä on yhteensä 19. Asuntojen koko vaihtelee 30–62,5 neliön välillä. Kaikissa muissa kerroksissa on kahdeksan asuntoa mutta toisessa kerroksessa vain seitsemän (koska siellä on toimistotiloja) ja kuudennessa vain kolme. Kuudennessa kerroksessa on asuntojen lisäksi asukkaiden yhteisöllisen toiminnan tiloja, noin 90 neliötä. Huom. tässä vaiheessa voit hyödyntää pienoismallin katossa olevaa kohokarttaa, jossa on kuvattu 3–5 kerrosten pohjapiirros.

Ilmaise sitten selkeästi, että siirryt kertomaan ryhmäkodista. Ryhmäkoti sijaitsee kerrostalo-osaan nähden poikittain (paikanna tai ohjaa asiakas tunnustelemaan ryhmäkotia pienoismallista). Sinne pääsee kerrostalo-osassa olevan käytävän

kautta, naulakko- ja WC-alueen läheltä. Ryhmäkoti jakautuu kahteen osaan. Toisella puolella on viisi ja toisella kuusi asuinhuonetta. Ryhmäkotiin mahtuu siis asumaan yhteensä 11 henkilöä. Lisäksi kodissa on kaksi oleskelutilaa (viito OLOHUONE) ja kaksi keittiötä. Ryhmäkodilla on oma sauna ja kodinhoitohuone.

Kerro P-kerroksesta. Sitä on sekä kerrostalon että ryhmäkodin alla. Kerros on kaivettu osittain maan sisään. Siellä menee käytävä, jonka varrella on työntekijöiden sosiaalitila (ruokailuhuone, kaksi pukuhuonetta ja suihkutilat, oikealla), kaksi pesutupaa (toinen asukkaille ja toinen palvelutuotantoa varten, oikealla ja vasemmalla), talon yhteissauna (vasemmalla) ja liikuntatila, joka jakautuu kuntosaliiin ja liikuntatilaan (vasemmalla). Käytävän vasemmalla puolella on ovet häkivarastoille ja pyöräsuojaan. Pyöräsuojaan tullaan ulkoapäin ryhmäkodin alapuolella olevasta ovesta, läheltä Toimintakeskuksen D-rivitaloa ja Vilppulanpolkua.

Menetelmät

- Viittomakielinen yleiskuvailu
- Taktiiliviittominen
- Viittomakielinen paikantaminen on tarpeen erityisesti tilojen keskinäisen sijoittumisen kuvaamisessa. Voi tapahtua suuria kokonaisuuksia kuvaavien käsimuotojen avulla (5-käsimuoto koukistetuin sormin, tai C-käsimuoto) avulla. Käytä samaa paikantamisratkaisua koko yleiskuvailun ajan.
- Keholle tai pöydän pintaan piirtäminen. Sopii tässä yhteydessä esimerkiksi rakennuksen muodon tilojen keskinäisen sijoittumisen ja muodon kuvaamiseen.
- Ohjattu haptinen tutkiminen – yhteyskäsi ja ohjaava käsi, pienoismallin avulla tapahtuvaan rakennuksen muotojen mieleenpalauttamiseen ja asuinkerrosten pohjapiirroksen tutkimiseen.

Haptinen tutkiminen

Tässä vaiheessa tavoitteena oli pelkkä talon kielellinen yleiskuvailu. Haptinen tutkiminen tapahtuu kohdekohtaisen orientoitumisen aikana. (Katso esim. ohje 5.6.)

Kertaus

Viito vielä uudelleen rakennuksen osat ja niiden keskinäinen sijoittuminen. Kertaa tärkeimmät tiedot. Voit myös kysyä asiakkaalta, mitä hän muistaa esimerkiksi kerrostalosta tai ryhmäkodista. Pidä tilanne vuorovaikutteisena ja anna asiakkaalle mahdollisuus tarkentaa asioita.

Menetelmät

- Viittomakielinen yleiskuvailu
- Taktiiliviittominen
- Paikantaminen
- Taktiilipalautteet – asiakkaan omia havaintojen ja pohdinnan vahvistamiseksi

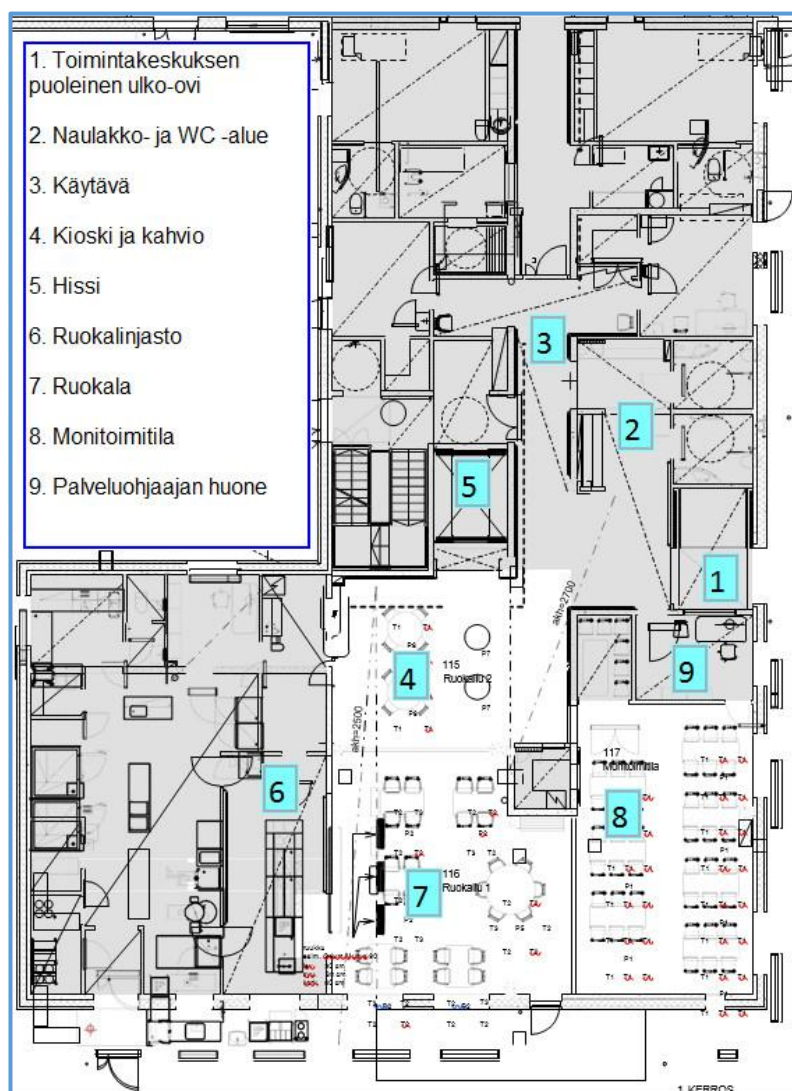
Harjoittelu

Yleiskuvailuvaiheeseen ei sisälly harjoittelua.

Päätös

Pyydä palautetta tästä kerrasta. Kysy, onko asiakkaalla toiveita seuraavalle kerralle. Ehdota, että lähdette tutkimaan ensimmäistä kerrosta tarkemmin. Sovi lopuksi asiakkaan kanssa, milloin jatketaan. Jos et tiedä tarkkaa aikaa, kerro, että varaat sellaisen kalenterista. Kerro myös, jos joku muu jatkaa kuvailua. Näin toimien asiakas ymmärtää, että orientaatiota rakennetaan vähitellen, hänen ja työntekijöiden yhteistyönä.

5.6 Ensimmäisen kerroksen yhteistilojen yleiskuvailu

Kuva 9. Ristontalon ensimmäinen kerros, toiminnalliset alueet. Piirros: arkkitehti Timo Siiskonen.

Suomenkielinen yleiskuvailu

Ristontalon ensimmäisessä kerroksessa on yhteisiä ruokailu- ja kokoontumistiloja, palvelutuotannon tiloja ja kolme asiakkaiden vastaanottotilaa, joista kaksi toimii samalla työntekijöiden työhuoneina.

Ristontalon rivitaloalueen puoleinen ulko-ovi on saapujasta katsottuna oikealle vetäytyvä harmaa liukuovi. Se avautuu ja sulkeutuu automaattisesti. Oven jälkeen on tuulikaappi, jossa on ilmaa puhaltava ilmastointilaitte ja musta kumimatto.

Maton jälkeen on toinen automaattisesti toimiva oikealle vetäytyvä liukuovi. Oven jälkeen alkavassa aulatilassa on tummanharmaa leveä käytävämatto, jossa on musta kumireunus.

[Katso video 11](#)

Ulko-ovien jälkeen ensimmäisenä oikealla on naulakko- ja WC-alue. Kun seisot käytävämaton alkupäässä ja käännät kasvot kohti naulakko- ja WC-aluetta, WC:t ovat oikealle seinustalla ja naulakkorivistöt sinua vastapäätä ja vasemmalla. WC:t löytyvät oikealla seinustalla olevaa kaidetta seuraamalla. Ensimmäisenä on miesten WC ja sen vieressä naisten WC. Naulakkorivistöt on kiinnitetty aluetta rajaaviin väliseiniin.

Sinusta katsoen vasemmalla olevan naulakkorivistön takana on ryhmäkodin ovelle päättyvä käytävä. Ryhmäkodin edustalla käytävä haarautuu lyhyiksi oikealle ja vasemmalle meneviksi käytävänpätkiksi. Oikean käytävän päässä on sairaanhoitajan vastaanottotila ja vasemmalla niin sanottu vaihtuvien vastaanottojen tila. Sitä käyttävät muun muassa hierojat ja jalkahoitaja. Kulkemalla suoraan pääset ryhmäkodin ovelle.

Kioski- ja kahvioalue sijaitsee ulko-ovelta päin katsottuna suoraan edessäpäin. Kioski on kahvion perällä, ovelta katsottuna kello 12-suunnassa. Kahvion vasen reuna rajautuu ruokasaliin. Kahvion ja ruokasalin välissä on haitariovet. Kahvioalueen oikealla seinustalla on hissisyvennys ja hissi. Kahvioalueella on kaksi matalaa pöytäryhmää ja kaksi korkeaa pöytää. Istumapaikkoja on yhteensä kahdeksan.

Ruokasali on melko suuri ja normaalia huonetilaa korkeampi lähes neliönmuotoinen vaalea ja valoisa tila. Se on suljettu haitariovilla, kun tilaan ei ole vapaata pääsyä. Ruokasalin oikealle sivulla on erillinen pitkä suorakaiteen muotoinen tila, jossa on ruokalinjasto. Haitariovilta katsottuna suoraan edessä on koko ruokasalin kokoinen ikkunaseinä. Vasemmalla sivulla on ensin seinää, sitten vasempaan reunaan sijoittuva kulmaus ja sen vieressä taiteoviseinä. Taiteovi erottaa ruokasalin ja viereisen monitoimitilan toisistaan. Ruokasalissa on viisi suorakaiteen

muotoista neljän hengen pöytäryhmää ja yksi pyöreä kuuden hengen pöytäryhmä. Istumapaikkoja on yhteensä 26.

Haitariovilta katsottuna oikealla sijaitseva ruokalinjastotila ja ruokasali on erotettu toisistaan väliseinällä. Seinässä on kaksi linjastotilaan vievää kulkuaukkoa. Pääset linjaston alkuun ensimmäisestä aukosta. Aukon poikki menee kulkua estävä köysi, kun linjasto on poissa käytöstä. Ruokalinjasto on kaksipuoleinen. Ruokaa voi ottaa molemmilta puolilta. Ruokalinjaston lisäksi tilasta löytyy astioiden palautuspiste ja käsien pesupiste. Linjaston loppupäässä on toinen kulkuaukko tilasta poistumista varten. Myös se on suljettu köydellä, kun tila ei ole käytössä. Aukosta suoraan kulkemalla pääsee ruokasaliin ja vasemmalle kääntymällä ruokalasta pois vievään käytävään. Se kulkee ruokalinjastotilaa erottavan väliseinän ja ruokalan viheristutusten välissä. Käytävä päättyy lähelle ruokalan ja kahvion välisiä haitariovia.

Ruokasalin eteläseinällä on ikkunoiden lisäksi ulko-ovi, josta pääsee ulkoterasille. Pitkällä terassilla on metalliaita ja kesäkalusteita. Terassin ovelta katsottuna vasemmalla on alaspäin menevät portaat, joita pitkin pääsee rivitaloille ja Virtainpolulle vievälle kävelytielle.

Ruokasalin vasemman seinustan taiteovi erottaa salin ja kokoustilana käytettävän monitoimitilan toisistaan. Taiteovea pidetään tarvittaessa auki ruokailupaikkojen lisäämiseksi. Monitoimitilassa on seitsemän kuuden hengen pöytää. Sen pohjoispäässä on pieni pöytä luennoitsijoita ja kokousten vetäjiä varten. Taiteovien lisäksi monitoimitilaan pääsee lähellä luennoitsijan pöytää sijaitsevasta liukuovesta.

Palveluohjaajan huone sijaitsee monitoimitilan pohjoispäätä vasten. Sinne kuljetaan sisäänkäynnin edessä olevan aulan kautta. Huone löytyy heti ulko-oven jälkeen vasemmalta.

Ensimmäinen kerroksen seinät ovat vaaleat, lähes valkoiset. Lisäksi kerroksessa on joitakin harmaita tehosteseiniä. Hissin ympärillä on sinistä tehosteväriä. Ulko-ovi on tumman harmaa ja siihen on teipattu valkoisia koristekuvioita. Kerroksen

kulkuaukoissa, kulmissa ja lattianrajassa on tummia kontrastilistoja. Ruokasalissa on suuret ikkunat. Myös monitoimitilassa on ikkunoita. Tilojen siniturkoosit verhot ovat pitkät ja kevyet. Kerroksen kalusteet ovat vaaleaa koivupuuta. Ne on verhoiltu sinisillä ja vihreillä yksivärisillä kankailla. Ruokapöytien pinnat ovat harmaat. Monitoimitilan pöytien jalat voidaan taittaa pöytälevyä vasten. Näin ne saadaan varastoitua päällekkäin tilassa sijaitsevaan varastoon. Yhteisten tilojen valot ovat säädettävät. Niihin on mahdollista saada paljon valoa. Monitoimitilassa on induktiojärjestelmä kuulolaitteen käyttäjiä varten.

Orientaation tukemisen prosessi: Ristontalon ensimmäinen kerros

Ensimmäisen kerroksen yleiskuvailuun esitetään tässä kaksi vaihtoehtoa: kuvailu ilman kohokarttaa aidossa ympäristössä ja kuvailu kohokarttaa apuna käyttäen.

Vaihtoehto 1. Kuvailu viittoen, ilman kohokarttaa

Orientoituminen

Asettukaa selkä kohti rivitaloalueen puoleista ulko-ovea. Jos olet oikeakätinen, asetu asiakkaan vasemmalle puolelle. Kerro asiakkaalle, että ovi on nyt teidän takananne ja edessä aukeaa Ristontalon ensimmäinen kerros. Tarkenna toimintasuunnitelma: ”Viiton/kerron ensin yleisesti, mitä ensimmäisestä kerroksesta löytyy. Myöhemmin tutkimme kerrosta ja eri tiloja tarkemmin.” On hyvä myös kertoa, paljonko teillä on aikaa.

Menetelmät

- Taktiiliviittominen
- Sanallinen ohjeistaminen

Viittomakielinen yleiskuvailu

Tämän vaiheen tavoitteena on antaa asiakkaalle yleiskuva ensimmäisen kerroksen tiloista ja toiminnoista. Liiallista yksityiskohtien kertomista tulee välttää, jotta asiakkaalle muodostuu selkeä kuva orientoitumisen kannalta oleellisista asioista. Kuvailu tehdään paikallaan seisten.

Seisokaa ensin lähellä suunnistautumispisteenä toimivaa ulko-ovea. Luettele ensimmäisen kerroksen tilat oikealta alkaen vastapäivään edeten (katso kuva 9 ja alla olevat menetelmäsuositukset). Jos tilan nimi ei mielestäsi kerro riittävästi sen käyttötarkoituksesta, kerro yleisesti, mitä siellä tehdään. Konkretisoi kerrontaasi tarvittaessa lyhyillä, mielellään asiakkaan omiin kokemuksiin liittyvillä, esimerkeillä.

Luettelo tiloista: ulko-ovet ja tuulikaappi (1), naulakko- ja WC-alue (2), sen vieressä menevä käytävä, joka haarautuu lopussa oikealle ja vasemmalle (T:n malliseksi) (3), kioski- ja kahvioalue (4), hissi (5), ruokalinjaston tila (6), ruokala (7), ruokalan vieressä kokoushuone / monitoimitila (8), sen jälkeen palveluohjaajan huone (9). Huom. tässä on luoteltu vain ne tilat, johon asiakkaalla on pääsy. Lisäksi kannattaa kertoa, että ruokalinjaston ja kioskin takana on keittiö, jossa ruoka valmistetaan ja josta se tuodaan tarjolle.

Kuvaile kioski- ja kahvioaluetta ulko-ovelta päin. Kerro loogisesti edeten, mitä löytyy oikealta seinustalta (hissisyvennys ja hissi), vastapäätä (kioski) ja vasemmalta (haitariovet ja ruokasali). Siirrykää seuraavaksi haitariovien kohdalle kasvot kohti ruokasalia. Varmista, että asiakas hahmottaa uuden sijainnin. Jatka kuvailua ja paikantamista uudesta näkökulmasta. Kerro järjestelmällisesti edeten, mitä näet. Luettele seinät ja niillä olevat asiat vastapäivään edeten. Voit mainita ruokasalin eteläpäädyssä olevan terrassin mutta jätä sen varsinainen kuvailu myöhemmäksi. Kerro lopuksi ruokasalin yleisilmeestä, värityksestä ja kalustuksesta lyhyesti.

Jos koet ruokalinjaston kuvailun haitariovilta hankalaksi, voitte siirtyä myös ensimmäiseen kulkuaukkoon. Tällöin asiakkaalle konkretisoituu myös aukolla oleva

köysi. Kuvaile vain linjaston mallia, materiaalia ja kokoa. Yksityiskohdat saavat jäädä kohdekohtaiseen kuvailuun.

Menetelmät

- Viittomakielinen paikantaminen: Etenee ovelta vastapäivään. Voi tapahtua suuria kokonaisuuksia kuvaavien käsimuotojen avulla (5-käsimuoto koukistetuin sormin), ALUE-viittoman tai HUONE/TILA-viittoman avulla. Käytä samaa viittomisratkaisua koko tilojen luettelemisen ajan.
- Osoittaminen: Osoita eri tilojen sijaintia taktiilisti. Tee osoitukset mielellään koko kädellä. Voit liittää osoittamiseen sektoria kuvaavan kaariliikkeen kuvaamaan tilan laajuutta. Osoittamisenkin tulee tässä tapauksessa edetä vastapäivään. Se voi tapahtua joko ennen tilan nimeämistä tai sen jälkeen.
- Selkään piirtäminen: tilojen ja kalusteiden keskinäistä sijaintia voi kuvata myös piirtämällä niitä asiakkaan yläselkään. Selkään piirtämisen ja taktiiliviittomisen yhdistäminen voi olla hankalaa. Tämä menetelmä toimii parhaiten, jos teitä kuvailijoita on kaksi (toinen viittoo ja toinen piirtää). Näin toimittaessa pitää varmistaa, että viittomisen ja piirtämisen rytmi sopivat toisiinsa.
- Tuttuuteen sitominen: jos asiakas on aiemmin käyttänyt tiloja, viittaa kyseisen tilan tapahtumiin.

Haptinen tutkiminen

Tässä vaiheessa kuvailua ei suoriteta laajaa haptista tutkimista. Se tapahtuu kohdeittain orientoitumisen seuraavissa vaiheissa (katso kohdekohtaiset ohjeet). Varmista aina siirtymisen jälkeen, että asiakas tietää, missä seisotte. Myös maamerkinä toimivaan käytävämattoon on hyvä kiinnittää huomiota.

Menetelmät

- Oman sijainnin määrittelemine – erityisesti siirryttäessä paikasta toiseen, sijainti ilmaistaan sekä suhteessa taktiilietäisyydellä oleviin rakenteisiin että kuvailtaviin kohteisiin
- Pienimuotoinen ohjattu haptinen tutkimine – yhteyskäsi ja ohjaava käsi – esimerkiksi maton loppuosassa sijaitseva seinän kulma, haitariovet jne.
- Maton tunnustelu jaloilla tai valkoisen kepin avulla

Kertaus

Viito vielä uudelleen kaikki kohteet. Etene vastapäivään. Voit myös kysyä asiakkaalta, muistaako hän, missä suunnassa jokin tietty paikka sijaitsee tai mitä on esimerkiksi kahviotilan lähellä. Voit hyödyntää kertausvaiheessa myös ensimmäisen kerroksen kohokarttaa (katso vaihtoehto 2).

Menetelmät

- Viittomakielinen paikantaminen
- Osoittaminen kohteittain tai sektoreittain
- Selkään piirtäminen

Nämä menetelmät edistävät taktiilin muistijäljen rakentumista.

Harjoittelu

Yleiskuvailuvaiheeseen ei sisälly harjoittelua.

Päätös

Pyydä palautetta tästä kerrasta. Kysy, onko asiakkaalla toiveita seuraavalle kerrolle. Sovi lopuksi asiakkaan kanssa, milloin jatketaan ja mitä seuraavaksi tehdään. Jos et tiedä tarkkaa aikaa, kerro, että varaat sellaisen kalenterista. Kerro myös, jos joku muu jatkaa kuvailua. Näin toimien asiakas ymmärtää, että orientaatiota rakennetaan vähitellen, hänen ja työntekijöiden yhteistyönä.

Vaihtoehto 2. Kuvailu viittoen, kohokartan avulla

Orientoituminen

Aseta kohokartta asiakkaan eteen pöydälle niin, että Toimintakeskuksen puoleinen kartanosa ja ulko-ovi ovat häneen päin. Jos olet oikeakätinen, asetu asiakkaan vasemmalle puolelle. Voitte istua joko vierekkäin tai pöydän kulmassa. Kerro, että edessä on ensimmäisen kerroksen kohokartta. Ohjaa asiakkaan käsi kartan reunaan ja anna hänen tunnustella sen rajat. Osoita, missä on rivitaloalueen puoleinen sisäänkäynti. Älä lähde vielä kuvailemaan kartan yksityiskohtia. Tarkenna toimintasuunnitelma: ”Viiton ensin yleisesti, mitä ensimmäisestä kerroksesta löytyy. Sen jälkeen tutkimme eri tiloja tarkemmin tämän kartan avulla.” On hyvä kertoa, kuinka kauan kartan tutkiminen suunnilleen kestää.

Menetelmät

- Taktiiliviittominen
- Sanallinen ohjeistaminen
- Ohjattu haptinen tutkiminen – yhteyskäsi ja ohjaava käsi
- Taktiili osoittaminen (ulko-ovi)

[Katso video 12](#)

Viittomakielinen yleiskuvailu

Tämän vaiheen tavoitteena on antaa asiakkaalle yleiskuva ensimmäisen kerroksen tiloista ja toiminnoista. Liiallista yksityiskohtien kertomista tulee välttää, jotta asiakkaalle muodostuisi selkeä kuva orientoitumisen kannalta oleellisista asioista. Kuvailu tehdään pöydän ääressä istuen.

Osoita uudelleen suuntautumispisteenä toimiva ulko-ovia. Luettele sitten vastapäivään edeten, millaisia toiminnallisia alueita tai kohteita ensimmäisestä kerroksesta löytyy. Paikanna kohteet kartalle (katso kuva 9 ja alla olevat menetelmäsuositukset). Jos tilan nimi ei mielestäsi kerro riittävästi sen käyttötarkoituksesta, kerro yleisesti, mitä siellä tehdään. Konkretisoi kerrontaasi tarvittaessa lyhyillä, mielellään asiakkaan omiin kokemuksiin liittyvillä, esimerkeillä.

Luettelo tiloista: ulko-ovet ja tuulikaappi (1), naulakko- ja WC-alue (2), sen vieressä menevä käytävä, joka haarautuu lopussa oikealle ja vasemmalle (3), kioski- ja kahvioalue (4), hissi (5), ruokalinjaston tila (6), ruokala (7), ruokalan vieressä kokoushuone / monitoimitila (8), sen jälkeen palveluohjaajan huone (9). Huom. tässä on luoteltu vain ne tilat, johon asiakkaalla on pääsy. Lisäksi kannattaa kertoa, että ruokalinjaston ja kioskin takana on keittiö, jossa ruoka valmistetaan ja josta se tuodaan tarjolle.

Menetelmät

- Viittomakielinen paikantaminen: Paikanna kohteet liikuttamalla kättäsi kartan päällä vastapäivään edeten. Käytä kokonaisuuksien ilmaisemiseen sopivaa käsimuotoa (esim. 5-käsimuoto koukistetuin sormin).
- Taktiili osoittaminen: Osoita ulko-oven paikka. Käden alta ohjaus toimii tässä parhaiten. Jos asiakas ei sen perusteella löydä ulko-ovea, voit tehdä varovaisen käden päältä ohjauksen ja siirtää asiakkaan sormen oikeaan kohtaan.

Haptinen tutkiminen

Kartan haptinen tutkiminen etenee alue tai kohde kerrallaan. Nimeä alue tai kohde, ennen kuin ohjaat asiakkaan käden sen kohdalle. Koska tavoitteena on yleiskuvan saaminen, ei ole tarpeen käydä ihan kaikkia kartan yksityiskohtia läpi. Se tapahtuu kuvailun seuraavissa vaiheissa, kun tutkotte kasta tarkemmin tai liikutte aidossa ympäristössä. Ohjaa asiakasta etenemään vastapäivään. Liikutakaa käsiä tarvittaessa kohteiden välillä, jotta asiakas saa mielikuvan kohteiden keskinäisestä sijoittumisesta. Asiakas voi myös jättää toisen käden edelliseen kohteeseen samalla, kun ohjaat toisen käden seuraavaan.

Menetelmät

- Ohjattu ja itsenäinen haptinen tutkiminen – yhteyskäsi ja ohjaava käsi – käytä mahdollisuuksien mukaan käden alta ohjausta, pienissä tarkkaa hahmottamista vaativissa kohdissa on mahdollista käyttää myös käden päältä ohjausta
- Taktiili vahvistava palaute – tärkeää erityisesti asiakkaan itsenäisen tutkimisen aikana
- Selkään piirtäminen. Voit tukea asiakkaan haptista hahmottamista esimerkiksi piirtämällä kohteita tai alueita hänen yläselkäänsä niiden sijainnin mukaisesti. Tämä pitää tehdä asiakkaan oman tutkimisen kanssa samassa rytmissä.
- Taktiilin muistijäljen rakentaminen liikeratoja toistamalla – esimerkiksi tärkeitä reittejä (ulko-ovi – naulakko- ja WC-alue tai ulko-ovi – hissi) voi seurata sormella, jotta reittien pituus, muoto ja käännökset jäävät asiakkaan mieleen. Tässä toimii usein parhaiten käden päältä -ohjaus.

Kertaus

Viito vielä uudelleen kaikki kohteet. Etene vastapäivään. Voit myös kysyä asiakkaalta, muistaako hän, missä suunnassa jokin tietty paikka sijaitsee tai mitä on esimerkiksi kahviotilan lähellä. Näin saat vuorovaikutteisuutta tilanteeseen.

Menetelmät

- Taktiiliviittominen
- Viittomakielinen paikantaminen
- Pienempien kohteiden osoittaminen taktiilisti
- Selkään piirtäminen
- Kohteiden sijainnin kertaaminen keskustelemalla
- Taktiilipalaute asiakkaan havaintojen ja pohdinnan vahvistamiseksi

Katso video 13

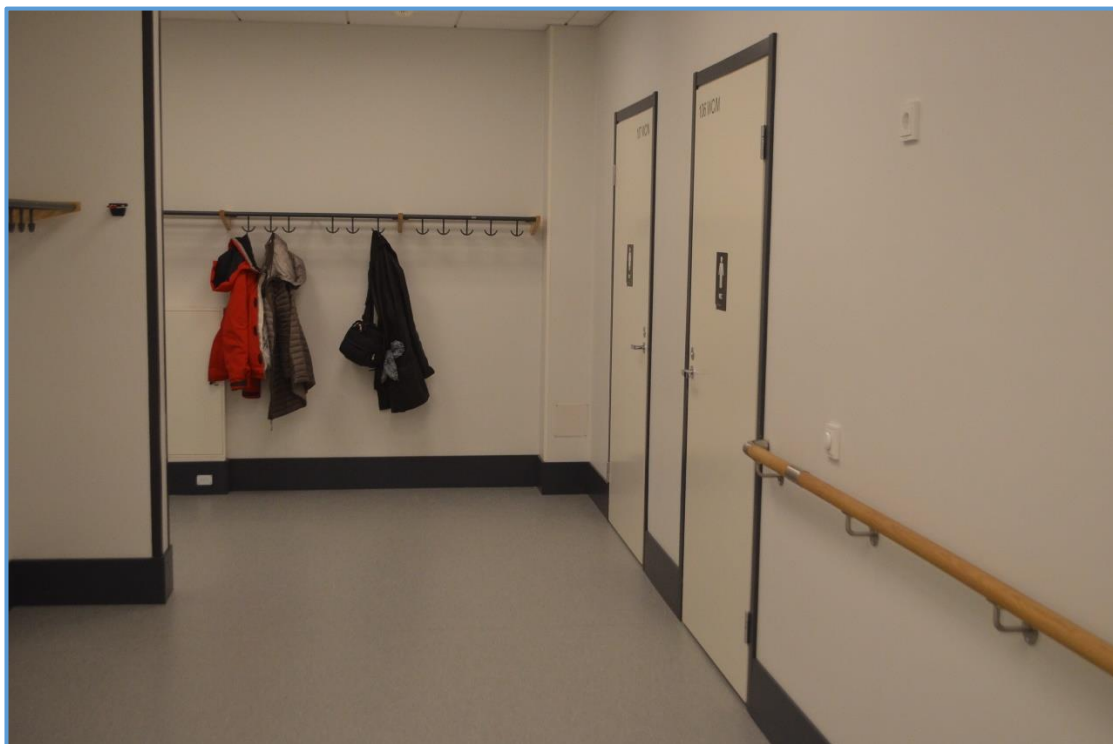
Harjoittelu

Yleiskuvailuvaiheeseen ei sisälly harjoittelua aidossa ympäristössä. Sen sijaan voitte harjoitella reittejä kartalla kertauksen yhteydessä.

Päätös

Pyydä palautetta tästä kerrasta. Sovi lopuksi asiakkaan kanssa, milloin jatketaan ja mitä seuraavaksi tehdään. Anna asiakkaan ilmaista toiveensa jatkosta. Jos et tiedä seuraavan tapaamisen ajankohtaa, kerro, että varaat ajan kalenterista. Kerro myös, jos joku muu jatkaa kuvailua. Näin toimien asiakas ymmärtää, että orientaatiota rakennetaan vähitellen, hänen ja työntekijöiden yhteistyönä.

5.7 Naulakko- ja WC-alueen kohdekohtainen kuvailu

Kuva10. Ristontalon naulakko ja WC-alue.

Suomenkielinen kuvailu

Naulakko- ja WC-alue sijaitsee Toimintakeskuksen puoleiselta sisäänkäynniltä katsottuna oikealla. WC:t sijaitsevat suorakaiteen muotoisen alueen oikealle seinustalla. Ne löytyvät seinässä olevaa kaidetta seuraamalla, ensin miesten ja sitten naisten WC. Ovilla on haptiset tunnisteet. Ovet aukeavat ulospäin. WC:t on invamitoitettu.

Alueella on kaksi riviä naulakoita, toinen alueen päädyssä ja toinen vasemmalla seinustalla. Päätynaulakko rakentuu yhdestä pitkästä hyllystä ja sen alla olevista koukuista. Hyllyn vasen reuna on henkarinaulakko. Vasemmanpuoleisella seinustalla on kaksi erikorkuista hyllyä. Hyllyjen alapuolella on koukkuja. Ensimmäinen hylly on matala ja toinen normaalikorkuinen. Molempien naulakoiden päädyssä löytyy pidike valkoista keppiä varten.

Naulakoiden väliin jää kulkuaukko. Siitä pääsee ryhmäkodille vievälle käytävälle. Aukko on vasemman seinustan suuntainen.

Alue on yleisväritykseltään vaalea, lähes valkoinen. Ovien ympärillä, lattian rajassa ja väliseinän kulmissa on tummat kontrastiraidat. Alue on päällystetty harmaalla muovimatolla.

Orientaation tukemisen prosessi: naulakko- ja WC-alue

Orientoituminen

Varaa tapaamisaikanne mahdollisimman hiljaiseen aikaan. Varmista, että asiakkaalla on valkoinen keppi mukana tapaamisessa.

Asettukaa ulko-oven lähelle katse kohti naulakko- ja WC-aluetta. Jos olet oikeäkätinen asetu asiakkaan vasemmalle puolelle. Kerro asiakkaalle, että kahvioalue jää vasemmalle ja edessänne on naulakko- ja WC-alue. Tarkenna toimintasuunnitelma: ”Viiton/kerron ensin yleisesti, millainen alue on ja mitä sieltä löytyy. Sen jälkeen tutkimme aluetta tarkemmin.” On hyvä myös kertoa, paljonko teillä on aikaa.

Menetelmät

- Taktiiliviittominen
- Taktiili osoittaminen
- Oman sijainnin määrittelemine
- Sanallinen ohjeistaminen

Viittomakielinen kuvailu

Kerro että seisotte ulko-oven edessä. Kioski- ja kahvioalue ja hissi ovat vasemmalla. Naulakko- ja WC-alue on suoraan edessä. Viito alueen muoto. Nimeä ja

paikanna WC:t ja naulakot. Paikanna vasemmanpuoleisten naulakoiden takana menevä ryhmäkodille vievä käytävä. Kerro, että naulakoiden välissä on kulkuaukko käytävälle. Kerro yleisesti tilan värityksestä, kontrasteista ja valoista.

Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Viittomakielinen paikantaminen
- Taktiili osoittaminen
- Selkään piirtäminen

Haptinen tutkiminen

Kiertäkää alue vastapäivään. Ohjaa asiakkaan käsi kaiteelle. Edetkää kaidetta pitkin metalliseen osaan saakka. Kerro, että kaiteen jälkeen on miesten WC, jonka ovi aukeaa teihin päin. On varottava avautuvaa ovea ja sormien joutumista saranoiden väliin. Edetkää ovelle. Tunnustelkaa oven kahvaa, aukeamissuuntaa ja haptista tunnistetta. Siirtykää naisten WC:n ovelle ja tutkikaa siitä samat asiat. Edetkää ohjaavaa kättä käyttäen alueen päädyssä olevalle naulakolle. Esittele hattuhylly ja sen alapuolella olevat naulakkokoukut. Kun pääsette naulakon loppuun, esittele seinässä oleva valkoisen kepin pidike. Tunnustelkaa naulakon vieressä oleva kulkuaukko. Kerro, että takana menee ryhmäkodille vievä käytävä. Siirtykää vasemmalla seinustalla olevien naulakoiden luo. Tutkikaa naulakoiden korkeusero. Huomatkaa, että korkeamman naulakon kulma muodostaa vaaran paikan, siihen lyö helposti päänsä. Kerro, että matala naulakko on tarkoitettu esimerkiksi pyörätuolin käyttäjille ja lapsille. Esittele lopuksi korkeamman naulakon päästä löytyvä toinen valkoisen kepin pidike. Sovittakaa keppejä pidikkeeseen. Alueen kiertäminen antaa asiakkaalle kuvan sen koosta ja mittasuhteista.

Alueen tutkimisen jälkeen voitte tutkia jommankumman WC:n asiakkaan sukupuolesta riippuen. Kiertäkää WC ensin vastapäivään seiniä ja kalustusta

tunnustellen ja ohjaavaa kättä apuna käyttäen. Tutkikaa sen jälkeen yksityiskohtia tarkemmin. Kiinnittäkää yksityiskohdissa huomiota loogisesti etenevän taktiilin / haptisen jatkumon rakentamiseen. Tutkikaa yksityiskohdat siinä järjestyksessä, jossa niitä tavallisesti käytetään. Muistakaa kokeilla WC:n huuhtelutoimintoa ja hanaa. Osa asiakkaista haluaa kokeilla oven lukitsemista.

Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Ohjattu ja itsenäinen haptinen tutkiminen – yhteyskäsi ja ohjaava käsi
- Taktiili osoittaminen
- Oman sijainnin määrittäminen
- Selkään tai olkavarteen piirtäminen
- Taktiilipalautte asiakkaan itsenäisen haptisen tutkimisen ja havaintojen vahvistamiseksi

[Katso video 14](#)

[Katso video 15](#)

Kertaus

Nimeä ja paikanna vielä uudestaan naulakot ja WC:t. Tai nimeä ja osoita ne taktiilisti alkuperäisessä lähtöpisteessänne. Kertauksessa voit käyttää apuna myös ensimmäisen kerroksen kohokarttaa.

Harjoittelu

Keskustele asiakkaan kanssa, mikä reitti tai toiminto on hänelle tärkein. Onko se reitti ulko-ovelta naulakoille, naulakoilta kioskille vai mikä. Harjoitelkaa asiakkaan toivomaa reittiä.

Harjoitelkaa reittejä kumpaankin suuntaan. Asiakas voi kulkea ensimmäisellä kerralla opastusotteessa, sitten itsenäisesti niin, että olet hänen vieressään ja lopulta itsenäisesti niin, että kuljet hänen perässään. Voit tukea asiakkaan reitillä pysymistä näyttämällä hänelle suuntia selkään tai olkavarteen. Muista, että turvallisuusvastuu on sinulla. Varoita asiakasta mahdollisesta risteävästä liikenteestä porraskäytävään menevän oven, kulkuaukon ja T-sakaran alueella. Pysy etäisyydellä, josta voit pysäyttää asiakkaan tarvittaessa nopeasti. Itsenäisesti liikkuessaan asiakkaan tulisi käyttää valkoista keppiä.

Päätös

Mikäli teillä on aikaa, voitte tutkia ryhmäkodille menevän käytävän samalla kertaa. (Katso kohdekohtainen ohjeistus 5.8)

Pyydä palautetta tästä kerrasta. Kysy, onko asiakkaalla toiveita seuraavalle kerralle. Sovi lopuksi asiakkaan kanssa, milloin jatketaan ja mitä seuraavaksi tehdään. Jos et tiedä tarkkaa aikaa, kerro, että varaat sellaisen kalenterista. Kerro myös, jos joku muu jatkaa kuvailua. Näin toimien asiakas ymmärtää, että orientaatiota rakennetaan vähitellen, hänen ja työntekijöiden yhteistyönä

5.8 Ryhmäkodille menevän käytävän kohdekohtainen kuvailu

Kuva 11. Ryhmäkodille vievä käytävä kulkee naulakko- ja WC-alueen takana viistosti etelä-pohjoissuuntaisesti. Käytävältä pääsee myös ensimmäisen kerroksen porrashuoneeseen. Käytävä ei ole kovin pitkä, mutta sen varrella on monta yksityiskohtaa.

Suomenkielinen kuvailu

Ryhmäkodille vievä käytävä kulkee naulakko- ja WC-alueen takana. Käytävän vasen seinä on valkoinen ja oikea seinä harmaa. Käytävän molemmilla puolilla on puiset kaiteet. Noin käytävän puolivälissä vasemmalla on ensimmäisen kerroksen porrashuoneeseen vievä tumma metalliovi, jonka keskellä on läpinäkyvä lasi-ikkuna. Ovesta pääsee kerrostalon portaisiin, hissille ja Valtaraitin puoleiselle ulko-ovelle. Ovea vastapäätä, käytävän oikealla seinustalla, on ilmoitustaulu. Sen jälkeen oikealla on kulkuaukko naulakko- ja WC-alueelle. Aukon jälkeen on lyhyt seinän pätkä, jonka jälkeen käytävä haarautuu oikealle ja vasemmalle. Oikealla on sairaanhoitajan vastaanottotila ja vasemmalla niin sanottu vaihtuvien vastaanottojen tila. Sitä käyttävät muun muassa hierojat, parturi ja jalkahoitaja. Jos jatkat suoraan, tulet ryhmäkodin ovelle. Myös tämä on tumma metalliovi, jonka keskellä on läpinäkyvä lasi-ikkuna. Ikkuna on osittain peitetty himmeällä muovilla. Ovesta

lukee Leijon-tupa. Ovi on yleensä lukossa. Oven vasemmalla puolella seinässä on päällimmäisenä ovikello ja sen alapuolella käytävän valokatkaisija.

Orientaation tukemisen prosessi: ryhmäkodille vievä käytävä

Orientoituminen

Käy katsomassa käytävää ennen kuin menet sinne asiakkaan kanssa. Kiinnitä huomiota erityisesti käytävän varrella olevaan oveen, kulkuaukkoon ja tunnustelukorkeudella oleviin maamerkkeihin. Mieti myös mahdollisia vaaranpaikkoja, esimerkiksi risteävää liikennettä. Huolehdi, että asiakas ottaa valkoisen kepin tapaa-miseenne.

Orientoi asiakas kuvailutilanteeseen. Varmista, että hän tietää missä olette ja mikä on tapaamisen tarkoitus. Tarkenna toimintasuunnitelma: ”Viiton/kerron ensin yleisesti, millainen käytävä on. Sen jälkeen tutkimme sitä tarkemmin ja harjoitteleme sillä kulkemista.” On hyvä myös kertoa, paljonko teillä on aikaa.

Menetelmät

- Taktiiliviittominen
- Taktiili osoittaminen
- Oman sijainnin määrittäminen
- Sanallinen ohjeistaminen
- Selkään piirtäminen

Viittomakielinen kuvailu

Asettukaa käytävän alkupäähän niin, että käytävä on suoraan edessänne. Jos olet oikeakätinen asetu asiakkaan vasemmalle puolelle. Kerro asiakkaalle, että

käytävä on suoraan edessänne ja ulko-ovi on oikealla. Voit myös nimetä ja paikantaa naulakko- ja WC-alueen ja kertoa, että käytävä menee naulakkoseinän takana. Kahvioalue jää taakseenne.

Kerro, että käytävä menee ryhmäkodin ovelle. Se on hieman alle 10 metriä pitkä (vasemmalta puolelta mitattuna). Kerro, että käytävän puolivälissä vasemmalla on porrashuoneeseen vievä ovi. Sitä vastapäätä oikealla on ilmoitustaulu. Ilmoitustaulun jälkeen oikealla on kulkuaukko naulakko- ja WC-alueelle. Sinne pääsee siis kahta reittiä, sekä ulko-ovelta, että käytävän kautta. Aukon jälkeen seinä (vasen) jatkuu vielä vähän aikaa. Sitten käytävä haarautuu oikealle ja vasemmalle (T-muotoiseksi). Oikealla on sairaanhoitajan huone ja vasemmalla hieronta- ja jalkahoito- ja parturihuone. Ryhmäkodin ovi löytyy käytävän päästä, keskeltä T:n sakaraa.

Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Oman sijainnin määrittäminen
- Viittomakielinen paikantaminen – ilmoitustaulun saat paikannettua seinälle avokädellä (B-käsimuoto)
- Taktiili osoittaminen
- Selkään piirtäminen

Haptinen tutkiminen

Tässä vaiheessa ette vielä tarvitse valkoista keppiä. Opasta asiakas käytävän alkupäähän. Kerro, että käytävälle voi kääntyä joko hissiltä tai naulakko- ja WC-alueelta. Lähtekää kulkemaan käytävää pitkin. Asiakas voi tunnustella kaidetta vapaalla kädellään samalla, kun kävelette. Voitte tutkia myös käytävän leveyttä esimerkiksi käsiä levittämällä. Kuvaille matkan varrella olevaa ovea, ilmoitustaulua, kulkuaukkoa, sen jälkeistä seinää ja haarautuvaa käytävää. Kiinnittäkää huomiota kaiteisiin ja niiden katkeamistapaan. Ohjaa asiakas tunnustelemaan kuvailumiasi kohteita. Tutkikaa myös sairaanhoitajan ja vaihtuvan vastaanoton tilojen

sekä ryhmäkodin ovet. Kerro, että ryhmäkodin ovesta lukee Leijon-tupa ja kuvaile oven ulkonäköä. Osoita asiakkaalle seinässä oleva ovikello ja valokatkaisija. Palatkaa takaisinpäin ja tunnustelkaa myös käytävän toinen puoli, esimerkiksi porrashuoneeseen menevä lasiovi. Kerro matkalla, mitkä kohdat käytävällä ovat toisiaan vastapäätä.

Menetelmät

- Taktiiliviittominen
- Vuorovaikutteinen kuvailu – jätä asiakkaan kysymyksille tilaa
- Ohjattu ja itsenäinen haptinen tutkiminen – yhteyskäsi ja ohjaava käsi
- Taktiili osoittaminen
- Käytävän kiertäminen taktiili-/haptisen jatkumon luomiseksi ja kehollisten muistijälkien synnyttämiseksi – liikkuminen selkiyttää mittasuhteita
- Selkään tai olkavarteen piirtäminen
- Taktiilipalaute asiakkaan itsenäisen haptisen tutkimisen ja havaintojen vahvistamiseksi

Kertaus

Viito uudelleen käytän muoto. Viito KÄYTÄVÄ-viittoman alku ja paikanna ilmoitustaulu, kulkuaukko ja taas pieni pätkä käytävää. Kuvaa käytävän haarautuminen ja ryhmäkodin ovelle saapuminen. Kerro, että porrashuoneen ovi on toisella puolella käytävää. Kertaa ja paikanna käytävää ympäröivät tilat: naulakko- ja WC-alue, kahvio, hissi, porrashuone ja ryhmäkoti. Jätä tilaa asiakkaan kysymyksille. Kertauksessa voit käyttää apuna myös ensimmäisen kerroksen kohokarttaa.

Harjoittelu

Harjoitelkaa käytävällä liikkumista kumpaankin suuntaan. Asiakas voi kulkea ensimmäisellä kerralla opastusotteessa, sitten itsenäisesti niin, että olet hänen vie-

ressään ja lopulta itsenäisesti niin, että kuljet hänen perässään. Voit tukea asiakkaan reitillä pysymistä näyttämällä hänelle suuntia selkään tai olkavarteen. Muista, että turvallisuusvastuu on sinulla. Varoita asiakasta mahdollisesta risteävästä liikenteestä porraskäytävään menevän oven, kulkuaukon ja T-sakaran alueella. Pysy etäisyydellä, josta voit pysäyttää asiakkaan tarvittaessa nopeasti. Itsenäisesti liikkeessään asiakkaan tulisi käyttää valkoista keppiä.

Menetelmät

- Taktiiliviittominen
- Taktiili osoittaminen
- Selkään tai olkavarteen piirtäminen
- Taktiilipalaute asiakkaan itsenäisen haptisen tutkimisen ja havaintojen vahvistamiseksi
- Valkoisen kepin käyttö

Päätös

Pyydä palautetta tästä kerrasta. Kysy, onko asiakkaalla toiveita seuraavalle kerralle. Sovi lopuksi asiakkaan kanssa, milloin jatketaan ja mitä seuraavaksi tehdään. Jos et tiedä tarkkaa aikaa, kerro, että varaat sellaisen kalenterista. Kerro myös, jos joku muu jatkaa kuvailua. Näin toimien asiakas ymmärtää, että orientaatiota rakennetaan vähitellen, hänen ja työntekijöiden yhteistyönä.

5.9 Kioski- ja kahvioalueen kohdekohtainen kuvailu

Kuva12. Kioski- ja kahvioalue.

Suomenkielinen yleiskuvailu

Kioski- ja kahvioalue sijaitsee Ristontalon ensimmäisessä kerroksessa, ulko-ovelta katsottuna kello 12 suunnassa. Kioski- ja kahvioalueen seinät ovat vastapäivään edeten: hissiseinä oikealla, kioskiseinä suoraan edessä ja haitarioviseinä vasemmalla.

Hissi sijaitsee alueen oikeassa laidassa omassa syvennyksessään. Päätyseinällä on kioski. Se on ulko-ovelta katsottuna kello kahdentoista suunnassa. Kioskin myyntitiskissä on pieni haitariovi, joka on suljettuna kioskin ollessa kiinni. Tiskin vasemmalla puolella on kioski- ja keittiötiloihin vievä ovi. Kahvion vasen reuna rajautuu ruokasaliin. Kahvion ja ruokasalin välissä on haitariovet. Kioski on yleisväritykseltään vaalea. Ovien ja kioskin luukun ympärillä on tummat tehosteraidat, samoin haitarioven keskellä ja seinien kulmauksissa. Myös seinien alaosassa lattiarajassa on tumma raita.

Kioskin edustalla on kaksi pyöreää pöytäryhmää. Niissä on yhteensä kahdeksan istumapaikkaa. Huonekalut on tehty vaaleasta koivupuusta. Pöytien pinnat ovat harmaat ja tuolit on päällystetty sinisellä kankaalla. Kioskin ja keittiön oven vasemmalla puolella, tilan nurkassa, on pieni astioiden palautuskärry.

Kahvioalueen ulko-oven puoleisella seinustalla, vasemmalle kääntyvän kulman jälkeen, on kaksi pientä pyöreää korkeaa pöytää. Pöytien pinnat ovat tummanharmaita ja niiden jalat on tehty metallista. Ne toimivat usein tapaamispisteinä. Pöytien vieressä on monitoimitilaan vievä liukuovi.

Orientaation tukemisen prosessi: Kioski- ja kahvioalue

Orientoituminen

Käy etukäteen alueella, jotta tunnistat sen merkittävimmät rakenteet, maamerkit ja reittivaihtoehdot. Tarkastele aluetta taktiiliuden ja erilaisten toimintojen näkökulmasta. Järjestä tapaaminen mahdollisemman rauhalliseen aikaan. Mikäli arvioit, että aikanne riittää kuvailun ja haptisen tutkimisen lisäksi reittien harjoitteluun samalla kertaa, pyydä asiakasta ottamaan valkoinen keppi mukaan tapaamiseen.

Asettukaa aulassa olevan maton loppupäähän / vasemmalla olevan seinän kulmaan kasvot kohti kioski- ja kahvioaluetta. Jos olet oikeakätinen asetu asiakkaan vasemmalle puolelle. Varmista, että asiakas tietää, missä kohdassa seisotte. Kerro, että edessänne on kioski- ja kahvioalue. Tarkenna toimintasuunnitelma: ”Viiton/kerron ensin yleisesti, mitä alueella on. Sen jälkeen tutkimme sitä tarkemmin.” On hyvä myös kertoa, paljonko teillä on aikaa. Kerro myös, jos kahvioalueella on muita ihmisiä.

Menetelmät

- Taktiiliviittominen

- Oman sijainnin määrittelyminen
- Sanallinen ohjeistaminen

Viittomakielinen kuvailu

Kerro, että edessäsi on kioski- ja kahvioalue. Viito alueen muoto. Viito ja nimeä seinät vastapäivään kiertäen: hissiseinä, kioskiseinä ja haitariviseinä. Paikanna hissi ja kerro, että se on omassa syvennyksessään. Paikanna kioski ja kerro sen tiskistä ja tiskin vieressä olevasta ovesta. Ovi on tarkoitettu henkilökunnan käyttöön. Se aukeaa keittiöön päin. Kerro, että teistä vasemmalla on ruokasali ja että kahvion ja ruokasalin välissä on haitariovi.

Kerro sitten tarkemmin kahvion kalustuksesta. Viito ja paikanna pöydät, kuvaile niiden muotoa ja värejä. Kuvaile myös tuolit. Voit kertoa, että tuolit ovat samantyyppiset kuin ruokasalissa. Osoita astioiden palautuspiste. Voit ilmaista kalusteiden sijainnin joko paikantamalla tai piirtämällä tilan ja kalusteet asiakkaan selkään.

Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Seinien nimeäminen
- Viittomakielinen paikantaminen
- Pienempien kohteiden osoittaminen taktiilisti
- Selkään tai muuhun kehon osaan piirtäminen

Haptinen tutkiminen

Kiertäkää kahvioalue yhdessä seinäpintoja ja kosketuskorkeudelle osuvia määrittelymerkkejä tunnustellen (ohjaava käsi). Aloittakaa hissiseinästä. Tutkikaa syvennyksensä ja hissiovi. Kiertäkää seinän kautta kioskille, jotta asiakkaalle tulee mielenkuva kohteiden välisestä etäisyydestä ja sijoittumisesta. Tunnustelkaa kioskin tisk-

kiä, hyllyjä ja haitariovea. Käykää läpi kioskillä asiointi, kuinka se tapahtuu. Tutkikaa tiskin vasemmalla puolella oleva henkilökunnan käyttöön tarkoitettu ovi ja sen jälkeen tuleva astioiden palautuspiste. Tunnustelkaa ruokasalin puoleista seinää sen verran, että asiakas saa kokemuksen haitariovista. Muista kertoa, että via on kaksi. Voitte kokeilla haitariovien toimintaa ja lukkoa. Tutkikaa kioskin edustalla olevaa pöytäryhmää. Kerro, että niitä on kaksi (paikanna). Siirrykää korkeiden pöytien luo ja tutkikaa ne sekä lähellä oleva monitoimitilan liukuovi.

Menetelmät

- Taktiiliviittominen
- Vuorovaikutteinen kuvailu – jätä asiakkaan kysymyksille tilaa
- Viittomakielinen paikantaminen
- Ohjattu ja itsenäinen haptinen tutkiminen – yhteyskäsi ja ohjaava käsi
- Taktiili osoittaminen
- Selkään tai olkavarteen piirtäminen
- Suunnistautumispisteiden toteaminen / valinta
- Tilan kiertäminen taktiili-/haptisen jatkumon luomiseksi ja kehollisten muistijälkien synnyttämiseksi – tilassa liikkuminen selkiyttää myös sen mittasuhteita
- Toiminnallinen kuvailu – haitariovien toiminta
- Vahvistava taktiilipalaute asiakkaan itsenäisen haptisen tutkimisen ja havaintojen vahvistamiseksi

[Katso video 16](#)

Kertaus

Viito tilan muoto uudelleen, nimeä ja paikanna sen merkittävimmät kohteet. Tilanteen vuorovaikutteisuuden lisäämiseksi voit kysyä asiakkaalta, mitä hän muistaa tilasta. Kertauksessa voit käyttää apuna myös ensimmäisen kerroksen kohokarttaa. Voit käyttää kertaamiseen myös ensimmäisen kerroksen kohokarttaa.

Harjoittelu

Asiakas voi harjoitella reittiä ulko-ovelta tai hissiltä / ryhmäkodin ovelta kioskille ja päinvastoin. Reitin harjoittelussa tulisi käyttää apuna valkoista keppiä ja reitille osuvia maamerkkejä. Ulko-ovelta voi suunnistaa ensin mattoa / kaidetta pitkin ja siitä käytävän kulmaan. Kulma löytyy heiluritekniikalla (valkoinen keppi). Myös muita reittejä voi kokeilla, esimerkiksi kulkemista vasemmalle kääntyvän kulman kautta, korkeiden pöytien takaa ja haitariovea pitkin. Muista, että tyhjässä tilassa suoraan kulkeminen on asiakkaille kaikkein vaikeinta. Tarkkaile siis reittiä kepin käytön ja maamerkkien näkökulmasta. Tarjoa asiakkaalle suunnistautumispossiteitä. Matka kahden pisteen välillä pitäisi saada mahdollisimman lyhyeksi kuitenkin niin, ettei asiakas joudu mutkittelemaan tai kiertämään pitkiä matkoja. Voitte laskea pisteiden välistä matkaa esimerkiksi askelina tai metreinä. Kellonajat ovat hyvä tapa ilmaista, mihin suuntaan asiakkaan pitäisi mennä.

Ulko-ovelta lähtevä harjoittelu sopii rivitaloilta tuleville. Kerrostalossa asuvien tulisi harjoitella reittiä hissiltä kioskille tai ryhmäkodilta kioskille (ryhmäkodin asukkaat). Muistathan, että reitti ei tunnu samalta eri suuntiin kuljettaessa. Siinä, missä mennessä käännytään oikealle, käännytään tullessa vasemmalle. Toisinaan on viisainta, että tilaan tullaan ja mennään eri reittejä. Reittiä on harjoiteltava molempiin suuntiin. Myös pöytään menoa ja astioiden palauttamista voi harjoitella.

Jos asiakas eksyy reitiltä toistuvasti, on hyvä yhdessä tutkia, miten hän voi huomata eksyneensä ja kuinka reitille pääsee takaisin. Ulko-ovelta tullessa asiakkaat eksyvät yleensä ryhmäkodille menevälle käytävälle. Asiakas voi kulkea ensimmäisellä kerralla opastusotteessa, sitten itsenäisesti niin, että olet hänen vieressään ja lopulta itsenäisesti niin, että kuljet hänen perässään. Voit tukea asiakkaan reitillä pysymistä näyttämällä hänelle suuntia selkään tai olkavarteen. Muista, että turvallisuusvastuu on sinulla. Pysy siis etäisyydellä, josta voit pysäyttää asiakkaan tarvittaessa nopeasti. Itsenäisesti liikkuessaan asiakkaan tulisi käyttää valkoista keppiä.

Menetelmät

- Vuorovaikutteinen kuvailu
- Ohjattu ja itsenäinen haptinen tutkiminen – yhteyskäsi ja ohjaava käsi – kaiteiden ja pintojen seuraaminen, suunnistautumispisteet, maamerkit
- Taktiili- / haptisen jatkumon rakentaminen pisteeltä pisteelle
- Taktiilipalaute asiakkaan rohkaisemisessa ja havaintojen vahvistamisessa
- Suuntien näyttäminen selän tai olkavarren kautta
- Kulkulinjan hakeminen valkoisen kepin avulla
- Askeleet tai metrit etäisyyksien arvioinnissa
- Kellotaulu suunnistautumisen tukena

Päätös

Pyydä palautetta tästä kerrasta. Kysy, onko asiakkaalla toiveita seuraavalle kerralle. Sovi lopuksi asiakkaan kanssa, milloin jatketaan ja mitä seuraavaksi tehdään. Jos et tiedä tarkkaa aikaa, kerro, että varaat sellaisen kalenterista. Kerro myös, jos joku muu jatkaa kuvailua. Näin toimien asiakas ymmärtää, että orientaatiota rakennetaan vähitellen, hänen ja työntekijöiden yhteistyönä.

5.10 Hissin kohdekohtainen kuvailu

Kuva 13. Hissi kiosk- ja kahvioalueelta kuvattuna.

Kuva 14. Hissi sisältä porrashuoneen puolelta kuvattuna.

Suomenkielinen yleiskuvailu

Hissi sijaitsee ensimmäisen kerroksen kahvioalueen oikeassa reunassa syvennyksessä. Sen ympäristä ja liukuovi on tehty metallista. Valkoisen oven ympärillä on siniset värikontrastit. Oven päällä on pieni näyttötaulu, josta näkee, missä kerroksessa hissi on. Hississä on myös puhetoiminto, joka ilmoittaa kerroksen ja onko hissi menossa ylös vai alas. Hissin oven vieressä on kutsupainike, josta hissin voi tilata. Painike on kiosk- ja kahvioalueen puolella tulijan vasemmalla kädellä ja porrashuoneen puolella oikealla kädellä. Painikkeessa on nuolet ylös ja alas.

Hissi on melko suuri, noin 2 metriä pitkä ja metrin leveä. Sinne mahtuu enintään 17 henkilöä, yhteispainoltaan 1275 kg. Hissi on mitoitettu sairaalapaareille sopivaksi. Hississä on ensimmäisessä kerroksessa kaksi liukuovea. Toinen ovi avautuu kiosk- ja kahvioalueelle ja toinen porrashuoneeseen. Muissa kerroksissa ovi avautuu vain porrashuoneen puolelle. Kiosk- ja kahvioalueen puoleinen liukuovi

avautuu saapujasta katsottuna oikealle ja porrashuoneen puoleinen ovi vasemmalle.

Hissin seinät ovat valkoiset ja lattia tummanharmaa, melkein musta. Ovet ovat sisältäpäin teräksen värisiä. Hissin ohjauspaneeli sijaitsee porrashuoneen puoleisen oven vieressä, kioski- ja kahvioalueelta katsottuna vasemmalla seinällä. Se on melko matalalla ja soveltuu myös pyörätuolia käyttävälle. Ohjauspaneeli on metallinvärinen, ovaalinmuotoinen ja pystysuorassa. Ohjauspaneelin vastakkaisella seinällä on peili ja käsikaide.

Orientaation tukemisen prosessi: Hissi

Orientoituminen

Valmistaudu tilanteeseen lukemalla kohdekohtainen ohjeistus ja varaamalla rauhallinen paikka asiakastapaamisen loppuvaihetta varten (hissin käytön opettelu paneelin kohomateriaalin avulla). Vie painikepaneelin kohomateriaali valmiiksi varaamaasi tilaan. Varmista, että asiakas ottaa valkoisen kepin mukaan tapaamiseen.

Asettukaa kasvot kohti hissiä. Jos olet oikeakätinen, asetu asiakkaan vasemmalle puolelle. Kerro asiakkaalle, että kahvioalue ja ruokasali jäävät selän taakse ja hissin ovi on suoraan edessä. Tarkenna toimintasuunnitelma: ”Viiton/kerron ensin yleisesti millainen hissi on ja sen jälkeen tutkimme sitä tarkemmin. Lopuksi opettelemme hissin käyttöä painikepaneelin pienoismallin avulla.” On hyvä myös kertoa, paljonko teillä on aikaa.

Menetelmät:

- Taktiiliviittominen
- Taktiili osoittaminen
- Oman sijainnin määrittäminen

- Sanallinen ohjeistaminen

Viittomakielinen kuvailu

Kerro, että seisotte kahvioalueella ja selän taakse jää ruokasali. Viito, että edessä on hissi. Kuvaile raamit (värikontrasti) hissien ovien ympärillä. Näytä viittoen, miten ovet aukeavat. Osoita hissien kutsupainikkeet, ylös ja alas. Kerro, että hissiin mahtuu 17 ihmistä, 1275 kg. Hissien mitat ovat noin 1 x 2 metriä.

Menkää sisälle hissiin. Viito hissien suorakaiteen muoto. Osoita ja paikanna vasemmalla oleva ohjauspaneeli ja oikealla olevat peili ja kaide. Kerro ja osoita toinen ovi ja kuvaile sen aukeamissuunta. Kerro, että toisesta ovesta pääsee porrasalueelle ja postilaatikoille. Kerro myös, että tältä puolelta pääsee kaikkiin kerroksiin ja ulos Valtaraitille.

Menetelmät:

- Kielellinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Oman sijainnin määrittäminen
- Viittomakielinen paikantaminen
- Keholle piirtäminen
- Taktiili osoittaminen

Haptinen tutkiminen

Aloittakaa hissien tutkiminen ruokasalin puolelta. Tutkikaa syvennys, ovet ja niiden aukeaminen sekä kutsupainikkeet ylös ja alas. Oven aukeamista voi kokeilla kämmenselällä tai valkoisen kepin avulla. Hissien kokoa voi mitata käsiä levittämällä tai valkoisen kepin avulla. Voitte myös kiertää hissien ohjaavaa kättä käyttäen (taktiilijatkumo, mielikuva koosta, mittasuhteista ja käden korkeudella olevista yksityiskohdista). Askelilla voi mitata pituutta. Tutkikaa ohjauspaneelin

paikka, muoto ja painikkeet. Kerro, että paneelista on kohomateriaali, johon tutustutte myöhemmin tarkemmin. Sen avulla asiakas oppii käyttämään hissin ohjauspaneelia. Kokeilkaa toisella seinällä oleva kaide ja peili. Menkää porrashuoneen puoleisesta ovesta porrashuoneeseen ja tutkikaa sen puoleiset hissin painikkeet, oven avautumissuunta ja seinässä oleva kerrosmerkintälaatta.

Kun hissi on tutkittu, siirtykää toiseen tilaan tutkimaan ohjauspaneelia. Asettukaa pöydän ääreen istumaan, joko vierekkäin tai pöydän kulmaan. Kerro, että edessä on hissin paneelin kohokartta. Ohjaa asiakkaan käsi kartan reunaan ja anna hänen tunnustella sitä. Tutkikaa paneelia kohta kohdalta. Tärkeimmät painikkeet ovat kaksi ensimmäisen kerroksen, toisen, kuudennen ja asukkaan oman kerroksen painikkeet. Sido tutkiminen asiakkaalle tuttuihin asioihin, esimerkiksi toisen kerroksen asukastyön toimistoon. P-kerros on tärkeä asiakkaille, joilla saunavuoro tai jotka käyttävät pesutupaa. Myös hälytysnappi ja siihen liittyvä kaiutin-toiminto on hyvä hahmottaa, jotta asiakas tietää, että hissiä valvotaan etänä ja että apua saa hälytystä painamalla. Lisäksi asiakkaalle tulee kuvata ovien aukaisemis- ja sulkemispainikkeet, vaikka hän ei tule niitä todennäköisesti käyttämään.

Kuva 15. Hissin ohjauspaneelia esittävä kohomateriaali

Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Vuorovaikutteinen kuvailu
- Kohomateriaalin käyttö
- Ohjattu ja itsenäinen haptinen tutkiminen – yhteyskäsi ja ohjaava käsi – kädenalta- ja päältäohjaus
- Toiminnallinen kuvailu (oven toiminta)
- Erilaisten mittaustekniikoiden hyödyntäminen: askeleet, valkoinen keppi, käsien levittäminen, metrit, kilomäärä, korkeus suhteessa omaan kehoon
- Asiakkaan havaintojen vahvistaminen selän tai olkavarren kautta itsenäisen haptisen tutkimisen aikana, erityisesti ohjauspaneeliin ja siitä tehtyyn kohomateriaaliin liittyen – voit piirtää esimerkiksi painikkeiden numeroita tai kuvioita
- Taktiilipalaute asiakkaan havaintojen ja pohdintojen vahvistamisessa

Kertaus

Kertauksen voi tehdä hississä tai kohomateriaalin ääressä. Painota kertauksessa toiminnallista näkökulmaa, se on hissien ulkonäköä tärkeämpi asia.

[Katso video 17](#)

Harjoittelu

Voitte harjoitella hissien ja sen ohjauspaneelin käyttöä kulkemalla muutamaan kertaan esimerkiksi asiakkaan asuinkerroksen ja kahvioalueen väliä. Näin asiakas voi rakentaa muistijälkiä reitin vaiheista ja hissien toiminnoista. Vaihtoehtoisesti voitte harjoitella myös esimerkiksi saapumista Valtaraitin puolelta tai postien hakemista porrashuoneen postipisteeltä.

Katso video 18

Päätös

Pyydä palautetta tästä kerrasta. Kysy, onko asiakkaalla toiveita seuraavalle kerralle. Sovi lopuksi asiakkaan kanssa, milloin jatketaan ja mitä seuraavaksi tehdään. Jos et tiedä tarkkaa aikaa, kerro, että varaat sellaisen kalenterista. Kerro myös, jos joku muu jatkaa kuvailua. Näin toimien asiakas ymmärtää, että orientaatiota rakennetaan vähitellen, hänen ja työntekijöiden yhteistyönä.

5.11 Ruokalan kohdekohtainen kuvailu

Kuva 16. Ruokasalin ja linjastotilan välinen seinä kulkuaukkoineen.

Suomenkielinen yleiskuvailu

Ruokala on ruokasalista ja ruokalinjastotilasta muodostuva kokonaisuus. Se voidaan erottaa kioski- ja kahvioalueesta haitarioviseinän avulla. Seinä muodostuu kahdesta valkoisesta haitariovesta. Ruokasali on haitariovilta katsottuna suoraan edessä ja ruokalinjastotila sen oikealla puolella. Ruokala on yleisväritykseltään vaalea kokonaisuus. Kulmissa, kulkuaukoilla ja haitariovien keskellä sekä lattianrajassa on tummat kontrastiraidat.

Linjastotila on pitkä suorakaiteen muotoinen tila. Se on erotettu ruokasalista väliseinällä. Seinän molemmissa päissä on kulkuaukot. Haitariovilta katsottuna ensimmäisestä aukosta mennään linjastotilaan ja toisesta tullaan sieltä pois. Auk-

kojen poikki menee kulkua estävä köysi, kun linjasto on suljettu. Linjastotilan toisella seinällä, aukkoja vastapäätä, on kaksi keittiöön menevää ovea. Keittiöhenkilökunta tuo niiden ruoan tarjolle ja hakee tiskit pesuun.

Linjastotilassa on 4,5 metriä pitkä metallinen teräksen värinen ruokalinjasto. Astioiden palautuspiste ja käsien pesupiste ovat tilan päätyseinällä linjaston jälkeen. Kun astiat on palautettu, linjastotilasta poistutaan toisen kulkuaukon kautta väliseinän vieressä kulkevaa reittiä pitkin. Reitti on erotettu ruokasalista kolmen mustan kukka-altaan avulla. Sillä saa kulkea vain yhteen suuntaan, ruokalasta pois.

Ruokasalin ikkunaseinä on haitarioviseinää vastapäätä, viistosti etelään päin. Ikkunoissa on pitkät ja kevyet sinivihreät verhot. Ikkunaseinällä on myös ovi, josta pääsee ulkoterassille.

Ruokasali on sen haitariovilta katsottuna vasemmalla puolella sijaitsevaa laajennusta lukuun ottamatta lähes neliön muotoinen korkea valoisa tila. Sinne tullaan kahvioalueen kautta, valkoisten haitariovien välistä. Haitariovet ovat suljettuina ruokasalin ollessa kiinni. Ruokasalissa on viisi suorakaiteen muotoista neljän hengen ruokapöytää ja yksi pyöreä kuuden hengen pöytä. Istumapaikkoja on yhteensä 26. Huonekalut on tehty vaaleasta koivupuusta. Pöytien pinnat ovat harmaat. Tuolit on päällystetty sinisellä kankaalla. Haitariovilta viistosti vasemmalla, ensimmäisen suorakaiteen muotoisen ruokapöydän lähellä, on pieni seinään kiinnitetty muistohylly. Kun joku talon asukas kuolee, hänen kuvansa ja muistokynttilänsä laitetaan hyllylle.

Ruokasalin itäseinustalla, haitariovilta katsottuna vasemmalla, on taiteoviseinä, joka erottaa salin ja viereisen kokoustilana käytettävän monitoimitilan toisistaan. Kun taiteovi on auki, myös monitoimitilaan voi mennä syömään.

Orientaation tukemisen prosessi: Ruokala

Orientoituminen

Asettukaa selkä kohti ruokalan haitariovia. Jos olet oikeakätinen, asetu asiakkaan vasemmalle puolelle. Kerro asiakkaalle, että kahvioalue ja haitariovi ovat nyt teidän takananne ja edessä aukeaa ruokasali. Tarkenna toimintasuunnitelma: ”Viiton/kerron ensin yleisesti, mitä ruokala-alueelta löytyy. Sen jälkeen tutkimme ruokasalia ja ruokalinjaston aluetta tarkemmin.” On hyvä myös kertoa, paljonko teillä on aikaa.

Menetelmät

- Viittomakielinen yleiskuvailu
- Taktiiliviittominen
- Oman sijainnin määrittelevä
- Taktiili osoittaminen
- Sanallinen ohjeistaminen

Viittomakielinen kuvailu

Kerro, että seisotte kahvilan ja ruokasalin välissä. Haitariovat ovat takananne. Viito ensin ruokasali ja kuvaile sen muoto. Kerro, että oikealla on kapea tila, josta käydään ottamassa ruokaa (ruokalinjasto). Ruokalan ja linjaston välissä on seinä.

Kerro sitten tarkemmin ruokasalista: tilan muoto (voit piirtää myös selkään, tila ei ole täysin neliö). Voit nimetä seinät vastapäivään edeten: ruokalinjastoseinä: ikkunaseinä: taiteoviseinä ja haitariseinä. Kerro tarkemmin tilasta: korkeus, valoisuus, ikkunat, verhot, terassinovi, taiteovi monitoimitilaan. Viito ja paikanna pöydät. Kerro istumapaikkojen määrä. Kuvaile pöytien muotoa ja värejä. Kerro ja kuvaile myös tuolit. Kerro ensimmäisen suorakaiteen muotoisen pöydän päällä olevasta muistohyllystä.

Viito ruokalinjasto ja paikanna se ruokalan viereen. Nimeä ja osoita linjastotilan ja ruokasalin väliset kulkuaukot. Kerro kukka-altaista ja paikanna ne suhteessa väliseinään ja viereisiin pöytiin. Kerro kukka-aitaiden ja väliseinän välisestä poistumisreitistä ja sen turvallisuusnäkökulmasta (saa poistua rauhassa, kulku vain yhteen suuntaan).

Kerro mitä ikkunoista näkyy, mainitse ilmansuunnat (viistosti etelään). Kerro, että seinän takana on terassi. Sinne pääsee ikkunaseinällä olevasta ovesta.

Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Viittomakielinen paikantaminen
- Selkään piirtäminen
- Taktiili osoittaminen

Haptinen tutkiminen

Yleisen kuvailun jälkeen kiertäkää ruokasali ja linjastotila yhdessä. Aloittakaa kokeilemalla haitarioven toiminta. Kiertäkää vastapäivään. Tunnustelkaa seinien lisäksi myös tärkeimpiä kalusteita, kuten ruokalinjastoa matkan varrella. Kiinnittäkää huomiota oviaukkoihin ja ikkunaseinään ollessanne niiden kohdalla. Tunnustelkaa myös ruokasalin ja monitoimitilan välistä taiteseinää ja kokeilkaa sen painoa avaamalla tai sulkemalla sitä alkupäästään (toiminnallinen kuvailu). Ohjaa asiakasta tunnustelemaan kukkaistutuksia, pöytiä ja tuoleja. Jos on ajatuksena, että asiakas tulee myöhemmin liikkumaan itsenäisesti ruokasalissa, käykää läpi kukkaistutusten viereinen reitti. Kerro liikkumisen suunnasta ja turvallisuudesta. Kerro muistohyllystä ja sen tarkoituksesta. Jos asiakas ylettyy, hän voi tunnustella sitä ja siellä olevia esineitä.

Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Vuorovaikutteinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Viittomakielinen paikantaminen
- Ohjattu ja itsenäinen haptinen tutkiminen – yhteyskäsi ja ohjaava käsi
- Selkään piirtäminen
- Taktiili osoittaminen
- Taktiilipalaute asiakkaan havaintojen ja pohdintojen vahvistamiseksi

[Katso video 19](#)

Kertaus

Viito vielä uudelleen tiivistetysti tärkeimmät asiat. Voit myös kysyä asiakkaalta, muistaako hän, missä suunnassa jokin tietty paikka sijaitsee tai montako pöytää ruokasalissa on. Näin saat vuorovaikutteisuuksi kuvailuun. Kertauksessa voit käyttää apuna myös ensimmäisen kerroksen kohokarttaa.

Menetelmät

- Taktiiliviittominen
- Viittomakielinen paikantaminen
- Selkään piirtäminen
- Taktiili osoittaminen
- Taktiilipalaute asiakkaan havaintojen ja pohdintojen vahvistamiseksi

Harjoittelu

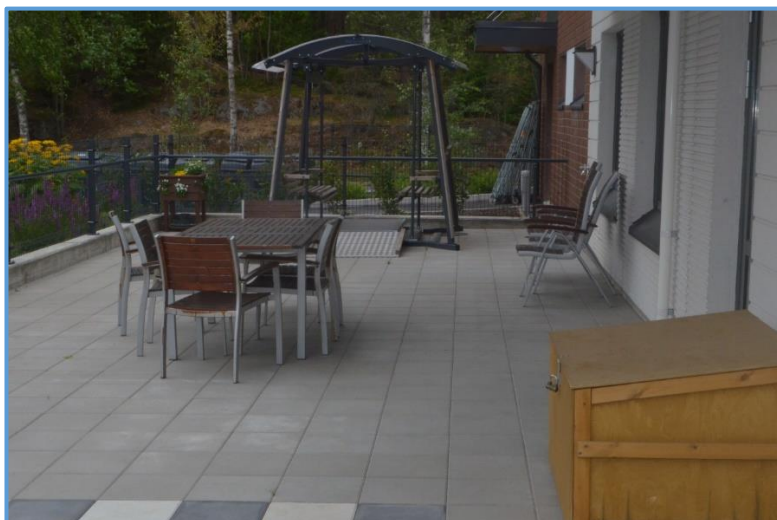
Asiakas voi harjoitella reittiä haitariovilta tai linjastolta omaan pöytään. Jos hän haluaa palauttaa astiansa ruokailun jälkeen, on harjoitettava reittiä omasta ruokapöydästä astianpalautuspisteelle ja reittiä palautuspisteeltä poistumisreitille. Tarvittaessa asiakkaan kanssa voi harjoitella myös reitin hissiltä ruokasaliin tai naulakolta ruokasaliin. Naulakolta tultaessa turvallinen reitti on kaidetta seuraten seinän viertä haitariovelle. Muista, että turvallisuusvastuu on sinulla. Pysy siis etäisyydellä, josta voit pysäyttää asiakkaan tarvittaessa nopeasti. Itsenäisesti liikkuessaan asiakkaan tulisi käyttää valkoista keppiä.

[Katso video 20](#)

Päätös

Pyydä palautetta tästä kerrasta. Kysy onko asiakkaalla toiveita seuraavalle kerralle. Sopikaa, milloin jatketaan ja mitä seuraavaksi tehdään. Jos et tiedä tarkkaa aikaa, kerro, että varaat sellaisen kalenterista. Kerro myös, jos joku muu jatkaa kuvailua. Näin toimien asiakas ymmärtää, että orientaatiota rakennetaan vähitellen hänen ja työntekijöiden yhteistyönä.

5.12 Terassin kohdekohtainen kuvailu

Kuva 17. Ristontalon eteläpäädyn terassi

Suomenkielinen yleiskuvailu

Kerrostalon eteläpäädyssä, ruokalan ikkunaseinän vieressä, on noin 15,5 metriä pitkä ja hieman alle 6 metriä leveä metalliaidalla aidattu terassi. Terassilla on neljän hengen vastakkain istuttava keinu, kesäkalusteita ja puistoshakkilauta, sekä shakkinappulalaatikko. Terassille pääsee ulkoa itäpäädyssä olevia portaita pitkin ja sisältä ruokalan ovesta. Terassin vieressä on parkkipaikka. Parkkipaikan toisella puolella on harraste- ja koulutusrakennus Lintuaura.

Orientaation tukemisen prosessi: Terassi

Orientoituminen

Asettukaa terassin itäpäähän, puisen shakkinappulalaatikon viereen, kasvot kohti keinua. Jos olet oikeakätinen, asetu asiakkaan vasemmalle puolelle. Kerro, että olette selkä Toimintakeskuksen rivitaloille päin ja edessä on terassi. Tarkenna toimintasuunnitelma: ”Viiton/kerron yleisesti, millainen terassi on. Sitten tutkimme sitä tarkemmin.”

Menetelmät

- Taktiiliviittominen
- Sanallinen ohjeistaminen
- Taktiili osoittaminen

Viittomakielinen yleiskuvailu

Viito ensi kerrostalo ja paikanna terassi sen päätyyn. Kerro, että olette ruokasalin vieressä, ikkunaseinän takana. Viito terassin suorakaiteen muoto eteenne. Kerro, että terassi on ympäristöä korkeammalla ja sen ympärillä on metalliaita. Terassin päädyssä, selkänne takana, on alaspäin menevät portaat. Paikanna pöydät, tuolit ja keinu. Kuvaile niiden materiaaleja ja värejä. Kerro terassilla olevasta shakkinappulalaatikosta ja puistoshakkilaudasta. Kerro myös terassilla mahdollisesti olevista kasveista ja aidan takan olevista viheristutuksista. Voit mainita myös terassin takana sijaitsevasta parkkipaikasta, taksitolpasta, lipputangosta sekä Lintuaura-harrastus- ja koulutusrakennuksesta.

Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Viittomakielinen paikantaminen
- Taktiili osoittaminen

Haptinen tutkiminen

Kiertäkää terassia ohjaavan käden tukemana. Näin asiakas saa mielikuvan terassin koosta ja muodosta. Tutkikaa aitaa ja terassikalusteita. Kuvaile shakkilautaa. Tunnustelkaa shakkinappulalaatikkoa. Kävelkää portaat, laskekaa portaiden määrää. Huomioi kaide, mistä se alkaa ja mihin päättyy. Kerro, mitä portaiden alapäässä on. Portaat päättyvät Virtainpolulta tulevalle kävelytielle.

Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Ohjattu ja itsenäinen haptinen tutkiminen – yhteyskäsi ja ohjaava käsi
- Taktiili- / haptisen jatkumon rakentaminen
- Taktiili osoittaminen

Kertaus

Kertaa vielä lyhyesti terassin kalustus ja sinne menevät reitit. Muistuta portaista.

Harjoittelu

Harjoittelua ei tarvita, ellei asiakas saavu jatkossa terassille ulkokautta.

Päätös

Pyydä palautetta tästä kerrasta. Kysy onko asiakkaalla toiveita seuraavalle kerralle. Sovi lopuksi asiakkaan kanssa, milloin jatketaan ja mitä seuraavaksi tehdään. Jos et tiedä tarkkaa aikaa, kerro, että varaat sellaisen kalenterista. Kerro myös, jos joku muu jatkaa kuvailua. Näin toimien asiakas ymmärtää, että orientaatiota rakennetaan vähitellen hänen ja työntekijöiden yhteistyönä.

5.13 Monitoimitilan kohdekohtainen kuvailu

Kuva 18. Monitoimitila pohjoispäädyistä läheltä luennoitsijan pöytää kuvattuna.

Suomenkielinen yleiskuvailu

Monitoimitila sijaitsee Ristontalon ensimmäisessä kerroksessa, ruokasalin vieressä. Se on valoisa korkea yleisväritykseltään vaalea tila. Tilaan on kaksi sisäänkäyntiä, ensimmäinen kioski- ja kahvioalueen korkeiden pöytien viereisestä liukuovesta ja toinen ruokasalin ja monitoimitilan välisen taiteoviseinän aukosta. Kun taiteoviseinä on kokonaan kiinni, se erottaa ruokalan ja kokoustilana käytettävän monitoimitilan omiksi kokonaisuuksikseen. Taiteoviseinää pidetään tarvittaessa auki ruokailupaikkojen lisäämiseksi. Monitoimitilan ikkunat ovat itä- ja eteläseinustoilla. Ikkunoista on näkymä Toimintakeskuksen rivitaloille vievälle kävelytielle ja ulkoterassille.

Suorakaiteen muotoisessa monitoimitilassa on seitsemän suorakaiteen muotoista kuuden hengen pöytäryhmää. Istumapaikkoja on yhteensä 42. Tilan toisessa päässä on kokousten ja kokoontumisten vetäjän pöytä. Pöytien pinnat ovat harmaat. Niissä on harmaat metallilajalat. Tuolit ovat vaaleata koivupuuta. Ne on päällystetty vihreällä kankaalla. Ikkunoissa on pitkät kevyet sinivihreät verhot. Tilassa on säädettävät valot. Siellä on myös induktiosilmukka.

Orientaation tukemisen prosessi: Monitoimitila

Orientoituminen

Monitoimitilan kuvailun voi suorittaa joko viittoen ja haptisesti tutkimalla tai viittoen, käyttämällä ensimmäisen kerroksen kohokarttaa ja haptisesti tutkimalla. Mikäli aiot käyttää kohokarttaa esimerkiksi asioiden kertaamiseen, varaa se käyttöönsä. Jos asiakas harjoittelee monitoimitilaan menemistä, hänen tulisi ottaa tapaamiseen mukaan valkoinen keppi.

Menkää tilaan liukuovesta. Tutkikaa sen toiminta. Asettukaa luennoitsijan pöydän viereen kasvot kohti monitoimitilaa. Jos olet oikeakätinen asetu asiakkaan vasemmalle puolelle. Kerro asiakkaalle, että kahvioalue ja liukuovi ovat nyt oikealla ja edessänne aukeaa monitoimitila. Tarkenna toimintasuunnitelma: ”Viiton/kerron ensin yleisesti, mitä tilassa on. Sen jälkeen tutkimme sitä tarkemmin.” On hyvä myös kertoa, paljonko teillä on aikaa.

Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Viittomakielinen paikantaminen
- Toiminnallinen kuvailu / tutkiminen
- Oman sijainnin määrittelemine
- Sanallinen ohjeistaminen

Viittomakielinen kuvailu

Kerro, että olette nyt monitoimitilassa. Jos asiakkaalla on aiempaa kokemusta esimerkiksi asukaskokouksista, kerro, että kyseessä on sama tila, jossa kokoukset pidetään. Kuvaile huoneen kokoa, muotoa, korkeutta, valoisuutta ja värystä. Sijoita teidät tilaan viittomalla ja/tai selkään piirtämällä. Osoita ovien ja ikkunoiden paikat. Kerro, että pöytiä on seitsemän ja paikanna ne. Kerro myös luennoitsijan pöydästä. Kuvaile kalusteiden muotoa, materiaaleja ja värejä. Kerro valoista ja niiden säädettävyydestä. Kerro tarvittaessa myös oviaukkojen värikontrasteista ja induktiosta.

Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Viittomakielinen paikantaminen
- Oman sijainnin määrittelemine
- Selkään piirtäminen
- Taktiili osoittaminen
- Tuttuuteen sitominen

[Katso video 21](#)

Haptinen tutkiminen

Kokeilkaa liukuoven ja taiteoven toimintaa ja taiteoven aukon leveyttä. Kävelkää tila päästä päähän saadaksenne mielikuvan sen pituudesta. Koskettakaa pöytiä mennessänne. Tutkikaa yksi pöytäryhmä perusteellisemmin. Voitte tutkia myös pöytien kääntyvät jalat. Voitte tunnustella myös ikkunoiden puitteita ja verhoja.

Menetelmät

- Vuorovaikutteinen kuvailu
- Ohjattu ja haptinen itsenäinen tutkiminen – yhteyskäsi ja ohjaava käsi
- Toiminnallinen kuvailu / tutkiminen (liukuovi, pöydän kääntyvät jalat)
- Tilan pituuden arvioiminen esimerkiksi metreinä tai askelina
- Taktiilipalaute asiakkaan havaintojen ja pohdinnan vahvistamiseksi

Kertaus

Viito vielä huoneen muoto uudelleen ja sijoita siihen ovet, ikkunat ja pöydät. Kysy onko asiakkaalla itsellään toiveita kertauksesta. Kertauksessa voit käyttää apuna myös ensimmäisen kerroksen kohokarttaa.

Harjoittelu

Kyseessä on yleinen tutustuminen tilaan. Harjoittelua ei todennäköisesti tarvita, ellei asiakas halua harjoitella tilaan menemistä ja sieltä poistumista.

Päätös

Pyydä palautetta tästä kerrasta. Kysy, onko asiakkaalla toiveita seuraavalle kerralle. Sovi asiakkaan kanssa, milloin jatketaan ja mitä seuraavaksi tehdään. Jos et tiedä tarkkaa aikaa, kerro, että varaat sellaisen kalenterista. Kerro myös, jos joku muu jatkaa kuvailua. Näin toimien asiakas ymmärtää, että orientaatiota rakennetaan vähitellen, hänen ja työntekijöiden yhteistyönä.

5.14 Yhteisöllisen toiminnan tilan kohdekohtainen kuvailu

Kuva 19. Kuudennen kerroksen yhteisöllisen toiminnan tila.

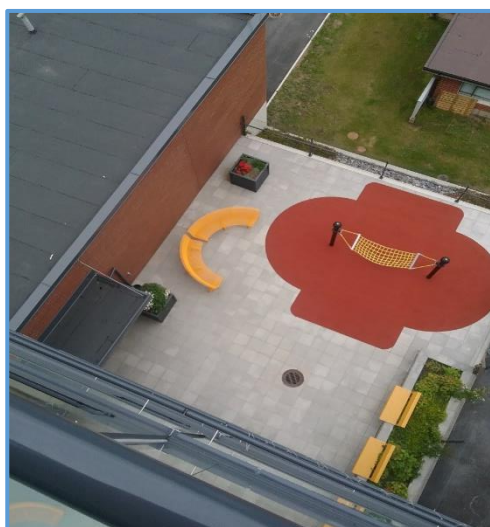
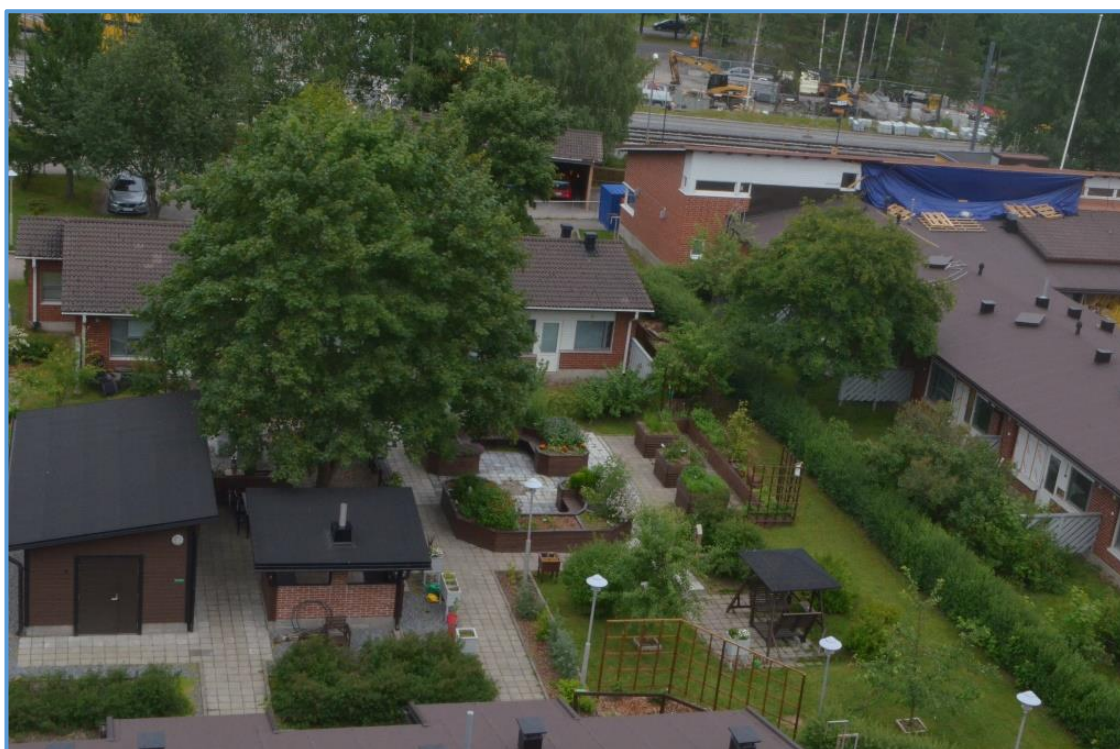
Suomenkielinen yleiskuvailu

Kuudennen kerroksen yhteisöllisen toiminnan tila on suorakaiteenmuotoinen noin 90 neliön kokoinen tila. Tilan seinät ovat lukutilasta lähtien vastapäivään lueteltuina käytävänpuoleinen oviseinä, keittiöseinä ja ikkunaseinä. Neljättä seinää voidaan kutsua vaikka lukutilan päätyseinäksi. Seinät ovat päätyseinää lukuun ottamatta valkoiset. Päätyseinä on maalattu kellertävällä tehostevärillä. Tilassa on ikkunoita koko vasemman seinän leveydeltä. Ikkunoissa on pitkät maahan asti ulottuvat ohuet harmaat verhot. Tilassa on vaaleanruskea lautakuvioitu muovimatto.

Tilan voi jakaa haitariovilla kolmeen osaan. Haitariovina on kaksi paria ja ne ovat valkoiset. Kokonaisuuden ensimmäinen osa on lukutila, keskimmäinen pienryhmätila ja viimeinen keittiö. Jokaisessa osassa on kaksi ovea, toinen käytävälle ja

toinen parvekkeelle. Keittiön kaapistot, jääkaappi, pakastin ja liesi sijaitsevat viimeisen tilan eli keittiötilan päätyseinällä. Kaikissa tiloissa on pienemmistä pöydistä koottuja pöytäryhmiä ja lukutilassa on myös pyöreä, iso pöytä. Pöydät ja tuolit on tehty vaaleasta koivupuusta. Pöytien pinta on harmaa. Tuolit on verhoiltu sinisellä kankaalla.

Tilojen yhteydessä on lähes 20 metriä pitkä lasitettu parveke. Parveke on itään päin ja sieltä näkyy Toimintakeskuksen rivitaloalue ja aistipuutarha.

Kuvat 20 ja 21. Näkymiä kuudennen kerroksen parvekkeelta: aistipuutarha ja ryhmäkodin piha.

Orientaation tukemisen prosessi: Yhteisöllisen toiminnan tila

Kuudennen kerroksen yleiskuvailuun esitetään tässä kaksi vaihtoehtoa: kuvailu ilman kohokarttaa aidossa ympäristössä ja kuvailu kohokarttaa apuna käyttäen.

Vaihtoehto 1. Kuvailu viittoen ilman pohjakarttaa

Orientoituminen

Käy tilassa etukäteen. Pyri hahmottamaan taktiiliuden näkökulmasta olennaiset asiat tilasta. Muistuta asiakasta, että hän ottaa valkoisen kepin mukaansa, jos haluaa harjoitella esimerkiksi reittiä hissiltä tilaan.

Menkää lukutilaan. Kerro, missä olette. Voit myös ilmaista tilojen käyttötarkoituksen kertomalla asiakkaalle tutuista toiminnoista, kuten lehtien lukemisesta ja kuurosokeiden kerhon kokoontumisesta näissä tiloissa. Tarkenna toimintasuunnitelmaa. ”Viiton/kerron ensin yleisesti, millainen tämä tila on. Sen jälkeen tutkimme sitä yhdessä tarkemmin.” On hyvä myös kertoa, paljonko teillä on aikaa.

Menetelmät

- Taktiiliviittominen
- Oman sijainnin määrittelemine
- Sanallinen ohjeistaminen

Viittomakielinen kuvailu

Kääntykää kasvot kohti keittiöosaa. Viito ensin kokonaisuus: tila on suorakaiteen muotoinen. Nimeä sen seinät vastapäivään kiertäen: oviseinä, jonka takana on käytävä, keittiöseinä, ikkunaseinä ja takananne oleva lukutilan päätyseinä. Kerro tilan yleisilmeestä ja värityksestä. Selitä, että tila voidaan jakaa haitariovilla kolmeksi huoneeksi. Paikanna huoneet. Tarkenna, että jokaisessa huoneessa on

kaksi ovea, toinen parvekkeelle (vasemmalla) ja toinen käytävälle (oikealla). Kerro ovien väristä. Kerro myös isoista ikkunoista ja kuvaile verhot.

Siirry kertomaan yksittäisistä tiloista, ensin lukutilasta, sitten keskimmäisestä tilasta ja lopuksi keittiöstä. Kerro tässä vaiheessa vain tärkeimmät asiat. Yksityiskohdat konkretisoituvat haptisen tutkimisen vaiheessa.

Viito ja paikanna myös parveke, sen muoto ja sijainti, sekä osoita parvekkeen ovet. Kerro, että parveke on pitkänmallinen ja lasitettu. Parvekkeelta on näkymä Toimintakeskuksen rivitaloille päin.

Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Viittomakielinen paikantaminen
- Selkään piirtäminen
- Taktiili osoittaminen

Haptinen tutkiminen

Voitte aloittaa tilan tutkimisen lukutilasta. Tutkikaa huone, pöydät ja tuolit, sekä yksityiskohdat, kuten lehtiteline, lipasto, luku-tv ja viherkasvi. Voit tukea asiakkaan hahmottamista piirtämällä tilan muodon ja kalusteet hänen keholleen. Käytäkää tilaa tutkiessanne ohjaavaa kättä ja yhteyskättä. Kokeilkaa parvekkeen oven toiminta.

Pienryhmätilaan mentäessä tutkikaa haitarion toiminta. Tutkikaa myös tilan ovet, ikkunat, pöydät ja tuolit. Menkää keittiöön, kokeilkaa haitarioni, parvekkeen ja käytävän ovet sekä ikkunoiden paikat. Tutkikaa tilassa olevat huonekalut ja keittiökalusteet. Tutkikaa myös keittiönkaappien avautuminen, hella, jääkaappi ja muut kalusteet. Menetelminä voit käyttää toiminnallista tutkimista sekä tarvitta-

essa selkään piirtämistä. Kuvailun ja tutkimisen jälkeen asiakas voi tutkia yksityiskohtia itsenäisesti. Muista taktiilipalaute asiakkaan itsenäisen haptisen tutkimisen aikana. Muista myös korjata, jos asiakas on saanut väärän mielikuvan jostain tilan kohdasta tai ominaisuudesta.

Keittiötilasta voitte mennä parvekkeelle. Kerro, että se on lähes 20 metriä pitkä. Voitte mitata parvekkeen pituutta askelten avulla ja leveyttä tai korkeutta esimerkiksi valkoisen kepin avulla. Kerro, että parvekkeen alaosa on läpikuultavaa turvalasia. Tutkikaa parvekkeen myös lasitusta ja lasin avausmekanismeja.

Kuva 22. Parvekkeen leveyden arviointia.

Kuvaile, mitä parvekkeelta näkyy. Kerro, että rivitalot ja aistipuutarha näkyvät alhaalla edessä ja että parveke on itään päin. Sinne paistaa aamupäiväaurinko. Kuvaile alhaalla vasemmalla näkyvää ryhmäkodin pihaa.

Parvekkeelta palattaessa voitte asettua keittiön kaappien ovien eteen ja lähteä kävelemään kohti lukutilaa, pysähtyen välillä haitariovien kohdille. Näin asiakas saa omakohtaisen kokemuksen tilan pituudesta.

Menetelmät:

- Kielellinen kuvailu: yksittäiset kohteet
- Taktiiliviittominen
- Taktiili- / haptisen jatkumon rakentaminen

- Ohjattu ja itsenäinen haptinen tutkiminen – yhteyskäsi ja ohjaava käsi
- Selkään piirtäminen
- Taktiili osoittaminen
- Toiminnallinen tutkiminen
- Välineen käyttö (valkoinen keppi esimerkiksi parvekkeen leveyden arvioinnissa)
- Etäisyyden arviointi askelia laskemalla

[Katso video 22](#)

Kertaus

Viito vielä uudelleen tiivistetysti tärkeimmät asiat tilasta. Muista, että vuorovaikutus on tärkeää. Asiakkaalla tulee olla mahdollisuus kysellä ja tarkentaa asioita.

Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Viittomakielinen paikantaminen
- Taktiiliosoittaminen
- Taktiilipalaute asiakkaan havaintojen ja pohdinnan vahvistamisessa

Harjoittelu

Asiakas voi harjoitella liikkumista kolmen eri tilan välillä, käytävältä lukutilaan tai jostain tilasta parvekkeelle.

[Katso video 23](#)

Päätös

Pyydä asiakkaalta palautetta tästä kerrasta. Kysy onko hänellä toiveita seuraavalle kerralle. Sovi lopuksi asiakkaan kanssa, milloin jatketaan ja mitä seuraavaksi tehdään. Jos et tiedä tarkkaa aikaa, kerro, että varaat sellaisen kalenterista. Kerro myös, jos joku muu jatkaa kuvailua. Näin toimien asiakas ymmärtää, että orientaatiota rakennetaan vähitellen hänen ja työntekijöiden yhteistyönä.

Vaihtoehto 2. Kuvailu viittoen, kohokartan avulla

Orientoituminen

Varaa itsellesi ja asiakkaalle rauhallinen tila, mielellään kuudennesta kerroksesta. Vie kohokartta tilaan. Pyydä asiakasta ottamaan valkoinen keppi mukaan tapaamiseenne.

Aseta kohokartta asiakkaan eteen pöydälle niin, että kuudennen kerroksen käytävänpuoleiset ovet ovat häneen päin. Jos olet oikeakätinen, asetu asiakkaan vasemmalle puolelle. Voitte istua joko vierekkäin tai pöydän kulmassa. Kerro, että edessä on yhteisöllisen toiminnan tilojen kohokartta. Ohjaa asiakkaan käsi kartan reunaan ja anna hänen tunnustella sitä. Osoita hissien ja käytävän paikat suhteessa yhteisöllisen toiminnan tilaan. Älä lähde vielä kuvailemaan kartan yksityiskohtia. Tarkenna toimintasuunnitelma: ”Viiton ensin yleisesti, mitä yhteisistä tiloista löytyy. Sen jälkeen tutkimme eri tiloja tarkemmin.” On hyvä kertoa, kuinka kauan kartan tutkiminen suunnilleen kestää.

Menetelmät

- Taktiiliviittominen
- Sanallinen ohjeistaminen
- Ohjattu ja itsenäinen haptinen tutkiminen – ohjaava käsi ja yhteyskäsi

- Taktiiliosoittaminen (hissi, käytävä, parveke) tai viittomakielinen paikantaminen

Viittomakielinen yleiskuvailu

Tämän vaiheen tavoitteena on antaa asiakkaalle yleiskuva kuudennen kerroksen yhteisöllisen toiminnan tiloista ja kiinteästä kalustuksesta. Liiallista yksityiskohtien kertomista tulee tässä vaiheessa välttää, jotta asiakkaalle muodostuu selkeä kuva orientoitumisen kannalta oleellisista asioista. Kuvailu tehdään istuen. Paikanna kohteet kartalle, lukutila, pienryhmätila sekä keittiötila. Nimeä seinät vastapäivään edeten: oviseinä, keittiöseinä, ikkunaseinä ja takananne oleva lukutilan päätyseinä. Kerro yleisesti tilan värityksestä ja eri osien käytöstä. Paikanna haitariovet sekä keittiön kaapistot. Konkretisoi kerrontaasi tarvittaessa lyhyillä, mielellään asiakkaan omiin kokemuksiin liittyvillä esimerkeillä. Kerro, että kalustuksena on tuoleja ja pöytiä. Niiden järjestystä vaihdellaan tilan käyttötarkoituksen mukaan.

Menetelmät

- Kielellinen kuvailu
- Taktiiliviittominen
- Viittomakielinen paikantaminen: Paikanna kohteet liikuttamalla kättäsi kartan päällä vastapäivään edeten. Käytä kokonaisuuksien ilmaisemiseen sopivaa käsimuotoa (esim. 5-käsimuoto koukistetuin sormin tilojen paikantamisessa, tai C-käsimuoto parvekkeen tai käytävän mallin kuvaamisessa).
- Osoittaminen: Osoita esimerkiksi käytävälle ja parvekkeelle menevien ovien paikat, käden alta ohjaus toimii tässä parhaiten. Voit tarvittaessa tehdä varovaisen käden päältä ohjauksen ja siirtää asiakkaan sormen oikeaan kohtaan.

Haptinen tutkiminen

Kartan haptinen tutkiminen etenee kokonaisuuden hahmottamisen jälkeen alue tai kohde kerrallaan. Nimeä alue tai kohde, ennen kuin ohjaat asiakkaan tutki-
maan sitä. Liikuttakaa käsiä tarvittaessa kohteiden välillä, jotta asiakas saa mie-
likuvan kohteiden keskinäisestä sijoittumisesta.

Menetelmät

- Taktiiliviittominen
- Ohjattu ja itsenäinen haptinen tutkiminen – yhteyskäsi ja ohjaava käsi – käytä mahdollisuuksien mukaan käden alta ohjausta, pienissä tark-
kaa hahmottamista vaativissa kohdissa on mahdollista käyttää myös
käden päältä ohjausta
- Taktiilipalaute asiakkaan itsenäisen tutkimisen ja pohdinnan aikana
- Selkään piirtäminen. Voit tukea asiakkaan haptista hahmottamista esi-
merkiksi piirtämällä kohteita tai alueita hänen yläselkäänsä niiden si-
jaintia mukaillen. Tämä pitää tehdä asiakkaan oman tutkimisen kanssa
samassa rytmissä.

Kertaus

Viito vielä uudelleen kaikki kohteet ja anna asiakkaan tarvittaessa tutkia karttaa
uudelleen.

Menetelmät

- Taktiiliviittominen
- Viittomakielinen paikantaminen
- Pienempien kohteiden osoittaminen taktiilisti
- Selkään piirtäminen
- Vuorovaikutteinen kuvailu / kertaaminen
- Taktiilipalaute asiakkaan havaintojen ja päätelmien vahvistamiseksi

Harjoittelu

Pohjakartan avulla ei tehdä varsinaista harjoittelua. Se tapahtuu aidossa ympäristössä edellisen ohjeistuksen mukaisesti.

Päätös

Sovi lopuksi asiakkaan kanssa, milloin jatketaan ja mitä seuraavaksi tehdään. Anna asiakkaan ilmaista oma toiveensa. Jos et tiedä seuraavan tapaamisen ajankohtaa, kerro, että varaat ajan kalenterista. Kerro myös, jos joku muu jatkaa kuvailua. Pyydä palautetta tästä kerrasta. Näin toimien asiakas ymmärtää, että orientaatiota rakennetaan vähitellen, hänen ja työntekijöiden yhteistyönä.

6 PEREHDYTYKSEN SUUNNITTELU- JA SEURANTALOMAKE

Uuden asukkaan perehdytyksen suunnittelu- ja seurantalomakkeessa on lueteltu vain orientoitumisen kannalta merkittävimmät kohteet. Niitä voidaan lisätä asiakkaan henkilökohtaisten tarpeiden mukaan (esimerkiksi sauna, pesutupa, liikuntatila jne.). Vastuuperehdyttäjä kirjaa asiakkaan taustatiedot ja tiedottaa perehdytyksen käynnistymisestä muille perehdyttäjille. Hän myös seuraa erehdytyksen etenemistä ja keskustelee siitä asiakkaan kanssa. Lisätietoihin kirjataan vain perehdytyksen jatkuvuuden ja työntekijöiden välisen tiedonsiirron kannalta olennaiset asiat. Muita huomioita voidaan kirjata asiakkaan tietoihin Kunto-ohjelmaan. Tapaamiset varataan ja raportoidaan Kunnon kautta. Lomake toimitetaan perehdytyksen päätyttyä palveluohjaajalle asiakkaan ja vastuuperehdyttäjän allekirjoittamana.

Perehdytyksen suunnittelu- ja seurantalomake - ympäristöorientaatio

Uuden asukkaan perehdytyslomake		
Perehdytettävän nimi		
Muuttopäivä		
Kommunikaatio ja liikkuminen		
Vastuuperehdyttäjä		
Muut perehdyttäjät		
Perehdytyksen ajanjakso		
Aihe	Päivämäärä	Perehdyttäjä
PEREHDYTYKSEN SEURANTA		
Asiakkaan kodin kohdekohtainen kuvailu		☐
Reitti asiakkaan kotiin kohdekohtainen ohje		☐
Ristontalon sijainti tontilla		☐
Ristontalo ulkoapäin kuvailtuna		☐
Ristontalon yleiskuvailu sisältä		☐
Ensimmäisen kerroksen yhteistilojen yleiskuvailu		☐
Naulakko- ja WC-alueen kohdekohtainen kuvailu		☐
Ryhmäkodille menevän käytävän kohdekohtainen kuvailu		☐
Kioski- ja kahvioalueen kohdekohtainen kuvailu		☐
Hissin kohdekohtainen kuvailu		☐
Ruokalan kohdekohtainen kuvailu		☐
Terassin kohdekohtainen kuvailu		☐
Monitoimitilan kohdekohtainen kuvailu		☐
Kuudennen kerroksen yhteisöllisen toiminnan tilat ja parveke		☐
P -kerros		☐
Reitti rivitaloilta Ristontaloon		☐
		☐
		☐
		☐
		☐

LÄHTEET

Lahtinen, R., Palmer R. & Lahtinen, M. (2009) *Aisti kuvailu*. Helsinki: Kirjoittajat.

LIITE 2

TUNTOAISTI JA KUUROSOKEUS

Henkilöstön perehdytysmateriaali

Paula Heikkinen, Jaana Koski-Vähälä

ja Merja Kovanen

Opinnäytetyö, syksy 2018

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Viittomakielen ja tulkkauksen koulutus

Tulkki (AMK)

SISÄLLYS

LIITE 2. TUNTOAISTI JA KUUROSOKEUS	184
1 Aistijärjestelmä	184
1.1 Aistien yhteistoiminta	184
1.2 Lähi- ja kaukoaistit	185
2 Tuntoaisti.....	188
2.1 Tuntoreseptorit ja tuntoaistimusten synty.....	189
2.2 Passiivinen ja aktiivinen kosketus tuntoaistimusten perustana	191
3 Kuurosokeus ja tuntoaisti	192
3.1 Taktiilus elämäntapana	192
3.2 Taktiilikommunikaatio.....	193
3.3 Tuntoaisti ympäristöön orientoitumisen pohjana	195
Lähteet	197

LIITE 2. TUNTOAISTI JA KUUROSOKEUS

1 AISTIJÄRJESTELMÄ

Aistijärjestelmä on perinteisesti nähty viiden perusaistin eli näkö-, kuulo-, tunto-, haju- ja makuaistien muodostamana kokonaisuutena. Tasapaino-, liike-, nivel- ja lihasaisteja pidetään usein tuntoaistin osina, mutta ne voidaan nähdä myös omina aisteinaan. Aistien luokittelussa ja nimeämisessä on lähde- ja myöskin tieteenalakohtaisia eroja.

Aistit toimivat aistireseptorien vastaanottamien ja välittämien ärsykkeiden pohjalta. Aistireseptorilla voidaan tarkoittaa mitä tahansa ärsykkeeseen reagoivaa solua tai rakennetta, kuten kielen makureseptoria tai ihomme tuntoaistinsolua. Eri aistien reseptorit vastaanottavat erimuotoista tietoa. Näköaisti reagoi valoon, kuuloaisti ääniaaltoihin, hajuaisti- ja makuaistit kemiallisiin ärsykkeisiin ja tuntoaisti kosketuksen aiheuttamaan mekaaniseen ärsytykseen, lämpötilan vaihteluihin, kehon lähettämiin signaaleihin ja ympäristön tärähtelyyn. Yhteistä kaikille aisteille on, että niiden poimimat havainnot etenevät hermoston välittämällä sähköisinä impulsseina aivoihin, jossa ne lopullisesti käsitellään. Aivokuorella on eri aistihavaintojen käsittelyyn erikoistuneita alueita. Monimutkaisten fysiologisten ja kognitiivisten prosessien tuloksena havainnot yhdistyvät lopulta kokonaishavainnoksi, aistimukseksi ja sen tulkinnaksi. Reagoimme aistien välittämään tietoon joko vaistonvaraisesti tai tietoisesti tekemiemme tulkintojen perusteella. (Harris 2014, 22–24.)

1.1 Aistien yhteistoiminta

Aistit toimivat toisiaan tukien ja täydentäen. Jos esimerkiksi emme hälyisässä tilanteessa saa kuulon avulla selvää puheesta, täydennämme kuulemaamme usein näön avulla seuraamalla puhujan suun liikkeitä eli huuliota. Tai, jos emme

kotona pimeässä tai hämärässä liikkuessamme ole varmoja kulkureitistä, turvaamme liikkumistamme tuntoaistin avulla. Koskettelemme ja tarvittaessa myös tunnustelemme käsillämme ja jaloillamme ympäristön rakenteita, kalusteita ja reitiltä löytyviä maamerkkejä, kuten mattoja ja mahdollisia kulkuesteitä, esimerkiksi leluja. Näin tuntoaisti korvaa tai täydentää näön avulla saamaamme tietoa.

Aistien yhteistoimintaa kutsutaan aisti-integraatioksi. Aisti-integraatio ohjaa toimintaamme kaiken aikaa ilman, että itse edes huomaamme sitä. Aistien toiminta on osittain tahdosta riippumatonta. Aisti toimivat myös silloin, kun emme tietoisesti seuraa ja havainnoin ympäristöämme, esimerkiksi nukkuessamme. Voimme tietoisesti valita, mitä havainnoimme suuntaamalla huomiotamme kullakin hetkellä tärkeiksi kokemiimme kohteisiin. Kun keskitymme johonkin, ympäröivän maailman havainnointi jää sivuosaan. (Harris 2014, 9, 20–21, Wolfe 2015, 410.) Kun yhden tai useamman aistin toiminta heikkenee, hyvin tai paremmin toimivien aistien merkitys havainnoinnissa ja kokonaisuuksien hahmottamisessa korostuu.

1.2 Lähi- ja kaukoaistit

Aistit voidaan jaotella lähi- ja kaukoaisteihin niiden havainnointimekanismien ja toimintasäteen mukaan. Näkö ja kuulo ovat kaukoaisteja. Niillä voimme tehdä havaintoja etäältä ilman, että olemme kosketuksissa ärsykkeen aiheuttajaan tai lähteeseen. Näkö- ja kuuloaistimukset mahdollistavat yhdessä erilaisten tapahtumien ennakkoinnin. Harrisin (2014) mukaan tukeudumme liikkuessamme ensisijaisesti näköaistiin kuulon toimiessa havaintoja täydentävänä ja vahvistavana aistina. Näön avulla hahmotamme muun muassa kolmiulotteisten kohteiden mitasuhteita ja etäisyyttä, muotoa ja ympäristön värejä. Myös kuulolla on oma merkityksensä esimerkiksi äänilähteiden etäisyyden ja mahdollisen lähestymisen arvioinnissa. Aistihavaintojen lisäksi geeniperimämme ja aiemmat kokemuksemme vaikuttavat tulkintaamme ympäristöstä ja sen tapahtumista. Näköaistia pidetään ihmisen tärkeimpänä aistina. Sen kautta tulleiden havaintojen käsittelyllä on suurin edustus aivokuorella. (Harris 2014, 18–20, 279–281.)

Makuaisti on selkeästi lähiaisti, kun taas hajuaistilla voimme vastaanottaa havain-
toja kauempaakin, varsinkin vapaasti virtaavan ilman välityksellä. Haju ja maku
ovat kemiallisia, molekyyleihin reagoivia, aisteja. Niiden aistireseptorit ovat kes-
kittyneet suuhun ja nenäonteloa peittäville limakalvoille. Harrisin mukaan Miller
(1995) löysi tutkimuksessaan suuontelon alueelta noin 5000 makunystyä. Niistä
jokaisessa on noin 100 erilaisia makuja tunnistavaa aistireseptoria. Reseptoreista
suurin osa sijaitsee kielen alueella, mutta niitä on myös muualla suuontelossa,
kuten kitalaessa. Makuaistin tunnistamat viisi perusmakua ovat makea, hapan,
suolainen, karvas ja umami. Makureseptorit ohjaavat meitä valitsemaan itsel-
lemme soveltuvia ravintoaineita, esimerkiksi hiilihydraatteja ja proteiineja. Ne
myös tunnistavat pilaantuneen ruoan. Reseptorien toiminta vaikuttaa myös syljen
eritykseen. (Harris 2014, 176, 180.) Makuaistia voidaan pitää samanaikaisesti
sekä nautinto-, hyöty- että turvallisuusaistina.

Hajureseptoriemme avulla pystymme erottelemaan noin 350 erilaista hajua ja
tuoksua. Haju- ja makuaistien keskinäinen aisti-integraatio on hyvin vahva. Haju-
aisti vaikuttaa makuaistin lisäksi kokemukseemme ruoasta ja sen syötävyydestä.
Kolmantena aistina tässä yhteydessä toimii usein näköaisti eli ruoan ulkonäkö ja
esille pano vaikuttavat omalta osaltaan ruokailukokemukseemme. Maku- ja haju-
aistien vahvan aisti-integraation huomaa esimerkiksi siitä, että jos hajuaisti flun-
san yhteydessä heikkenee, ruoka tuntuu menettävän makuaan. Hajuaisti on
myös turvallisuusaisti, sillä sen avulla saamme tiedon esimerkiksi ruoan pilaan-
tumisesta tai savusta ennen kuin niistä koituu meille terveydellistä haittaa. (Harris
2014, 200–201.)

Tuntoaisti on ensisijaisesti kosketukseen perustuva lähiaisti, mutta sen kautta on
mahdollista havainnoida myös kaukaisempia kohteita, kuten lämmönlähteitä (au-
rinko, takka) ja ympäristön värähtelyä ja tärinää (katupora, lähestyvät askeleet).
Myös kehon sisäiset tapahtumat välittyvät meille erilaisina tuntohavaintoina, ku-
ten kipuna tai kutinana. (Wolfe 2015, 390).

Aistit poikkeavat toisistaan niin rakenteensa, toimintamekanismiensa, herkkyy-
tensä kuin käytännön merkityksensäkin puolesta. Ilman niitä ja niiden yhdessä

tuottamaa tietoa ja havaintoja emme kykenisi toimimaan mielekkäällä ja turvallisella tavalla. Kun kaikki aistit toimivat normaalisti, ihminen saa aistijärjestelmänsä kautta melko tarkan kuvan ympäristöstään ja itsestään sen osana.

Tasapainoomme vaikuttaa kolme asiaa: näköhavainnot, lihaksissa, nivelissä ja jänteissä sijaitsevien tuntoaistin solujen välittämä tieto (proprioseptiikka) ja tasapainoelimen toiminta (Harris 2014, 232–238; 245–249). Kuurosokeutumiseen liittyvä näön menetys heikentää henkilön tasapainoa, koska hänellä ei ole enää mahdollisuutta säädellä kehonsa liikkeitä visuaalisten havaintojen pohjalta. Kuurosokeuteen liittyy toisinaan myös tasapainoelimen häiriö, erityisesti Usherin oireyhtymän 1 ja 3-tyyppiä sairastavilla henkilöillä (Kuurosokeat.Ryhmat. Usher.). Näistä vaikeuksista johtuen kuurosokeat tukeutuvat tuntoaistiin liikkueessaan. Sen avulla sekä hahmotetaan ympäristön rakenteita että pidetään yllä tasapainoa. Lacknerin ja DiZion (2004) tutkimuksiin viitaten Jokiniemi (2007) toteaa, että käsisikontakti pintaan tai kohteeseen vaikuttaa huomattavasti tasapainokontrolliin. Se pienentää kaatumisen todennäköisyyttä ja lisää turvallisuuden tunnetta erityisesti henkilöillä, joiden tasapaino tai lihaskunto on heikentynyt. (Jokiniemi 2007, 26–27.)

2 TUNTOAISTI

Tuntoaisti on ihmiselle tärkeä ympäristö- ja kehotietoa välittävä aisti. Sen avulla voimme tehdä muiden aistien välittämää tietoa korvaavia, tukevia tai täydentäviä havaintoja ympäristöstä. Tuntoaistilla voidaan myös tuottaa mielihyvää ja se varoittaa meitä erilaisista vaaroista, kuten keittolevyn kuumuudesta tai lattialla olevasta vedestä. Yhdessä muiden aistien kanssa se auttaa meitä toimimaan mielekkäällä ja turvallisella tavalla erilaisissa ympäristöissä ja tilanteissa.

Kapeimmillaan tuntoaistin toiminta voidaan nähdä kehomme reagoitina mekaanisiin ärsykkeisiin, joita ihomme vastaanottaa ollessamme kosketuksissa ympäristön rakenteiden, esineiden ja ihmisten kanssa. Jokainen kosketus aiheuttaa ihollamme fysiologisen muutoksen johtaen erilaisiin aistimuksiin kosketuksen laadusta ja aiheuttajasta riippuen. Nykyisin tuntoaisti ymmärretään kuitenkin edellä mainittua käsitystä laajemmin järjestelmänä, joka välittää mekaanisen ärsytyksen lisäksi tietoa lämpötilan muutoksista, kivusta, kutinasta, asennostamme, raajojemme sijainnista ja toiminnastamme. (Wolfe 2015, 406–407).

Tuntoreseptoreita on kaikkialla iholla, niin karvaisilla kuin karvattomillakin alueilla. Iho on elimistömme suurin elin. Aikuisilla se painaa noin neljä kiloa ja sen pinta-ala on keskimäärin 1,8 neliometriä. Reseptorien esiintymistiheys ja ihon ominaisuudet (ohut vai paksu, karkea vai sileä) vaikuttavat tuntoaistin herkkyyteen ja tarkkuuteen kullakin kehon alueella. Tiheimmillään tuntoreseptoreita esiintyy kasvojen, käsivarsien, kämmenen, sormenpäiden sekä jalkojen, jalkaterän ja varpaiden alueilla eli kasvoissa ja raajojen äärialueilla. Sormenpäät ovat erityisen herkkiä kivun tuntemuksille, joita syntyy esimerkiksi kuumia tai teräviä pintoja koskettaessa. (Harris 2014, 207–208; Wolfe 2015, 406–407.)

Ihon pintakerrosten (orvaskesi ja verinahka) lisäksi tuntoreseptoreita on ihonalaiskudoksessa, lihaksissa, jänteissä ja nivelten pinnoilla. Saamme niiden kautta hyvin monipuolista tietoa sekä ympäriltämme että omasta kehostamme. Mekaanisten ärsykkeiden tuottamasta tiedosta käytetään termiä taktiilitieto (kosketukseen perustuva tieto). Kehomme ja raajojemme asennoista ja liikkeistä saamme

tietoa lihaksissa, jänteissä ja nivelten alueilla sijaitsevien reseptorien kautta. Tätä kutsutaan kinesteettiseksi tiedoksi. Kun kinesteettiseen tietoon yhdistyy esimerkiksi sisäelinten lähettämien tuntoärsykkeiden pohjalta muodostuvia aistimuksia, puhutaan proprioseptiikasta. Somatosensorinen tieto kattaa sekä taktiliin, kinesteettisen että kehoon liittyvän tiedon. Tuntoaistin lisäksi tasapainoaistin mekanismit vaikuttavat sekä proprioseptiseen että somatosensoriseen aistimiseen. (Wolfe 2015, 389.)

Geeniperimämme vaikuttaa siihen, kuinka herkkä tuntoaisti meillä on. Naisten tuntoaisti on usein hieman herkempi kuin miesten. Tuntoaisti saattaa heikentyä ikääntymisen ja joidenkin sairauksien (esim. diabetes, MS-tauti, aivoja ja lihaksia rappeuttavat sairaudet) myötä. Leggen ym. (2008) tutkimuksen mukaan menettämme ikävuosina 10–80 vuosittain noin yhden prosentin tuntoherkkyydes-tämme. Mielenkiintoisen poikkeuksen muodostavat sokeat pistekirjoituksen luki-jat, joiden tuntoaisti näyttää säilyvän pisteiden erottelukyvyn osalta myöhäiseen ikään saakka. (Wolfe 2015, 406–409.) Tuntoaistin aktiivinen käyttö saattaa siis hidastaa tai jopa estää sen heikkenemistä.

2.1 Tuntoreseptorit ja tuntoaistimusten synty

Ihomme pintakerroksissa ja ihonalaiskudoksessamme on kosketukseen reagoivia tuntoreseptoreita, jotka yhdessä muodostavat hyvin pitkälle erikoistuneen monikanavaisen tuntoaistin osajärjestelmän. Koska iho tuntemuksina havaitsemamme ärsykkeet ovat luonteeltaan mekaanisia tai paineeseen perustuvia, tuntoreseptoreita kutsutaan mekanoreseptoreiksi. Mekanoreseptoreita on neljää päätyyppiä: Merkelin kiekot, Meissnerin ja Pacinin keräset sekä Ruffinin lieriöt. Näistä taktiileista aistinsolutyypeistä kaksi ensin mainittua sijaitsee lähempänä ihon pintaa ja kaksi jälkimmäistä verinahan sekä ihonalaiskudoksen alueella. Reseptoreissa on tietoa vastaanottavan leveämmän pään lisäksi tietoa välittävä hermorakenne, joka voi ylettyä jopa jalan kärjestä selkäyttimeen saakka. (Harris 2014, 205–207; Wolfe 2015, 392–393.)

Eri aistinsolutyypit reagoivat erilaisiin ärsykkeisiin. Myös niiden reaktionopeus

vaihtelee. Reseptorien ärsykyttä vastaanottavat alueet (reseptiiviset kentät) ovat erikokoisia ja niiden esiintymistiheys vaihtelee kehon eri osissa. Mitä tiheämmässä reseptoreita on, sitä yksityiskohtaisempaa tietoa kyseinen alue pystyy vastaanottamaan ja välittämään. Myös reseptorien tapa reagoida kosketukseen vaihtelee. Toiset reagoivat lyhytkestoisesti esimerkiksi kosketuskontaktin alkamassa ja toiset koko kosketuksen tai liikkeen ajan. Monissa arjen toiminnoissa, kuten esineisiin tarttumisessa ja niiden käsittelyssä sekä tarkkuutta vaativissa toiminnoissa, käytetään hyväksi useamman eri aistinsolutyyppin välittämää tietoa. (Harris 2014, 205–207; Wolfe 2015, 391–393.)

Sormenpäiden pienillä ihon alueilla on runsaasti Merkelin reseptoreita, mikä mahdollistaa pistekirjoituksen pisteiden erottamisen toisistaan. Tutkimusten mukaan sormenpäät erottavat toisistaan 1–2 mm:n päässä olevat kohoumat. Selässä, jossa tuntoreseptoreita on harvemmassa, yksittäisten ärsykkeet erottuvat toisistaan erillisinä vasta, kun ne sijaitsevat 30–70 mm:n päässä toisistaan. Suomessa tähän ilmiöön viitataan haptisen etäisyyden käsitteellä (Lahtinen, suullinen tiedonanto M.K. 25.4.2018). Tuntoaistin erottelukykyyä voidaan arvioida myös pienimpänä mahdollisena pinnan muutoksena tai kohoumana muuten sileällä alustalla. Wolfe 2015 mukaan La Mooten ja Srinivasan (1991) tutkimuksessa havaittiin, että 75 % ihmisistä kykenee sormenpäillään erottamaan yhden mikrometrin (1/1 000 000 mm.) korkuisen kohouman muusta pinnasta. (Wolfe, 2015, 406.)

Tuntoaistin herkkyyttä voidaan arvioida myös sen perusteella, kuinka tiheää värähtelyä se pystyy erittelemään. Värähtely syntyy liikkuvan käden ja pinnan kohtaamisen seurauksena. Sen tiheys vaihtelee kosketeltavan pinnan ominaisuuksien mukaan. Rakenteeltaan hienojakoinen pinta värähtelee tiheämmin kuin karkeatekoinen pinta. Käden eri kohtien tuntoherkkyyttä testanneen tutkimuksen (Lofvenberg ja Johansson, 1983) mukaan tuntoaistimme kyky erotella eritaajuisia (Hz) ärsykyttä on herkin sormenpäissä, ensimmäisten sorminivelten kohdalla, peukalon hangassa ja kämmenen keskikohdassa. Tuntoaistimme on herkimmillään melko matalissa taajuuksissa, noin 200 Hz:n korkeudella. (Harris 2014, 208–209.) Samat alueet ovat siis herkkiä sekä kahden erillisen samanaikaisesti vastaanotetun kosketusärsykyteen että vibraation taajuuksien erottelussa.

Koska tunteoreseptoreita on kaikkialla kehossa, tuntoaisti kerää tietoa poikkeuksellisen laajalta alueelta. Kaikki muut aistielimet ja niiden reseptorit sijaitsevat kalvon alueella, lähellä aivoja. Esimerkiksi kuulo- ja näköaistien hermoradat ovat hyvin lyhyitä, kun taas tuntoaistin impulssit kulkevat toisinaan jopa kahden metrin matkan selkäydintä, hermoja ja hermoratoja pitkin. (Wolfe 2015, 396–397.)

2.2 Passiivinen ja aktiivinen kosketus tuntoaistimusten perustana

Painovoiman vaikutuksesta olemme ilman aktiivista toimintaakin jatkuvassa keuhokontaktissa ympäristöömme ja sen rakenteisiin. Kun henkilön iho on kosketuksessa ympäristöön ja sen kohteisiin ilman tietoista tarkoitusta tai tutkivaa liikettä, tai sitä kosketetaan esimerkiksi ympäröivien ihmisten toimesta ilman varsinaista viestintätarkoitusta, on kyseessä passiivinen kontakti (Lahtinen 2008, 30–31). Passiivisen kosketuskontaktin kautta saamme taktiilia tietoa esimerkiksi kohteen tekemateriaalista, kovuudesta tai pehmeystä, lämpötilasta ja painosta (jos olemme tai esimerkiksi raajamme on sen alla). Voimme myös päätellä oman sijaintimme suhteessa koskettamaamme pintaan. Johnsonin ja Phillipsin (1981) tutkimuksen mukaan passiivisen kosketuksen avulla on myös mahdollista tunnistaa tuttuja yksinkertaisia muotoja, kuten koholla olevia kirjaimia, jos niiden koko on riittävä, mutta ei yksityiskohtaisia ja pieniä kohteita. Kohteiden muoto ja koko jäävät passiivisesti kosketettaessa useimmiten epäselviksi, koska saamme tietoa vain koskettamaltamme alueelta. (Harris 2014, 204–205, 215.)

Haptinen havainnointi on aktiivista ja tavoitteellista liikkeen sisältävää toimintaa, jonka avulla henkilö pyrkii muodostamaan itselleen kuvan ympäristöstä ja sen kohteista. Esinettä tunnustelemalla henkilö saa tietoa sen materiaalista, muodosta, koosta, pintarakenteesta ja lämpötilasta, mutta ei esimerkiksi sen ulkonäöstä tai väristä. Haptinen havainto voi olla myös toiminnan lähtökohta, esimerkiksi silloin, kun henkilö tarttuu tiukemmin kädessä pitämäänsä putoamassa olevaan esineeseen havaittuaan sen liukuvan alaspäin. (Wolfe 2015, 410–414.)

3 KUUROSOKEUS JA TUNTOAISTI

Tuntoaistin merkitys elämän eri osa-alueilla korostuu näön ja kuulon heikkenemisen tai puuttumisen seurauksena. Tuntoaisti voi olla kuurosokean tai kuurosokeutuvan henkilön pääaisti kaikilla elämän osa-alueilla. Hyvärinen ja Jacob tarkastelevat näitä osa-alueita näkemisen kautta, niin sanottuna näkemisen nelikenttänä. Näköaistia käytetään orientoitumiseen ja liikkumiseen, kommunikointiin ja tiedonsaantiin, päivittäisistä toiminnoista suoriutumiseen ja tarkkaan työskentelyyn. (Hyvärinen & Jakob 2011, 2.) Voidaan ajatella, että kuurosokeutumisen myötä näkemisen nelikentästä tulee taktiiliuden nelikenttä. Kuurosokea henkilö käyttää tuntoaistiaan muun muassa ihmisten tunnistamiseen, kommunikointiin, tiedonsaantiin, ympäristön hahmottamiseen, liikkumiseen ja päivittäisistä askareistaan suoriutumiseen. Eli periaatteessa samoihin asioihin, joihin näkevä henkilö käyttää näköään.

Kuurosokean henkilön aisti-integraatiossa painottuvat eri aistit jäljellä olevan toiminnallisen kuulon ja näön, sekä kulloisenkin tilanteen ja ympäristön mukaan. Yleistäen voidaan sanoa, että mitä heikommin kuulo ja näkö toimivat, sitä suuremmaksi tuntoaistin merkitys eri elämänalueilla kasvaa. Henkilöt, joiden kuulonäkövamma molemmat tai toinen vamma etenee, ovat aistien käytössään ns. siirtymävaiheessa. (Kovanen & Lahtinen 2006, 11–17; Lahtinen 2008, 19.)

3.1 Taktiilus elämäntapana

Taktiiliutta voidaan kutsua elämäntavaksi, jossa henkilön toiminta perustuu kokonaan tai suurimmaksi osaksi hänen kosketuksen välityksellä saamaansa ja hankkimaansa tietoon. Taktiilius on kaiken aikaa läsnä kuurosokean henkilön arjessa (Kovanen & Lahtinen 2006, 19). Englantilaisen kuurosokeusasiantuntijan Barbara Milesin mukaan kädet ovat samanaikaisesti kuurosokean henkilön silmien ja korvien korvike, työskentelyväline ja viittovilla kuurosokeilla myös ääni (voice). Kuurosokean henkilön käsiin tulee tämän vuoksi suhtautua erityisen kunnioittavasti. (Miles 2003.)

Koska taktiili toiminta perustuu pääsääntöisesti käsien käyttöön, henkilö ei yleensä kykene tekemään useita kosketusta vaativia asioita samanaikaisesti. Tämä aiheuttaa erilaisten toimintojen vuorottelun tarpeen ja vaikuttaa ajankäyttöön. Tuntoaistin käyttö muuttuu kuurosokeutumisen edetessä todennäköisesti aiempaa tietoisemmaksi, tavoitteellisemmaksi ja harjaantumisen myötä myös taitavammaksi. Aikuisena kuurosokeutuvan kohdalla taktiilitaitojen kehittyminen voi viedä jopa vuosia. (Kovanen & Lahtinen 2006, 14–15, 57.)

Kuva 1. Taktiliin hahmottamisen taidot paranevat harjoittelun myötä. Pistekirjoituksen lukemiseen tarvitaan sormenpäiden herkkää tuntoa.

3.2 Taktilikommunikaatio

Henkilöä, jonka vuorovaikutus muiden kanssa perustuu suurimmaksi osaksi tai täysin tuntoaistin käyttöön, kutsutaan usein taktilisti kommunikoivaksi. Useimmat kuurosokeat siirtyvät taktiliin vastaanottamiseen vähitellen kuulo- ja näkövammojen edettyä niin pitkälle, ettei kommunikointi kaukoistien avulla enää onnistu.

Tuntoaistin käyttöön perustuva kommunikointi voi olla viittomakielistä (taktiiliviittominen), suomenkielistä (taktiilit sormiaakkoset tai suuraakkoset kämmeneen) tai yhdistelmä eri kieliä ja kommunikaatiomenetelmiä. Taktiilikommunikaatioon siirtymisessä on kyse viestien vastaanottokanavan muuttumisesta auditiivisesta, visuaalisesta tai auditiivisvisuaalisesta tuntoaistiin perustuvaksi. Henkilön tapa ilmaista itseään säilyy kommunikaatiomuutosten yhteydessä yleensä samana kuin ennen. Jos siirtymävaihe jää vammojen nopean etenemisen vuoksi lyhyeksi, henkilöllä saattaa aluksi olla huomattavia vaikeuksia taktiilien kommunikointitapojen käytössä. Hän kykenee vastaanottamaan vain lyhyitä viestejä ja kommunikointi tuntuu raskaalta. Keskustelukumppanin on huomioitava kuurosokean henkilön tilanne ja mukautettava omaa viestintäänsä niin sen sisältöjen kuin toteutustavankin osalta. (Kovanen & Lahtinen 2006, 7–17.)

Tunnetuin ja kuurosokeiden ryhmässä laajimmin käytetty taktiilikommunikaation muoto on taktiiliviittominen. Sillä tarkoitetaan joko viittomakielen, viitotun puheen tai yksittäisten viittomien vastaanottamista tuntoaistin avulla. Viittomista taktiilisti vastaanottava henkilö ilmaisee itseään yleensä vapaaseen tilaan viittoen, puhuen tai samanaikaisesti viittoen ja puhuen. Taktiiliviittomiseen siirryttäessä kielen vastaanottokanava muuttuu visuaalisesta kosketukseen perustuvaksi. Taktiilivaikuttamista otetaan vastaan tunto- ja liikeaistimusten avulla taktiiliskinesteettisesti (Mesch 2004, 20; Kovanen & Lahtinen 2006, 39). Taktiiliviittomista vastaanottaessaan henkilö hahmottaa viittomien perusrakenteen (viittoman käsimuoto, tekopaikka, liike ja kämmenen sekä sormien orientaatio), viittomien väliset siirtymäliikkeet ja viittomakielen rakenteeseen liittyvän kohteiden sijoittelun viittojaa ympäröivään tilaan. Jos henkilöllä ei ole lainkaan toiminnallista näköä, viittomakielen ei-manuaaliset osat, kuten viittojan ilmeet ja huulio, menettävät merkityksensä kommunikaatiossa. (Kovanen & Lahtinen 2006, 7–17, 39.)

Toinen selkeästi kuurosokeuteen liittyvä tuntoaistipohjainen viestinnän muoto on Riitta Lahtisen väitöstutkimuksensa yhteydessä kehittämä kuurosokean henkilön ympäristöorientaatiota tukeva sosiaalishaptinen kommunikaatio. Se muodostuu haptiiseista ja hapteemeista. Haptiisi on yksittäinen kosketuksella jaettava kielellinen tai ei-kielellinen viesti ja hapteemi sen yksittäinen osa, kieliopillinen muutuja. Hapteemeja ovat esimerkiksi viestissä käytettävä käsimuoto, kosketuksen

kesto ja liike. Sosiaalishaptisessa kommunikaatiossa korostuu kuurosokean ja näkevän henkilön yhteistoiminta ympäristöön orientoitumisen aikana. Orientoitumisen tueksi tarvitaan inhimillistä kosketusta ja ohjausta. (Lahtinen 2008, 30–32, 140–141.)

Sosiaalishaptinen kommunikaatio voi pitää sisällään sosiaalisia pikaviestejä (kuten tunnetilojen ilmaisuja tai viittomapohjaisia viestejä, kuten KAHVI), taktiileja palautteita, keholle piirtämistä, yhteisen liikkumisen aikaista keholiikkeillä kuvailua ja opastamista. Myös suuntien ja kohteiden taktiili osoittaminen on yksi sosiaalishaptisen kommunikaation muoto. Sosiaalishaptisen kommunikaation avulla voidaan välittää tietoa sekä fyysisen ympäristön ominaisuuksista että sosiaalisen ympäristön (eli ihmisten ja eläinten) toiminnasta. (Lahtinen 2008, 50–69.)

Kuurosokeiden ja näkövammaisten tuntoaistin aktiiviseen käyttöön perustuvaa havainnointia kutsutaan haptiseksi tutkimiseksi. Se sisältää aina liikkeen, aktiivisen tiedon haun. Haptinen tutkiminen voi olla ohjattua tai itsenäistä. Ohjatussa tutkimisessä kohdetta tutkitaan yhdessä, näkevän henkilön ohjaavan käden välityksellä. Tällöin ohjaava käsi siirtyy tunnustelun aloituskohtaan ja liikkuu kevyesti tunnusteltavaa pintaa pitkin kuurosokean seurattessa sen liikettä omalla kädellään. Kuurosokea henkilö voi pitää esimerkiksi pikku- ja nimettömän sormensa ohjaavan käden päällä ja tunnustella kohdetta vapaana olevilla sormilla. (Lahtinen 2008, 67–68; Lahtinen, Palmer & Lahtinen 2009, 42–43.)

3.3 Tuntoaisti ympäristöön orientoitumisen pohjana

Kun kuurosokean ja hänen ympäristöön orientoitumistaan tukevan henkilön tavoitteena on rakennuksen ja sen lähiympäristön kokonaisvaltainen hahmottaminen, kuvailuprosessi ja muu orientoituminen voi edetä periaatteessa kahdella tavalla: kokonaisuuden yleisestä kuvailusta ja tutkimisesta yksittäisiin tiloihin ja niiden ominaisuuksiin (Lahtinen ym. 2009, 46–47) tai yksittäisistä tiloista ja reiteistä kohti kokonaiskuvaa. Olipa tapa kumpi tahansa, orientaatioon liittyy aina sekä kielellisen ympäristötiedon jakamista että tuntoaistin avulla tapahtuvaa ympäris-

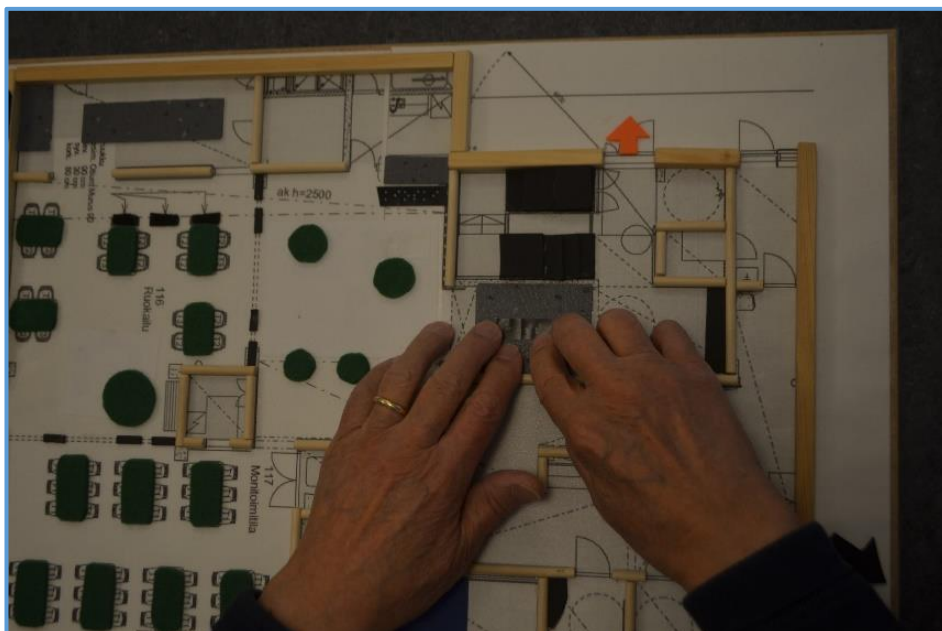
tön tutkimista. Jotta orientaatio voi rakentua mahdollisimman kuurosokeuslähtöisesti, prosessin näkevän osapuolen tulisi ymmärtää visuaalisen ja tuntoaistilla tapahtuvan hahmottamisen välinen ero ja sen vaikutus henkilön havainnointimahdollisuuksiin.

Hirn (2009) avaa näkevän ja näkövammaisen henkilön havainnoinnin eroja tilakokemuksen käsitteen avulla. Kuvauksessa korostuvat myös yksilöiden väliset erot. Hirnin mukaan tilat ovat kaikille ihmisille samoja, mutta se, millaiseksi tila koetaan ja mitkä asiat siellä ovat henkilölle merkityksellisiä, vaihtelee. Näkevän ihmisen tilakokemus on hyvin kokonaisvaltainen ja se muodostuu varsin nopeasti verrattuna näkövammaisen ihmisen kokemukseen. Näkevä voi hahmottaa tilan mittasuhteineen, kalusteineen ja tärkeine kohteineen yhdellä silmäyksellä. Näkövammaisen taas on, visuaalisen tiedon puuttuessa, muodostettava käsityksensä tilasta haptisen tutkimisen, kuulohavaintojen ja muiden ihmisten antaman kielellisen tiedon sekä mahdollisten käytettävissä olevien tukimateriaalien, esimerkiksi kohokarttojen, perusteella. Tilakokemuksen ja tilassa toimimisen kautta henkilölle muodostuu kognitiivinen kartta, mielikuva tilasta ja sen ominaisuuksista. Se, kuinka kattava tai oikea käsitys näkövammaiselle henkilölle tilasta muodostuu, riippuu muun muassa itse tilasta ja sen ominaisuuksista, henkilön kyvyistä ja taidoista sekä orientaatioon saatavasta tuesta. Orientaation onnistuminen on vähintään yhtä riippuvaista henkilön kognitiivisista kyvyistä kuin siitä, kuinka hyvin hän hallitsee erilaiset liikkumisen ja ympäristön hahmottamisen menetelmät. Ihmisten kyky poimia toimintansa kannalta oleellista tietoa ja yhdistää se toimivaksi kognitiiviseksi kartaksi vaihtelee suuresti yksilöiden välillä. (Hirn 2009, 9–11.)

Hirnin kuvaus näkövammaisen henkilön tilakokemuksen muodostumisesta sopii suurimmaksi osaksi myös taktiilisti viittovan kuurosokean henkilön tilakokemuksen synnyn kuvaamiseen. Merkittävin ero näiden kahden välillä on se, ettei kuurosokea voi käyttää kuuloaistiaan muiden aistimusten tukena. Jokiniemen mukaan näkövammaisen henkilö hyödyntää tilaan orientoituessaan esimerkiksi kaijuja, muiden ihmisten ja hänen omasta toiminnastaan syntyviä ääniä sekä erilaisten koneiden ja laitteiden pitämää taustaaääntä. Äänien tuottamat aistitarjoumat tukevat kokonaishahmotusta ja auttavat näkövammaista sekä oman si-

jainnin hahmottamisessa että tilassa suunnistautumisessa. Akustiikan avulla sokea henkilö kykenee arvioimaan tilan mittasuhteita. Kuulohavainnoilla on oma osuutensa myös esteentajun synnyssä. (Jokiniemi 2007, 33, 53.) Kuurosokea jää ilman näitä havaintoja, mikä vaikeuttaa ympäristöön orientoitumista merkittävästi.

Koska vaikea-asteisesti kuulonäkövammaisella henkilöllä ei ole toimivia kauko-asteja (näköä ja kuuloa), hänen ympäristöorientaationsa rakentuu lähes täysin tuntoaistin varassa. Se muodostuu kosketus kosketukselta ja kohde kerrallaan, yksityiskohdista kohti kokonaisuutta. Ilman toisen ihmisen ohjausta hänen mielikuvansa ympäristöstä jää helposti vajaaksi ja pirstaleiseksi, toisinaan jopa virheelliseksi. Ympäristöön orientoituminen vie myös paljon aikaa ja energiaa. On tärkeää, että kuurosokean henkilön ympärillä on ihmisiä, jotka kuvailevat ympäristöä joko hänelle suoraan tai erilaisten tiedotteiden välityksellä. Taktiilisesti toimivat kuurosokeat saavat ympäristön kielellisestä kuvailusta eniten irti, kun se tuotetaan aidossa tilanteessa heidän omalla kielellään ja kommunikaatiotavoillaan. Orientaation muodostumista voidaan edistää erilaisilla tukimateriaaleilla, kuten kohokartoilla. Lisäksi siihen liittyy usein haptista tutkimista ja tiloissa liikkumisen harjoittelua.

Kuva 2. Kohokartan avulla kuurosokea henkilö saa yleiskäsityksen tilasta.

LÄHTEET

- Harris, J. (2014). *Sensation and perception*. London: SAGE Publications Ltd.
- Hirn, H. (2009). *Pre-maps: An educational programme for reading tactile maps*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Helsinki: University of Helsinki.
- Hyvärinen, L. & Jacob, N. (2011). *What and How Does This Child See?* Helsinki: Vistest Ltd.
- Jokiniemi, J. (2007). *Kaupunki kaikille aisteille. Moniaistisuus ja saavutettavuus rakennetussa ympäristössä*. Väitöskirja. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston tutkimuksia 2007/29. Saatavilla 11.12.2017 <http://lib.tkk.fi/Diss/2007/isbn9789512290475/isbn9789512290475.pdf>
- Kovanen, M. & Lahtinen, R. (2006). *Kohdataan ja kommunikoidaan. Tietoa taktiiliviittomisesta ja sen opettamisesta*. Suomen Kuurosokeat ry:n julkaisu A5. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.
- Lahtinen, R. (2008). *Haptiisit ja hapteemit. Tapaustutkimus kuurosokean henkilön kosketukseen perustuvan kommunikaation kehityksestä*. (Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Soveltavan kasvatustieteen laitos, erityispedagogiikka). Helsinki: Kirjoittaja.
- Lahtinen, R., Palmer R. & Lahtinen, M. (2009) *Aisti kuvailu*. Helsinki: Kirjoittajat.
- Mesch, J. (2004). *Viitotaan yhdessä. Tietoa taktiillista viittomakielestä*. Julkaisu A3. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.
- Miles, B. (2003). The Importance of Hands for the Person Who is Deafblind. Artikkelijulkaisussa Talking the Language of the Hands to the Hands. DB-Link. Saatavilla 13.8.2018 <http://documents.nationaldb.org/products/hands.pdf>
- Miles, B. (ia). Reflections on Deafblindness: Hands & Touch. Saatavilla 12.8.2018. <http://www.perkinselearning.org/videos/webcast/reflections-deafblindness-hands-touch>
- Näkövammaisen opastaminen. Yleisimmät opastustavat, joiden avulla näkövammaisen pystyy liikkumaan näkevän oppaan kanssa turvallisesti ja sujuvasti*. Näkövammaisten liitto ry. Saatavilla 22.2.2018 http://www.nkl.fi/index.php?__file_display_id=11708
- Rouvinen, R. (2001). *Aistit avoinna – elämässä mukana – kuurosokeiden kulttuurin kuvaus*. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntapolitiikan laitos. Saatavilla 30.8.2018 <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/12793>
- Wolfe, J. M. (2015). *Sensation & perception* (Fourth edition.). Sunderland, Massachusetts, U.S.A.: Sinauer Associates, Inc., Publishers.

Liite 3

**KUUROSOKEAN HENKILÖN
YMPÄRISTÖÖN ORIENTOITUMISTA
TUKEVA KUVAILU**

Henkilöstön perehdytysmateriaali

Paula Heikkinen, Jaana Koski-Vähälä
ja Merja Kovanen
Opinnäytetyö, syksy 2018
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Viittomakielen ja tulkkauksen koulutus
Tulkki (AMK)

SISÄLLYS

KUUROSOKEAN HENKILÖN YMPÄRISTÖÖN ORIENTOITUMISTA TUKEVA KUVAILU	201
1 JOHDANTO.....	201
2 KUVAILUN SISÄLLÖISTÄ, TAVOITTEISTA JA VAIKUTUKSISTA.....	202
3 HYVÄ YMPÄRISTÖORIENTAATION MUODOSTUMISTA TUKEVA KUVAILU.....	204
4 TAKTIILISTI TOIMIVAT VIITTOMAKIELISET KUUROSOKEAT KUVAILUN VASTAANOTTAJINA	206
4.1 Tuntoaisti ja aisti-integraatio	206
4.2 Kielelliset ja kulttuuriset piirteet.....	206
4.3 Viittomakielinen paikantaminen ja moniulotteinen hahmottaminen....	208
4.4 Liikkuminen ja kehomuisti.....	209
5 YMPÄRISTÖORIENTAATION MUODOSTUMISTA TUKEVIA MENETELMIÄ.....	210
5.1 Kielellinen kuvailu	210
5.2 Taktiili osoittaminen	212
5.3 Keholle tai erilaisille pinnoille piirtäminen.....	213
5.4 Yhteyskäsi, ohjaava käsi ja kuvaileva käsi.....	216
5.5 Haptinen tutkiminen	219
5.6 Kuvailu pienoismallin ja kohomateriaalien avulla	220
6 SUUNNISTAUTUMISTA JA ETÄISYYKSIEN HAHMOTTAMISTA TUKEVIA MENETELMIÄ.....	224
6.1 Maamerkit ja suunnistautumispisteet.....	224
6.2 Suuntien ilmaisemisesta	224
6.3 Etäisyyksien arviointi.....	226
LÄHTEET	227

LIITE 3. KUUROSOKEAN HENKILÖN YMPÄRISTÖÖN ORIENTOITUMISTA TUKEVA KUVAILU

1 JOHDANTO

Ympäristön kuvailu on ympäristötiedon välittämistä kielellisesti ja erilaisilla kielellistä tietoa täydentävillä menetelmillä. Kielenä voi olla puhuttu tai viitottu kieli tai näiden yhdistelmä (viitottu puhe) eri muodoissaan. Kuvailu täydentää ja tukee kuurosokean henkilön aistihavaintojensa perusteella saamaa käsitystä ympäristöstä (Lahtinen, Palmer & Lahtinen 2009, 12).

Kuvailu voi yleisesti tarkasteltuna liittyä sekä fyysiseen että sosiaaliseen ympäristöön. Fyysinen ympäristö tarkoittaa esimerkiksi maisemia, rakennuksia, tiloja ja niiden yksityiskohtia. Sosiaalinen ympäristö muodostuu ihmisistä, eläimistä, vuorovaikutuksesta ja toiminnasta. Kuurosokea henkilö on osa ympäristöään. (Lahtinen ym. 2009, 12.) Tässä materiaalissa käsitellään opinnäytetyömme aihepiirin ja tavoitteen vuoksi ensisijaisesti fyysisen ympäristön kuvailua. Sosiaalista ympäristöä sivutaan vain siltä osin kuin se liittyy kuurosokean henkilön asuin- ja toimintaympäristön henkilöstön ja asukkaiden sijoittumiseen sekä ympäristön sosiaalisiin toimintoihin.

2 KUVAILUN SISÄLLÖISTÄ, TAVOITTEISTA JA VAIKUTUKSISTA

Kuvailun yleisenä tavoitteena voidaan pitää kuurosokean henkilön ympäristö-orientaation tukemista. Lahtinen määrittelee ympäristöön orientoitumisen yleisellä tasolla tapahtuvaksi ympäristön hahmottamiseksi ja sen rakenteiden, yksityiskohtien ja tapahtumien hallinnaksi. Kuurosokea henkilö voi käyttää kuvailun välityksellä saamaansa tietoa toimintansa pohjana. (Lahtinen ym. 2009, 12.)

Kuvailun ala- tai osatavoitteisiin vaikuttavat muun muassa tilanteen luonne, kuvailtavan kokonaisuuden, tilan tai reitin tuttuus, kuurosokean henkilön omaksumiskyky, tarpeet ja toiveet sekä käytettävissä oleva aika. Myös kuvailijan kielelliset ja menetelmälliset taidot vaikuttavat siihen, millaisia tavoitteita kuvailulle voidaan asettaa. Fyysisen ympäristön ja sosiaalisten tilanteiden kuvailu eroavat toisistaan sekä tavoitteiltaan, sisällöllisesti että menetelmien osalta. Fyysinen ympäristö on suhteellisen pysyvä ja ennakoitavissa, kun taas sosiaaliselle ympäristölle on ominaista jatkuva muutos ja tietynlainen ennalta-arvaamattomuus. (Lahtinen ym. 2009, 22, 32–35.)

Näkövammaisten orientoitumista koskevissa tutkimuksissa ympäristöä koskevaan kokonaiskäsitykseen viitataan kognitiivisen kartan (Hirn, 2009, 42–43) ja mielikuvakartan (Jokiniemi 2007, 33–36) käsitteillä. Kartta tukee näkövammaista henkilöä tiloissa ja reiteillä suunnistautumisessa. Suunnistautuminen on aistien käyttämistä, ajattelua ja päättelyä siitä, missä on, mihin suuntaan on menossa ja miten pääsee haluttuun kohteeseen. Siinä tarvitaan oman kehon ja ympäristön hahmottamiskykyä sekä jäljellä olevien aistien tehokasta käyttöä. (Onnela & Törönen 1999, 18–19.)

Vaikea-asteisesti näkövammaisen kuuleva henkilö voi käyttää orientoitumiseen ja suunnistautumiseen sekä kuulo- että tuntoaistiaan, kun taas täysin tai lähes täysin kuurosokealla henkilöllä on käytettävissään vain yksi hyvin toimiva aisti, tuntoaisti. Jos kuurosokea henkilö ei saa muiden ihmisten tukea orientoitumiseensa, hänen on muodostettava käsitys ympäristöstä itse tutkien, kosketus kos-

ketukselta. Pelkkiin omakohtaisiin tuntoaistilla hankittuihin kokemuksiin pohjautuva kognitiivinen kartta ei välttämättä sisällä kaikkea sitä tietoa, mitä itsenäiseen toimintaan ja turvalliseen liikkumiseen tarvittaisiin. Karttaan jää aukkoja, jotka käytännössä rajoittavat kuurosokean henkilön toimintaa ja valinnanmahdollisuuksia. Kokemustemme mukaan kuurosokea henkilö tarvitsee kognitiivisen karttansa rakentamiseen paitsi runsaasti aistihavaintoja ja kokemuksia, myös niitä tukevaa ja täydentävää kaksoisaistivamman huomioivaa kuvailua.

Opinnäytetyömme tuotoksena syntyneen toimintamallin sekä orientaation tukemisen ja kuvailuprosessien tavoitteena on, että vastaanottaja kykenee jatkossa toimimaan asuinympäristössään mahdollisimman turvallisesti ja itsenäisesti. Siksi toimintamallissa kuvattu henkilön omaan asuinympäristöön liittyvä orientoitumisen kokonaisprosessi sisältää enemmän toiminnallisia osuuksia eli tiloissa liikkumista, kohteiden haptista tutkimista ja erilaisten toimintojen harjoittelua kuin satunnaisesti tai harvoin käytettäviin vieraampiin ympäristöihin orientoitumisen prosessi sisältäisi.

Tavoitteellisesti toteutetulla oman asuin- ja toimintaympäristön kuvailulla on monia vaikutuksia:

- kuurosokea henkilö saa ympäristöstään kattavamman ja kokonaisvaltaisemman kuvan kuin hän ympäristöään yksin tutkimalla saisi
- hän on tietoisempi ympäristön tarjoamista vaihtoehtoista ja voi valita niiden välillä
- hänen omatoimisuutensa lisääntyy ja vastaavasti riippuvuus muista ihmisistä vähenee
- hän voi muodostaa kontakteja ja toimia rennommin sosiaalisissa tilanteissa, vuorovaikutusmahdollisuudet laajenevat
- henkilön liikkumisen turvallisuus ja turvallisuuden tunne lisääntyvät, vastaavasti haaverit ja yksin liikkumiseen usein liittyvät pelkotilat ja pinnistelyn tarve vähenevät
- hänen liikkumisestaan tulee varmempaa ja eksymisen mahdollisuus pienenee, energiaa säästyy, kun henkilön ei tarvitse liikkua ”yrityksen ja erehdyksen” -menetelmällä (Lahtinen 2008; Lahtinen ym. 2009, 12.)

3 HYVÄ YMPÄRISTÖORIENTAATION MUODOSTUMISTA TUKEVA KUVAILU

Hyvä kuvailu perustuu kuvailijan ja kuurosokean orientoitujan vuorovaikutukseen. Siinä huomioidaan kuurosokean henkilön tilanne, tarpeet ja toiveet. Vuorovaikutuksellisuus näkyy molempien aktiivisuutena ja kuvailijan herkkyytenä kuvailun vastaanottajan reaktioita ja palautetta kohtaan. (Lahtinen ym. 2009, 32.) Kuvailijalla tulee olla visuaalista lukutaitoa ja hänen pitää pystyä ilmaisemaan näkemänsä kielellisesti. Hänen on havainnoitava ympäristöä aktiivisesti ja käytettävä kaikkia aistejaan tiedon kokoamiseen. (Lahtinen ym. 2009, 18–19.)

Kuurosokeille kuvailu on vastuullinen tehtävä. Kuvailija käyttää valtaa valitessaan, mitä kuvailee ja jättää kuvailematta. Kaikkea ympärillä olevaa ei voi, eikä kannata kuvailla. Lahtinen ym. (2009) toteavatkin, että jos kuvailija kuvailee liikaa, kokonaiskuvan muodostamisen kannalta oleelliset seikat saattavat hukkaa yksityiskohtien tulvaan. Kuurosokean on tällöin vaikeaa muodostaa selkeää mielikuvaa kuvailtavasta kohteesta. (Lahtinen ym. 2009, 12, 32, 34.)

Aisti kuvailu -kirjassa (Lahtinen ym. 2009, 12, 36.) kerrotaan hyvän ja selkeän kuvailun ominaisuuksista. Olemme täydentäneet siinä esitettyä luetteloa uuteen asuin- ja toimintaympäristöön orientoitumisen näkökulmasta. Teimme lisäykset kuurosokeiden kokemusasiantuntijoiden kanssa toteuttamissamme kuvailutilanteissa ja toimintamallin kokoamisen yhteydessä tekemiemme havaintojen pohjalta. Luettelo on koottu taktiilisti toimivien viittomakielisten henkilöiden näkökulmasta, mutta useimmat sen kohdat sopivat kuvaamaan myös muille asiakasryhmille suunnattua kuvailua.

Hyvä ympäristöorientaation rakentumista edistävä kuvailu:

- muodostaa eri tapaamisten välille loogisen jatkumon edistäen vastaanottajan kognitiivisen kartan muodostumista
- on pääsääntöisesti vakiintuneen fyysisen ympäristön kuvailua
- perustuu yhdessä sovittuihin toimintatapoihin ja menetelmiin
- ohjaa asiakkaan orientoitumisprosessia, orientaation rakentamista

- huomioi asiakaskohtaiset tavoitteet painottaen asiakkaalle tärkeimpiä kohteita ja asiakkaan kiinnostuksen kohteita
- jaksottuu kielelliseen kuvailuun ja toiminnallisiin osuuksiin
- on kerrontansa ja sisältöjensä puolesta johdonmukaista ja selkeää, loogisesti etenevää
- on pelkistettyä ja keskittyy olennaiseen
- ilmaisee kerronnan kohteen ja sen sijainnin selkeästi
- etenee pääsääntöisesti kokonaisuuksista yksityiskohtiin, yleisestä erityiseen
- sisältää kuvailun vastaanottajalle merkityksellistä tietoa
- hyödyntää vastaanottajan aiemman tiedon ja kokemukset
- tukee ja täydentää vastaanottajan aistihavaintoja, huomioi taktiiliuden ja kaukostaisten eli kuulon ja näön toiminnan loppumisen tai heikkenemisen
- käyttää molempiin asiakkaan taustakulttuureihin eli viittomakieliseen ja näkövammaisten kulttuuriin liittyviä menetelmiä monipuolisesti ja toisiaan täydentäen
- on vuorovaikutteista ja jättää tilaa myös asiakkaan omalle pohdinnalle ja kysymyksille
- huomioi käytettävissä olevan ajan ja jättää aikaa myös orientaation tukemisen muille vaiheille, kuten toiminnallisille harjoituksille

4 TAKTIILISTI TOIMIVAT VIITTOMAKIELISET KUUROSOKEAT KUVAILUN VASTAANOTTAJINA

4.1 Tuntoaisti ja aisti-integraatio

Kuvailun sisältöjä ja menetelmiä valittaessa on tärkeää ottaa huomioon kuurosokean henkilön aistien toiminta tai toimimattomuus ja hänen mahdollisuutensa saada korvaavaa tietoa muiden aistien kautta. Jos henkilö on täysin sokea ja kuuro, hän ei voi edes osittain korvata näköhavaintojaan kuulohavainnoilla tai päinvastoin (Rouvinen 2001, 21). Opinnäytetyömme ensisijaisella asiakaskohderyhmällä eli taktiilisti toimivilla viittomakielisillä kuurosokeilla tilanne on usein tämä. Tuntoaisti on heidän tärkein aistinsa sekä kielellisen että ei-kielellisen kuvailun ja ympäristötiedon vastaanottamisessa. Lisäksi sitä käytetään liikkumiseen ja erilaisten toimintojen suorittamiseen. Kun ympäristötieto välittyy vain yhtä kanavaa pitkin, orientaation rakentumista tukevan kuvailijan on rytmitettävä omaa toimintaansa niin, että taktiiliaistin monipuolinen käyttö mahdollistuu. Toimintamallin kuvauksen alussa tarkemmin kuvatun orientaation tukemisen prosessin noudattaminen auttaa tässä asiassa.

4.2 Kielelliset ja kulttuuriset piirteet

Rouvinen (2001) toteaa kuurosokeutta ja kuurosokeiden kulttuuria käsittelevässä pro gradu -tutkielmassaan eri syistä ja eri-ikäisinä kuulonäkövammautuneiden poikkeavan toisistaan niin kielen, identiteetin, toimintatapojen, selviytymisstrategioiden kuin elämänhallinnankin suhteen. Kuurosokeiden ryhmästä on löydettävissä erilaisia alakulttuureja, joista etenevää kaksoisaistivammaa sairastavat viittomakieliset kuurosokeat muodostavat yhden. (Rouvinen 2001, 8.) Samaan alakulttuuriin tai -ryhmään kuuluvien henkilöiden ympäristöorientaation rakentamisen lähtökohdat ovat periaatteessa kielen, aistien toiminnan, kommunikointitapojen, tuntoaistin käytön merkityksen ja niihin liittyvän tapa- ja toimintakulttuurin osalta keskenään samankaltaiset. On kuitenkin hyvä muistaa, että henkilöiden

taidoissa, uusien asioiden omaksumiskyvyssä, fyysisessä jaksamisessa, mieltymyksissä ja tottumuksissa on myös yksilöllisiä eroja. Joku pystyy vastaanottamaan suuren määrän tietoa yhdellä tapaamiskerralla, kun taas joku toinen haluaa, että asiat esitetään mahdollisimman yksinkertaisesti, selkeästi ja rajatusti. Jollakin voi olla paremmat valmiudet ympäristön haptiseen tutkimiseen ja siihen liittyvien johtopäätösten tekemiseen kuin jollain toisella. Toiset tarvitsevat enemmän läpikäytyjen asioiden varmistelua ja kertausta kuin toiset jne. Terveystila asettaa toisinaan rajoitteita uusien asioiden oppimiselle ja pitkien orientoitumislanteiden toteuttamiselle. Pyörätuolissa istuvan mahdollisuudet itsenäiseen haptiseen tutkimiseen ovat erilaiset kuin kävelemään pystyvän, ympäristöä seisaaltaan tutkivan, henkilön. Yksilölliset tarpeet tulisi ottaa huomioon asiakkaan orientoitumiseen liittyvää perehdytysuunnitelmaa tehtäessä.

Taktiilisti toimivien viittomakielisten kuurosokeiden tapa- ja toimintakulttuurissa on muutamia piirteitä, joista orientaation muodostumista tukevan henkilön tulisi olla tietoinen. Tähän ryhmään kuuluvat henkilöt ottavat kieltä vastaan taktiillis-kineesteettisesti eli tunto- ja liikeaistimusten kautta (Kovanen & Lahtinen 2006, 7; Mesch 2004, 20). Taktiilimuotoinen viittominen on mitä suurimmassa määrin jaettu fyysinen kokemus, joka jättää jälkeensä kehollisia muistijälkiä. Havaintojemme mukaan viittomakieliset kuurosokeat pohtivat, kommentoivat ja kertaavat asioita mielellään samalla tavalla kuin ne on omaksuttukin eli käsien kautta, viittomalla. Tätä tapaa voidaan mielestämme verrata puhuttua kieltä käyttävien henkilöiden pohdinnassaan käyttämään ääneen ajattelemiseen. Viittomakielellä tapahtuva ”ääneen ajattelevinen” painottuu orientaation tukemisen viimeisissä vaiheissa. Se antaa orientoitumista tukevalle henkilölle viitteitä orientoitujan kognitiivisen kartan sen hetkisestä kattavuudesta ja oikeellisuudesta. Orientoitumista tukevan henkilön onkin tässä vaiheessa seurattava tarkkaan, mitä asiakas kertoo. Myönteinen keholle annettava palaute (Lahtinen 2005, 23–24) vahvistaa asiakkaan esittämän pohdinnan ja johtopäätösten oikeellisuuden. Jos asiakkaan kartassa on havaittavissa selkeitä aukkoja, niitä on hyvä tässä yhteydessä täydentää. Myös selkeät virheellisyydet tulisi korjata esimerkiksi pysäyttämällä asiakkaan viittominen kielteisellä kehopalautteella (Lahtinen 2005, 23–24) ja viittomalla sitten asia oikein. Jos asiakas ei kertaa tai pohdi asioita oma-aloitteisesti,

niihin voi palata keskustelunomaisesti orientoitumisen tukemisen prosessin ker-tausvaiheessa.

4.3 Viittomakielinen paikantaminen ja moniulotteinen hahmottaminen

Viittomakieli on visuaalinen, moniulotteinen, rikas ja kerrosteinen kieli, jonka kie-liopillinen rakenne perustuu merkittävässä määrin viittojaa ympäröivän tilan käyt-töön ja kohteiden visuaalista maailmaa jäljittelevään sijoitteluun tässä tilassa (Rissanen 1985, 17–19). Kohteiden viittomakieliseen paikantamiseen liittyy niin sanottujen klassifikaattori-käsimuotojen (Rissanen 1985, 39–40, 96–99), poly-synteesin (Jantunen 2003, 72–77) ja erilaisten monikkoilmaisujen (Jantunen 2003, 74–77; Rissanen 1985, 106–110) käyttöä. Samaa kohdetta voidaan tarkas-tella monesta eri näkökulmasta ja näkökulmat voidaan yhdistää yhdeksi koko-naiskuvaksi.

Syntymästään viittomakieliset taktiilisti toimivat kuurosokeat hallitsevat yleensä viittomakielisen paikantamisen näkevien kuurojen tapaan. Myös heillä on havain-tojemme mukaan kyky kohteiden moniulotteiseen hahmottamiseen ja eri tarkas-telunäkökulmien yhdistelyyn. Kokemusasiantuntijoillamme tämä ilmeni muun mu-assa taitona ottaa vastaan eri näkökulmista tuotettua kielellistä kuvailua ja ker-rontaa pienoismallin tutkimisen yhteydessä. Heillä on kyky muodostaa rakennuk-sesta kokonaiskuva yhdistämällä kielellinen tieto ja haptisen tutkimisen antama tieto toisiinsa. Pienoismallin kääntelyn ja rakennuksen eri puolien kielellisen ku-vailun tuloksena heille muodostui ehjä ja kattava kuva orientoitumisen kohteesta ja sen välittömästä lähiympäristöstä. Taktiilis-kinesteettisillä muistijäljillä oli mer-kittävä osuus tämän kokonaisnäkemysmuodostumisessa.

4.4 Liikkuminen ja kehomuisti

Myös liikkumisen aikaiset lihas- ja nivelaistimukset sekä kosketuskontaktit tallentuvat taktiilis-kinesteettiseen muistiin. Kun henkilö liikkuu toistuvasti samoissa tiloissa tai reiteillä, hänen ei lopulta enää tarvitse miettiä niiden jokaista yksityiskohtaa erikseen, koska keho muistaa, mitä seuraavaksi tulee ja mitä pitää tehdä. Myös erilaiset toiminnot, esimerkiksi hissien käyttöön liittyen, tallentuvat harjaantumisen seurauksena osaksi kehoollista, taktiilis-kinesteettistä, muistia. Jos kuurossokea henkilö ei saa riittävää tukea ympäristöön orientoitumiseensa, hänen kehoolliset muistijälkensä syntyvät yleensä yritysten ja erehdysten seurauksena. Oppimiseen saattaa liittyä eksymisiä, törmäilyjä, niistä aiheutuvaa stressiä ja jopa fyysisiä loukkaantumisia. Tulokseen ei aina ole paras mahdollinen, sillä asiakas saattaa oppia toimimaan tavalla, joka on mutkikas ja aikaa vievä. Kehollisten muistijälkien syntymistä voidaan tukea erilaisilla tuntoaistipohjaisilla kuvailumenetelmillä ja harjoituksilla. Orientoitumista tukevan henkilön vastuulla on tarjota asiakkaalle mahdollisimman turvallisia ja energiaa säästäviä taktiiliuden ja kehoollisen muistin huomioivia liikkumisen ja toiminnan ratkaisuja.

5 YMPÄRISTÖORIENTAATION MUODOSTUMISTA TUKEVIA MENETELMIÄ

5.1 Kielellinen kuvailu

Ympäristöorientaation rakentamisen liittyvässä kuvailussa voidaan käyttää sekä kielellisiä että kielellistä tietoa korvaavia ja täydentäviä menetelmiä. Työmme ensisijaisella asiakaskohderyhmällä ne perustuvat taktiilin aistikanavan käyttöön.

Kielellisessä kuvailussa kuvailija kertoo asiakkaalle ympäristöstä ja sen ominaisuuksista tämän omalla kielellä. Ensisijaisen asiakaskohderyhmämme kieli on taktiilisti tuotettava viittomakieli. Havaintojemme mukaan se soveltuu visuaalisen perusluonteensa vuoksi hyvin fyysisen ympäristön kuvailuun. Viittomakielisessä kerronnassa tulisi kiinnittää erityistä huomiota kielen visuaalisten rakenneratkaisujen tarjoamiin mahdollisuuksiin, kuten kohteiden todellisuutta jäljittelevään paikantamiseen viittomatilassa. Viittomakielistä kuvailua tuotetaan viittomakielen rakenteen mukaisesti egosentrisesti eli ympäristön kohteita viittojan näkökulmasta paikantaen. (Rissanen 1985,17–19). Viittoja ei siis pyri viittomaan esimerkiksi huonetta asiakkaan näkökulmasta vaan niin kuin hän sen itse edessään näkee. Viittomakieliset henkilöt ovat tottuneet rakentamaan mielikuvan kohteesta tästä näkökulmaerosta riippumatta.

Pitkään taktiiliviittomista vastaanottaneet henkilöt ovat yleensä tottuneet ottamaan kieltä vastaan vain toisella kädellään. Tästä huolimatta viittoja viittoo molemmilla käsillä. Oikeakätinen viittoja asettuu viittoessaan vastaanottajan vasemmalle ja vasenkätinen vastaavasti oikealle puolelle. Osa taktiilisti kommunikovista henkilöistä on tottunut ottamaan viittomista vastaan vain vasemmalta puolelta. Vasenkätisen viittojan tulee siksi varmistaa, että asiakas ymmärtää oikeaan käteen tuotettua viittomista. Jos asiakas kokee vasenkätisen viittomisen hankalaksi, eikä viittoja pysty vaihtamaan aktiivista viittomiskättä, kannattaa kokeilla molempiin käsiin viittomista. Yhteen käteen viitottaessa käytetään yleensä niin sanottua viistoa rinnakkaisasentoa, jossa viittojan ja vastaanottajan kehojen väliin jää riittävän viittomistilan ja ergonomisen asennon tarjoava kulma. Tässä asennossa sekä viittojan että vastaanottajan rintamasuunnat ovat viistosti kohti

kuvailtavaa kohdetta, mikä helpottaa kohteiden paikantamista ja osoittamista kuvailutilanteessa. (Kovanen & Lahtinen 2006, 30–31.)

Kielellinen kuvailu voi olla yksisuuntaista tai vuorovaikutteista. Olemme käyttäneet orientaation rakentamisen alkuvaiheen tilan käyttötarkoitukseen ja tärkeimpiin ominaisuuksiin liittyvästä kuvailusta nimitystä yleiskuvailu. Se on viittomakielien visuaalista perusluonnetta hyödyntävää kerrontaa, joka luo pohjan kohteen myöhemmälle tarkemmalle tutkimiselle. Viittomakielisten kuurosokeiden kanssa kielellinen kuvailu on harvoin täysin yksisuuntaista, sillä asiakkaiden tarkentavat kysymykset, varmistukset ja kommentit rytmittävät usein kerrontaa. Tästä menetelmästä voidaan sen vuorovaikutuksellisuuden asteen mukaan käyttää joko nimitystä yksisuuntainen kielellinen kuvailu tai vastavuoroinen kielellinen kuvailu eli vuoropuhelukuvailu (Lahtinen ym. 2009, 44).

Viittomakielisen kuvailun vuorovaikutuksellisuus lisääntyy orientaation tukemisen prosessin myöhemmissä vaiheissa, jolloin kielellinen kerronta muodostuu yleensä lyhyistä tiivistä kohteen yksityiskohtia kuvailevista kokonaisuuksista. Se vuorottelee prosessin muiden toimintojen, kuten tilassa liikkumisen ja sen yksityiskohtien tai toimintojen tutkimisen kanssa. Tästä kuvailusta voidaan käyttää nimityksiä vastavuoroinen toiminnallinen vuoropuhelukuvailu ja aistihavaintoja tukeva kuvailu (Lahtinen ym. 2009, 44–45). Vuorovaikutuksellinen kuvailu vaatii kuvailijalta taitoa rytmittää kielellinen kuvailu muiden toimintojen kanssa yhteensopivaksi. Hänen tulee toimia asiakaslähtöisesti ja seurata asiakkaan reaktioita ja aloitteita.

Hyvä viittomakielinen kuvailu rakentuu pitkälti samoista elementeistä kuin hyvä orientaation rakentumista edistävä kuvailu muutenkin (ks. edellä). Asiakkaan tulee olla tietoinen sen kertaisen tapaamisen tavoitteesta ja orientoitumisen prosessimaisesta luonteesta (asioita tehdään vaihe ja toiminto kerrallaan). Hänen pitää tietää, missä ollaan (mikä alue tai rakennus, kerros, minkä niminen tai mihin tarkoitukseen tehty kohde, viereiset tilat, oma paikka tilassa). Kun kerronnan kohde (joko koko kohde tai kuvailu etenee uuteen osakohteeseen) vaihtuu, siitä tulee ilmoittaa asiakkaalle selkeästi. Esimerkiksi: ”Kerroin sinulle, millainen tämä

tila on. Nyt menemme tuonne perälle. Siellä on keittiöosa. Kerron siitä tarkemmin.” Jos kohde on konkretisoitavissa koskettamalla ja tunnustelemalla, se kannattaa tehdä ennen kielellisen kuvailun aloittamista.

Viittomakieliseen kuvailuun on mahdollista yhdistää myös näkövammaisille ominaisia ympäristön kuvailun menetelmiä, kuten taktiileja kohde- ja sektorikohtaisia osoituksia, keholle piirtämistä ja suuntien ilmaisemista kellotaulun avulla. (Lahtinen ym. 2009, 43–45, 123–124, 130–136.)

5.2 Taktiili osoittaminen

Taktiili osoittaminen tapahtuu yleensä aidossa ympäristössä kohteen edessä tai lähellä. Menetelmänä se tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että kuvailija osoittaa puheenaiheen kohteena olevaa esinettä, aluetta tai muuta kohdetta. Vastaanottaja seuraa osoittamista taktiilisti eli pitämällä omaa kättään osoittajan käden päällä ja seuraamalla sen liikettä. Pieniä ja matalia kohteita on kokemustemme mukaan mahdollista osoittaa myös asiakkaan omalla sormella tai kädellä yläpuolelta ohjaten (ns. käden päältä ohjaus). Tämä menetelmä toimii erityisen hyvin kohokarttoja käytettäessä.

Taktiiliin osoittamiseen liittyy aina ensimmäisellä kerralla kohteen nimeäminen, sillä ilman sitä vastaanottaja ei voi näköhavainnon puuttuessa tietää, mitä osoitetaan. Nimeäminen on tarpeen myös jatkossa, jos osoitettuja kohteita on useita, eikä asiakas voi olla varma, mitä osoitetaan. Kohteen toistuva nimeäminen on havaintojemme mukaan tarpeen myös, jos kuvailija ja asiakas ovat liikkuneet alkuperäisen osoittamisen jälkeen. Taktiili osoittaminen voi tapahtua joko etusormella tai koko kädellä kohteesta riippuen. Alueisiin voidaan viitata sektoria kuvailuvalla koko käden osoituksella. Osoittaminen on luonteva osa kuvailun yhteydessä tapahtuvaa ohjaavan käden käyttöä. (Lahtinen ym. 2009, 130–131.)

Taktiilia osoittamista voidaan käyttää myös suuntien ilmaisemiseen. Osoituksella ei tällöin välttämättä ole mitään yksittäistä konkreettista kohdetta vaan se on enemmänkin toimintaa ohjaava kehoitus tai ennakkotieto siitä, mihin seuraavaksi

mennään. Osoitus voi olla paitsi suora, myös reitin seuraavaa vaihetta kuvaava. (Lahtinen 2008, 134.)

Taktiili osoittaminen on paitsi näkövammaisten käyttämä tapa ilmaista kohteiden sijaintia (Lahtinen ym. 2009, 130), myös viittomakielen kieliopillinen osa. Viittomakielisessä keskustelussa voidaan viitata ympäristön kohteisiin nimeämällä ja osoittamalla niitä. Nimeämisen jälkeen pelkkä kohteen suuntaan tehty osoitus riittää kertomaan, että nyt puhutaan juuri siitä. (Rissanen 1985, 17–19.) Jos kohteita on useampia, kuurosokea henkilö, joka ei näe keskustelukumppanin kohteeseen viittaavia pään liikkeitä ja katsetta, voi jäädä epätietoiseksi, mitä osoitettiin. Väärinymmärrysten välttämiseksi kohde on kuurosokeiden kanssa toimittaessa hyvä tarkentaa nimeämällä se toistuvasti.

Osoituksia käytetään myös kuvailuun liittyvän viittomakielisen kerronnan osana. Kuvaillessaan ympäristöä kuvailija paikantaa kohteen keskeiset rakenteet ja yksityiskohdat, kuten seinät, ikkunat ja kalusteet viittomatilaan. Näin hän tekee tavallaan näkyväksi sen, mikä ei ole kuurosokealle muuten suoraan nähtävissä. Jos kerran paikannettu kohde pysyy koko kerronnan ajan paikallaan, siihen voidaan jatkossa viitata pelkästään osoittamalla. Jos osoitettavia kohteita on useita, myös kerrontaan liittyvässä osoittamisessa on huomioidemme mukaan sama riski kuin keskusteluun liittyvässä ympäristön konkreettisten kohteiden osoittamisessa. Kuurosokea henkilö voi sekoittaa eri kohteet keskenään, eikä enää tiedä, mistä puhutaan. Paikantamista ja siihen liittyvää kohteiden osoittamista käytetään viittomakielisessä kerronnassa muutenkin kuin kuurosokeiden kanssa. Näkevillä se liittyy yleensä sellaisten ympäristöjen kuvaamiseen, jotka eivät ole välittömästi nähtävissä. Osoittaminen liittyy viittomakielessä aiemmin tai samanaikaisesti ilmaistaviin kohteisiin. (Rissanen 1985, 17–19.)

5.3 Keholle tai erilaisille pinnoille piirtäminen

Pelkän kielellisen kuvailun avulla on toisinaan vaikea saada tarkkaa mielikuvaa orientoitumisen kohteesta. Keholle, erilaisille pinnoille ja ilmaan piirtäminen ovat nopeita keinoja vahvistaa tai täydentää asiakkaan kohteesta saamaa mielikuvaa.

Suosituimmat piirtämisalueet ovat kuvailun vastaanottajan yläselkä, olkavarsi ja kämmen. Muita mahdollisia paikkoja ovat esimerkiksi kämmenselkä, käsivarsi ja reiden neutraalit alueet. Piirrospintana voi toimia esimerkiksi pöytä, kansio tai seinä. Ilmaan piirtäminen on toimiva keino esimerkiksi sellaisten kohteiden edessä, joita ei voi koskettaa. Kuvailija ja kuvailun vastaanottaja voivat istua piirtämistilanteessa joko rinnakkain tai vastakkain. Rinnakkain oltaessa piirtäminen tapahtuu helpoiten yhdellä kädellä. Vastakkain oltaessa piirtäminen voi tapahtua myös kaksikäteisesti. (Lahtinen 2008, 67–68; Lahtinen ym. 2009, 123–124.)

Taktiilisti toimiva henkilö käyttää tuntoaistiaan piirtämisen seuraamiseen. Piirrosvälineenä toimii useimmiten kuvailijan etusormi tai käsi. Kuurosokea henkilö seuraa käden tai käsien liikettä joko ihonsa kautta, ihonsa ja kätensä avulla tai pinnoille ja ilmaan piirrettäessä pelkästään kätensä avulla. Kämmeneen ja erilaisille pinnoille piirrettäessä kuurosokea henkilö saattaa pitää kiinni kuvailijan etusormesta tai seurata sen liikettä käden päältä. Piirtäminen voi tapahtua myös kuurosokean sormella, jolloin kuvailija ohjaa sen liikettä useimmiten päältä päin (ns. käden päältä ohjaus). Kämmeneen piirrettäessä kuurosokea voi saada liiketietoa sekä ihonsa että piirtäjän tekemien liikkeiden kautta. (Lahtinen 2008, 67–68; Lahtinen ym. 2009, 123–124.)

Tuntoaistin herkkyys ja kyky erottaa vierekkäiset kosketukset toisistaan vaihtelee kehon eri alueilla. Selässä tuntoaistinsoluja on harvemmassa kuin kehon herkimmillä alueilla, kuten kämmenessä tai sormenpäissä. Tämä tulisi huomioida piirrettävien kohteiden sijoittelussa ja lukumäärässä. Piirrettäessä kahta viivaa samanaikaisesti, sormien tulee olla riittävän etäällä toisistaan, jotta vastaanottaja voi tuntea viivat toisistaan erillisinä. Tähän ilmiöön viitataan tutkimuksissa haptisen etäisyyden käsitteellä. (Lahtinen & Palmer 2014, 29.)

Havaintojemme mukaan piirtämällä voidaan ilmaista periaatteessa samoja asioita kuin viittomakieliseen kerrontaan sisältyvällä viittomatilan käytöllä ja paikantamisella: kohteiden muotoa, mittasuhteita ja tärkeimpiä yksityiskohtia. Piirtäminen voi perustua kuvailijan aidossa ympäristössä tekemiin näköhavaintoihin, tilojen pohjapiirroksiin tai karttoihin. Viittomakielisten asiakkaiden kanssa toimitta-

essa viittomakielinen kerronta ja piirtäminen voivat olla sekä toistensa vaihtoehtoja että täydentäjiä. Jos ympäristöorientaation muodostumista tukeva kuvailija pystyy kuvailemaan tilan riittävän tarkasti viittomakielellä, piirtäminen ei enää tuo lisätietoa kohteesta. Jos tarkka kuvailu ei onnistu tai siihen ei ole aikaa, kuvailija voi kohteita nimeämällä ja piirtämällä tarjota asiakkaalle mielikuvan kohteesta.

Piirtämisessä huomioitavia asioita:

- keholle piirtäminen tapahtuu vastaanottajan henkilökohtaiseksi kokemalla alueella – siitä pitää yhdessä sopia
- piirtämisen tulisi tapahtua rauhallisesti – vastaanottajan on ehdittävä muodostaa mielikuva kokonaisuudesta
- se pitäisi tehdä mahdollisimman yhtenäisin liikkein ja riittävällä painovoimalla – painovoiman tarve vaihtelee kehon eri osissa, selkään voi piirtää raskaammin ja kämmeneen kevyemmin
- keholle piirtämisen tulee tuntua miellyttävältä, siksi se tapahtuu sormenpään pehmeällä osalla – ei terävillä kynsillä tai apuvälineillä
- kuvailtava kohde on nimettävä ennen piirtämistä tai välittömästi piirtämisen jälkeen – sekä kokonaisuus että yksityiskohdat
- tila tai muu kohde kannattaa piirtää vastaanottajan näkökulmasta eli niin, että se avautuu hänen eteensä – yksittäiset tilat on kokemuksemme mukaan usein helpointa piirtää lähellä sisäänkäyntiä tai seinän keskellä seisten, kuvailijan on helpompi hahmottaa tila, kun hän katsoo sitä suoraan ja ylempää kuin istuma-asennosta
- kokonaisvaltainen ympäristöorientaation muodostumista tukeva kuvailu etenee kokonaisuudesta kohti yksityiskohtia – kohteen rajat, esimerkiksi talon muoto tai tilan seinät, piirretään ensin ja vasta sitten sen sisällä olevat kohteet
- kuvailun yhteydessä tulee ilmaista myös orientoitumisen kannalta merkittävät kohteet, kuten seinät, ovet, ikkunat, tärkeimmät kulkureitit ja kuvailun vastaanottajan senhetkinen sijainti – ne on luontevinta käydä läpi heti tilan nimeämisen ja muodon esittelyn sekä tilan yleisen luonnehdinnan jälkeen, ennen muita yksityiskohtia, seinät voidaan nimetä niiden taktiilituntuman, käyttötarkoituksen tai yksityiskohtien mukaan

- kohteet tulisi kuvata keskenään oikeissa mittasuhteissa ja sijainneissa
- myös sosiaalisesti merkittävistä kohteista, kuten kohtaamispaikoista, tulee kertoa
- piirtämisen yhteydessä syntyy mielikuvakartta, johon on mahdollista palata myöhemmin – esimerkiksi siirryttäessä tutkimaan yksityiskohtia niiden sijainnin voi piirtää uudelleen karttapohjaan

(Lahtinen 2008, 67–68; Lahtinen ym. 2009, 123–124; Lahtinen & Palmer 2014, 35.)

Kokemustemme mukaan monet henkilöt kokevat taktiiliviittomisen ja selkään piirtämisen yhdistämisen hankalaksi. Kun kuvailija siirtyy viittomisesta piirtämiseen, hänen on vapautettava kätensä kommunikaatio-otteesta. Kun kommunikaatioyhteyttä ei ole, piirtäjä ei voi ilmaista kielellisesti, mitä piirsi. Käytännössä kielellisen kuvailun ja piirtämisen yhdistäminen vaatii useita siirtymisiä kommunikaatio-otteen ja piirrosalustana toimivan selän välillä. Piirrettäessä kämmeneen tai pöydän pintaan siirtymät ovat helpompia. Jos kuvailijoita on kaksi, on mahdollista tehdä esimerkiksi niin, että toinen viittoo ja toinen piirtää. Kuvailijoiden tulee tällöin rytmittää keskinäinen toimintansa niin, että asiat tapahtuvat joko samanaikaisesti tai loogisessa järjestyksessä peräkkäin.

Piirtäminen sisältyy menetelmänä Riitta Lahtisen sosiaalishaptiseen kuurosokean henkilön ympäristöön orientoitumista tukevaan kommunikaatioon (Lahtinen ym. 2009, 42, Lahtinen & Palmer 2014, 23–25). Toimintatapana piirtäminen on hyvin vanha tiedon välittämisen keino.

5.4 Yhteyskäsi, ohjaava käsi ja kuvaileva käsi

Yhteyskäsi, ohjaava käsi ja kuvailevaa käsi eivät ehkä ole varsinaisia kommunikaatio- tai kuvailumenetelmiä. Koska niitä kuitenkin käytetään kuvaamaan oppaan tai kuvailijan erilaisten menetelmien käytön yhteydessä kädellään tekemiä toimintoja, esittelemme ne tässä yhteydessä. Kaikilla kolmella on oma erityinen

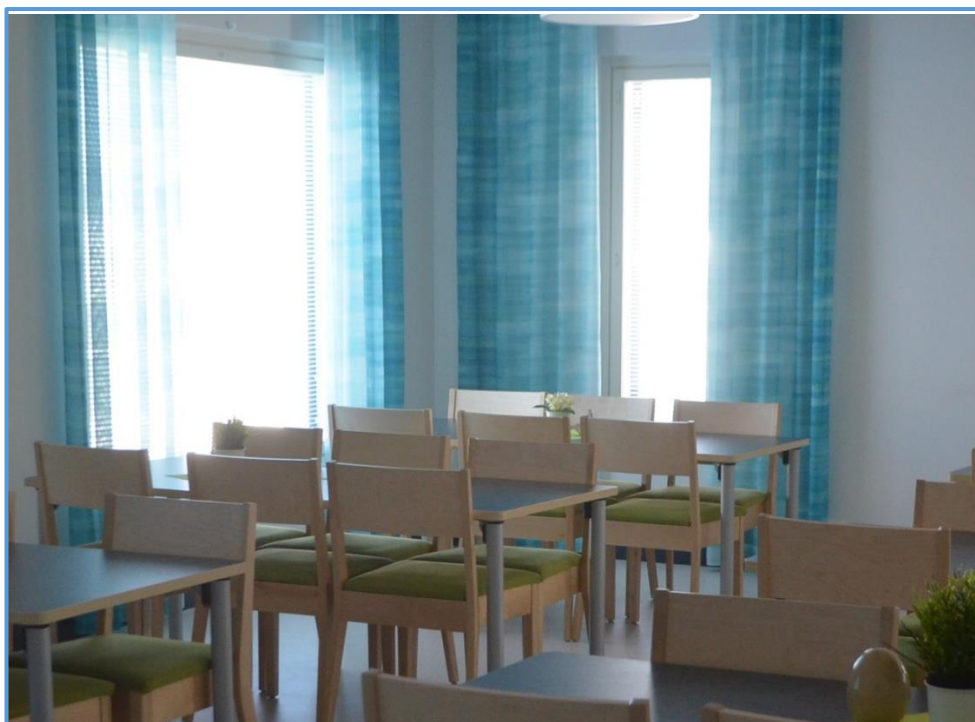
tehtävänsä ympäristöä tutkittaessa ja siinä toimittaessa. Tosin kahden ensimmäisen eli yhteyskäden ja ohjaavan käden käyttöalue näyttäisi olevan joidenkin kuvausten mukaan osittain päällekkäinen tai rajautumaton. Asialla ei sinänsä ole merkitystä tässä yhteydessä, sillä käytännön tilanteissa on tärkeintä, että kuvailija osaa käyttää kättään tarkoituksenmukaisesti.

Oppaan kättä, josta opastettava pitää kiinni, kutsutaan yhteyskädeksi. Yhteykskättä käytetään paitsi yhdessä liikkumisen aikana, myös erilaisten kohteiden, kuten kaiteiden, ovenkahvojen ja esineiden osoittamiseen näkövammaiselle henkilölle. Kun opas nostaa yhteyskätensä kohti kohdetta, opastettava tietää, että sen päästä löytyy todennäköisesti jotain. Opastettava etsii kohteen seuraamalla yhteyskättä vapaalla kädellään. Sen jälkeen hän voi irrottaa opastusotteen tutkiakseen kohdetta. (Näkövammaisen opastaminen 2017, 2–4.)

Ohjaavaa kättä käytetään tilanteissa, joissa kuurosokea henkilö tutkii ympäristöä ja sen yksityiskohtia kuvailijan ohjaamana ja tukemana. Yleisin ja useimmissa tilanteissa suositeltavin ohjaavan käden käyttötapa on niin sanottu käden alta ohjaus. Siinä kuvailija liikuttaa kättään pitkin kohteen pintaa ja muotoja kuvailun vastaanottajan seurattessa sen liikettä kuvailijan kämmenselän ja sormien päältä. Ohjaavan käden käytön tavoitteena on tarjota kuurosokealle mahdollisuus ympäristön turvalliseen haptiseen tutkimiseen. Jotta vastaanottaja tuntisi muutakin kuin kuvailijan käden ja sen liikkeet, kädet voivat olla limittäin niin, että ne koskettavat toisiaan vain pikku- ja etusormien osalta. Kontaktin tulisi olla kevyt, eikä kuvailija saisi pitää kiinni vastaanottajan kädestä. Näin kuurosokealla henkilöllä on mahdollisuus halutessaan pidättäytyä tunnustelusta. Sekä ohjaavan käden liikeradat että tutkiva käsimuoto välittävät omalta osaltaan tietoa tutustumisen kohteesta. (Lahtinen 2008, 68–69.)

Joissakin tilanteissa ohjaus voidaan tehdä myös käden päältä. Tällöin kuvailija ottaa kevyesti kiinni kuvailun vastaanottajan kädestä, ranteesta tai sormesta ja ohjaa kättä liikkumaan erilaisia pintoja ja muotoja pitkin. Havaintojemme mukaan tämä on hyvä menetelmä matalia tai hyvin pieniä kohteita, kuten kohokarttojen reittejä ja tiloja sekä tilojen pieniä teknisiä yksityiskohtia tutkittaessa.

Kuvailevasta kädestä puhutaan käsityksemme mukaan silloin, kun orientoitumista tukeva henkilö käyttää kättään ilmaistakseen ympäristön yksityiskohtien muotoa, olemusta tai toimintaa. Sen käyttöön kuurosokeiden kanssa liittyy taktiiliikontakti, liike ja tietty käsimuoto, mutta ei kohteen tunnustelua. Se saattaa toki olla mahdollista kuvailun jälkeen. Viittomakielisessä kuvailussa kuvailevan käden käsimuoto näyttäisi luonnostaan valikoituvan viittomakielen rakenteen mukaiseksi. Niinpä litteitä tai ohuita kohteita, kuten Ristontalon ruokalan verhoja kuvataan avokämmenellä eli B-käsimuodolla ja vastaavasti kolmiulotteisia kohteita 5-käsimuodolla, jossa on koukistetut sormet. Toisinaan kuvailevaa kättä käytetään myös erilaisten toimintojen kuvaamiseen. Esimerkiksi kaappien ovien toimintaa on luontevaa kuvata joko avokämmenellä tai jos viitataan kahvaan, kahvasta kiinni pitämistä kuvaavalla S-käsimuodolla. Liukuovien toimintaa kuvataan avokämmenellä. (Käsimuodot: Rissanen 1985.) Kuvailevalla kädellä voidaan kertoa kohteista, joita ei voi niiden sijainnin, koon tai ominaisuuksien vuoksi koskea. Kuvailevan käden käyttö liittyy olennaisesti viittomakielisyyteen, vaikka siihen ei kielen tutkimuksessa tällä termillä viitatakaan. Kuvailevan käden käyttö täydentää luontevasti myös puheella tapahtuvaa kuvailua.

Kuva 1. Kuvailevaa kättä voidaan käyttää esimerkiksi verhojen keveyden ja poimujen kuvailussa. Verhojen pituus voidaan kuvata ylhäältä alas liikkuvilla avokämmenillä ja leveyssuunta vaakatasossa tapahtuvalla kevyellä aaltoliikkeellä.

5.5 Haptinen tutkiminen

Kun kuurosokea henkilö tunnustelee kohdetta liikuttamalla kättään pitkin sen pinta- ja muotoja, on kyseessä haptinen tutkiminen. Alan aiempiin tutkimuksiin (Katz 1925/1989), Révész 1950 ja Gibson 1966) viitaten Lahtinen ja Palmer määrittelevät haptisen tutkimisen ja tiedon sisältävän kehon sisäisiä tuntoaistikokemuksia, liikkeiden tuomaa tietoa ja maan vetovoimasta aiheutuvia kokemuksia. Ympäristökontaktista ja kohteita tutkivasta liikkeestä syntyy ihon ja muiden tuntoaistikokemusten välittämiä aistikokemuksia ja lopulta käsitys ympäristöstä. (Lahtinen & Palmer 2014, 16.)

Kun tutkimista tehdään toisen henkilön kuvailemana ja johdattamana, on kyseessä ohjattu haptinen tutkiminen. Tutkimista ohjaava henkilö voi käyttää joko yhteyskättä tai ohjaavaa kättä tutkimisen ohjaamiseen (katso 5.4). Haptisen tutkimisen avulla henkilö saa tarkempaa tietoa esimerkiksi esineen materiaalista, painosta, koosta ja muodoista. Tieto jäisi saamatta, jos henkilö aktiivisen tutkimisen sijaan vain koskettaisi kohdetta. Haptiseen tutkimiseen liittyy aina liike. Lisäksi siihen voi liittyä esimerkiksi kohteiden nostaminen käteen tai käsillä. (Lahtinen 2008, 68–69.)

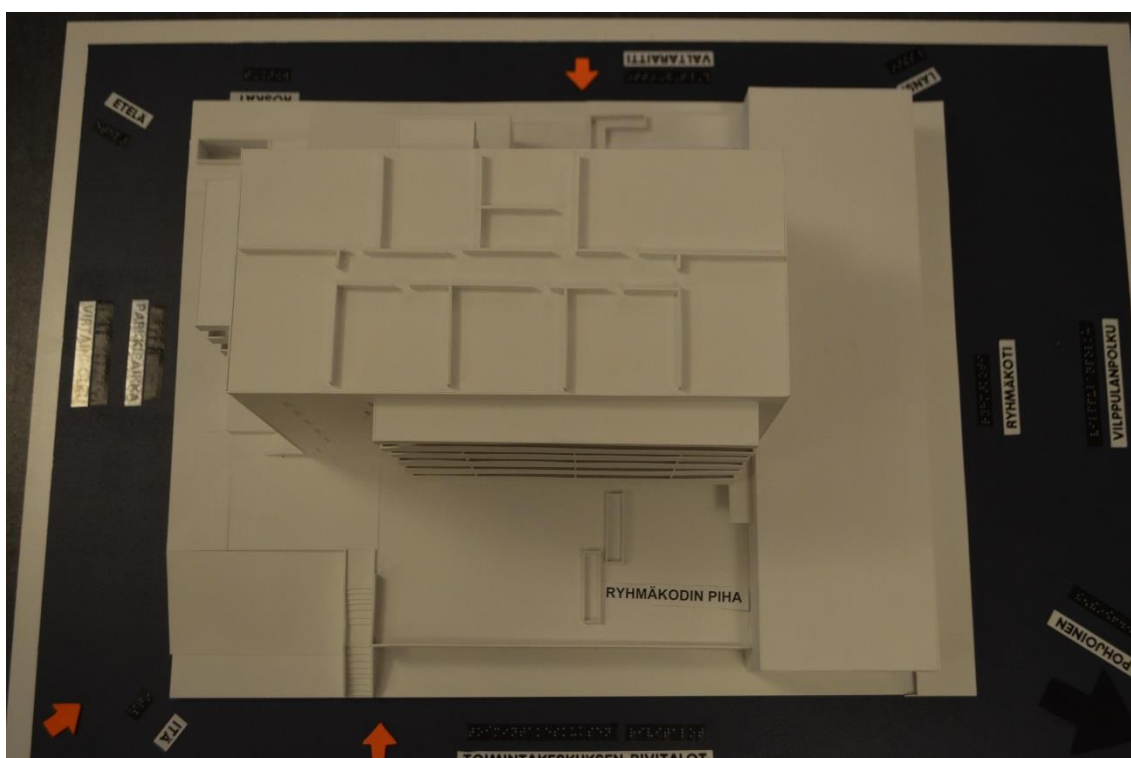
Kuvailun vastaanottaja voi tutkia kohdetta myös itsenäisesti, ilman ohjaavaa kättä. Tällöin kuvailija yleensä ohjaa hänet tunnustelun alkuun yhteyskätensä avulla. Vastuu tutkimisen alkuvaiheen ohjauksesta ja turvallisuudesta on edelleen orientoitumista tukevalla kuvailijalla.

Kuva 2. Orientoitumista tukeva henkilö vastaa tunnustelun turvallisuudesta myös itsenäisen haptisen tutkimisen aikana.

5.6 Kuvailu pienoismallin ja kohomateriaalien avulla

Kuurosokeiden henkilöiden on monesti vaikea muodostaa kokonaiskuvaa laajoista moniosaisista kohteista, kuten piha-alueista, rakennuksista, kerroksista tai isommista asunnoista pelkästään kielellisen kuvailun, kohteessa kiertelyn ja haptisen tutkimisen avulla. Kokonaisuuden hahmottamista on mahdollista helpottaa erilaisten tukimateriaalien, kuten pienoismallien ja kohokarttojen avulla. Niissä on koottu suuri määrä tietoa pieneen, tuntoaistilla hahmotettavissa olevaan, tilaan. Orientaatiotaan rakentava henkilö saa niiden avulla nopeammin yleiskuvan kohteesta, kuin hän saisi tutkimalla sitä osa tai yksityiskohta kerrallaan. Pienoismallien ja kohomateriaalien käyttöön voidaan ja pitäääkin yhdistää kielellistä kerrontaa ja haptista tutkimista samaan tapaan kuin muuhunkin kuvailuun ja orientoitumiseen.

Kuva 3. Pienoismallia tutkimalla henkilö saa nopeammin yleiskuvan kohteesta kuin kohteesta aidossa ympäristössä tutkimalla.

Käytimme opinnäytetyössämme Ristontalon pienoismallia sekä rakennuksen yleiskuvailuun, kuurosokean henkilön oman asunnon sijainnin tutkimiseen että

opittujen asioiden kertaamiseen. Mallin avulla on mahdollista saada 360 asteen kokemus rakennuksesta. Sen alle tarkoitettu pohjakartta helpottaa talon sijoittamista suhteessa ympäröiviin katuihin, Toimintakeskuksen rivitaloihin ja ilmaisuuntiin. Näiden sijainti pitää ilmaista uudelleen, jos taloa käännetään, jotta kuvailun vastaanottaja hahmottaa, mistä suunnasta taloa tarkastellaan. Rakennuksen kääntäminen yhdessä asiakkaan kanssa tarjoaa hänelle reaaliaikaisen tiedon kääntämisen suunnasta. Toimintamallin kohdekohtaisesta ohjeesta löytyy lisävinkkejä pienoismallin käyttöön. Orientoitumisen kannalta paras lopputulos syntyy pienoismallin käytön ja aidossa ympäristössä tapahtuvan kuvailun ja harjoittelun yhdistelmänä.

Kohokartat soveltuvat niin laajojen ja moniosaisten kuin pientenkin kohteiden haptiseen hahmottamiseen. Niitä voi joko tilata valmiina tai tehdä itse. Tekeminen ei ole vaikeaa, eikä kallista, mutta se vie melko paljon aikaa.

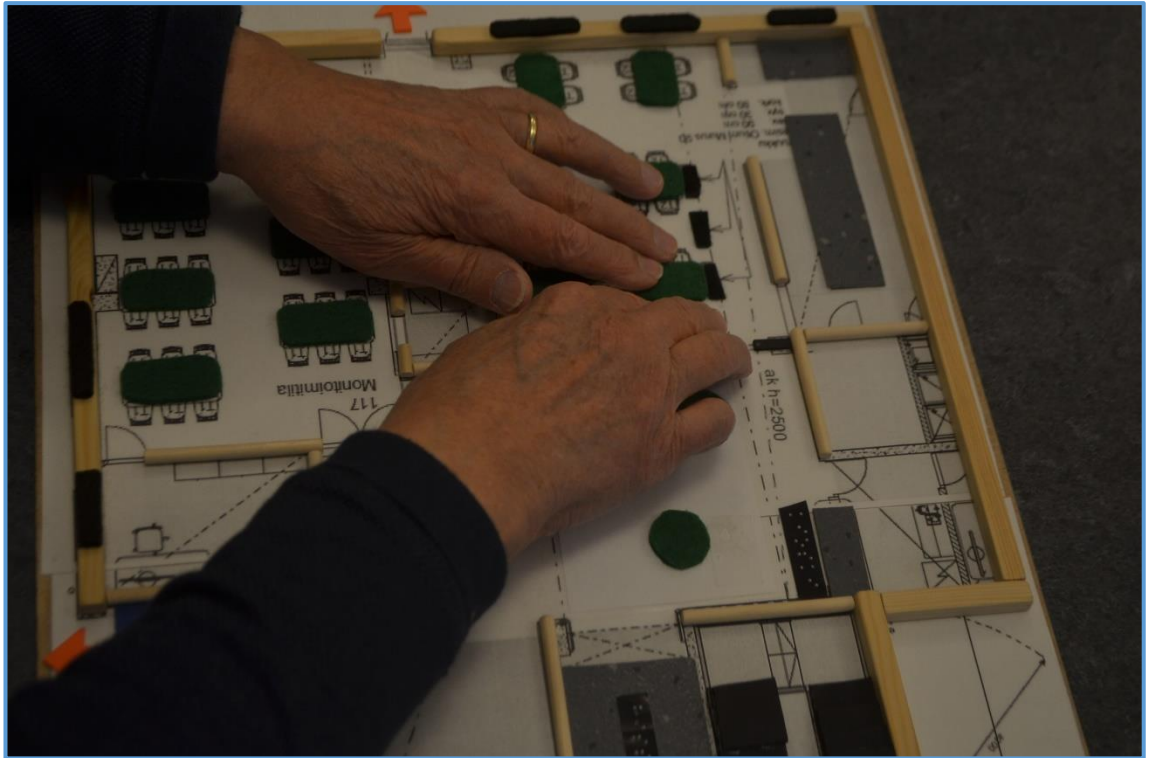

Kuva 4. Kohokarttoja- ja materiaaleja voi tehdä myös pienemmistä kohteista. Kuvassa hissien ohjauspaneelin kohomateriaali.

Hyvän taktiilin kohokartan ja -materiaalin ominaisuuksia:

- henkilö voi tunnustella karttaa kurottelematta (taktiilietäisyys)
- samat tai samankaltaiset kohteet on tehty samasta materiaalista
- eri materiaalien taktiilituntuma eroaa selkeästi toisistaan
- kartan tunnustelu on miellyttävää, siinä ei ole teräviä tai muuten epämiellyttäviltä tuntuvia materiaaleja tai kohtia
- kartta kestää tunnustelua
- kartta voidaan puhdistaa, varsinkin yhteiskäytössä oleva
- kohteita ei ole liikaa, kartta ei ole liian yksityiskohtainen
- teksti- ja pistekirjoitusinformaatiota on vain rajallinen määrä tai se on sijoitettu karttapohjan ulkopuolelle
- kartta sisältää ilmansuuntatietoa, vähintään pohjoisnuolen
- mittasuhteet ovat samat kuin kohteessa
- jos kartan käyttäjillä on jonkin verran näkökykyä, kartan pohjan ja eri materiaalien keskinäisten väri- ja kontrastierojen tulee olla riittävän selkeitä
- jos karttaa tutkitaan pöydällä, sen alle on hyvä liimata liukueste
- jos kartta kiinnitetään seinään tai pöytään pysyvästi, siinä tulee olla myös ”olet tässä” -tieto
- jos karttaa kuljetetaan eri pisteiden välillä, sen tulee olla kevyt ja mahtua kassiin

Teimme opinnäytetyömme yhteydessä seuraavat kohokartat: Ristontalon 1. kerroksen yhteistilat, 6. kerroksen yhteisöllisen toiminnan tilat ja hissien painikepaneeli. Kohokarttoja voi käyttää sekä kohteiden yleiseen hahmottamiseen että joihinkin yksityiskohtiin, kuten reitteihin ja asiakkaille tärkeiden tilojen sijaintiin liittyvien taktiilien muistijälkien rakentamiseen. Ohjeistamme materiaalien käyttöä tarkemmin toimintamallin kohdekohtaisissa ohjeistuksissa. Orientoitumisen kannalta paras lopputulos syntyy kohokartan käytön ja aidossa ympäristössä tapahtuvan kuvailun ja harjoittelun yhdistelmänä.

Kuva 5. Kohteiden keskinäinen etäisyys ja sijainti toisiinsa nähden selviävät molemmin käsin tunnustelemalla. Myös kartan lukeminen on haptista tutkimista. Tutkimiseen liittyy yleensä pienimuotoista aistihavaintoja tukevaa ja täydentävää kielellistä kuvailua.

6 SUUNNISTAUTUMISTA JA ETÄISYYKSIEN HAHMOTTAMISTA TUKEVIA MENETELMIÄ

6.1 Maamerkit ja suunnistautumispisteet

Suunnistautuminen on liikkumista kahden pisteen välillä. Kuvailun yhteydessä on mahdollista käyttää useita henkilön suunnistautumista tukevia menetelmiä. Jotta kuurosokea henkilö voisi toimia ja liikkua itsenäisesti, hänen tulee olla tietoinen sekä kulkemansa reitin alku- ja loppupäässä että reitin varrella sijaitsevista suunnistautumista helpottavista maamerkeistä ja muistaa niiden järjestys.

Orientoitumista tukevan henkilön tulisi puolestaan tunnistaa mahdolliset suunnistautumispisteet ja muut maamerkit, että hän voi esitellä ja ehdottaa niitä asiakkaalle. Taktiilisti toimivilla viittomakielisillä kuurosokeilla maamerkit ovat enimmäkseen taktiileja eli joko käsin, jaloin tai valkoisen kepin kautta kosketettavissa ja tunnistettavissa olevia. Poikkeuksen muodostaa Ristontalon Toimintakeskuksen puoleisen sisäänkäynnin tuulikaapissa oleva ilmastointilaitte, joka välittää il-mavirrallaan tiedon henkilön sijainnista. Useimmat maamerkit sijoittuvat tavanomaiselle tunnustelukorkeudelle eli henkilön vyötärön ja kasvojen välille. Maamerkinä voi toimia myös kohde, jota ei ole alun perin sellaiseksi suunniteltu. Maamerkit ovat tärkeitä kognitiivisen kartan rakentamisessa.

6.2 Suuntien ilmaisemisesta

Henkilön suunnistautumista voi tukea erilaisilla suuntatietoa antavilla menetel-millä. Niitä ovat taktiilin osoittamisen lisäksi esimerkiksi keholle annettava suunta-tai reittitieto ja kellotaulun käyttö. Tietoa voi antaa sekä suunnistautumisharjoitus-ten aikana että muuten liikuttaessa. Harjoitteluvaiheessa henkilö voi painaa saa-mansa suuntatiedon mieleensä ja käyttää sitä jatkossa itsenäisen suunnistautu-misensa apuna.

Keholle annettava suuntatieto annetaan liikuttaessa yleensä henkilön yläselän tai olkavarren kautta. Se tulee antaa rauhallisesti ja riittävällä painovoimalla. Tiedon antamiseen käytetään useimmiten kämmenen pikkusormen puoleista syrjää. Selän kautta annettu tieto toimii aiemmin kuvatun taktiilin osoittamisen tavoin. Myös reitin suunnan muutoksista, kuten kulmista kääntymisestä, voidaan antaa tieto selän kautta. Havaintojemme mukaan tämä menetelmä toimii erityisen hyvin tilanteissa, joissa henkilö harjoittelee itsenäistä liikkumista orientoitumista tukevan henkilön seuraamana. Lahtisen ja Palmerin (2014, 20–21) mukaan kehon kautta tapahtuva suuntien ilmaiseminen on osa yhteisen toiminnan aikaista sosiaalishaptista kommunikaatiota.

Suuntien ilmaiseminen kellotaulun avulla on eräs yleisimmin käytetyistä suunnistautumista tukevista menetelmistä. Jos kerrotaan, että kohde sijaitsee kello kuudessa, se on suoraan henkilön takana. Vastaavasti kello 12 on suoraan edessä. Kello 10 puolestaan on henkilöstä katsottuna viistosti vasemmalla ja kello 15 hänen oikealla puolellaan. Kellonaikojen avulla voidaan ilmaista myös alueita tai sektoreita. (Lahtinen ym. 2009, 132.) Esimerkiksi Ristontalon naulakko- ja WC alue on ulko-ovelta katsottuna noin kello 14 ja 15 välissä. Tämän ilmaisun käyttäminen edellyttää, että asiaa tarkastellaan aina samasta kohdasta, selkä kohti sisäänkäynnin sisempää liukuovea. Kellonaika ilmaistaan suhteessa henkilön keskikehon suuntaan. Kun opetellaan liikkumaan pisteeltä toiselle, on kellonajan lisäksi kerrottava myös, kuinka pitkä matka seuraavalle pisteelle on. Kellonaika ilmaisee vain kohteen suunnan, ei välimatkaa. (Lahtinen ym. 2009, 132.) Havaintojemme mukaan taktiilisti toimivien kuurosokeiden on usein vaikea kulkea pidempiä matkoja annetun kellonaikasuunnan mukaisesti. Jos matkalla ei ole seiäniä, kulmia tai kulkuohjaimia, henkilö kävelee helposti mutkitellen, jolloin hän menee sekaisin suunnasta. Suuntaa on vaikea korjata ilman fyysistä kontaktia johonkin kiintopisteeseen.

Monet taktiilisti toimivat kuurosokeat käyttävät suunnistautumiseensa myös ilmarvirtoja ja tuoksua. Niiden käytön edellytyksenä on niiden suhteellinen pysyvyys tai toistuvuus ja se, että henkilö osaa liittää ne tiettyyn paikkaan tai tilaan. Niihin olisi hyvä kiinnittää huomiota jo orientoitumisen aikana. Näin henkilö tulee niistä tietoiseksi ja voi jatkossa käyttää niitä suunnistautumisen apuna.

6.3 Etäisyyksien arviointi

Etäisyyksiä on perinteisesti arvioitu sentteinä, metreinä ja kilometreinä. Niitä on kuitenkin mahdollista arvioida myös muulla tavoin, esimerkiksi askelina pisteestä pisteeseen. Pienempiä etäisyyksiä, kuten käytävän leveyttä, voi arvioida joko oman kehon avulla (käsiä levittämällä) tai jollain apuvälineellä, kuten valkoisella kepillä. Valkoinen keppi on usein hyvä väline myös tilojen korkeuden hahmottamiseen, kunhan näkevä henkilö pitää huolen siitä, ettei keppi tee reikää tai jälkeä kattoon:) (Lisätietoa valkoisen kepin käyttömahdollisuuksista saa muun muassa teoksesta: Lahtinen, Palmer & Lahtinen. Aisti kuvailu. 2009, 132.)

LÄHTEET

- Hirn, H. (2009). Pre-maps: An educational programme for reading tactile maps. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Helsinki: University of Helsinki.
- Jantunen, T. (2003). Johdatus suomalaisen viittomakielen rakenteeseen. Helsinki: Finn Lectura.
- Jokiniemi, J. (2007). Kaupunki kaikille aisteille. Moniaistisuus ja saavutettavuus rakennetussa ympäristössä. Väitöskirja. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston tutkimuksia 2007/29. Saatavilla 13.8.2017 <http://lib.tkk.fi/Diss/2007/isbn9789512290475/isbn9789512290475.pdf>.
- Kovanen, M. & Lahtinen, R. (2006). Kohdataan ja kommunikoidaan. Tietoa taktiiviittomisesta ja sen opettamisesta. Suomen Kuurosokeat ry:n julkaisu A5 2006. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.
- Lahtinen, R. (2005). Sosiaaliset pikaviestit. Suomen Kuurosokeat ry:n julkaisu A4. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.
- Lahtinen, R. (2008). Haptiisit ja hapteemit. Tapaustutkimus kuurosokean henkilön kosketukseen perustuvan kommunikaation kehityksestä. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Soveltavan kasvatustieteen laitos, erityispedagogiikka. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Helsinki: Kirjoittaja.
- Lahtinen, R., Palmer, R. & Lahtinen, M. (2009). Aisti kuvailu. Helsinki: Kirjoittajat.
- Lahtinen, R. & Palmer, R. (2014). Kehotarinoita haptiiseilla. Kosketusviestejä kaikenikäisille. Helsinki: Kirjoittajat.
- Mesch, J. (2004). Viitotaan yhdessä. Tietoa taktiilista viittomakielestä. Julkaisu A3. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.
- Näkövammaisen opastaminen. Yleisimmät opastustavat, joiden avulla näkövammaisen pystyy liikkumaan näkevän oppaan kanssa turvallisesti ja sujuvasti. Helsinki: Näkövammaisten liitto ry. Saatavilla 22.2.2018 http://www.nkl.fi/index.php?__file_display_id=11708
- Rissanen, T. (1985). Viittomakielen perusrakenne. Helsinki: University of Helsinki.
- Rouvinen, R. (2001). *Aistit avoinna – elämässä mukana – kuurosokeiden kulttuurin kuvaus*. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntapolitiikan laitos. Saatavilla 30.8.2018 <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/12793>
- Torrönen, S. & Onnela, J. (1999). Vapaus tulla, vapaus mennä. Sokean ja heikonäköisen liikkumistaito ja sen kehittäminen. Espoo: Arlainstituutti.

LIITE 4. LISTA OPINNÄYTETYÖN VIDEOISTA

1. Kohti itsenäistä ympäristöorientaatiota

<https://www.youtube.com/watch?v=K0Pvv5ri5BE>

2. Vuorovaikutteista kuvailua

<https://www.youtube.com/watch?v=ISInawJfenc>

3. Itsenäinen haptinen tutkiminen

<https://www.youtube.com/watch?v=rti48Ja4yBk>

4. Harjoitus tekee mestarin

https://www.youtube.com/watch?v=ki_RSj7nCiY

5. Keittiöosan tarkempaa tutkimista

<https://www.youtube.com/watch?v=nmn8ocqzSWg>

6. Toiminnallisia yksityiskohtia

<https://www.youtube.com/watch?v=nxRqAcjN1V0>

7. Ilmansuunnat talon pienoismallin avulla

<https://www.youtube.com/watch?v=Xf90Q-bQadA>

8. Ristontalo 360

<https://www.youtube.com/watch?v=aLOOMMFb-M8>

9. Talon kuvailua ulkoa päin

<https://www.youtube.com/watch?v=fJWXUqvewu8>

10. Kielellistä kuvailua pienoismallin avulla

<https://www.youtube.com/watch?v=yI7TouaL7YI>

11. Tuulikaapin ilmastointilaite maamerkinä

<https://www.youtube.com/watch?v=qYFgEuZ9a8w>

12. Kuvailutilanteeseen orientoituminen

https://www.youtube.com/watch?v=lsuk2VAZ_zo

13. Kertaus kohokartan avulla

<https://www.youtube.com/watch?v=KgNzstlciUI>

14. Orientoituminen pääovelta

<https://www.youtube.com/watch?v=xOHM9TI0esE>

15. Haptinen tunnistus ympäristöön orientoitumisen tukena

<https://www.youtube.com/watch?v=Xiv-CGHPTvQ>

16. Tilaan tutustuminen

<https://www.youtube.com/watch?v=nvblAJYBXVo>

17. Omaehtoisen tutkimisen vahvistaminen

<https://www.youtube.com/watch?v=OjFujKBuhts>

18. Harjoitus tekee mestarin

https://www.youtube.com/watch?v=ki_RSj7nCiY

19. Suunnistautumispisteitä ja taktiileja muistijälkiä

https://www.youtube.com/watch?v=USc_MHViroI

20. Valvottu itsenäinen poistuminen

<https://www.youtube.com/watch?v=RLZU7U-2BbQ>

21. Tuttuuteen sitominen ja taktiilin muistijäljen rakentaminen

<https://www.youtube.com/watch?v=XYUHHg4kY9Y>

22. Valkoinen keppi ja askeleet apuna etäisyyden arvioinnissa

https://www.youtube.com/watch?v=irg1_-6ofzc

23. Toiminnallista tutkimista

<https://www.youtube.com/watch?v=ovH3vISc8QM>